

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI**

117845

**ELEKTRONİK TİCARETİN VERGİLENDİRİLMESİNİN
İNCELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ**

MASTER TEZİ

**Hazırlayan
Hakan UZUNOĞLU**

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
EĞİTİM TEKNOLOJİLERİ MERKEZİ**

**Tez Danışmanı
Prof.Dr.Binnur ÇELİK**

Ankara – 2002

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI

ELEKTRONİK TİCARETİN VERGİLENDİRİLMESİNİN
İNCELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

MASTER TEZİ

Hazırlayan
Hakan UZUNOĞLU

Tez Danışmanı
Prof.Dr.Binnur ÇELİK

117865

Ankara – 2002

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Hakan UZUNOĞLU'na ait "Elektronik Ticaretin Vergilendirilmesinin İncelenmesi Ve Değerlendirilmesi" adlı çalışma, jürimiz tarafından Maliye Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan

PROF. DR. BİRDİR GELİK

Üye

Doç. Dr. SÜKRÜ KIZILLOT

Sükrü Kızılot

Üye

Doç. Dr. MURAT ÖZGEN

Murat Özgen

ÖNSÖZ

Günümüzde bilgi teknolojilerinin gelişmesi inanılmaz bir hızla devam etmektedir. Bu gelişmenin doğal sonucu olan “küreselleşme” olgusuna insanlığın her kesiminden farklı tepkiler gelmekte ve çeşitli boyutlardaki tüm marjinal oluşumlar maddi-manevi platformda endişe ve heyecanlarını dile getirmektedirler. İnsanlık tarihinin engellenemez bu sürecinde karşı fikirler ve destekler elbette olacaktır. Ancak, değişen dünyanın yeniden şekillenmesi sırasında insanlık tarihine yön veren tarihsel alt yapısı ve kültürü ile Türk milletinin bu değişimde aktif rol alması gerekmektedir. Bunun içinde küreselleşme veya bölgeselleşme ile ilgili politikalar geliştirilmelidir. Bu sürecin maddesel boyutu ancak ülkemizin uluslararası rekabet gücüne ve güçlü bir ekonomiye sahip olması ile gerçekleşecektir. Bu itibarla üreten bir toplum olmamız şartıyla e-ticaret önemli bir fırsat olarak karşımıza çıkmakta olup bu alanda yapılacak bütün çalışmalar başarı şansımızı artıracaktır. Bu kapsamda vergisel düzenlemelerin önemli etkilerini düşünerek “Elektronik Ticaretin Vergilendirilmesinin İncelenmesi Ve Değerlendirilmesi” konusunu master tezi olarak seçmiş bulunmaktayım. Çalışmanın planlama ve uygulama sürecine katkı sağlamasını temenni etmekteyim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	ii
KISALTMALAR CETVELİ	viii
TABLO VE ŞEKİLLER CETVELİ.....	xiv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM ELEKTRONİK TİCARET

I - GENEL OLARAK ELEKTRONİK TİCARET	4
A - ELEKTRONİK TİCARETİN TANIMI	4
B - ELEKTRONİK TİCARETİN KAPSAMI.....	7
C - ELEKTRONİK TİCARETİN ARAÇLARI.....	9
1 - KLASİK ELEKTRONİK TİCARET ARAÇLARI.....	9
2 - İNTERNET	10
3 - INTRANET	17
4 - EXTRANET	18
5 - EDI (ELEKTRONİK VERİ DEĞİŞİMİ).....	19
6 - MOBİL SİSTEMLER.....	20
7 - KABLO VE DİJİTAL TV SİSTEMLERİ.....	26
D - ELEKTRONİK TİCARETİN ŞEKİLLERİ	29
1 - TİCARETİN GERÇEKLEŞME ŞEKLİNE GÖRE	29
2 - TİCARETİN DAYANDIĞI ORTAMIN NİTELİĞİNE GÖRE.....	30
3 - KATILIMCILARINA GÖRE	30
a - İşletmeler Arasında.....	31
b - İşletme-Tüketici Arasında	34
c - İşletme-Devlet Arasında.....	35
d - Vatandaş-Devlet Arasında.....	36
E - ELEKTRONİK TİCARETİN HACMI	37
F - ELEKTRONİK TİCARETTE ÖDEME YOLLARI.....	43
1 - KREDİ KARTLARI KULLANIMIYLA ÖDEME.....	44

a - Telefon ile Kredi Kartı ve Kişisel Bilgilerin Verilmesi Yoluyla Ödeme Yapılması	45
b - Kredi Kart ve Kişisel Bilgilerin İnternet Üzerinden Şifresiz Gönderilerek Ödeme Yapılması	45
c - Kredi Kart ve Kişisel Bilgilerin İnternet Üzerinden Şifreli Olarak Gönderilerek Ödeme Yapılması	46
d - Kredi Kartı Ödemelerinde Üçüncü Bir Aracı Kullanılarak Ödeme Yapılması	48
2 - OTOMATİK VEZNE MAKİNELERİ VE PARA VERİCİLERİ KULLANIMIYLA ÖDEME	49
3 - ELEKTRONİK FON TRANSFERİ İÇİN SATIŞ NOKTASI TERMİNALLERİ KULLANIMIYLA ÖDEME	50
4 - ELEKTRONİK PARA KULLANIMIYLA ÖDEME	51
5 - AKILLI (SMART) KARTLAR KULLANIMIYLA ÖDEME	54
6 - ELEKTRONİK ÇEK KULLANIMIYLA ÖDEME	55
7 - DİĞER ÖDEME ARAÇLARI	56
II - DÜNYADA ELEKTRONİK TİCARET	56
A - ÇEŞİTLİ ULUSLARARASI KURULUŞLARIN ELEKTRONİK TİCARET KONUSUNDAKİ ETKİNLİKLERİ	57
1 - OECD	57
a - Turku Konferansı	59
b - Ottawa Konferansı	61
2 - BİRLEŞMİŞ MİLLETLER	66
a - Birleşmiş Milletler Uluslararası Ticaret Hukuku Komisyonu (UNCITRAL)	66
b - Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu (UNECE)	69
c - Uluslararası Ticaret Merkezi (ITC)	70
d - Dünya Ticaret Örgütü (WTO)	73
e - Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (WIPO)	74
3 - AVRUPA BİRLİĞİ	75
4 - G7	81
B - ÇEŞİTLİ YABANCI ÜLKELERDE ELEKTRONİK TİCARET	83

1 - ABD'DE ELEKTRONİK TİCARET	83
a - Finansal Belirlemeler	85
aa - Gümrük ve Vergilendirmeler	85
ab - Elektronik Ödemeler	86
b - Yasal Belirlemeler	86
ba - Elektronik Ticaret Çalışmaları İçin Tek Bir Ticari Tanımlamanın Yapılması	86
bb - Bilgilerin Korunması	87
bc - Kişisel Haklar	88
bd - Güvenlik	88
c - Pazara Yönelik Belirlemeler	89
ca - İletişim Altyapısı ve Bilgi Teknolojileri	89
cb - İçerik	89
cc - Teknik Standartlar	90
2 - JAPONYA'DA ELEKTRONİK TİCARET	91
3 - AVUSTRALYA'DA ELEKTRONİK TİCARET	93

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE ELEKTRONİK TİCARETİN VERGİLENDİRİLMESİNİN İNCELENMESİ

I- ELEKTRONİK TİCARET İLE İLGİLİ KURULUŞLAR	95
A - ELEKTRONİK TİCARET KOORDİNASYON KURULU	95
B - İNTERNET ÜST KURULU	99
C - KAMU-NET ÜST KURULU	101
D - İHRACATI GELİŞTİRME ETÜD MERKEZİ (İGEME)	102
E - MALİYE BAKANLIĞI	104
F - MERKEZ BANKASI	109
G - GÜMRÜK MÜSTEŞARLIĞI	110
H- İÇİŞLERİ BAKANLIĞI	111
İ - ORTA ANADOLU İHRACATÇI BİRLİKLERİ	113
II - ELEKTRONİK TİCARETİN VERGİLENDİRİLMESİ	114

A - ELEKTRONİK TİCARET VERGİLEME İLKELERİ.....	114
1 - ULUSLARARASI BİR YAKLAŞIMIN BELİRLENMESİ	116
2 - ÇİFTE VERGİLEMEYİ ÖNLEME	117
3 - ELEKTRONİK TİCARETİ VERGİLEME REJİMİNİN SADE, ŞEFFAF, BASİT, YETERLİ VE UYGULANABİLİR OLMASI	117
4 - REKABET EŞİTLİĞİ (TARAFSIZLIK) İLKESİ.....	118
5 - YENİ VERGİLER GETİRİLMEMESİ.....	119
6 - ETKİNLİK - VERİMLİLİK VE ADALET İLKESİ	120
7 - ESNEKLİK	120
8 - DİĞER İLKELER	120
B - ELEKTRONİK TİCARETİN ÇEŞİTLİ VERGİLER AÇISINDAN İNCELENMESİ	122
1 - GELİR VERGİSİ VE KURUMLAR VERGİSİ AÇISINDAN	124
a - Mükellef	124
aa - Tam Mükellefiyet.....	124
ab - Dar Mükellefiyet.....	127
b - Konu	136
ba - Ticari Kazanç Olarak Değerlendirilmesi Gereken İşlemler.....	138
bb - Gayri Maddi Hak Bedeli (Royalty) Olarak Değerlendirilmesi Gereken İşlemler	141
c - Matrahın Belirlenmesi	141
2 - KATMA DEĞER VERGİSİ AÇISINDAN	144
a - Genel Olarak.....	144
b - KDV Yönünden Elektronik Ticaret İşlemleri	153
ba - İnternet Üzerinden Sipariş Edilen Fiziki Malların Tesliminde KDV.....	153
bb - Dijital Ürünlerin On-Line Teslimi Şeklinde Sunulan Hizmetlerin Gerçekleştirilmesinde KDV	153
c - Elektronik Ticaret İşlemlerinde KDV Ödemesi	154
3 - DAMGA VERGİSİ AÇISINDAN	157
4 - BANKA VE SİGORTA MUAMELELERİ VERGİSİ AÇISINDAN ...	161

5 - GÜMRÜK VERGİSİ AÇISINDAN	165
a - Fiziki Mallar.....	165
b - Hizmet ve Sayısal Ürünler	167
6 - ELEKTRONİK TİCARETTE BİLDİRİM ÖDEVLERİ VE	
BELGE - KAYIT DÜZENİ	172
a - Elektronik Ticarete Bildirim Ödevleri	172
b - Elektronik Ticarete Belge - Kayıt Düzeni	174

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE ELEKTRONİK TİCARETİN GELİŞMESİ İÇİN ALINMASI GEREKEN ÖNLEMLER VE ELEKTRONİK TİCARETİN VERGİLENDİRİLMESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

I - ELEKTRONİK TİCARETİN GELİŞMESİ İÇİN ALINMASI	
GEREKEN ÖNLEMLER.....	179
A - ENFORMASYON SAĞLANMASI VE ÖZENDİRİLMESİ.....	179
B - TEKNİK VE İDARİ ALTYAPININ KURULMASI.....	183
C - HUKUKİ ZEMİNİN OLUŞTURULMASI.....	185
1 - ELEKTRONİK İMZA.....	187
a - Tanımı ve Türleri	187
aa - Dijital (Sayısal) İmza	188
ab - Biyometrik İmza	189
b - E-İmza ile İlgili Çalışmalar	190
ba - Birleşmiş Milletler	190
bb - Avrupa Birliği.....	195
bc - Amerika Birleşik Devletleri.....	197
bd - Diğer Ülke Uygulamaları	198
be - Türk Hukukunda İmzaya İlişkin Hükümler	199
2 - ONAY MAKAMI	201
a - Genel Olarak	201
b - Hukuki Statüsü	202
c - Fonksiyonu	203

3 - ELEKTRONİK NOTER VE ZAMAN KAYDI.....	206
a - Elektronik Noter.....	206
b - Zaman Kaydı.....	208
4 - SÖZLEŞME OLUŞUMU.....	208
a - Mevcut Mevzuat.....	208
b - Avrupa Birliği Düzenlemelerinde Sözleşmelerin Görüşülmesi ve Sonuçlandırılması.....	210
II - ELEKTRONİK TİCARETİN VERGİLENDİRİLMESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	211
A - ELEKTRONİK TİCARETİN NİTELİĞİNDEN KAYNAKLANAN VERGİSEL SORUNLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	211
1 - BİLGİ KAYNAKLARININ AŞINMASI VE VERGİ DENETİMİNDE ORTAYA ÇIKAN SORUNLAR.....	212
2 - ELEKTRONİK PARA UYGULAMALARINDAN DOĞABİLECEK SORUNLAR.....	212
3 - ÇOK ULUSLU ŞİRKETLERİN BAĞLI ŞİRKETLERİ İLE GERÇEKLEŞTİRDİKLERİ İŞLEMLERDEN DOĞAN SORUNLAR.....	213
4 - OFF-SHORE FİNANSAL MERKEZLERİN VE VERGİ CENNETLERİNİN YARATTIĞI SORUNLAR.....	215
5 - TÜREV ÜRÜNLERİNİN ÇEŞİTLENMESİ SONUCU ORTAYA ÇIKAN SORUNLAR.....	215
B - ELEKTRONİK TİCARETİ VERGİLENDİRİP VERGİLENDİRMEYİ YÖNELİK GÖRÜŞLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	216
C - ELEKTRONİK TİCARETTE UYGULANABİLECEK ULUSAL VERGİ POLİTİKALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ.....	222
D - ELEKTRONİK TİCARETTE ULUSLARARASI VERGİ POLİTİKALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ.....	225
SONUÇ.....	230
KAYNAKÇA.....	242
ÖZET.....	254

KISALTMALAR CETVELİ

3G	:	3 rd Generation Mobile Systems
AATUHK	:	Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun
AB	:	Avrupa Birliği
ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	:	adı geçen eser
a.g.m	:	adı geçen makale
a.g.r.	:	adı geçen rapor
A.Ş.	:	Anonim Şirket
Ar-ge	:	Araştırma Geliştirme
ARPA	:	Advanced Research Project Agency'
ATM	:	Automatic Teller Machine
ATN	:	Ankara Ticaret Noktası
ARPA	:	Advanced Research Project Agency
B2B	:	Business to Business
B2C	:	Business to Consumer
BIAC	:	Business Industry Advisory Commite (OECD İş ve Sanayi Danışma Komitesi)
BİLTEN	:	Tübitak Bilgi Teknolojileri ve Elektronik Araştırma Enstitüsü
BİT	:	Bilgi İletişim Teknolojileri
BİT	:	Belediye İktisadi Teşekkülleri
Bkz.	:	Bakınız
BM	:	Birleşmiş Milletler (United Nations)
BOSS	:	Business Operation and Support System
BSMV	:	Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi
BTYK	:	Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu
CATV	:	Community Access TV
CD	:	Compact Disk
CDMA2000	:	Code Division Multiple Access (Telsiz telefonlarda kullanılmak üzere geliştirilen iletişim teknolojisi)

CFA	:	Commite on Fiscal Affairs
CMI	:	The Comite Maritime International
Çev.	:	Çeviren
DAFFE	:	Directorate for finacial Fiscal and Enterprise Affairs (OECD Mali, Finansal ve İşletme Sorunları Direktörlüğü)
DES	:	Data Encryption Standard
DNS	:	Domain Name System (Alan Adı Sistemi)
DPT	:	Devlet Planlama Teşkilatı
DTM	:	Dış Ticaret Müsteşarlığı
DTÖ	:	Dünya Ticaret Örgütü
DVD	:	Double Video Disk
DVK	:	Damga Vergisi Kanunu
e-	:	Elektronik
E.	:	Esas
EBTİS	:	Elektronik Banka Tahsilatları İşleme Projesi
E-CLIP	:	Electronic Commerce Legal Issues Platform (Elektronik Ticaret Yasal Konular Platformu)
ECOM	:	Electronic Commerce Promotion Council of Japan (Japonya elektronik Ticaret Geliştirme Merkezi)
EFTA	:	Eastern Fat Tire Association
EDGE	:	Enhanced Data rates for Global Evolution
EDI	:	Electronic Data Interchance (Elektronik Veri Değişimi)
EMKT	:	Elektronik Menkul Kıymet Transferi
ETKK	:	Elektronik Ticaret Koordinasyon Kurulu
ETO	:	Electronic Trading Oportunities (Elektronik Ticaret Fırsatları)
FIWG	:	Financial Issues Working Group (AB Finansal Konular Çalışma Grubu)
G7	:	Gelişmiş 7
GATS	:	The General Agreement on Trade in Services (Hizmet Sektörlerinde Ticarete İlişkin Genel Anlaşma)

GATT	:	General Agreement on Tariffs and Trade (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması)
gb	:	giga byt
kb	:	kilo byt
GII	:	Global Information Infrastructure (Küresel Bilgi Altyapısı)
GIMOP	:	Gümrük İdaresi Otomasyonu Projesi
GPRS	:	General Packet Radio Services
GSM	:	Global System for Mobile Communications
GTPNet	:	Global Trade Points Network (Küresel Ticaret Noktaları Bilgi Ağı)
GÜMSİS	:	Gümrük Kapılarının Güvenlik Sistemleri
GVK	:	Gelir Vergisi Kanunu
HYK	:	Haberleşme Yüksek Kurulu
HTML	:	Hyper Text Markup Language (İnternet üzerinde yer alan web sayfalarının oluşturulduğu ortak dil)
HTTP	:	Hyper Text Transfer Protocol (Web üzerindeki dosyaların değişimini belirleyen kurallar seti)
htm	:	Hyper Text Markup
ICCP	:	Information Computer and Communications Policy Commite
IDA	:	Interchange of Data between Administration
IDC	:	International Data Corporation
IMF	:	International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
ITC	:	International Trade Center (Uluslararası Ticaret Merkezi)
ITU	:	International Telecommunication Union
ISDN	:	Information Service Domain Name
İSO	:	İstanbul Sanayi Odası
ISP	:	İnternet Service Providers (İnternet Servis Sağlayıcıları)
İGEME	:	İhracatı Geliştirme Merkezi
K.	:	Karar

KAİDER	:	Kablo İletişimciler Derneği
Kbps	:	Kilo bits per second (Modem hızlarının belirlenmesinde kullanılan ölçek)
KDV	:	Katma Değer Vergisi
KDVK	:	Katma Değer Vergisi Kanunu
KİT	:	Kamu İktisadi Teşekkülleri
KOBİ	:	Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler
KOSGEB	:	Küçük ve Orta Ölçekli Sanayileri Geliştirme Birliği
KVK	:	Kurumlar Vergisi Kanunu
m-	:	Mobil
m-ticaret	:	Mobil ticaret
Mbps	:	Mega bits per second
Md.	:	Madde
MEB	:	Milli Eğitim Bakanlığı
MERNİS	:	Merkezi Nüfus idare Sistemi
MIA	:	Model Interchange Agreement (Karşılıklı Değişim Model Anlaşması)
MİT	:	Milli İstihbarat Teşkilatı
MPM	:	Milli Prodüktivite Merkezi
MY	:	Model Yasa
No	:	Numara
OAİB	:	Orta Anadolu İhracatçıları Birliği
OBI	:	Open Buying on the Internet
OECD	:	Organization for Economic Cooperation and Development (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı)
PC	:	Personel Computer (Kişisel Bilgisayar)
PDA	:	Personal Digital Assistant (Avuçiçi Bilgisayar)
PDI	:	Ürün Veri Değişimi
PPTP	:	Point to Point Tunelling Protocal
PTT	:	Posta ve Telgraf Teşkilatı
RTGS	:	Real Time Gross Settlement
s.	:	Sayfa

SAY2000i	:	Saymanlık Otomasyon Sistemi Projesi
SEAL	:	Secure Electronic Authenticated Link (Güvenli Elektronik Onaylanmış Hat)
SET	:	Secure Electronic Transactions (Güvenli Elektronik İşlemler)
SETO	:	Secure Electronic Trading Opportunities (Güvenli Elektronik Ticaret fırsatları)
SDML	:	Sigred Document Markup Consortium
SSL	:	Secure Sockets Layer
TAG	:	Tecnicial Advisory Group
T.C.	:	Türkiye Cumhuriyeti
TCMB	:	Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TCP/IP	:	Transmission Control Protocol/Internet Protocol
TDMA	:	Time Division Multiple Access
TEG	:	Trade Efficiency Initiative (Ticarette Etkinlik Girişimi)
TN	:	Ticaret Noktası/ Ticaret Noktaları
TOBB	:	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TRIPS	:	The Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights (Fikri Mülkiyet Haklarının Ticaretle İlgili Boyutları)
TTGV	:	Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı
TTP	:	Trusted Third Party (Güvenli Üçüncü Taraf)
TUENA	:	Türkiye Enformasyon Altyapısı Anaplanı
TÜBİTAK	:	Türkiye Bilim ve Teknoloji Araştırma Kurulu
TÜSİAD	:	Türk Sanayici ve İş Adamları Derneği
TV	:	Televizyon
UBG	:	Ulusal Bilgi Güvenliği
UBS	:	Ulusal Bilgi Sistemi
UMTS	:	Universal Mobile Telecommunications System
UNCITRAL	:	UN Commission on International Trade Law (BM- Uluslararası Ticaret Hukuku Komisyonu)
UNCTAD	:	UN Trade and Development Conference (BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı)

UN-CEFACT:	UN- Center for Facilitation of Procedures and Practices for Administration, Commerce and Trasport (Birleşmiş Milletler İdari, Ticari ve Ulaşım İlgili Uygulama ve Usulleri Kolaylaştırma Merkezi)
UN-ECE :	UN- Economic Commission for Europe (BM Avrupa Ekonomik Komisyonu)
UN-EDIFACT:	UN- Electronic Data Interchange for Administration, Customs and Transportation (BM Yönetim, Gümrük ve Taşımacılık İçin Elektronik Veri Değişimi)
UNTPDC :	UN- Trade Points Development Center (BM Ticaret Noktaları Geliştirme Merkezi)
vb.	ve benzeri
vd.	ve diğerleri
VEDOP :	Vergi Daireleri Otomasyonu Projesi
vs.	ve sair
VUK :	Vergi Usul Kanunu
WAP :	Wireless Application Protocol (Kablosuz Uygulama Protokolü)
WCO :	World Custom Organization (Dünya Gümrük Örgütü)
WCDMA :	Wideband Code Division Multiple Access
WIPO :	World Intellectual Property Organization (Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü)
WTO :	World Trade Organization (Dünya Ticaret Örgütü)
www :	World Wide Web

TABLO VE ŞEKİLLER CETVELİ

Tablo 1.	Dünyada E-Ticaretin Büyümesi
Tablo 2.	Avrupa'da Bilgi Teknolojileri Kullanımı
Tablo 3.	Önerilen Maliye Bakanlığı E-Ticaret Eylem Planı
Şekil 1.	İnternet Kullanıcıları
Şekil 2.	Dünyada İnternet Kullanıcı Sayısı ve Ülke Nüfusuna Oranı
Şekil 3.	2000 Yılı Sonunda İnternet Kullanımında İlk 15 Ülke
Şekil 4.	İnternet Kullanıcıları ve Online'de Harcanan Zaman
Şekil 5.	Uygulamalar –Web'de Harcanan Zaman
Şekil 6.	Web'deki Mobil Kullanıcılar
Şekil 7.	B2B'nin Faydaları
Şekil 8.	B2B E-Ticaret İşlem Hacmi
Şekil 9.	Dünyada E-Ticaretin Büyümesi
Şekil 10.	Avrupa'da Bilgi Teknolojileri Kullanımı
Şekil 11.	Web Kullanıcıları ve İnternet Ticaret Gelirlerinde ABD'nin Payı
Şekil 12.	İnternet Ticareti Gelirleri

GİRİŞ

Dünya ekonomisi ve teknoloji ortamı geçen yüzyılın son çeyreğinde önemli gelişmelere sahne olmuştur. Günümüzde de devam eden çok hızlı ve çok yönlü değişimin nedeni bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerdir. Üretim faktörlerine bilgi ve iletişim teknolojisinin eklenmesi; ekonomik, politik, sosyal ve kültürel dengeleri alt üst ederek küresel ekonomiyi de beraberinde getirmiştir. Üçüncü bin yılın başında dünyada küreselleşme ve rekabet gücü konuşulmaktadır. Küresel ekonominin esası, bilgi birikimidir ölçüsü ise beyin gücüdür. Önümüzdeki dönemde bilgi birikime sahip olmayan ülkeler ve firmaların hızla gelişmekte olan bu ortamın dışında kalacağı muhakkaktır. Bu itibarla, ülkeler; 24 saat aktif ve hareketli dünya ekonomisi içinde pay sahibi olabilmek için hızlı bir yarışa başlamışlardır.

Bu yarışın başlangıcı olan internet, kullanıma açıldığı 1994 yılından itibaren milyonlarca insanı bir araya getirmiştir. Bilgi paylaşımında ve üretiminde büyük imkanlar sunan internetin, tüm dünyada yaygın olarak kullanılmaya başlanması ve toplumların tüm kesimlerinde bilgisayar kullanmanın çağın gereği olduğu bilincinin oluşmasıyla başlayan bu süreçte, internet üzerinden ticaret yaygınlaşmış ve "Elektronik Ticaret" terimi daha fazla duyulmaya başlamıştır.

Mal ve hizmetlerin (ürünlerin) üretim, tanıtım, satış, sigorta, dağıtım ve ödeme işlemlerinin bilgisayar ağları üzerinden yapılması olan e-ticaret, geleneksel yapıları önemli ölçüde etkilemiştir. Fiziki (gerçek) esaslar üzerine kurulmuş vergileme sistemleri elektronik (sanal) ticareti kavramada güçlüklerle karşılaşmış ve dünyada bu faaliyetlerin vergilendirilmesi tartışmaları başlamıştır.

E-ticaretin ekonomiye getirmiş olduğu yapısal değişiklikleri, avantajları ve taşıdığı büyüme potansiyelini iyi kavramak gerekir. Dünyadan kendini

soyutlamış kapalı ekonomiler nasıl ayakta kalamadıysa, e-ticarette pay sahibi olmayan ekonomilerin de ayakta kalamayacakları düşünülmektedir.

İnternet destekli küreselleşmenin hızla gelişmesinin nedeni de e-ticarettir. E-ticaretin hacmi konusunda değişik tahminler yapılmakta, tüm dünya ticareti içinde e-ticaretin payı düşük gibi görülmektedir. Ancak, çok hızlı bir şekilde gelişmekte olan e-ticaretin taşıdığı büyüme potansiyeli iletişim ve bilgi teknolojilerini yoğun olarak kullanan ülkelerce fark edilmiştir ve bu ülkeler e-ticaretin gelişimi konusunda yeni politikalar ve kurumlar oluşturarak ulusal stratejilerini belirlemişlerdir. Örnek olarak Singapur gösterilebilir. Küçük bir nüfusa ve yüzölçümüne sahip olan bu ülke, kendisinden beklenmeyen bir hızla bilgi ve haberleşme teknolojilerine önemli yatırımlar yapmış ve dünyada dış ticaret uygulamalarını elektronik ortama aktaran ilk ülkelerden biri olmuş ve dünyanın en büyük limanı haline gelmiştir.

Sanayi toplumu olma özlemini gerçekleştirememiş olan ülkemiz geriden gelmenin avantajlarını değerlendirebilir ise yeni ekonomi bizim için bir fırsat olacaktır. Ekonomik kalkınmanın ve toplumsal refahın sağlanmasında uluslararası rekabet gücüne sahip olunmasında, e-ticaret stratejik bir önem kazanmıştır. Ülkemizde de bu doğrultuda teknik, hukuki ve idari yapının oluşturulması için ulusal düzeyde çalışmalar başlatılmalı, konunun özelliği itibarıyla uluslararası düzenlemeler iyi takip edilmeli ve bu düzenlemelerle uyumlu olmalıdır. E-ticaretle ilgili yapılacak düzenlemelerde devlet, bu ticaret şeklini geliştirecek fiziki ve kanuni alt yapıyı tamamlamak görevini yerine getirmelidir.

Çalışmamızda; e-ticaretin ne olduğu, gelişimi ve e-ticaretin en önemli sorunlarından birisi olan vergilendirilmesi konusunun mevcut vergi düzenlemeleri karşısındaki durumu ve e-ticaret konusunda mevcut kanuni düzenlemelerini tamamlamış bir ülke olmaması dolayısıyla tartışmaları devam eden vergilemenin hangi sınırlar dahilinde geliştirilmesi gerektiği ile

alınabilecek ulusal ve uluslararası önlemlerin, çözüm önerilerinin irdelenmesine gayret edilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ELEKTRONİK TİCARET

I - GENEL OLARAK ELEKTRONİK TİCARET

Elektronik ortamda yürütülen ticari faaliyetler İngilizcede e-trade, e-business gibi farklı kelimelerle de adlandırılabilir. İngilizce commerce, trade ve business kelimelerinin karşılığında Türkçe'de genellikle ticaret kelimesini buluruz. Aslında bu üç kelimenin İngilizce'de anlattığı olgular birbirinden biraz daha farklıdır. Commerce, ürün ve hizmetin belirli bir karşılık sonucunda el değiştirmesi anlamına gelen ticaret kelimesini anlatır. Bu terim siparişleri de kendi bünyesinde toplar. Türkçe'de iş anlamına gelen business kelimesinden çoğaltılan e-business terimi ise geniş ölçüler içerisinde elektronik ortamda iş yapılmasıdır. Bu terim pazarlamadan iletişime, satıştan desteğe, sipariştan teslimata kadar tüm iş süreçlerinin elektronik ortamda yapılmasını anlatır. Trade kelimesinden türetilen e-trade ise elektronik ortamda bir ürünün alım-satımının yapılmasıdır. Kısaca üç kelimeyi tekrar incelersek e-business (e-iş) genel iş dünyasının elektronik ortama taşınmasını, e-commerce (e-ticaret) pazarlama, sipariş gibi aktiviteleri de içeren ticareti, e-trade (e-alım/satım) ise ürün ve hizmetlerin alım ve satımı bölümünü tarif eder¹.

A - ELEKTRONİK TİCARETİN TANIMI

E-ticaretin tanımı üzerine tam bir görüş birliğine varılamamıştır. Yeni bir kavram olduğu için değişik tanımlar yapılmaktadır. Kimilerine göre; elektronik araçlarla yapılan tüm ticari işlemler e-ticaret sayılırken, kimileri de sadece internet gibi açık ağlar üzerinde yapılan işlem ve ödemeleri e-ticaret saymaktadır. Uluslararası organizasyonlar ile bu alanda faaliyet gösteren bazı uluslararası kuruluşların e-ticarete ilişkin tanımlarından bazıları aşağıda belirtilmiştir.

¹ <http://www.supercadde.com/dukkani/lojistik/index.htm>

WTO'nun (Dünya Ticaret Örgütü) tanımına göre; E-ticaret, mal ve hizmetlerin üretim, reklam, satış ve dağıtımlarının telekomünikasyon ağları üzerinden yapılmasıdır².

OECD'nin (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı) tanımına göre; E-ticaret, kurumların ve bireylerin katıldığı ve metin, ses ve görsel imaj gibi sayısallaştırılmış verinin işlenerek, açık veya kapalı ağlar üzerinden iletilmesine dayanan ticaretle ilgili işlemlerdir³.

UN-CEFACT (Birleşmiş Milletler İdari, Ticari ve Ulaşım İlgili Uygulama ve Usulleri Kolaylaştırma Merkezi) ise e-ticareti; iş, yönetim, ve tüketim faaliyetlerinin yürütülmesi için, yapılanmış (structured) ve yapılanmamış (unstrucured) iş bilgilerinin; üreticiler, tüketiciler ve kamu kurumları ve diğer organizasyonlar arasında elektronik araçlar (Elektronik posta ve mesajlar, elektronik bülten panoları), www (word wide web) teknolojisi, akıllı kartlar, elektronik fon transferi, elektronik veri değişimi üzerinde paylaşılmasıdır⁴ şeklinde tanımlamıştır.

UNCITRAL (BM- Uluslararası Ticaret Hukuku Komisyonu) e-ticareti, ticari aktiviteler kapsamında her türlü veri mesajının, EDI (Electronic Data Interchnge), internet, e-mail gibi yöntemlerin yanında, telekopi ve fax gibi daha az karmaşık veri iletim yöntemleri kullanılarak elektronik ortamda değişimi olarak tanımlanmıştır⁵.

Avrupa Komisyonunun 1997 yılında yapmış olduğu tanıma göre; e-ticaret, işletme faaliyetlerinin elektronik olarak yapılmasıdır. Bu faaliyet metin, ses ve video verilerinin elektronik olarak işlenmesi ve aktarımına dayanmaktadır. E-ticaret bu boyutuyla mal hizmet alımı ödemelerinin dijital

² WTO (1998) Elektronik Commerce and the Role of the WTO , <http://www.wto.org>

³ OECD Policy Briefs No.1-1997, http://www.oecd.org/publications/pol_biref/9701_pol.htm

⁴ <http://unicc.org/unece/cefact/intro.htm>

⁵ UNCITRAL: Model Law on Elektronik Comerce, General Assembly Resolution 51/162 of (December 1996), <http://www.un.org.at/uncitral>

olarak yapılmasını kapsamaktadır. Bu faaliyetler hem mamulleri (tüketici malları, spesifik ekipmanları) ve hizmetleri (bilgi hizmeti, finansal ve yasal hizmetler) hem de geleneksel faaliyetleri (sağlık, bakım, eğitim) kapsamaktadır⁶.

Avustralya'nın hazırladığı bir çalışmada e-ticaret, elektronik yöntemler (fax telex, EDI, İnternet ve telefon vb) kullanılarak ticaret veya ticaretle ilgili her türlü bilgiye ilişkin işlemin yapılması gibi geniş bir tanımla ele alınmış, ama bu tanımın genişliğinin yol açabileceği zorlukları ortadan kaldırmak için söz konusu raporda terim, açık veya kapalı ağlar üzerinden ticaretle ilgili her türlü bilginin bilgisayarlar arasında iletilmesi olarak daraltılmıştır⁷.

ABD'de Washington Eyaleti'nce hazırlanan "Strategic Information Technology Plan" da e-ticaret, işle ilgili bilginin iki veya daha çok kuruluşun bilgisayarları arasında elektronik olarak değişimi olarak tanımlanmıştır. Bu tanımlı takiben, e-ticaretin en önemli teknolojik amacının iş dünyası ve hükümet kurumları ağlarının her birinin diğeri ile, kullanılan bilgisayar platformu ne olursa olsun, haberleşebileceği şekilde güvenli tek bir ortamda birleştirilmesi olduğu belirtilmektedir⁸.

Elektronik Ticaret Koordinasyon Kurulunun (ETKK), Mayıs 1998 tarihli Hukuk Çalışma Grubu raporunda ise, e-ticaret; bireyler ve kurumların, açık ağ ortamında (İnternet) ya da sınırlı sayıda kullanıcı tarafından ulaşılabilen kapalı ağ ortamlarında (intranet) yazı, ses ve görüntü şeklindeki sayısal bilgilerin işlenmesi, iletilmesi ve saklanması temeline dayanan ve bir değer yaratmayı amaçlayan ticari işlemlerinin tümünü ifade etmektedir. Bu çerçevede, ticari sonuçlar doğuran ya da ticari faaliyetleri destekleyecek eğitim, kamuoyunu bilgilendirme, tanıtım-reklam vb. amaçlar için elektronik

⁶ Aziz ÖZBEK: "Elektronik Ticaret ve Vergilendirilmesi", Vergi ve Muhasebeciyle Diyalog, 148, (Ağustos 2000), 44.

⁷ Australia: " Electronic Commerce: Building the Legal Framework", Report of the Electronic Commerce Expert Group to the Attorney General, (31 March 1998), <http://www.law.gov.au/aghomes/advisory/eceg/ecegreport.html>

⁸ <http://www.wa.gov>

ortamlarda yapılan işlemler de e-ticaret kapsamında değerlendirilmektedir⁹.

E-ticaret; doğrudan ve fiziksel bağlantı kurmaya ya da fiziksel değiş tokuş işlemine gerek kalmadan, tarafların elektronik olarak iletişim kurdukları her türlü ticari iş etkinliği¹⁰ olarak tanımlanabileceği gibi bilgi, ürün ve hizmet satın alma işlemlerinin firmaların internet üzerindeki sitelerinden gerçekleştirilmesi¹¹ veya piyasadaki mallar ve hizmetlerin teslimi, satışı, dağıtımı ve üretimini kapsayan işlemleri kolaylaştırmak için bilgisayar ağlarını kullanmak¹² ya da iki veya daha fazla taraf arasında mal ve hizmet değişimini içeren işlemlerin elektronik araçlarla ve tekniklerle yapılması¹³ olarak da tanımlanabilmektedir.

Yukarıda yapılan tarifler dikkate alındığında e-ticareti; bireyler, özel ve kamu kurumlarının birbirleriyle ve kendi bünyesindeki iş, yönetim, üretim ve tüketim faaliyetlerinin yürütülmesi için açık ve kapalı ağlar üzerinden elektronik araçlar kullanılarak, metin, ses ve görüntü verilerinin elektronik olarak işlenmesi, iletilmesi ve saklanması temeline dayanan ticari işlemler olarak tanımlayabiliriz.

B - ELEKTRONİK TİCARETİN KAPSAMI

E-ticaret ile ilgili bilgi teknolojileri, bilgi otoyolu, iletişim teknolojileri kavramları içiçe geçmiştir. Dolayısıyla, bir elektronik iletişimde e-ticaretin nerede başlayıp nerede bittiğini belirlemek güç olmaktadır. Tanımı gereği, her hangi bir ticari sonuç doğuran bir elektronik iletişim e-ticaret olarak kabul edilse de, örneğin firmalar arasında bilgi paylaşımı çoğu zaman ticari bir faaliyete temel teşkil ettiğinden e-ticaret olarak sayılabilecektir. Aynı şekilde,

⁹ <http://www.ettk.gov.tr/>

¹⁰ T.C. Ulaştırma Bakanlığı, TUENA, Altyapı Planlaması Sonuçlar Özeti, (Haziran 1998), 24.

¹¹ http://eticaret.garanti.com.tr/dunyada_e_tic.htm

¹² E.McIure CHARLES: "Elektronik Commerce, State Sales Taxation, ABD Intergovernmental Fiscal Relations", National Tax Journal, V. L, N.4, (September 1997), 731.

¹³ Niyazi CANGIR: "Elektronik Ticaretin Ya da Internetin Vergilendirilmesi -I ", Yaklaşım , 69, (Eylül 1998), 53.

ticari ya da ekonomik sonuç doğuran sağlık, eğitim, kamu yönetiminde kolaylıklar gibi iletişim teknolojileri kullanımının e-ticaret sayılıp sayılmayacağı tartışmalıdır. Dolayısıyla sonsuz gibi görülen bilgi bulutu içerisinde, e-ticaretin sınırlarını belirlemek oldukça zordur¹⁴. Ancak, e-ticaretin kapsamı, diğer bir deyişle kapalı ve açık ağlar kullanılarak yapılabilecek iş ve ticaret aktiviteleri şu şekilde sıralanabilir¹⁵:

- Mal (taşınır, taşınmaz) ve hizmetlerin (bilgi servisleri, danışmanlık, finans, hukuk, sağlık, eğitim, ulaştırma, vb.) elektronik alışverişi,
- Üretim planlaması yapma ve üretim zinciri oluşturma,
- Tanıtım, reklam ve bilgilendirme,
- Sipariş verme,
- Anlaşma yapma,
- Elektronik banka işlemleri ve fon transferi,
- Elektronik konşimento gönderme,
- Gümrükleme,
- Elektronik ortamda üretim izleme,
- Elektronik ortamda sevkiyat izleme,
- Ortak tasarım geliştirme ve mühendislik,
- Elektronik ortamda kamu alımları,
- Elektronik Para ile ilgili işlemler,
- Elektronik hisse alışverişi ve borsa,
- Ticari kayıtların tutulması ve izlenmesi,
- Doğrudan tüketiciye pazarlama,
- Sayısal imza, elektronik noter vb. Güvenilir Üçüncü Taraf (TTP) işlemleri,
- Sayısal içeriğin anında dağıtımı,
- Anında bilgi oluşturma ve aktarma,
- Elektronik ortamda vergilendirme,
- Fikri mülkiyet haklarının transferi.

¹⁴ Murat İNCE: Elektronik Ticaret: Gelişme Yolundaki Ülkeler İçin İmkanlar ve Politikalar, DPT Yayınları, (Ankara, 1999), 28.

¹⁵ Zeynep ERSOY: Elektronik Ticaret ve Ticaret Noktaları, İGEME, (Ankara, 1999), 42.

C - ELEKTRONİK TİCARETİN ARAÇLARI

Geniş anlamda e-ticaret tanımı içinde e-ticaretin altı adet temel aracı bulunmaktadır. Bunlar telefon, faks, televizyon, elektronik ödeme ve para transfer sistemleri (ATM, kredi kartları, smart kart, elektronik para, vb.), EDI (Elektronik Veri Değişimi) ve internettir. Ancak, e-ticaret kavramı daha çok internet üzerinden yapılan ticaret şekli için kullanılmaktadır¹⁶. Bunun sebebi şu an için internet aracılığıyla yapılan e-ticaretin, bir veya daha fazla kişi arasında ses, görüntü ve yazılı metinlerin aynı anda interaktif bir biçimde iletilmesi, zaman ve mekan sınırının olmayışı ve daha düşük maliyetler içermesidir. Ancak, teknolojik gelişmeler, e-ticaret araçları arasına taşınabilir sistemler (Mobil Telefonlar, Palmtop Bilgisayarlar, Kablosuz Bilgi Aygıtları, Palm Pilotlar vb.) ve Digital TV sistemlerini de katmıştır. E-ticaretin araçları aşağıda başlıklar halinde incelenecektir.

1 - KLASİK ELEKTRONİK TİCARET ARAÇLARI

Klasik e-ticaret araçlarından, telefon karşılıklı iletişimi iyi sağlar fakat görüntü iletemez ve internet ticarete göre daha pahalıdır¹⁷. Faks geleneksel mektup hizmetinin yerini alarak çok hızlı doküman transferini gerçekleştirmektedir. Faks bu niteliğiyle teleksin yerini alarak ticari işlemlerde önemli bir kolaylık sağlamıştır. İşletmeler arasında hızlı bir iletişim sağlamaktadır. Ancak, pahalı olması, sesli iletişime imkan tanımaması, faks fotoğraflarının düşük kalitede olması, interaktif iletişimi sağlamaması, nihai tüketiciler açısından yaygın kullanılmaması faksın eksik yönleridir ve yakın gelecekte önem derecesini kaybedecek gibi görünmektedir. Televizyonun yaygın olması avantaj olmakla birlikte tek yönlü olması çok büyük dezavantajdır¹⁸. Televizyon üzerinden ürünlerin reklamı yapılmakta telefon veya faksla sipariş edilmekte ve kredi kartı ile ödeme yapılabilmektedir.

¹⁶ Aziz ÖZBEK: a.g.m., 47.

¹⁷ Murat ÖRDEK: "İnternet, Bilgi Teknolojilerinin Gelişimi ve Elektronik Ticaretin Dünya Ticaretine Etkileri", İGEME'den Bakış, 12, (Ekim-Aralık 1999), 86.

¹⁸ Murat ÖRDEK: a.g.m., 86.

İnternet dışında kalan araçlar birlikte kullanılmak zorundadır ve geleneksel yöntemlere bağımlıdır. Bunlar üzerinde hukuki geçerliliği haiz belge transferi gerçekleştirmediğinden, geçerli bir sözleşmenin bunlar aracılığıyla gerçekleştirilmesi mümkün değildir. Oysa yürütülen çalışmaların tamamlanması halinde, internet üzerinden transfer edilen verilerin güvenliliği sağlanacak ve bunların hukuki geçerliliği kabul edilecektir. Böylece internet (açık ağ) bu araçların tüm fonksiyonlarına sahip, hukuki geçerliliğe haiz ticari işlemlerin yapılabilirdiği sanal bir ortam oluşturacaktır¹⁹.

2 - İNTERNET

İnternet'in başlangıç noktası ABD Savunma Bakanlığı'nın 1957 yılında Rusya'nın Sputnik'i uzaya göndermesini takiben kurmuş olduğu Advanced Research Project Agency' dir (ARPA). ARPA, savaş sırasında veya savaştan önce, mutad haberleşme kanallarının kullanılamayacak şekilde tahrip edilmesi halinde dahi, ulusal komuta merkezinden (Başkanlık) balistik füze üslerine gereken emirlerin verilmesini ve savaşın sevk ve idare edilmesini sağlayacak bir haberleşme sistemi yaratılması için kurulmuştur. ARPA'nın çıkış noktası ve dolayısı ile tek hedefi de stratejiktir: Savaşta sevk ve idarenin kesintisiz olarak temini. ARPA çerçevesinde kurulmuş olan "network" ün adı da ARPANET olarak anılmaya başlandı. ARPANET, silahlı kuvvetler ile birlikte, savunma sanayii müteahhitlerinin ve savunma konuları ile ilgili araştırmaları yürüten üniversitelerin bilgisayar merkezlerini de içerecek surette yayılarak, geniş bir ağ (network) kurulmasına imkan yaratmış oldu. Günümüzde internet en üst seviyede gizlilik anlayışının egemen olduğu, merkezi - hiyerarşik Pentagon düzeninden çıkıp, tamamen açık, şeffaf, yalın, denetimden uzak bir organizmaya dönüşmüştür. İnternet, özellikle bütünü ile ele alındığı takdirde görülecektir ki, teknik yapısı itibarı ile denetime müsait bir nitelikte değildir; hatta aksine, internet, kontrol ve denetime olanak vermeyecek bir doğrultuda gelişmiş–geliştirilmiştir²⁰.

¹⁹ Aziz ÖZBEK: a.g.m., 47.

²⁰ İnternet Hukuk Forumu :, <http://www.superonline.com./hukuk/hukuk.htm>., 5

1969 yılında, Los Angeles'ta bulunan California Üniversitesi'nden Boutler Hall'un "bu mesajı alıyor musunuz?" diye UCLA Stanford araştırma Enstitüsü, UC Santa Barbara ve Salt Lake City'deki Utah Üniversitesine gönderdiği mesaj ile başlayan internette²¹ bir çok üniversite ve sonra da çeşitli araştırma kurumları bilgisayar merkezleri kurarak veya mevcut kaynaklarını geliştirerek, bu haberleşme ağına dahil olmaya ve karşılıklı bilgi alış-verişinde bulunmaya başladılar. Bu gelişmeye, doğal olarak özel işletmeler de katılmaya başladılar ve ağ kısa bir zaman sonra resmi kuruluşlara kadar yayıldı²².

Ağlararası ağ veya ağların ağı²³ olarak isimlendirilen, kendi kendisini kopyalayabilen, geometrik olarak çoğalabilen²⁴ internet, birden fazla haberleşme ağının (network), birlikte meydana getirdikleri bir iletişim ortamıdır (platformdur). Bu iletişim ağları, bilgisayarlar ile oluşturulmaktadır. Diğer bir deyişle, internet bilgisayarlar arasında kurulmuş bulunan bir haberleşme ağıdır. Temel amaç, iletişim olduğu için, ağı meydana getiren bilgisayarların arasında bağlantı kurulması gerekmektedir. Bunun sağlanması için de "ortak bir dil" kullanılmaktadır=TCP/IP kullanımı ile, bilgisayarlar birbirleri ile iletişim kurarak "konuşabilmekte", karşılıklı olarak bilgi aktarabilmektedirler. Fiili iletişim ise, yüksek kapasiteli telefon hatları üzerinden yapılmaktadır. ABD Yüksek Mahkemesi bir kararında internet'i şöyle tarif etmiştir: *"İnternet birbirleri ile bağlı bulunan bilgisayarlardan oluşan uluslararası ağıdır ... İnternet, bireylerin dünya çapında haberleşmesi için tamamen yeni ve benzeri olmayan bir ortamdır..."*. TCP/IP uyumlu olması koşulu ile, dünyanın herhangi bir yerindeki bilgisayar ağı internet'e katılabileceği gibi, haberleşme menzili elverdiği nispette, uzaydaki bir bilgisayardan da internet'e bağlanmak mümkündür. Bu altyapının yani internet'in bir sahibi yoktur; onu işleten, idare eden, denetleyen bir merkezi

²¹ Coşkun DOLANBAY: E-Ticaret Strateji ve Yöntemleri, (Ankara, Ağustos 2000), 8.

²² İnternet Hukuk Forumu :a.g.e, 5.

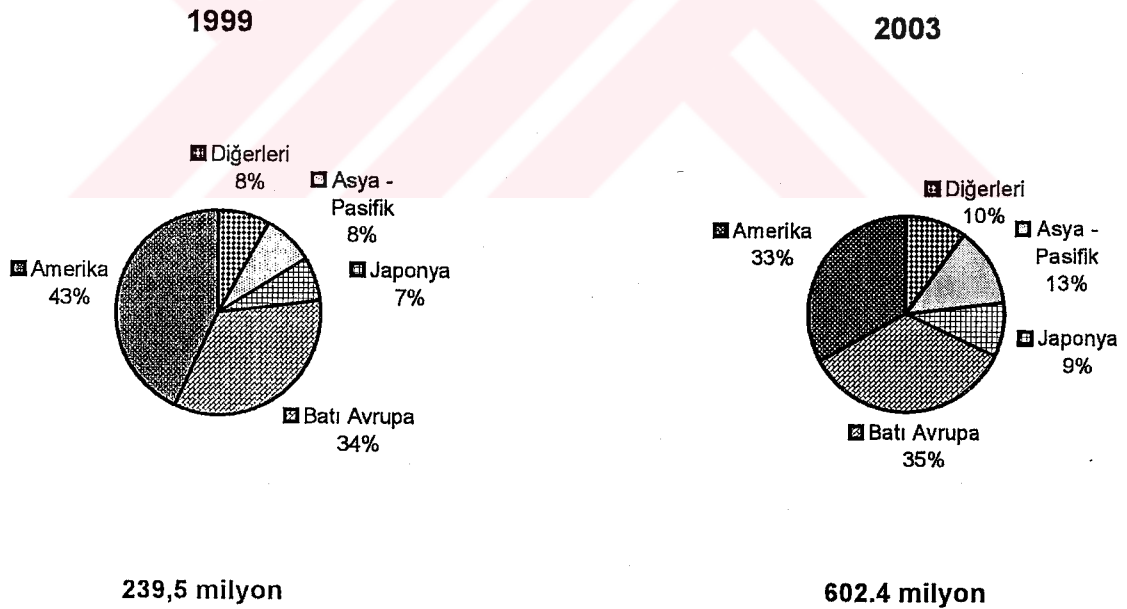
²³ Aslan İNAN: İnternet El Kitabı, (İstanbul,1998), 9.

²⁴ Coşkun DOLANBAY: a.g.e., 8.

otorite söz konusu değildir²⁵. Kullanıcıları, diğer kullanıcılardan ve içinde bulundukları ortamın özelliklerinden habersiz olarak internetten faydalanmaktadırlar²⁶.

International Data Corporation (IDC), (www.idc.com) 1998 yılında 160 milyon olarak tahmin ettiği internet kullanıcı sayısının 2002 yılında 410 milyona ulaşacağını öngörmektedir²⁷. Şekil 1'de görüldüğü üzere IDC tahminlerine göre internet kullanıcı sayısı 1999 yılında 239,5 milyon, 2003 yılında ise 602,4 kişi olacaktır. 2003 yılına kadar en hızlı büyüme Asya/Pasifik ve Japonya'da görülecek, Asya/Pasifik bölgesinin 1999 yılındaki %8'lik payı 2003'te %12,6'ya yükselecek Japonya aynı zaman diliminde 57 milyon kullanıcıya ulaşacaktır. 1998 yılında %28 olan Batı Avrupa'daki web kullanıcıları 1999 yılında %21 artışla %34'e yükselmiştir²⁸.

Şekil 1. İnternet Kullanıcıları

Kaynak: International Data Corporation

²⁵ İnternet Hukuk Forumu :, 4.

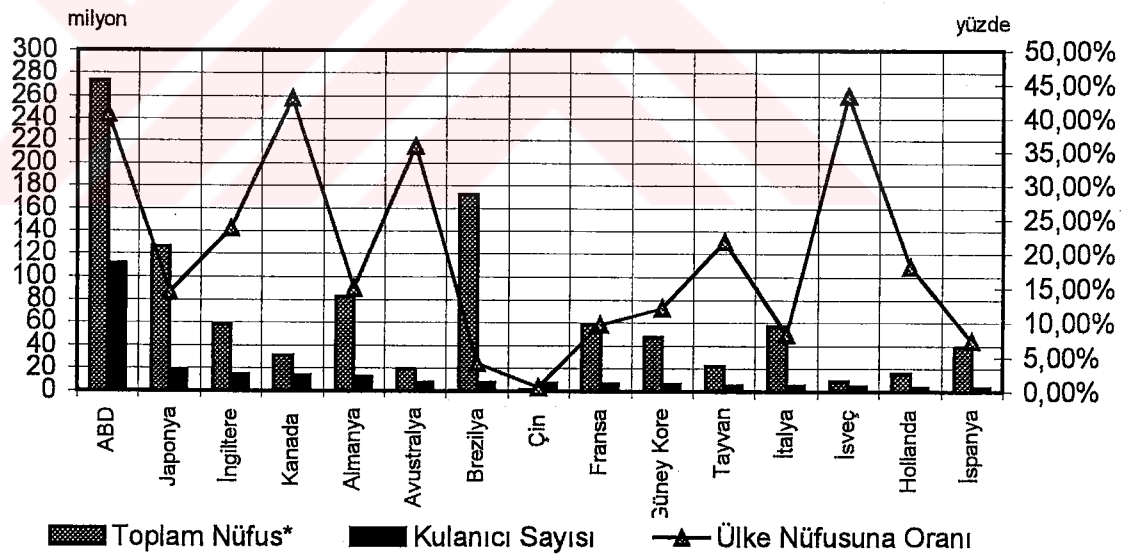
²⁶ Coşkun DOLANBAY: a.g.e., 8.

²⁷ Coşkun DOLANBAY: a.g.e., 27.

²⁸ <http://www.idc.com:8080/ebusinessstrend/ebt2000-05-11.stm>

The Industry Standart (www.standard.com) raporlarına göre, 1998 yılından 1999 yılına kadar geçen süre içinde internet kullanıcı sayısı %55, web server sayısı ise %128 oranında artmıştır. Aynı dönem içinde, web adreslerindeki artış oranı ise %137 olarak gerçekleşmiştir. Yine IDC verilerine göre, aynı dönemde ABD’de yer alan internet servis sağlayıcı şirket sayısı %41 oranında artmıştır. Aynı şirket, bu oranın 2003 yılına kadar %23 dolaylarında artış göstereceğini tahmin etmektedir. Gartner Group (www.gartner.com) araştırmalarına göre ise Avrupa’da yer alan internet kullanıcıları, 1999 yılında %70 oranında artarak 60.4 milyon kişiye ulaşmıştır²⁹.

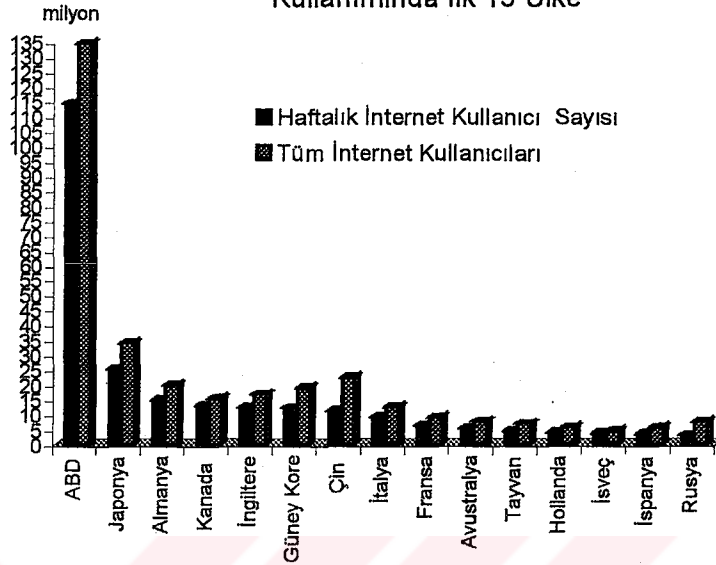
Şekil 2. Dünyada İnternet Kullanıcı Sayısı ve Ülke Nüfusuna Oranı

Kaynak : Computer Industry Almanac - 1999 verileri –

²⁹ Coşkun DOLANBAY: a.g.e., 27.

Şekil 3. 2000 Yılı Sonunda İnternet Kullanımında İlk 15 Ülke

Kaynak : Computer Industry Almanac - 2000 verileri –

Computer Industry Almanac Inc.'in açıklamalarına göre ise Şekil 2'de görüldüğü üzere 1998 yılı sonunda 200 milyondan az internet kullanıcısı mevcutken 2000 yılının sonunda bu sayı 400 milyonu aşmıştır. 2000 yılı sonunda internet kullanıcılarının yaklaşık %33'ünü 134 milyon kullanıcıyla ABD oluşturmaktadır. 2000 yılı sonu itibariyle internet kullanımında ilk 15 sırayı alan ülkelerin dağılımı Şekil 3'de görülmektedir. Bu 15 ülke dünyadaki internet kullanımının %75'ini göstermektedir. Bu rakamlar işyerleri ve evlerde haftalık yetişkin internet kullanıcılarını kapsamaktadır. İnternet kullanıcısı 16 yaşın üzerinde arasıra veya düzenli olarak interneti kullanan kişi olarak tanımlanmıştır³⁰.

2002 yılı sonunda dünya çapında 673 milyon internet kullanıcısı olması beklenmekte 2005 yılında bu rakamın bir milyara ulaşacağı tahmin edilmektedir. 2005 yılında ABD 214 milyon internet kullanıcısıyla bu rakamın %32'sine sahip olacaktır³¹.

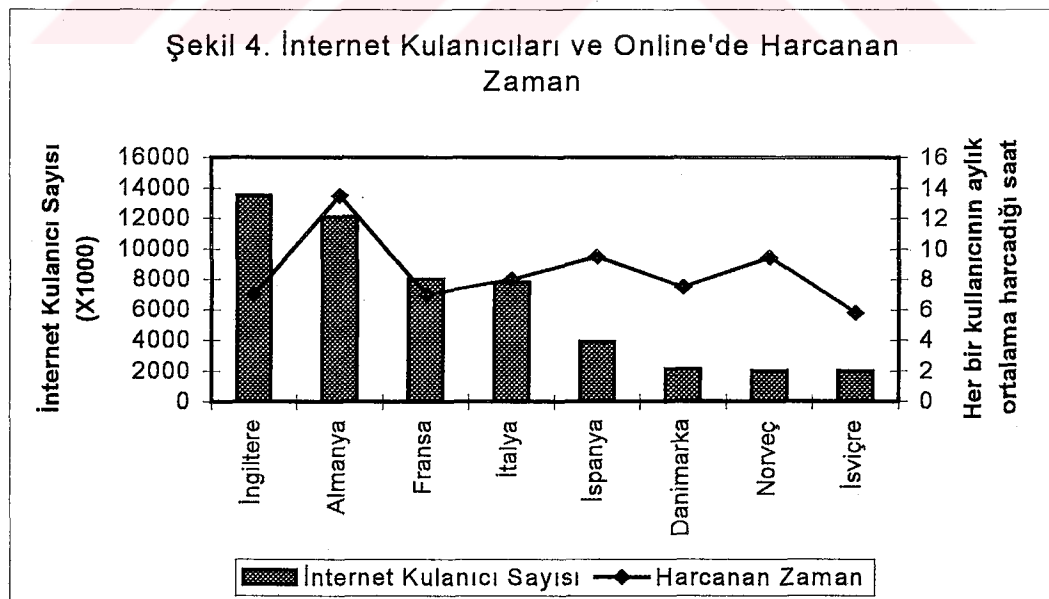
³⁰ <http://www.c-i-a.com/20013iu.htm>

³¹ <http://www.c-i-a.com/20013iu.htm>

Şu anda ise internet kullanımındaki büyümenin çoğu Asya, Latin Amerika ve Batı Avrupa'dan gelmektedir. Büyümenin bir çoğu da cep telefonu kullanımı ile kablosuz internet kullanımından kaynaklanmaktadır.

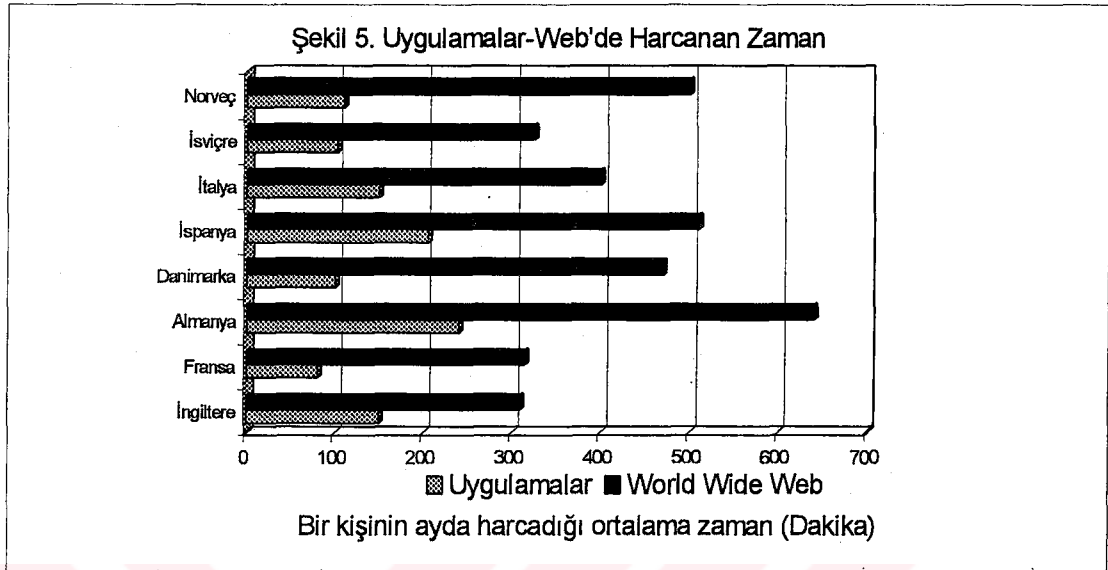
Şekil 4'de görüldüğü üzere Jupiter MMXI şirketinin internet verilerinden elde edilen en son rakamlara göre, Avrupa'nın en büyük internet pazarları olan İngiltere, Fransa ve Almanya'da aylık toplam kullanım zamanı Haziran 2000 ile Şubat 2001 arasında sırayla %94, %225 ve %226 oranında artmıştır. Bununla birlikte her bir ziyaretçinin harcadığı aylık ortalama zaman en yüksek Almanya'dadır. Onu sırayla İspanya, Norveç ve İtalya izlemektedir³².

Avrupa'da her bir ziyaretçinin internette geçirdiği zaman ve diğer uygulamalarda geçirdiği zaman ayrımı ise Şekil 5'te gösterilmiştir. Bu grafikte Almanya ve İspanya yine ön plana çıkmaktadır. Bu iki ülkenin diğer uygulamalarda da yüksek rakamlara ulaşması toplumda bilgisayar kullanımının yaygınlaşmasının bir sonucudur.

Kaynak: Jupiter MMXI at home panels, Şubat 2001

³² <http://uk.jupitermmx.com>, "Europe's Time Spent Online Increases by up to 225%", 1.

Kaynak: Jupiter MMXI March 2001

Bir internet strateji firması olan NUA (www.nua.com) araştırmaları Mayıs 1999'da internet kullanıcılarının 171 milyon dolayında olduğu ve bunların yarısının ABD ve Kanada'da yer aldığı belirtilmektedir.

İnterneti enformasyon teknolojilerinden ayrı düşünmek mümkün değildir. ABD, Avrupa Birliği ve Japonya'da bu alana yapılan yatırımlar, yıllık ortalama %12 oranında artmaktadır³³.

İnternetin demografik yapısına bakacak olursak erkek kullanıcıların çoğunlukta olduğu ancak kadın-erkek kullanıcılar arasındaki sayı farkının gün geçtikçe kapandığı görülmektedir³⁴.

³³ <http://www.dtm.gov.tr/ead/ekonomi/sayi3/yeniekon.htm>

³⁴ Coşkun DOLANBAY: a.g.e., 26.

3 - INTRANET

İnternet teknolojisinde kullanılan araçlardan, işletme içi iletişim amacı ile kullanılacak şekilde yararlanılması intranet olarak isimlendirilmektedir³⁵. Intranetler genellikle üç kategoriye ayrılır;

- İşletme içi iletişim araçları
- İletişimin yanında, karşılıklı etkileşim çalışmalarının da kullanılabildiği yapılar.
- Tüketicilerin ve/veya birlikte çalışılan şirketlerin de erişebildikleri yapılar³⁶.

Bir intranet sitesinin mutlaka internete bağlı olması gerekli değildir. Intranet sitelerinin çoğuna web üzerinden erişilemez, ya da erişimde çeşitli güvenlik önlemleri ile karşılaşılır. Intranet siteleri olan işletmelerin ayrıca web sayfaları vardır. Bu sistemlerin birbirinden ayrı olarak tanımlanması ile şirket içi çalışmaların güvenliği daha yüksek olur ve intranet, internet ortamının sağladığı tüm kolaylığı işletme bünyesine adapte ederken, personelin internete olan bağlantısını engelleyerek iş zamanı kayıplarını engellemektedir.³⁷

Intranet sisteminin kullanımı konusunda bir örnek verecek olursak; İsveç iletişim pazarının %50'sine sahip olan Telia (www.telia .com) 30,000 personelinin tamamının yararlandığı intranet sitesini 1994 yılının sonundan beri kullanmaktadır. Şirket BOSS (Business Operations and Support System) olarak isimlendirdiği sistem aracılığı ile 1999 ortalarında 100 Gb büyüklüğünde olan müşteri bilgilerini intranet ortamında kullanmaktadır. Bu bilgilere şirket dışında çalışan personelin laptop bilgisayarlar aracılığı ile erişebilmesi olanaklı durumdadır ve bir satıcı, müşteri hakkındaki bilgilere

³⁵ Coşkun DOLANBAY: a.g.e., 14.

³⁶ Coşkun DOLANBAY: a.g.e., 15.

³⁷ Coşkun DOLANBAY: a.g.e., 14.

istediği yerden ulaşabilmektedir. Günde 6 milyon yeni veri eklenen BOSS sistemi, firewall yazılım ve donanımları ile korunan HP9000 serverlarında saklamakta ve toplanan bilgi iki ay sonra otomatik olarak arşive aktarılmaktadır.³⁸

4 - EXTRANET

Extranet sistemleri, internet ile işletme dahilinde kullanılmakta olan intranet sistemleri arasında bir köprü olarak tanımlanabilir. Extranet sistemleri sanal duvarlarla internet kullanıcılarından ayrılarak, işletme içi ya da birlikte çalışılan işletmeler arası iletişimde internet altyapısının kullanılması amacını taşımaktadır.

Özellikle merkezi olmayan işletmelerin bünyesinde çeşitli amaçlara yönelik olarak hazırlanan intranet sitelerine tüketici ilişkilerinin de eklenmesi, extranet sistemlerine geçiş anlamına gelmektedir. Extranet sistemleri aracılığı ile hem işletme içi bilgi sistemleri kontrol altında tutabilir (intranet), hem de elektronik ortamın potansiyelini yakalamak için fırsatlar değerlendirilebilir(internet)³⁹.

Extranet kullanımına verilebilecek en güçlü örnek, Netscape, Oracle ve Sun Microsystems arasında kurulu olan ve JavaScript ve CORBA (Common Object Request Broker Architecture) standardizasyonu amacı ile kullanılan extranet ile, Microsoft ile American Express arasında PPTP (Point-to Point Tunelling Protocol) aracılığı ile kullanılan ve OBI (Open Buying on the Internet) standardına yönelik olarak bilgi değişiminde kullanılan extranetlerdir⁴⁰.

³⁸ Coşkun DOLANBAY: a.g.e., 16.

³⁹ Coşkun DOLANBAY: a.g.e., 16.

⁴⁰ Coşkun DOLANBAY: a.g.e., 17.

5 - EDI (ELEKTRONİK VERİ DEĞİŞİMİ)

EDI, ticaret yapan iki kuruluş arasında, insan faktörü olmaksızın ağlar aracılığıyla yapılanmış bilgi değişimini sağlayan bir sistem olarak e-ticaretin önemli bir aracıdır. EDI kamu ve özel sektör kuruluşlarının etkin bir biçimde iletişim kurmaları ihtiyacından doğmuş olup, modern bilgi teknolojilerinin getirdiği avantajlardan yararlanmaktadır. Geleneksel ticari işlemlerde, mektuplar, notlar gibi yapılanmamış (unstructured) dokümanlarla birlikte faturalar, sipariş formları, teslim belgeleri gibi standart şekilde yapılanmış (structured) dokümanlar kullanılmaktadır. Elektronik posta (e-mail) yapılanmamış tipte dokümanların iletilmesinde kullanılırken EDI yapılanmış mesaj değişimini sağlamaktadır. Böylece standart bilgilerin diğer bilgisayar sistemlerine kolayca aktarılmasını olanaklı kılmaktadır.

EDI'de amaç, sipariş alınması, ticari sözleşmelerin ve faturaların hazırlanması gibi işlemler ile gümrük, bankacılık ve buna benzer işlemlerin yapılanmasında maliyetlerin düşürülmesi ve işlemlerin en az hata ile en kısa sürede tamamlanmasıdır. EDI gümrük idarelerinin otomasyonunda oldukça etki biçimde kullanılmaktadır. Ticarete daha etkin olunması amacıyla "tam zamanında" (Just in Time-JIT) ve "hızlı yanıt" (Quick Response-QR) gibi anlayışlar geliştirmiş ve bunların gerçekleştirilmesi için, iş akışında her hangi bir katma değer (value added) yaratmayacak işlemlerin elime edilmesi gerektiği belirlenmiştir. Bu nedenle, bir çok uluslararası kuruluş ve büyük bölgesel organizasyonlar EDI kullanılmakta ve ticaret yapan herkesinde EDI kullanabilir duruma gelmesi önerilmektedir. EDI uygulamasıyla, zamandan ve işlem maliyetlerinden tasarruf sağlamanın yanı sıra bilgilerin elektronik ortamda değişimi nedeniyle insan faktöründen kaynaklanan hatalar da ortadan kalkmış olacaktır. Uluslararası ticaret, nakliyeciler, komisyoncular, bankalar, sigortacılar, gümrük idareleri ve diğer ilgili devlet kuruluşlarının katıldığı bir süreçtir. EDI, tüm tarafların bilgiyi elektronik ortamda ulaşmasına imkan vererek süreyi kısaltmakta, işlemlerin tekrarlanmamasını ve muhtemel

hataların ortadan kaldırılmasını sağlamaktadır⁴¹. Ticari ortaklıkların EDI kullanmaya başlaması durumunda ilişkiler uzun dönemli ve istikrarlı duruma gelmektedir⁴².

EDI kullanımı özel bir telekomünikasyon alt yapısı ve standart formlar gerektirmektedir. Sadece kayıtlı kullanıcılara açık olduğu için çok güvenli olan bu sistem, donanım ve bağlantı maliyetlerinin oldukça yüksek olması nedeniyle pek fazla yaygınlaşamamıştır. Teknik yönden internet üzerinde EDI uygulaması mümkün olmakla birlikte, güvenlik açısından tercih edilmemektedir. Bununla beraber, güvenlik sorununa çözüm bulunması (Kriptoloji uygulamaları ile sadece yetkili kişilerin gerekli bilgilere ulaşması) ile internet üzerinden EDI uygulamasının yaygınlaşması beklenmektedir⁴³. Ancak, EDI sistemlerinde kullanıma yönelik her bir işlemin, iletişimde bulunacak her sistem merkezinde yapılması gerekliliği; oluşturulması ve güncelliğinin internet ortamına göre daha karmaşık olmasına neden olmaktadır⁴⁴.

6 - MOBİL SİSTEMLER

Mobil yeni iletişim araçları, yepyeni olanakları beraberinde getirmektedir ve önümüzdeki yıllarda, taşınabilir iletişim araçları yoluyla yeni bir hayat tarzına sahip olacağız.

Mobil sistemlerin en büyük bölümü, şu anda mobil telefonlar tarafından oluşturulmakla birlikte, Psion'un palmtop bilgisayarları, Symbian'ın kablosuz bilgi aygıtları ve 3Com'un Palm Pilot'ları bu kategoride yer alan aygıtlardır. Bunların yanında internet kiosk olarak isimlendirilen ve telefon kulübeleri,

⁴¹ Varol ATABAY: "Elektronik Ticaret ve Kamu Kesiminde Sürdürülen Çalışmalar", Asomedy, (Ağustos 1998), 31.

⁴² Zeynep ERSOY: a.g.e., 48.

⁴³ Varol ATABAY: a.g.m.,32.

⁴⁴ Coşkun DOLANBAY: a.g.e., 26 .

ATM cihazları ya da otomatik fotoğraf kabinleri gibi çeşitli yerlerde konumlandırılabilen aygıtlar da mevcuttur⁴⁵.

Tahminlere göre 2003 yılına girdiğimizde, 500 milyonun üzerinde insan mobil telefon kullanıyor olacak⁴⁶. Avrupa'da mobil sistemler, mobil telefonlar da dahil olmak üzere internetin dört katı hızla yaygınlaşmaktadır. Gartner Group'a göre, 2004 yılında e-ticaret servislerinden yararlanan kullanıcıların %40'ı işlemlerini kablosuz sistemler aracılığı ile gerçekleştireceklerdir. Bilgi sistemlerinde 1990'lı yılların başında ortaya çıkan ve internetle iletişim sistemlerine yüz yılın sonuna doğru entegrasyonu başlayan mobilizasyon⁴⁷, mobil internet ve m-ticaret (m-commerce) kavramlarını ortaya çıkarmıştır.

Mobil İnternet günümüz internet hizmetlerine hareket özgürlüğü anlamında yeni bir boyut getiren, her yerde ve her zaman mobil kullanıcının kullanacağı yeni bir iletişim kavramıdır. Mobil İnternet sayesinde mobil araçlar üzerinden (cep telefonları, el bilgisayarları vb.) sinema bileti siparişi ve satın alınmasından, cep telefonuna en uygun restoranın sorulmasına ve menünün görüntülenmesine kadar farklı uygulama alanları ile karşılaşacağımız düşünülmektedir⁴⁸.

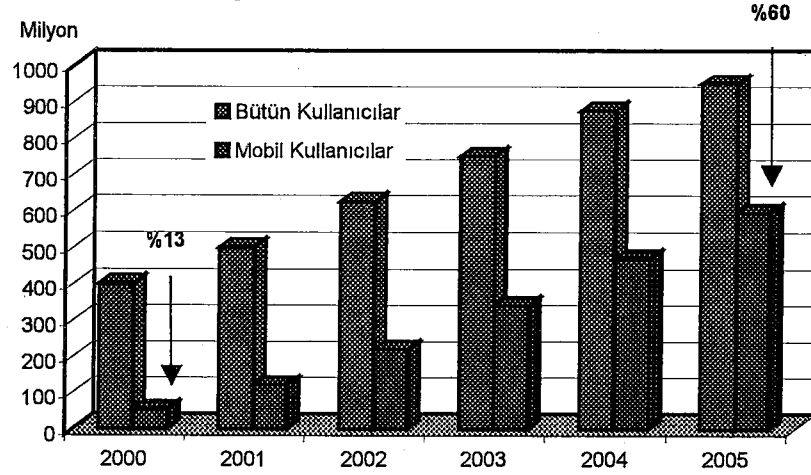
⁴⁵ Coşkun DOLANBAY: a.g.e., 42.

⁴⁶ http://www.ericsson.com.tr/yenitek_mobilinternet_yenitelekom.htm

⁴⁷ Coşkun DOLANBAY: a.g.e., 40.

⁴⁸ http://www.ericsson.com.tr/yenitek_mobilinternet_sorular.htm#S1

Şekil 6. Web'deki Mobil kullanıcılar

Kaynak: IDC Internet Commerce Market Model, V7.1

Mobil İnternet alanındaki tüm uygulamalar zamanlamaya bağlı olarak ilk düzey, orta düzey ve ileri düzey olmak üzere üç kısma ayrılabilir⁴⁹. Bunlar; WAP, GPRS, ve 3G sistemleridir.

Kısaca internet servislerine mobil terminaller üzerinden erişimi mümkün kılan kablosuz uygulama protokolü olan WAP, mobil internet kavramının ilk aşamasıdır⁵⁰. WAP sayesinde bankacılık, basit bilgi servisleri ve bilet satışı ile şu an başlayan mobil internet uygulamaları mobil araçlar yoluyla zaman içinde satın alma, daha kapsamlı bilgi servislerine ulaşma ve görüntü, ses ve datanın birlikte iletimini gerçekleştirecek multi-medya uygulamalarına doğru yol alacaktır⁵¹. Hangi amaca yönelik olursa olsun, WAP teknolojisinin gelişimi, desteği ve kullanımı, tüketicilere ulaşmada son derece önemli bir araç olarak ortaya çıkmıştır⁵².

⁴⁹ http://www.ericsson.com.tr/yenitek_mobilinternet_sorular.htm#S1

⁵⁰ http://www.ericsson.com.tr/yenitek_mobilinternet_yenitekom.htm

⁵¹ http://www.ericsson.com.tr/yenitek_mobilinternet_sorular.htm#S1

⁵² Coşkun DOLANBAY: a.g.e., 46.

Mobil İnternet kavramının ikinci aşaması GPRS (General Packet Radio Services) yani Kablosuz Genel Paket Radyo Servisi, GSM ağı üzerinden kalıcı bir bağlantıyla sürekli veri bağlantısı yerine, GSM ağının gönderilecek/alınacak veri olduğu zamanlarda kullanılmasına olanak tanıyan hızlı bir veri aktarım teknolojisidir⁵³. WAP' tan sonra veri iletişimindeki en son teknoloji olan GPRS uyumlu cep telefonları ile yüksek hızda internet, intranet ve paket data erişimi sağlamak ve bu yeni platform sayesinde kullanıcılar 9.6 kb olan data hızını gelecekte 170 kb'a kadar ulaştırabilecektir⁵⁴.

Şu anda dünyanın sadece birkaç ülkesinde sunulan GPRS hizmeti Türkiye'de ilk olarak Telsim tarafından hizmete sunulmuş ve bu teknolojiyi sunan dünyadaki üçüncü operatör olma ünvanını almıştır. Telsim'in, GPRS'i 10 milyon Dolarlık bir yatırımla hizmete aldığı bilinmektedir.

GPRS ile abonelere, hızlı data erişimi sayesinde inanılmaz servisler sunulabileceği gibi abonelerin sabit bir alana bağlı kalmadan daha özgürce yaşamaları sağlanacak. GPRS ile gelecekte evlerdeki elektronik eşyalara komut verilebileceği gibi interaktif multimedya servislerinden, görüntülü telefon hizmetlerinden de yararlanılabilecektir⁵⁵.

GPRS teknolojisi ile mobil alışveriş, mobil bankacılık hizmetleri, internet'e hızlı erişim, telemetri gibi birçok hizmet devreye alınacaktır. Kullanıcılar, cep telefonlarını masaüstü bilgisayarlardan internet'e modemle bağlanmak için gerekli olan telefon hattı olarak kullanacaklardır. Bilgisayarla GPRS uyumlu cep telefonları arasında kurulacak bağlantı ile kesintisiz olarak internet erişimi sağlanmış olacaktır. Bu platformun kullanımında aboneler bağlantı süresi için değil sadece gerçekleştirdikleri veri transferi kadar ücretlendirileceklerdir⁵⁶.

⁵³ Hürriyet Cumartesi, "Amatörlere Teknoloji Sözlüğü", Hürriyet Gazetesi, (31.03.2001), 10.

⁵⁴ <http://www.telsim.com.tr/haberler/content-teknoloji.htm>

⁵⁵ <http://www.telsim.com.tr/haberler/content-teknoloji.htm>

⁵⁶ <http://www.telsim.com.tr/servisler/gprs.htm>

GPRS aynı zamanda üçüncü kuşak cep telefonu ağı olarak bilinen 3G (Third Generation) ağlarının başlangıcı sayılmaktadır⁵⁷. 3G, International Telecommunication Union'ın (ITU) üçüncü nesil mobil iletişim teknolojileri için belirlemiş olduğu bir yeniliktir. 3G sayesinde 384 Kbps ile 2 Mbps arasında değişen erişim hızlarına ulaşmak mümkün olacaktır⁵⁸. 3G sistemleri cdma2000, UMTS, GPRS, WCDMA ve EDGE gibi çeşitli teknolojilerin kullanıldığı teknoloji yelpazesine verilen genel isimdir⁵⁹. Bu ağ sayesinde cep telefonlarımız ve avuçiçi bilgisayarlarımız gerekli aksesuarlar yardımıyla kesintisiz olarak internet'e bağlı kalabilecek, görüntülü iletişim yapılmasını da sağlayacaklardır⁶⁰.

Bu teknoloji yelpazesinin parçalarından WCDMA (Wideband Code Division Multiple Access) Avrupa Telekomünikasyon Standartları Enstitüsü tarafından 3G multimedia servislerini desteklemek üzere seçilen kablosuz erişim standardıdır⁶¹. Japonya'nın mobil telefon servisleri alanında en büyük şirketi olan NTT DoCoMo, WCDMA teknolojisi temeline dayalı olan 3G mobil servislerini sunmaya hazır hale gelen ilk şirkettir⁶².

EDGE (Enhanced Data Rates for Global Evolution) ise TDMA ve GSM standartları için artırılmış veri iletim hızları sunabilen bir iletim modülasyon teknolojisidir. EDGE, veri ve multimedia servislerini ve uygulamalarını destekleyecek üçüncü nesil bir iletim teknolojisi olup; operatörlerin, mevcut şebeke ekipmanlarını ve iletim sistemlerini kullanmaya devam edip, yatırımlarını koruyarak yenilikçi servislere yaklaşımlarını sağlayacaktır. Mevcut şebekelerin kullanım alanları üzerinde, geniş bant gerektiren servislerin hızlı ve etkin maliyetlerle sunumunun bir yolunu arayan bugünün

⁵⁷ <http://www.telsim.com.tr/servisler/gprs.htm>

⁵⁸ <http://www.crea-world.com/technologies/3Gch2.asp#2.2>

⁵⁹ Hürriyet Cumartesi :, 10.

⁶⁰ <http://www.telsim.com.tr/servisler/gprs.htm>

⁶¹ Hürriyet Cumartesi :, 10.

⁶² Coşkun DOLANBAY: a.g.e.,48.

operatörleri için özellikle yararlı olacak bir teknolojik gelişme olarak kendini göstermektedir⁶³.

Günümüz telefon teknolojisinin temeli olan ses iletimi, UMTS (Universal Mobile Telecommunications System) teknolojisinin GSM temel alınarak geliştirilmesi yönündedir. UMTS, herhangi bir fiziksel bağlantı gerektirmeden yüksek hızda veri aktarımının olanaklı hale getirilmesini sağlar⁶⁴. UMTS'li telefonlarla, görüntülü chat ve internetten alışverişin yanı sıra, internetten MP3 ya da film indirebilecektir⁶⁵.

Mobilizasyon sürecinin en ilgi çekici teknolojilerinden biri olan Bluetooth (Mavidiş) ise tüm bilgi ve iletişim aygıtlarının bağlantısında kullanılmak üzere Ericsson, IBM, Intel, Toshiba ve Nokia tarafından önderlik edilen 600'den fazla organizasyon tarafından oluşturulan bir gruptur. Merkezi Danimarka'da bulunan Bluetooth, elektronik aygıtların birbirleriyle iletişime geçmelerini sağlamak için çalışmalarını sürdürmektedir⁶⁶.

İnsan-makine ve makine-makine bilgi alışverişinde, kablo iletişimini ortadan kaldırarak basitleştirmeyi hedefleyen bir iletişim standardı olan BluetoothTM, kablo yerine kısa dalga radyo sinyallerini kullanarak birbirinden ayrı olarak çalışan cihazlar arasında bilgi senkronizasyonunu sağlamaktadır. BluetoothTM teknolojisi sayesinde etrafımızda gördüğümüz bütün iletişim cihazları arasında kablosuz olarak iletişim mümkün hale geliyor. Günümüzde kullandığımız ve birbirinden ayrı olarak çalışan masaüstü veya taşınabilir PC, PDA, GSM, telefon, fotoğraf makinesi ve video kamera gibi çeşitli cihazlar, belirli bir frekans üzerinden birbiriyle kablosuz haberleştirilerek belli bir kapsama alanı dahilinde senkronize olarak çalışabilecekler⁶⁷.

⁶³ <http://www.crea-world.com/technologies/edgech1.asp#1.1>

⁶⁴ Coşkun DOLANBAY: a.g.e., 48.

⁶⁵ <http://hurweb01.hurriyet.com.tr/hur/turk/00/07/08/ekonomi/04eko.htm>

⁶⁶ Coşkun DOLANBAY: a.g.e., 49.

⁶⁷ <http://www.telepati.com.tr/subat01/konu16.htm>

Geleceğin mobil şebeke teknolojisi ile makineler arası iletişim de daha yaygın olarak sağlanıp geliştirilecek. Ev aletlerine entegre edilecek modemlerle uzaktan kumanda ve arıza teşhisi mümkün olacak. Buzdolaplarımız elektronik algılayıcıları yardımıyla son kullanma tarihleri geçmiş veya tükenmiş ürünleri takip edebilecek ve kişisel dijital asistanlarımıza (PDA) otomatik olarak hatırlatma mesajı gönderebilecek. Hatta buzdolabımız otomatik olarak markete sipariş bile verebilecek. Benzer şekilde, satış makineleri yeniden ürün doldurulması gerektiğini depolarına bildirebilecekler⁶⁸.

7 - KABLO VE DİJİTAL TV SİSTEMLERİ

Dünyada hızlı bir gelişme gösteren kısaca KABLO TV olarak tanımlanan kablo ağı ilk döneminde sadece analog televizyon yayınlarının kesintisiz ve net bir şekilde televizyon izleyicilerine ulaştırılmasına yönelik olarak geliştirilmiş idi. Daha sonraları bu alt yapının özellikle Fiber Koaksiyel karma yapıya dönüşmesi ile daha geniş bant kapasitesi, daha çok yayın ve katma değerli hizmetlerin sunulabilmesinin yanısıra, ses görüntü ve bilgi iletiminde kullanıcıların evindeki bağlantı noktalarına kadar bütün iletişim altyapılarından ve tekniklerinden daha ileri bir imkan oluşturmuştur. Ayrıca tek bir transmisyon yolu üzerinden video yayıncılığı, ses iletimi, data ve internet gibi interaktif hizmetlerin yapılabilmesi, bu hizmetlerin kullanıcıya daha uygun maliyetlerle sunulabilmesine olanak tanımaktadır⁶⁹.

Televizyonların birer internet sistemi olarak kullanılmasını sağlayan teknolojilerin gelişmesi ile televizyon tarihinde yeni bir sayfa açılmıştır. Televizyonlara eklenen set-top boxlar sayesinde kullanıcılar interaktif TV kavramı ile tanışmışlar ve TV'leri aracılığı ile internette surf yapmak olanaklı hale gelmiştir. Televizyonlara eklenen kameralar ve özel klavyeler aracılığıyla

⁶⁸ <http://www.crea-world.com/technologies/3Gch2.asp#2.2>

⁶⁹ <http://www.kaider.org.tr/kablotv.htm>, 07.04.2001

TV'lere e-mail özellikleri de eklenmiş ve görüntülü e-maillere alt yapı sağlanmıştır.

TV'lerin analog sinyallerden digital sinyallere geçiyor olması digital TV'lerin çok önemli bir pazara sahip olmasını sağlamıştır. Böylelikle digital TV sistemleri ticaret alanında en az klasik TV sistemleri kadar önemli hale gelecektir. Hatta, bu sistemlerin gelişimi PC'nin internet teknolojisindeki e-ticaret araçları arasındaki lider konumunu kaybetmesine yol açmaktadır.

Son yıllarda Avrupa ve ABD'de giderek yaygınlaşan dijital platform işletmeciliği, alışveriş ve ticaret kavramlarını yeniden şekillendirecek çok önemli bir teknoloji haline gelmiştir. Televizyon ekranıyla evden alışveriş (home-shopping), bankacılık (home-banking) işlemleri yapmak artık mümkün olmaktadır⁷⁰.

Open isimli şirket, set top boxları aracılığı ile Ekim 1999'da İngiltere'de hizmetlerini ücretsiz olarak BskyB (British Sky Broadcasting) izleyicilerine sunmaya başlamıştır. Bu hizmetlerinde çeşitli mağazalardan TV aracılığı ile alışveriş olanakları sunarken, bazı bankalar aracılığı ile de müşterilerine TV'lerinin uzaktan kumandaları ile finansal işlemlerini sunmaktadır. Bunlara ilave olarak maç bileti satışından, pizza siparişine kadar pek çok değişik şirket reklam, bilgi ya da hizmet sunumlarını Open tarafından sağlanan etkileşimli ortama aktarmış bulunmaktadırlar. Bu sistem, kullanıma girdiği tarih olan Ekim 1999'a kadar dünyada gerçekleştirilen en büyük e-ticaret uygulaması olarak değerlendirilmektedir. Open şirketi hizmetlerini sunduğu işletmelerden yıllık bazda abonelik ücreti ile kendi üzerlerinden yapılan alışverişlerde % 5-10 arasında değişen oranlarda komisyon alarak gelir elde etmektedir⁷¹.

⁷⁰ <http://www.digiturk.gen.tr/tanitim/digital.asp>

⁷¹ Coşkun DOLANBAY: a.g.e., 35.

Günümüzde medya şirketleri bütün dünyanın internete dahil olduğunun farkındadır ve Kablo-TV, Digital TV sistemlerinin telefon hatlarından daha yüksek hızla ve esneklikle bu pazarda pay sahibi olacağını bilmektedirler.

Jupiter Communications, 2003 yılında her üç Avrupa evinden birisinde digital TV olacağını öngörmektedir (50.8 milyon). Gartner Group'un yaptığı bir araştırmaya göre de, digital TV sistemleri 2003 yılında İngiltere'de %47, Fransa'da %40, ve Almanya'da da %25 oranında eve girmiş olacaktır. Yine Jupiter Communications, 2003 yılında İngiltere'de bu oranın %52, Almanya'da ise %40 dolayında olacağını öngörmektedir⁷².

Türkiye'de ise Doğan Grubu, Çukurova Holding ve Philips işbirliği ile kurulan Digtürk 2004 yılına kadar yapmayı öngördüğü 500 milyon Dolarlık yatırım ile tüketicilerine Open benzeri bir hizmeti sunmayı amaçlamaktadır.

Türkiye'de Kablo TV yayınları 1991 yılında PTT tarafından dokuz büyük ilde başlatılmış (İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Bursa, Konya, Antalya, Gaziantep, Kayseri) ve kısa sürede yoğun ilgi görmüştür. Önceleri 22 televizyon kanalı, 4 radyo istasyonu ile yayınına başlayan Kablo TV, kısa sürede televizyon kanalı sayısını 35'e çıkarmıştır. Bu gün 45 televizyon kanalı Kablo TV sistemi üzerinden yayınlanmaktadır. 1997 yılında mevcut 9 bölgeye ilave olarak 21 yeni yayın bölgesinde Kablo TV Hizmetlerinin verilebilmesi için Türk Telekom Gelir Paylaşımı esasına göre ihaleye çıkmış, Kablo İletişim firmaları da bu bölgelerdeki yatırımlarını tamamlayarak Kablo TV hizmeti vermeye başlamışlardır.

1998 yılında da Türk Telekom, 9 büyük ildeki Kablo TV altyapısının modernizasyonu, kapasite arttırımı ve arıza bakım yükümlülüklerini, yine Gelir Paylaşımı esasına göre firmalara devretmiştir. KAIDER (Kablo

⁷² Coşkun DOLANBAY: a.g.e., 38.

İletişimcileri Derneği) böylece toplam 30 yayın bölgesinde Kablo TV hizmetleri net ve kesintisiz yayın kalitesi ve mükemmel ses düzeni ile benimsenmiş, abone sayısı da hızlı bir şekilde artmaya başlamıştır⁷³. Kablo TV amacı ile kullanılmakta olan şebekenin aynı zamanda, diğer iletişim hizmetlerinin verilmesi amacı ile de geliştirilmesi çalışmaları yürütülmektedir.

D - ELEKTRONİK TİCARETİN ŞEKİLLERİ

E-ticareti; ticaretin gerçekleşme şekline göre, ticaretin dayandığı ortamın niteliğine göre ve katılımcılarına göre, sınıflandırmak mümkündür.

1 - TİCARETİN GERÇEKLEŞME ŞEKLİNE GÖRE

E-ticaret, elektronik araçlarla ve kısmen veya tamamen elektronik ortamda gerçekleşmektedir. E-ticaret hem mal ve hizmetlerin sipariş edilmesi hem de sipariş edilen mal ve hizmetlerin teslimini (ifasını) içermektedir. Bu sebeple, konunun daha kolay ortaya konabilmesi açısından e-ticarete konu mal ve hizmetlerin bu açıdan bir sınıflandırmaya tabi tutulması gerekmektedir.

Malların çoğunluğu ile bazı hizmetler sanal ortamda sipariş edilebildiği halde teslim ve ifanın geleneksel yollarla yapılması gerekmektedir. Daha açık bir ifadeyle, bu tür işlemlerde ticaretin tamamen sanal ortamda yapılması mümkün değildir. Örneğin, giyecek eşyası, gıda maddeleri ve benzeri mallar internet ortamında sipariş edilebilir. Ancak bunların teslimi geleneksel yollarla gerçekleşecektir. Aynı şekilde taşımacılık hizmetleri, emlak ve araç kiralama hizmetleri, tamir ve benzeri hizmetler de elektronik ortamda (on-line) sipariş edilebildiği halde anılan hizmetlerin ifası geleneksel yoldan gerçekleşmek zorundadır. Buna karşılık, bazı mal ve hizmetlerin sanal ortamda sipariş edilmesi yanında geleneksel yöntemlerle teslimi (ifası) mümkün

⁷³ <http://www.kalder.org.tr/Turkiye.htm>

bulunmamaktır. Bu tür mal ve hizmetler “sayısal mallar/hizmetler” olarak anılmaktadır. Sayısal mallara örnek olarak, müzik kaset ve disketleri, kitap, dergi, gazete ve benzeri yayınlar, çeşitli fotoğraflar, video kasetleri sayılabilir. Çeşitli danışmanlık (muhasabe, vergi, hukuk, mühendislik, mimarlık vs.) hizmetleri, finansal hizmetler, reklamcılık hizmetleri, bazı tıbbi hizmetler, eğitim hizmetleri, çeşitli yayıncılık faaliyetleri de sayısal hale getirilebilen ve sanal ortamda sipariş edilebilen ve satın alınabilen hizmetlerin başlıcalarıdır. Elektronik posta, video konferans şekliyle görüşmeler, çeşitli bilgisayarlar ve ağlardaki bilgi bankalarına erişim gibi bazı telekomünikasyon hizmetleri ise sadece sanal ortamda gerçekleşebilmektedir⁷⁴.

2 - TİCARETİN DAYANDIĞI ORTAMIN NİTELİĞİNE GÖRE

E-ticaretin, internet gibi açık ağlar ile işletme içi kapalı sistemler aracılığıyla gerçekleşmesine göre de sınıflandırılması mümkündür⁷⁵. Kapalı sistemlere örnek olarak ATM kartları kullanımı ve 1970’lerin başından itibaren firmalar arasında uygulanan EDI örnek verilebilir. Ancak sadece kayıtlı kullanıcılara açık olduğu için çok güvenli olan EDI sistemi, özel bir telekomünikasyon altyapısı ve standart formlar gerektirmesi ve donanım ve bağlantı maliyetlerinin oldukça yüksek olması nedeniyle pek fazla yaygınlaşmamıştır⁷⁶.

3 - KATILIMCILARINA GÖRE

E-ticaret, kullanılan teknolojiler ve uygulamalar benzer olmasına rağmen taraflarına göre; işletmeler arasında, işletme-tüketici arasında, işletme-devlet arasında ve vatandaş-devlet arasında olmak üzere dört alt bölüme ayrılabilir.

⁷⁴ Niyazi CANGİR: a.g.m., 53-54.

⁷⁵ Niyazi CANGİR: a.g.m., 54.

⁷⁶ Gülçin AYTEKİN: Elektronik Ticaret, Dış Ticaret Müsteşarlığı Yayınları No:157, (Ankara,1998), 4.

a - İşletmeler Arasında

"Business to Business - B2B" denilen şirketten şirkete, işletmeden işletmeye e-ticaret organizasyonunda eğer ürün ve hizmet, satıcıdan yine satış yapmak üzere başka bir satıcıya geçiyorsa burada kurumlar arası ticaretten bahsedebilir⁷⁷. Elektronik Veri Değişimi (EDI), Ürün Veri Değişimi (PDI), danışmanlık veri tabanları, talep üzerine bilgi verme işletme- işletme arasında yapılan e-ticaret şekline örnek gösterilebilir.

İnternet öncesinde firmalar arasındaki E-ticaret, özel veya katma değerli ağlar üzerinden Elektronik Veri Değişimi (EDI) ile gerçekleştirilmiştir. Firmalar, iş ortakları/tedarikçileri ile arasındaki ticari bilgileri/işlemleri, EDI formatına dönüşümünü sağlayan özel programlar kullanarak gerçekleştirmektedir. İnternet ile e-ticaretin Firma-Firma kategorisine altyapı oluşturan EDI uygulamaları, Web ortamına taşınarak işletme maliyetleri önemli ölçüde düşürülmüştür⁷⁸.

İşletme-işletme (b2b) e-ticaretin büyük bölümü EDI'ya dayalı olmasına rağmen, analistler ilerleyen yıllarda bunun internete dayalı teknolojiye kayacağını tahmin etmektedirler. The Boston Consulting Group 1998 yılında ağlar üzerinden yürütülen 671 milyar Dolarlık (b2b) e-ticaretin %86'sının EDI'ye dayalı olduğunu hesaplamakta, bununla beraber bu oranın 2003 yılında %28'e düşeceği; %72'lik oranın ise internete dayalı teknoloji kullanacağı tahmin edilmektedir⁷⁹.

E-ticaret, firmalararası ticarette maliyetlerin azaltılması ve verimliliğin artırılmasında önemli rol oynamaktadır. Bütün aşamalarında (kasa, stok kontrol vb.) barkod okuyucu kullanan ve işlemlerini elektronik ortamda

⁷⁷ <http://www.supercadde.com/dukkani/e-ticaret/content.htm>, 2.

⁷⁸ Meral SAYIN – Mustafa A.FAZLIOĞLU: Dünya Ticaretindeki Değişim... ELEKTRONİK TİCARET ve İlk Adım... KOBİ-NET, <http://www.kobinet.org.tr/hizmetler/e-ticaret/e-ticaret-kutuphanesi/ba1.html#1>, (Ankara, 2000), 2.

⁷⁹ DIGITAL ECONOMY 2000 Raporu, US Government Electronic Commerce Policy page <http://www.esa.doc.gov/de2k.htm>

gerçekleştiren bir süpermarkette, otomasyon ile bilgisayar; envanterdeki ürünlerin (raflar, depo) takibini yapmakta, ürünlerin satış eğilimlerini izlemekte ve gerektiğinde sipariş vermektedir. Yeni siparişler, bilgisayar ağı üzerinden üreticiye otomatik olarak gönderilebilmektedir. Bilgisayar sipariş formu hazırladıktan sonra, söz konusu bilgiyi otomatik olarak satış, üretim, dağıtım ve muhasebe bölümlerine göndermektedir. Siparişlerin üretimi sonunda ürünler, fatura ile birlikte süpermarkete gönderilmektedir⁸⁰. Böylece üretim ve pazarlama sürecindeki hızlilik bir yandan maliyetlerin düşmesine, verimliliğin artmasına sebep olurken diğer taraftan vergisel sürecin kısa sürede ve hatasız işlemesine imkan vermektedir.

Bilgisayarların otomatik olarak gerçekleştirdiği işlemler sonucunda birçok faaliyet için personel gereksinimi asgari düzeye ineceğinden dolayı, personel giderlerinde önemli ölçüde tasarruf sağlanabilecektir. Ayrıca satın alınan ürünlerdeki eğilimlerin izlenmesiyle, tüketicinin ilgisini çekebilecek yeni ürünlerin seçimi ve siparişi konularında karar verilmesinde kolaylıklar gündeme gelecektir⁸¹.

International Data Corporation'ın araştırmalarına göre işletmeler arasındaki e-ticaretin faydaları Şekil 7'de gösterilmiştir. Buna göre satış yollarını genişletmek %63 ile ilk sırayı alırken, düşük işlem/işletme maliyetleri %60, daha iyi müşteri servisi %57, yeni coğrafi pazarlara giriş hızı %50, müşteri güvenin artırmak %41, Distribütörlerle/Şubelerle daha iyi ilişkiler sağlamak %38 fayda sağlamaktadır. 1999 yılı verilerine göre; Firma-Firma kategorisindeki ticari işlemler, e-ticaret cirosunun %90'ını oluşturmaktadır⁸².

Ülkemizde de otomotiv, elektronik/beyaz eşya, bilgi teknolojileri vb. sektörlerde Ana sanayi-Yan sanayi ve Ana firma-Bayi/Servis ağı arasındaki

⁸⁰ Meral SAYIN – Mustafa A.FAZLIOĞLU: a.g.e., 2.

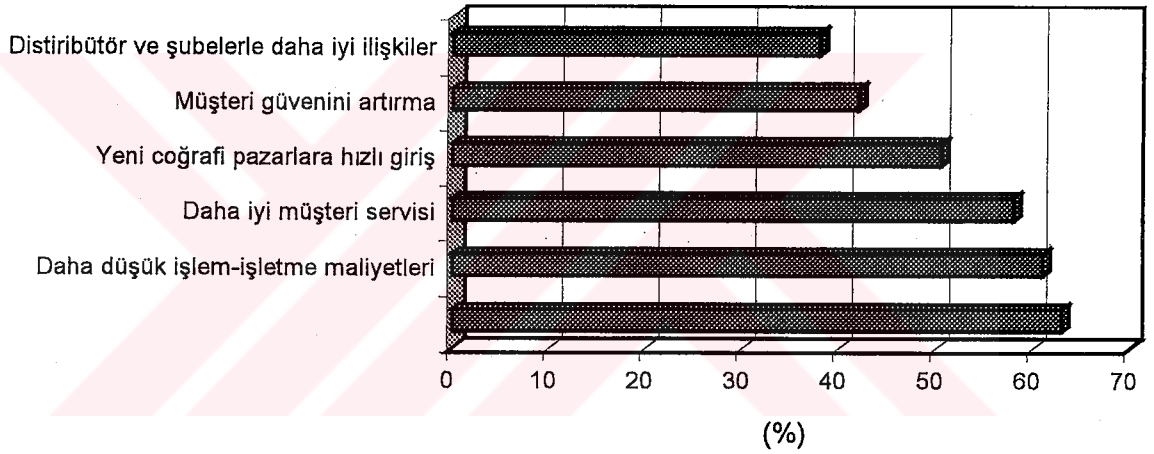
⁸¹ Meral SAYIN – Mustafa A.FAZLIOĞLU: a.g.e., 1.

⁸² Meral SAYIN – Mustafa A.FAZLIOĞLU: a.g.e., 1.

ticari işlemlerde, Firma-Firma e-ticaret uygulamalarının hızla arttığı görülmektedir.

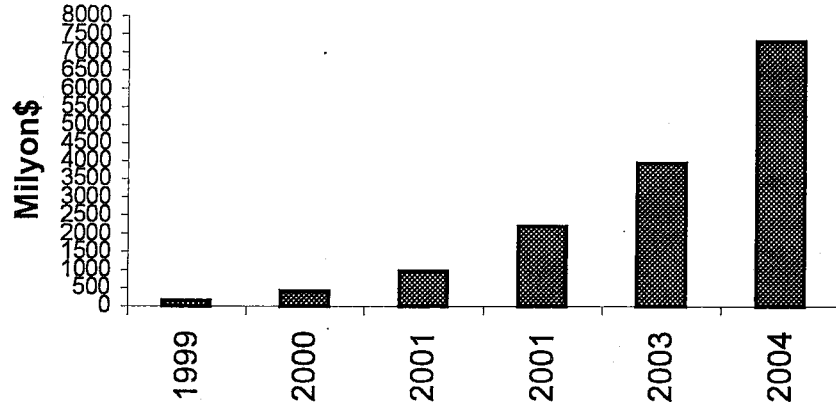
Gartner Group tarafından yapılan bir araştırma çerçevesinde, dünyada Firma-Firma e-ticaret işlem hacminin Şekil 8'de görüldüğü üzere 1999 yılında 145 milyar Dolardan, 2004 yılında 7 trilyon Dolara ulaşacağı tahmin edilmektedir.

Şekil 7. B2B'nin Faydaları

Kaynak: IDC Internet Executive Advisory Council Survey 5, 2001

Şekil 8. B2B E-Ticaret İşlem Hacmi

Kaynak: Gartner Group 2000

b - İşletme-Tüketici Arasında

“Business to Consumer - B2C” olarak adlandırılan son kullanıcılara yönelik yani bireysel tüketicileri hedef alan bu yöntemde showroom, sanal mağaza uygulamaları ile internette firmalar elektronik ortamda; bilgisayardan otomobile, kitaptan pizzaya birçok ürünün doğrudan tüketiciye satışını yapmaya başlamıştır. Günde 24 saat/haftada 7 gün açık ve dünyanın her yerinde şubesi olan mağaza açma/işletme maliyetleri, internet ile küçük ve orta boy işletmelerin karşılayabileceği seviyeye inmiş, genel giderlerin düşük olması satış fiyatlarını da düşürmüştür⁸³. Böylece işletme-tüketici ticareti hızla büyümektedir. Büyüme, daha çok eğlence, seyahat, habercilik, finans hizmetleri ve e-posta gibi nesnel olmayan hizmetlerde gerçekleşmektedir.

İşletme-tüketici arasındaki ticaret İşletmeler arası ticarete göre daha az gelişmiştir. Bunun başlıca nedenleri, PC kullanımının tüketiciler arasında çalışma ortamlarına oranla daha az düzeyde olması, internet üzerindeki güvenlik sistemlerine kuşkulu yaklaşım ve tüketicilerin e- ticaret ile elde edecekleri kazançtan habersiz oluşlarıdır.

⁸³ Meral SAYIN – Mustafa A.FAZLIOĞLU: a.g.e., 2.

Gartner Group'un araştırmalarına göre 1998'de 11,2 milyar Dolar olan B2C ticaret pazarı, 1999 yılında 25 milyar Dolar, 2000 yılında ise 31,2 milyar Dolar olarak gerçekleşmiştir. B2C E-ticaret işlem hacminin, 2004 yılında 1 trilyon Dolar rakamını aşması öngörülmektedir. Aynı  alışmada, Firma-Müşteri E-ticaret kategorisindeki internet üzerinden gerçekleştirilen satışların; %37'sini kitap, %21'ini bilgisayar/donanım/yazılım, %20'sini CD/DVD/kaset, %17'sini ise giyim eşyasının oluşturduğu belirtilmektedir⁸⁴.

Türkiye'nin tahmini rakamları ise henüz gidilecek çok yol olduğunu gösteriyor. 1999 itibariyle toplam büyüklüğü 25 milyon Dolar olarak tahmin edilen Türkiye online alışveriş cirosunun 2002'de 75 milyon Doları bulacağı tahmin edilmektedir⁸⁵. Ülkemizde bilgisayar, kitap, kırtasiye, film, müzik, elektronik, ev ürünleri,   ek, giyim, gıda, vb.  r nlerin internette doğrudan müşteriye satışını yapan sanal mağaza sayısı hızla artmaktadır.

E-ticaret, zamandan büyük tasarruf ve ürün seçimi kolaylığı yaratması nedeniyle başvurulan bir yoldur. Ancak kişilerin bu ticaret şekline adapte olabilmeleri için aldatılamayacaklarından emin olmaları gerekmekte olup, güvenilir bir ortam oluşturulduktan sonra işletme-tüketicici ticaretinin gelişmesi beklenebilir.

c - işletme-Devlet Arasında

Firmalar ile kamu kuruluşları arasındaki ticari iřlemler⁸⁶, vergiler⁸⁷, gümrük işlemleri, sosyal güvenlik, istatistik ve izinlerin elektronik yoldan izlenmesi ve düzenlenmesi, kamu ihalelerinin elektronik ortamda duyurulması işletme devlet arasındaki ticaretin ilk  r nekleri oluşturmaktadır.

⁸⁴ Serpil ULUTÜRK: "Aslan Payı B2C'nin", IT- Business Weekly, 14, (14-20 Mayıs 2001), 28; Meral SAYIN – Mustafa A.FAZLIOğLU: a.g.e., 2

⁸⁵ Serpil ULUTÜRK: a.g.m.,28.

⁸⁶ Bkz. <http://www.dmo.gov.tr/>

⁸⁷ Bkz. <http://www.gelirler.gov.tr/>

d - Vatandaş-Devlet Arasında

Devletin; bünyesindeki kurumlar ve özel kesimle, elektronik ağlar aracılığı ile bağlanması durumu “Elektronik Devlet” ya da kısaca “e-devlet” kavramı ile ifade edilmektedir. ABD’de “On-Line Government” kavramı yasalara girmiş durumdadır⁸⁸. Gelecekte gerçekleşmesi muhtemel bu türde, vatandaşların devletle olan ilişkilerinin elektronik ortamda sürdürülmesi mümkün hale gelecektir⁸⁹. ABD’de bir çok eyalette, vergilerin internet aracılığıyla ödenebilmesi, bazı eyaletlerinde ise avukatların internet aracılığı ile dava açabilmelerine imkan tanıyan düzenlemeler yapılmıştır⁹⁰.

Henüz yaygın örnekleri olmayan bu kategoride ehliyet, pasaport başvuruları, sosyal güvenlik primleri ile vergi ödemeleri, evlilik, doğum, ölüm gibi kayıtların yapılması vb. uygulamalar ile e-devlete geçişin sağlanması planlanmaktadır. İngiltere hükümeti, 2005 yılında tüm kamu hizmetlerinin elektronik ortamda yapılabileceği ve e-devlete geçişin tamamlanacağını duyurmuştur. 2002 yılına kadar ise tüm okul ve kütüphanelerin internet bağlantılarının sağlanması planlanmaktadır⁹¹.

Devletin, e-devlete dönüşmesi sonucunda, işlemlerin sıra beklemeye gerek kalmaksızın bilgisayar aracılığı ile yapılması, kamu kesiminin personel sayı ve yapısında dönüşüm yaşanması, kırtasiye harcamalarının azaltılması, işlemlerin şeffaflaşması bu yolla yolsuzluğun önüne geçilmesi gibi pek çok olumlu etkinin yaşanması beklenmektedir⁹².

⁸⁸ USA: On-line Government in Massachussetts, A Report of the On-line Government Task Force, <http://www.state.ma.us/itd/onlinegov/index.htm>

⁸⁹ Zeynep ERSOY: a.g.e., 40.

⁹⁰ Hasan AYKIN: “Yeni Ekonomi, E-Devlet ve Gelir İdaresi-I”, Yaklaşım, 100, (Nisan 2001), 80.

⁹¹ Meral SAYIN – Mustafa A.FAZLIOĞLU: a.g.e., 1.

⁹² Hasan AYKIN: a.g.m., 80.

E - ELEKTRONİK TİCARETİN HACMI

E-ticaretin işlem hacminin ölçülmesi oldukça zor görülmektedir. Bu alanda gerek e-ticaret süreçlerinin ölçümüne ilişkin göstergeler gerekse sistematik bir yaklaşım sergileme noktasında önemli eksiklikler bulunmaktadır. Dolayısıyla e-ticaretin hacmi ile ilgili ölçüm sonuçları farklılık göstermekte ve çeşitli kurumlar birbirlerinden hayli farklı tahminlere ulaşmaktadırlar⁹³.

OECD, 2000 yılında 1 trilyon Dolarlık hacme ulaşması öngörülen e-ticaretin ekonomik olarak ölçülmesini sağlayacak kriterleri belirlemek üzere harekete geçmiştir. Ölçümde yaşanan belirsizlikleri ortadan kaldırmak için başlatılan çalışmanın bir yıl içinde tamamlanması beklenmektedir⁹⁴. Ancak bugün için e-ticaretin hacmini hesaplamaya yönelik bir teknik olmamasına rağmen bu konuda faaliyet gösteren firma ve kuruluşlardan elde edilen bilgiler doğrultusunda farklı tahminler yapıldığı görülmektedir.

Çeşitli araştırma kuruluşlarının 1999 yılında yaptıkları beş yıllık öngörü raporları 2003 yılında dünya üzerindeki e-ticaret hacminin 1 trilyon Doları geçeceği görüşünde birleşmektedirler. Örneğin, EMarketer adlı araştırma kuruluşu 1999'da 98.4 milyar Dolar olarak gördüğü bu pazarın beş yıl içerisinde 1 trilyon 442 milyar Dolarlık bir hacme ulaşacağını tahmin ederken, International Data Corporation isimli araştırma şirketinin öngörüsü ise 1999 yılında 111 milyar Dolar olarak tahmin ettiği pazarın 2003 yılında 1 trilyon 312 milyar Dolarlık hacme kavuşacağı yönündedir. Yine EMarketer'ın yaptığı araştırmaya göre 2000 yılında 233 milyar Dolarlık bir işleme sahip olması beklenen dünya e-ticaretinin yüzde 69'luk kısmı ABD'de gerçekleştirilecektir. Avrupa'ya baktığımızda ise halen 16 milyar Dolarlık bir e-ticaret hacminin olduğu Avrupa'da 2003 yılında bu ticaret hacmi 425 milyar

⁹³ Lokman GÜNDÜZ: "E-Ticaret Enflasyonu Düşürüyor mu ?" Active, (Ağustos- Eylül 2000), 38.

⁹⁴ <http://garildi.cumhuriyet.com.tr/cgi-in/sayfa.cgi?w+30+/umhuriyet5/0008/17/t/c1112.html+e-ticaret>

Dolara yükseleceği, bu ticaret hacminin 420 milyar Dolarlık kısmının batı Avrupa'da, geriye kalan bölümü ise Türkiye'yi de içine alan doğu Avrupa bölgesinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir⁹⁵.

Uluslararası bir kuruluş olan Forrester Research'in 2000 yılı tahminlerine göre ise e-ticaretin hem işletmeden işletmeye hem de işletmeden tüketiciye, 2004 yılında 6,8 trilyon Doları aşacaktır. Kuzey Amerika bu ticaretin büyük bir kısmını gerçekleştirecektir. Fakat ABD'nin bugünkü üstünlüğü sona erecek, bazı Asya Pasifik ve Batı Avrupa ülkeleri iki yıl sonrasında bu hiper büyümeye geçeceklerdir⁹⁶. Forrester Research'in 2000-2004 yılları arasındaki e-ticaret tahminleri Tablo 1'deki gibidir.

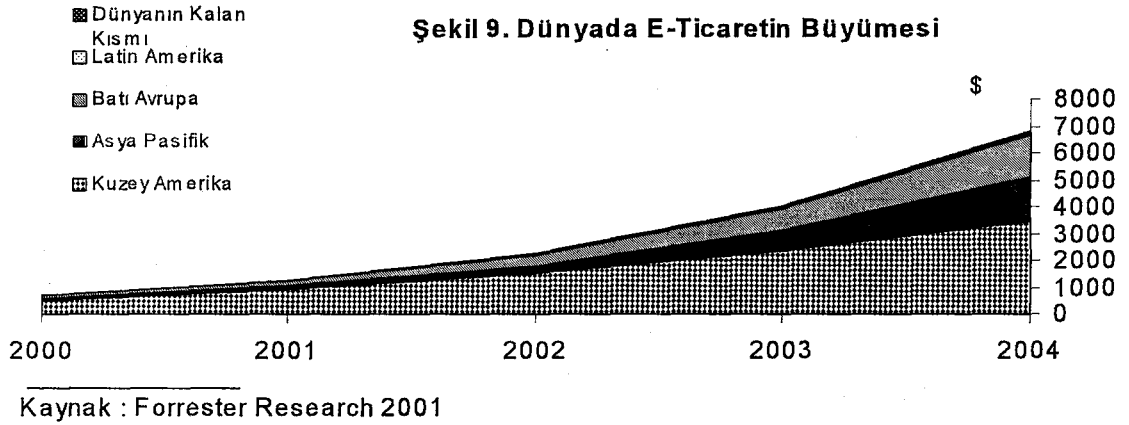
Tablo 1. Dünyada E-Ticaretin Büyümesi

	2000	2001	2002	2003	2004	2004 'te toplam satışların Yüzdesi
Toplam Milyar Dolar \$	657,0	1.233,6	2.231,6	3.979,7	6.789,8	%8,6
Kuzey Amerika	509,3	908,6	1.495,2	2.339,0	3.456,4	%12,8
Amerika	488,7	864,1	1.411,3	2.187,2	3.189,0	%13,3
Kanada	17,4	38,0	68,0	109,6	160,3	%9,2
Meksika	3,2	6,6	15,9	42,3	107,0	%8,4
Asya Pasifik	53,7	117,2	286,6	724,2	1.649,8	%8,0
Japonya	31,9	64,4	146,8	363,6	880,3	%8,4
Avustralya	5,6	14,8	36,9	96,7	207,6	%16,4
Kore	5,6	14,1	39,3	100,5	205,7	%16,4
Tayvan	4,1	10,7	30,0	80,6	175,8	%16,4
Diğerleri	6,5	14,0	60,6	130,5	197,1	%2,7
Batı Avrupa	87,4	194,6	422,1	853,3	1.533,2	%6,0
Almanya	20,6	46,4	102,0	211,1	386,5	%6,5
İngiltere	17,2	38,5	83,2	165,6	288,8	%7,1
Fransa	9,9	22,1	49,1	104,8	206,4	%5,0
İtalya	7,2	15,6	33,8	71,4	142,4	%4,3
Hollanda	6,5	14,4	30,7	59,5	98,3	%9,2
Diğerleri	25,9	57,7	123,4	240,8	410,8	%6,0
Latin Amerika	3,6	6,8	13,7	31,8	81,8	%2,4
Dünyanın Kalan Kısmı	3,2	6,2	13,5	31,5	68,6	%2,4

Yukarıdaki veriler doğrultusunda dünyadaki e-ticaretin büyümesi Şekil 9'da görülmektedir.

⁹⁵ http://www.supercadde.com/dukkanturkiye_eticaret/index.htm

⁹⁶ <http://www.forrester.com.ER/Press/ForrFind/0,1/68,0,00.html>

Günümüzde özellikle internet ve e-ticaret dikkate alındığında ABD'nin hala liderliği açık farkla koruduğu görülmektedir. Özellikle elektronik perakendecilik konusunda ABD önemli bir üstünlüğe sahiptir. Sanal mağazacılık alanında ABD net şirketleri ciddi bir deneyime sahiptir ve büyük bir müşteri potansiyelini elinde tutmaktadırlar⁹⁷.

E-ticaretin önümüzdeki yıllarda çok daha büyük bir patlama yapacağının diğer bir göstergesi olan WAP (Wireless Application Protocol - Kablosuz Uygulama Protokolü) teknolojisinin daha yaygın bir kullanıma açılacağı, WAP telefonları ile alışverişin ise e-ticaret'te bir patlama yaşatacağı tahmin edilmektedir⁹⁸. Böylelikle Avrupa, kablosuz iletişimdeki liderliği ile internet alanındaki dezavantajını avantaja çevirecektir. ABD ise hızlı bir atılım gerçekleştirmezse, Avrupa'nın gölgesinde kalma tehlikesiyle karşı karşıyadır⁹⁹.

Forrester Research, 2000 yılı tahminlerine göre Avrupa'da Bilgi Teknolojileri Kullanımı Tablo 2'deki gibi gerçekleşecektir. Bu verilerin grafiksel görünümü ise Şekil 10'da görülmektedir. Forrester Research tahminleri 2003 yılındaki e-ticaret pazarının yaklaşık 4 trilyon Dolar olacağını

⁹⁷ Platin : İnternette ABD, Kablosuz İletişimde Avrupa, 7, (Temmuz 2000), 131.

⁹⁸ http://www.supercadde.com/dukkanturkiye_eticaret/index.htm

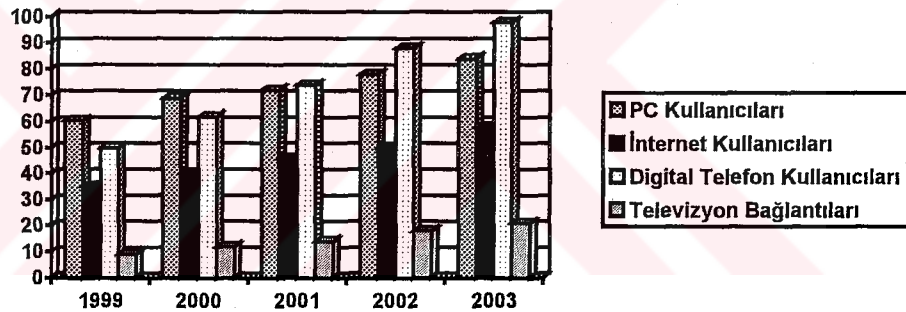
⁹⁹ Platin:, 132.

ve her üç Avrupalıdan birinin internet erişimine sahip olacağını öngörmektedir.

Tablo 2. Avrupa'da Bilgi Teknolojileri Kullanımı

	1999	2000	2001	2002	2003
Ortalama Nüfus	178,2	178,8	179,5	180,3	180,9
PC Kullanıcıları	64,2	69	73,4	78,5	83,7
İnternet Kullanıcıları	33,9	40,3	46	50,8	58,7
Digital Tlf Kullanıcıları	49,8	62,7	76,1	87,9	98,7
TV Bağlantıları	8,2	11,2	13,7	17,3	21,3
Rakamlar milyon olarak verilmiş ve İsveç,Hollanda, Almanya, İngiltere ve Fransa'da 16 yaş üzeri nüfusu içerir					
Kaynak: Forrester Research 2000					

Şekil 10. Avrupa'da Bilgi Teknolojileri Kullanımı

Kaynak : Forrester Research 2000

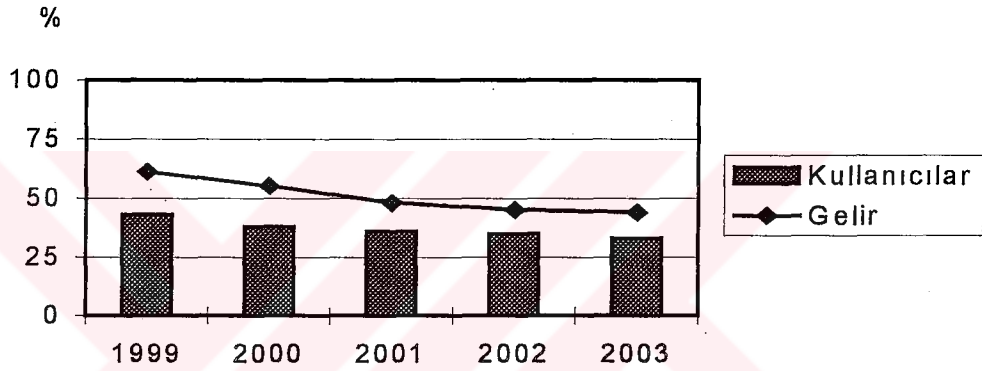
International Data Corporation'ın araştırmalarına göre 2000 yılı ABD'nin internet ticaret gelirlerini çoğunluğunu elde ettiği son yıl olacaktır. Bu aynı zamanda ABD'nin Web kullanımında da başı çektiği son senedir. ABD'nin web kullanımında ve e-ticaret gelirlerindeki birinciliği kaybettiğçe Web sitelerinin birleşmesindeki mesaj "glocal" olarak değişecektir¹⁰⁰.

"Glocal" deyimini, birleşik web sitelerine global ulaşımın, local dil ve para desteğinin tam olarak sağlanmasıyla yayılmasını ifade eder. IDC'ye göre

¹⁰⁰ <http://www.idc.com:8080/ebusinesstrend/ebt2000-05-11.stm>

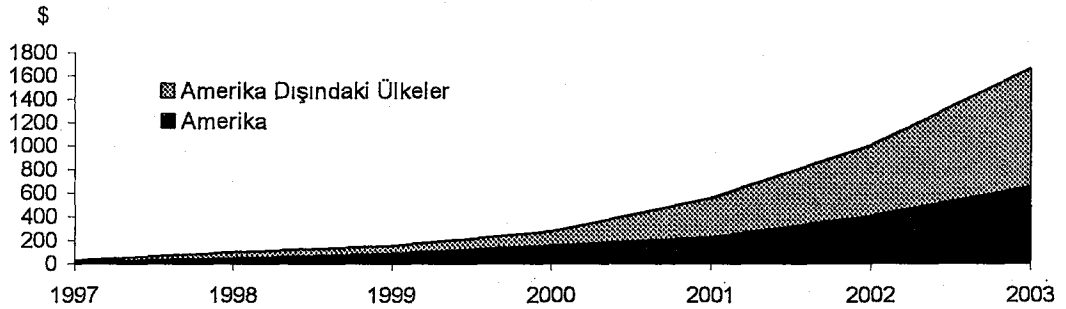
Şekil 11 ve 12'de görüleceği üzere web kullanımında ABD'nin payı 1999'da %43 iken 2003'de %33'e gerileyecektir. İnternet ticaret gelirlerinde ABD'nin payı ise %61'den %44'e gerileyeceği tahmin edilmektedir (2003'de 1,6 trilyon Dolar). 1,6 trilyon rakamı internetin direk veya indirek kullanılmasına bakılmaksızın işletmeler arasındaki ve İşletmeden tüketiciye kazançlarını içermektedir¹⁰¹.

Şekil 11. Web Kullanıcıları ve İnternet Ticaret Gelirlerinde Amerika'nın Payı

Kaynak: IDC İnternet Commerce Market Model v6.1, 2000

Şekil 12. İnternet Ticareti Gelirleri

Kaynak: IDC İnternet Commerce Market Model v6.1, 2000

Boston Consulting Group tarafından açıklanan verilere göre, 1999 yılında dünyada gerçekleşen e-ticaret işlemleri 1998 yılına oranla %200

¹⁰¹ <http://www.idc.com:8080/ebusinesstrend/ebt2000-05-11.stm>

oranında bir artış göstererek 3,47 milyar Dolar düzeyine ulaşmıştır. Aynı dönemde ABD'deki artış %145 oranında olmuştur ve toplam 36 milyar Dolarlık bir rakama ulaşmıştır. ABD'nin toplam satışlarının 1,2'lik oranına karşılık gelen e-ticaret satışları, Avrupa'da yalnızca %0,2'lik bir oranı içermektedir.

Araştırma şirketi Gartner Group'a göre, Asya'da tüketicilerin e-ticaretle yaptıkları tüketim harcamalarının 2000 yılında 8.4 milyar Dolara ulaşması beklenmektedir. Asya'da e-ticaret yılda yaklaşık olarak yüzde 200 büyümekte, 2003 yılında 48 milyar Dolara ulaşacağı tahmin edilmektedir. Buna karşılık, Boston Consulting Group'un araştırmasına göre, internet'in çok daha önce geliştiği ABD'de e-ticaret hacmi 1999'da 36.6 milyar Dolarda kalmıştır. Hindistan, Endonezya ve Çin'de bilgisayarların sınırlı sayıda olmasına karşın, e-ticarete en fazla ilerlemenin buralarda olduğu gözlenmektedir. Nedeni ise, bu ülkelerdeki küçük dükkanlar ve küçük ölçekli işyerleri, yeni ihracat pazarları bulmak için internette e-ticaret sitesi kurmasıdır¹⁰².

Asya'da 1999 yılında firmalar arası endüstri içi ya da dışı (B2B-Business to Business) ticaretin e-ticaret yoluyla yapılan bölümü yaklaşık 30 milyar Dolar düzeyindedir¹⁰³.

Türkiye'de e-ticaretin parasal değeri hakkında kesin istatistiksel bilgiler olmamakla birlikte 1999 yılında 7 milyon Dolar olan e-ticaret payının 2003 yılında 840 milyon Dolara, 2005'te de 6 milyar Dolara ulaşacağı tahmin edilmektedir. Ülkemizde internet üzerinden elektronik bankacılık ve sanal marketler üzerinden on-line alışveriş merkezi uygulamaları başta olmak üzere, seyahat rezervasyonları, elektronik eşya satışı vb gibi konularda ciddi bir elektronik ticaret pazarının oluşmaya başlama sinyalleri verdiğini

¹⁰²[http://garildi.cumhuriyet.com.tr/cgi-](http://garildi.cumhuriyet.com.tr/cgi-in/sayfa.cgi?w+30+/umhuriyet5/0003/29/t/c1114.html+e-ticaret)

[in/sayfa.cgi?w+30+/umhuriyet5/0003/29/t/c1114.html+e-ticaret](http://www.dtm.gov.tr/ead/ekonomi/sayi3/yeniekon.htm)

¹⁰³ <http://www.dtm.gov.tr/ead/ekonomi/sayi3/yeniekon.htm>

söyleyebilir. Hewlett Paccard'ın Türkiye için yaptığı projeksiyonda 2003 yılı için Türkiye'de şirketler arası ticaretin yaklaşık %50'sinin internet üzerinden yapılacağı öngörülmektedir¹⁰⁴.

Bu bölümün başında da belirttiğimiz gibi e-ticaretin ekonomik hacmini hesaplamak için bir teknik bulunmamakta bu tekniğin uygulamasında kullanılacak kriterler belirlenmeye çalışılmaktadır. Bu nedenle farklı araştırma şirketlerinin tahminleri de farklı olmaktadır.

Sadece birkaç yıl gibi kısa bir sürede inanılmaz bir büyümeyle internet şu an milyonlarca tüketiciyi ve milyarlarca Doları çeken, elektronik olmayan alışverişin de üzerinde genişleyen muazzam bir kitleye ulaşmıştır ve daha fazlası olacağı tahmin edilmektedir. Nitekim uzmanlar da e-ticaretteki tahminlerinde yanıldıklarını kabul etmektedirler¹⁰⁵. Öyle ki aynı araştırma şirketlerinin tahminleri bile yıldan yıla değişmektedir.

F - ELEKTRONİK TİCARETTE ÖDEME YOLLARI

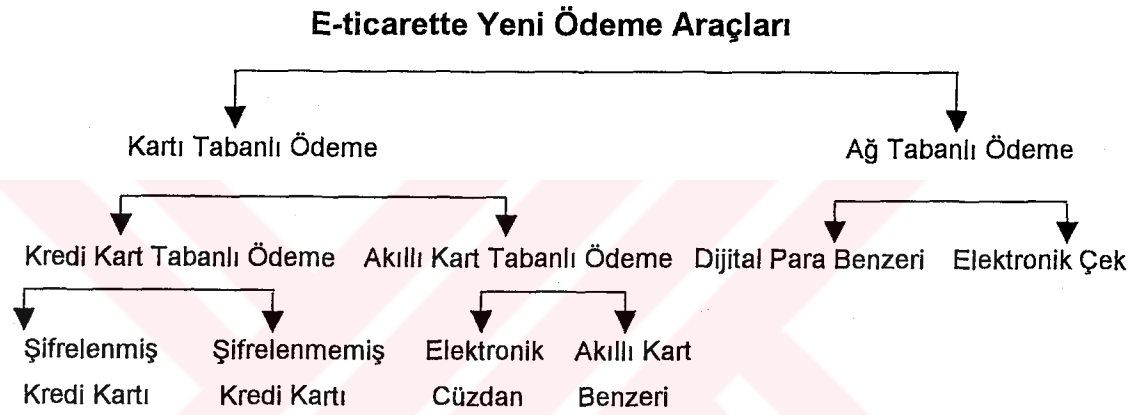
E-ticaretin günümüzde giderek yaygınlaşması, beraberinde kendine özgü yeni ödeme araçlarını gündeme getirmiştir. E-ticaretin gelişmesinin temel unsurlarından bir tanesi de bu ticarete uygun güvenli bir ödeme sisteminin oluşmasıdır. Hali hazırda e-ticaret adı altında gerçekleştirilen ticari işlemlerin büyük bölümünde ödeme aracı olarak kredi kartları kullanılmaktadır. Kredi kartlarının yanında otomatik vezne makineleri ve para vericileri, elektronik fon transferi için satış noktası terminalleri gibi ödeme araçları da kullanılmaktadır.

Yeni elektronik ödeme araçlarını genel olarak iki grupta toplamak mümkündür. Bunlar, kart tabanlı (prepared card based) ve yazılım tabanlı

¹⁰⁴ Sabah Gazetesi, Yeni Ekonomi Eki, (30.01.2001), 7.

¹⁰⁵ Stephen KROES: "Electronic Commerce: Money Loser or Revenue Generator for Government?", <http://www.caltax.org/MEMBER/dipest/Oct99/oct99-7.htm>, (October 1999), 2.

(prepared software based) elektronik paradır. Kart tabanlı elektronik para ürünleri üzerinde manyetik bir bant ya da mikroçip bulunan bir plastik karttır. Yazılım tabanlı elektronik para ürünleri ise, ağa bağlı bir bilgisayara yüklenen bir yazılım yoluyla bu bilgisayarların belleğinde belirli miktarda paranın sanal olarak saklanmasından ibarettir¹⁰⁶. Genel olarak yapılan bu gruplandırmanın daha geniş bir ifadesini şematik olarak aşağıdaki gibi gösterebiliriz.

Kaynak : Erl,<http://www.aib.wiso.tu-muenchen.de/lehre/dipl/hperl/c6.htm>

Bu şemaya uygun olarak e-ticaret için kullanılabilecek mevcut ve geliştirilmeye çalışılan ödeme araçları aşağıda başlıklar halinde incelenecektir.

1 - KREDİ KARTLARI KULLANIMIYLA ÖDEME

Kredi kartının tüm dünyada standart bir ödeme altyapısına sahip olması ve kullanıcı kitlesinin genişliği internet üzerinden yapılan alışverişlerde en çok kullanılan ödeme yöntemi (Türkiye'de tek yöntem) olmasını sağlamıştır¹⁰⁷.

¹⁰⁶ Haydar AKYAZI – Uygur ARPAK: "Elektronik Ticarete Ödeme Araçları", Banka – Mali ve Ekonomik Yorumlar, 6, (Haziran 2000), 5.

¹⁰⁷ http://eticaret.garanti.com.tr/e_tic_odeme_arac.htm

Geleneksel alıcı-satıcı ilişkisinde kredi kartı ile hizmet veya mal satın alınmasında, alıcı kredi kartını satıcıya sunar, satıcı kredi kartının limitini kontrol ettikten ve kredi kartını ibraz eden ile kredi kartında bulunan bilgilerin aynı kişiye ait olduğunu anladıktan sonra kredi kartının çıktısını (Silp) alıcıya imzalatır. Malı alıcıya teslim ettikten sonra, mal bedelini alıcının ilgili kredi kartı hesabından tahsil eder¹⁰⁸.

İnternet üzerinden yapılan alışverişlerde de kredi kart kullanımında temel olarak aynı mekanizma işlemektedir. Ancak kredi kartı ve alıcının kişisel bilgilerinin korunması amacıyla değişik ödeme biçimleri kullanılmaktadır. Bunlar aşağıda dört başlık altında incelenecektir.

a - Telefon ile Kredi Kartı ve Kişisel Bilgilerin Verilmesi Yoluyla Ödeme Yapılması

Alıcı kredi kart ve kişisel bilgilerini internet üzerinden göndermek istemediği takdirde, söz konusu mal veya hizmet için ilgili web sayfasında satın alma emri verdikten sonra bu bilgileri ilgili şirketin satış temsilcilerine telefon ile bildirebilir. Satış temsilcisi sadece kredi kartının cinsi, numarası, son kullanma tarihi ve üzerinde bulunan şahıs ismini aldıktan sonra, mal ve hizmet bedelini alıcının ilgili kredi kartı hesabından tahsil eder mal ve hizmeti alıcının internetteki ilgili web sayfasında daha önce verdiği alıcı adresine gönderir¹⁰⁹.

b - Kredi Kart ve Kişisel Bilgilerin İnternet Üzerinden Şifresiz Gönderilerek Ödeme Yapılması

Bu yöntemde alıcı, kredi kartı ve kişisel bilgilerinin internet üzerinden şifresiz (unencrypted) olarak gönderir. Alıcı, satın almak istediği mal ve

¹⁰⁸ Ertekin YETKİNER: "A.B.D.'de İnternet Üzerinden Yapılan Alışverişlerde Kullanılan Temel Ödeme Yöntemleri", Vergi Dünyası, 233, (Ocak 2001), 54.

¹⁰⁹ Ertekin YETKİNER: a.g.m., 55.

hizmete ilişkin olarak ilgili internet sayfasında (HTML) yer alan yerleri doldurur, işlemi onayladıktan sonra ilgili HTML sayfasındaki bilgiler satıcının server'na gider. Alıcının satın aldığı mal veya hizmetin cinsi, miktarı, fiyatı, alındığı tarih, alıcının adı soyadı, adresi ve kredi kartı bilgileri veri tabanı olarak satıcının server'ında tutulur. Daha sonra satıcı bu bilgilere dayanarak alıcının ilgili kredi kart hesabından kendi hesabına söz konusu satış bedelinin ödenmesi için onay ister. Onay gelirse satış işlemi malın ve faturanın gönderilmesi ile son bulur. Bu yöntemde alış ve satış işleminin tamamlanması için satıcıda bir web server'ı ve GCI script'nin bulunması yeterlidir. Alıcının kredi kart ve kişisel bilgileri internet üzerinden şifresiz (unencrypted) olarak gönderildiğinden dolayı, söz konusu bilgilerin internet işlemlerini takip eden üçüncü şahıslar tarafından çalınması sistemin olumsuz tarafıdır¹¹⁰.

c - Kredi Kart ve Kişisel Bilgilerin İnternet Üzerinden Şifreli Olarak Gönderilerek Ödeme Yapılması

Alıcının, kredi kartı ve kişisel bilgilerinin internet üzerinden gönderilirken çalınmasını engellemek amacıyla bu bilgilerin şifreli (encrypted) olarak gönderilmesini sağlayan yeni yazılımlar ve teknolojiler geliştirilerek ek güvenlik sağlanmıştır¹¹¹. Bunun için bilgilerin şifrelenmesi esasına dayanan SSL ve SET protokolleri kullanılmakta, böylece alışveriş güvenliği kolaylıkla sağlanmaktadır¹¹².

SSL (Secure Sockets Layer), ağ üzerindeki web uygulamalarında güvenli bilgi aktarımının temini için (bilginin doğru kişiye güvenli olarak iletimi), "Netscape" firması tarafından geliştirilmiş bir program katmanıdır. SSL, hem istemci (bilgi alan) hem de sunucu (bilgi gönderen) bilgisayarda bir doğrulama (authentication, iki bilgisayarın karşılıklı olarak birbirini tanıması)

¹¹⁰ Ertekin YETKİNER: a.g.m., 55.

¹¹¹ Ertekin YETKİNER: a.g.m., 56.

¹¹² http://eticaret.garanti.com.tr/e_tic_odeme_arac.htm

mekanizması kullanır. Böylece, bilginin doğru bilgisayardan geldiği ve doğru bilgisayara gittiği teyit edilir.

Bilgisayarların birbirlerini "tanıma" işlemi, açık-kapalı anahtar tekniğine (public-private key encryption) dayanan bir kriptoloji sistemi ile sağlanır. Bu sistemde, iki anahtardan oluşan bir anahtar çifti vardır. Bunlardan açık anahtar (public key) herkes tarafından bilinebilen ve gönderilen mesajı "şifrelemede" kullanılan bir dijital anahtardır. (Burada anahtar'dan kasıt, aslında bir şifreleme -kriptolama- algoritmasıdır. Bu algoritma (yani, anahtar) kullanılarak gönderilecek bilgi şifrelenir). Ancak, açık anahtar ile şifrelenen mesaj sadece bu anahtarın diğer çifti olan "kapalı anahtar" (private key) ile açılabilir (deşifre edilebilir). Kapalı anahtar da, sadece alıcının bildiği bir anahtar olduğundan, mesaj güvenliği sağlanmış olur. Örnek olarak, size mesaj göndermek isteyen birine kendi açık anahtarınızı gönderirsiniz. Karşı taraf bu anahtarı kullanarak mesajını şifreler ve size gönderir. Şifrelenen mesajı, sadece sizde olan ikinci bir anahtar (kapalı anahtar, private key) çözebilir ve bu anahtarı sadece siz bilirsiniz.

SSL, web sunucusunu tanımak için, dijital olarak imzalanan sertifikalar kullanır. Sertifika, aslında, o organizasyon hakkında bazı bilgiler içeren bir veri dosyasıdır. Aynı zamanda da, kuruluşun açık-kapalı anahtar çiftinin "açık" anahtarı sertifika içinde yer alır. Sunucu sertifikası da, o sunucuyu işleten kuruma ait bilgiler içeren bir sertifikadır. Sertifikalar, "güvenilir" sertifika kuruluşları tarafından dağıtılır (VeriSign gibi).

Veri akışında kullanılan şifreleme yönteminin gücü kullanılan anahtar uzunluğuna bağlıdır. Anahtar uzunluğu bilginin korunması için çok önemlidir. SSL protokolünde 40 bit ve 128 bit şifreleme kullanılmaktadır. Kötü niyetli bir kişinin 128 bit'lik şifreyi çözebilmesi için 1 milyon Dolarlık yatırım yaptıktan

sonra 67 yıl gibi bir zaman harcaması gerekir. Bu örnekten anlaşıldığı gibi SSL güvenlik sistemi tam ve kesin bir koruma sağlar¹¹³.

SET banka kartları ve ödemeler ile ilgili bilgilerin güvenliğini sağlamak amacıyla Visa, Mastercard, Microsoft, Netscape, GTE, IBM, SAIC, Terisa Systems ve Verisign'in katılımıyla oluşan bir konsorsiyum tarafından geliştirilmiştir. SET uyumlu ilk alışveriş, 18 Temmuz 1997'de San Francisco'da yapılan tanıtımla İspanya ve Singapur'da bulunan sanal mağazalardan gerçekleştirilmiştir. Garanti Bankası Şubat 1998'de gerçekleştirdiği SET uyumlu alışverişle, bu protokolü kullanmaya başlayan Dünya'da yedinci, Avrupa'da dördüncü ve Türkiye'de ilk kuruluş olmuştur¹¹⁴.

SET, özellikle on-line (gerçek zamanda) kredi kartı bilgileri iletimi için geliştirilmiş bir standarttır. SET, kredi kartı ile yapılan online ödemelerde, bilgilerin internet üzerinden aktarımında gizlilik ve güvenlik entegrasyonunu sağlar. SET protokolü sadece müşteri (ürün siparişi veren kredi kartı sahibi) ile sanal dükkan (e-dükkan) ve kredi kartı şirketi arasındaki ödeme fazını şifreler.

SET ile, ödeme işlemine taraf olan herkes (müşteri, dükkan sahibi, kredi kartı şirketi), birbirlerini tanırlar (teşhis ederler, authentication) ve bu ispatlanabilir. "Tanıma" işlemi, SSL'dekine benzer bir dijital sertifikasyon sistemi ile yapılır. Yani, ödeme fazına dahil bütün taraflar kendi kimliklerini belirten dijital bir sertifika kullanır¹¹⁵.

d - Kredi Kartı Ödemelerinde Üçüncü Bir Aracı Kullanılarak Ödeme Yapılması

İnternet üzerinden mal ve hizmet satan kurum ve kişilerin sayısı

¹¹³ <http://eticaret.garanti.com.tr/SSL.htm>

¹¹⁴ <http://eticaret.garanti.com.tr/SET.htm>

¹¹⁵ <http://www.kobinet.org.tr/hizmetler/e-ticaret/e-ticaret-kutuphanesi/yayin3.html>

artıkça, internet üzerinden mal ve hizmet satın almak isteyen alıcılar, kredi kart "e- kişisel" bilgilerini daha önce adını duymadıkları kurum ve kişilere vermek istememektedirler. Ayrıca söz konusu bilgilerin başka amaçla satıcılar tarafından kullanılmasını istememektedirler. E-ticarete ortaya çıkan bu talep kredi kartı işlemlerinin satıcı yerine, alıcı ve satıcı tarafından güvenilen üçüncü bir aracı kuruma yaptırılmasını gündeme getirmiştir. İşte bugün bu aracılık işlemlerini yapan şirketlerden bir tanesi olan CyberCash Inc.'i örnek olarak verebiliriz¹¹⁶.

CyberCash aracılığı ile yaptığı kredi kartı ödeme işlemleri şu şekilde gerçekleşir; alıcı satın almak istediği mal ve hizmete ilişkin olarak ilgili internet sayfasında (HTML) yer alan forma kredi kartı ve kişisel bilgilerini doldurduktan sonra işlemi onaylar. Söz konusu bilgiler satıcının server'ında CyberCash yazılımı aracılığıyla doğrudan CyberCash Inc.'nin server'ına gönderilir. Bu durumda satıcının hiçbir şekilde alıcının kredi kart bilgilerine ulaşması mümkün değildir. CyberCash Inc. alıcının satın aldığı mal ve hizmet bedeli ile ilgi olarak alıcının bankasından kredi kartı limitini kontrol eder ve söz konusu mal alım satım bedelinin alıcını hesabından satıcıya ödenmesi için onay ister. Onay alındıktan sonra CyberCash Inc. durumu satıcıya bildirir ve satıcı malı alıcıya teslim eder. Söz konusu işlemlerin tamamı mal ve hizmet teslimi hariç (bazı hallerde hizmet dahil) internet üzerinden gerçekleşmektedir¹¹⁷.

2 - OTOMATİK VEZNE MAKİNELERİ VE PARA VERİCİLERİ KULLANIMIYLA ÖDEME

Otomatik vezne makineleri, 1960'lı yıllarda ilk kez kullanılmaya başlandığında, kullanıcılarına sadece para çekme imkanı veriyordu. Yaşanan hızlı teknolojik gelişmeler sonucunda, artık ATM'lerden hesaba para yatırmak, hesap durumları hakkında bilgi almak, hesaplar arasında fon

¹¹⁶ Ertekin YETKİNER: a.g.m., 56.

¹¹⁷ Ertekin YETKİNER: a.g.m., 56.

transfer etmek, çek defteri almak, seyahat çekleri çıkarma ve belli bir tutara kadar kredi çekebilmek işlemleri yapılabilmektedir.

3 - ELEKTRONİK FON TRANSFERİ İÇİN SATIŞ NOKTASI TERMİNALLERİ KULLANIMIYLA ÖDEME

Otomatik makineler aracılığıyla fon transferini içeren sistemlerin evrimindeki aşamalardan biriside elektronik fon transferidir (EFT). Bu sistemde satış noktalarında yapılan ödemelerde, bir kart vasıtasıyla çalışan terminallerin kullanımı yoluyla kullanıcıların kendi banka hesaplarından satıcını banka hesaplarına para aktarılması fikri temel teşkil etmiştir. Kredi kartları, ATM veya hesaba erişim kartlarının da temelini oluşturan aynı teknolojiye yola çıkarak satış noktasından fon transferi sistemi meydana getirilmiştir. Kısaca bu sistem, kart kullanılarak veya elektromanyetik bir makine yoluyla alıcı ve satıcı arasında fon transferinin gerçekleştirilmesi şeklinde işletilmektedir.

Bu sistemde, işyeri ile banka arasında bilgisayar bağlantısı kurulmaktadır. İşlemler kağıt ya da belge kullanılmadan gerçekleştirilmektedir. Sistem, satış noktalarında yapılan ödemeyle ilgili satış verilerini bir kasete ya da bilgisayar dosyalarına kaydetmektedir. Bu alanda yeni teknikler geliştirmektedir. Bu tekniklere lazerle okuma örnek gösterilebilir. EFT işlemlerinin en ilginç özelliği, ödemenin geri dönülemez niteliğidir. İkinci özelliği, ödemenin ancak EFT merkezinde işleme alındıktan sonra kesinleşeceği gerçeğidir. Üçüncü özelliği, sistemde ödeme mesajı gönderilerek yalnız alacaklandırma yapılabilmesidir. Dördüncü özelliği de mutabakata dayanan bir sistem olmasıdır¹¹⁸. Bugün için EFT işlemleri daha çok nakit akımında tercih edilmekte olup diğer alternatiflere göre üstünlüğü

¹¹⁸ <http://www.igeme.org.tr/TUR/ETRADE/ettk/fin.../finans2htm>

¹¹⁷ Ercan ALPTÜRK: "Elektronik Fon Transferi (EFT) İşlemlerinin Ödemeler Sistemindeki Yeri", Yaklaşım, 101, (Mayıs 2001), 204.

hızından kaynaklanmaktadır. Fakat bu üstünlük, kullanıcılar açısından diğer alternatiflere göre biraz daha maliyetli olmaktadır¹¹⁹.

Finans sektöründe gerçekleştirilen e-ticaret uygulamalarından olan EFT işlemleri ayrıca piyasadaki nakit sıkıntısı sorununu aşmakta önemli rol oynamaktadır. EFT yoluyla bankalar işlemlerini elektronik ortamda takip ederken, etkin fon yönetimini sağlamaktadırlar. Bugün için, ülkemizde gerçekleştirilen EFT işlemlerinin büyük kısmı Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'nda kurulan piyasa işlemlerinden oluşmaktadır. Söz konusu sistemde; para piyasası işlemleri, açık piyasa işlemleri, menkul kıymet piyasaları işlemleri, döviz ve efektif piyasa işlemleri, döviz devirleri, bankalar arası fon transferi ve diğer işlemler mevcut bulunmaktadır¹²⁰.

4 - ELEKTRONİK PARA KULLANIMIYLA ÖDEME

E-para, tam olarak, kullandığınız bilgisayarın sabit diskinde sizin adınıza kayıtlı bulunan ve internet üzerinde yaptığınız alışverişlerde harcayabileceğiniz paradır. Siz harcama yaptıkça, harcadığınız miktar toplamdan düşülür¹²¹.

Elektronik para günlük hayatta kullanılan mağaza çeklerinin internet ortamındaki karşılığı olarak değerlendirilebilir. Bu sistemden yararlanmak isteyen kişilerin ilk olarak elektronik para hizmeti sunan şirketler tarafından geliştirilen özel yazılımlardan birini bilgisayarlarına yüklemeleri ve o şirketle çalışan bir bankada hesap açtırmaları gereklidir. Bundan sonra elektronik para ile anlaşmalı mağazaların sitelerinden veya kendisi gibi elektronik para yazılımını kullanan diğer taraflar ile sanal alışveriş yapabilirler. Elektronik para yazılımı, istenilen miktarda paranın bir banka hesabından çekilerek, internet üzerinden yapılacak harcamalarda kullanılmak üzere elektronik

¹¹⁹ Ercan ALPTÜRK: " Elektronik Fon Transferi...", a.g.m., 204.

¹²⁰ Ercan ALPTÜRK: " Elektronik Fon Transferi...", a.g.m., 204.

¹²¹ <http://www.kobinet.org.tr/hizmetler/e-ticaret/e-ticaret-kutuphanesi/yayin3.html>

ortamda saklanması sağlar. Her elektronik paranın normal hayatta olduğu gibi bir seri numarası vardır. İnternet üzerinden bir harcama yapıldığında belli seri numaralı elektronik paralar alışveriş yapanın bilgisayarından silinerek alışveriş yapılan bilgisayara geçirilir. Bu şekilde, para akışı aynen günlük hayatta olduğu gibi gerçekleştirilir¹²².

E-parayı şu anda yaygın olarak kullanılan kredi ve borç kartlarından ayıran en büyük özellik, E-para kullanımı sırasında provizyon veya benzeri bir sorgulama işleminin olmamasıdır. E-para yoluyla ödeme nakit ödemeye eşdeğer bir işlemdir, çünkü kullanılan miktar bir banka hesabında değil kişinin beraberinde bulunmaktadır¹²³.

Elektronik paranın henüz yeteri kadar yaygınlaşmamasına rağmen yakın gelecekte nakit paranın yerini alması kaçınılmazdır¹²⁴. Elektronik para bankalar tarafından olduğu gibi satıcılar veya üçüncü kişiler tarafından da çıkarılabilir¹²⁵. Elektronik para transferine aracılık etmek için her gün bir çok firma kurulmaktadır. Bunların en ünlüleri; First Vitrual Holdings, NetBill, Nestcape Communications, Open Market, Inc., Digicash, CyberCash, Checkfree firmalarıdır¹²⁶.

E-paranın en büyük özelliği, küçük çaplı ödemelerde hızlı ödeme imkanı sağlamasıdır. Ayrıca, E-para kullanımının yüz yüze gerçekleşmesi gerekmemektedir. Böylece, birbirleriyle fiziki olarak karşılaşmadan herhangi bir iletişim aracını kullanan alıcı ve satıcının bir araya gelmesi ve işlemi gerçekleştirmesini takiben ödemenin yapılması mümkün olmaktadır. Bunun sonucu olarak da para transferlerindeki gecikmeler, hatalı ödemeler veya yapılmayan ödemeler gibi sorunlar aza indirilebilmekte ve bu nedenle doğabilecek finansal riskler azalmakta veya ortadan kalkmaktadır.

¹²² http://eticaret.garanti.com.tr/e_tic_odeme_arac.htm

¹²³ <http://www.etkk.gov.tr/finans.htm>

¹²⁴ Mustafa UÇAR – Mesut ATASEVER: " Elektronik Ticaret, Elektronik Para ve Bilgi Güvenliği Açısından Muhasebe, Vergi Sorunları ,141, (Haziran 2000), 112.

¹²⁵ Ertekin YETKİNER: a.g.m., 56.

¹²⁶ Mustafa UÇAR – Mesut ATASEVER: a.g.m., 112.

Dolayısıyla E-para, E-para kullanan kişiler dışında ödemelerde E-para kabul eden kuruluşlara da çeşitli avantajlar sağlar. Kişilerin zamanında ödeme yapmasını kolaylaştırması nedeniyle, alacaklarını kolay tahsil edebilmeleri bu avantajların başında gelmektedir. Böylece, geç ödemeler sonucu doğabilecek nakit akım sıkıntılarını en aza indirmek mümkün olacaktır¹²⁷.

E-para kullanımı, önemli avantajları yanında önemli riskleri de beraberinde getirmektedir. Gelişmiş 10 ülkenin (G-10) E-para hakkında hazırlamış olduğu raporlarda ve bir çok ekonomistin birleştikleri en önemli tehlike, ödemeler yüz yüze yapılmadığından E-para kullanımının vergi kaçırmayı kolaylaştırabileceğidir.

E-paranın en büyük avantajları, basitlik ve gerçek sahibinin ismini saklamasıdır. İşlemlerde gerçek adını gizleme, alıcı ve satıcının sık sık istediği bir şeydir, kanunları çiğneyebilecekleri için bunu her zaman istemektedirler. Elektronik paranın transfer çeşitleri, sahibinin adını gizlemeyi sağlamakta teknolojik olarak yeterli olabilir, ancak taraflar arasında bir güvene olan ihtiyaç devam etmektedir¹²⁸.

Elektronik para ile birlikte gizlilik konusu gündeme gelmiş (encryption), kredi kartı bilgilerinin ve diğer kişisel bilgilerin müşteri ile firma ya da müşteri ile banka arasında güvenli bir şekilde transferi söz konusu olmuştur. Bir işletme müşteri bilgilerinin diğer kişiler tarafından öğrenilmemesi konusunda müşterisine güvence verebilmelidir¹²⁹. Bunun yanında gerekli hukuki yapının oluşturulması, para ve mali politikalarla vergilendirme ile ilgili sistemlerin E-para kullanımına uygun hale getirilmesi gereklidir¹³⁰.

¹²⁷ <http://www.etkk.gov.tr/finans.htm>

¹²⁸ The Economist : "Elektronik Para (E-Money)'nın Finans Dünyasına Etkileri ve Merkez Bankalarının Geleceği", (22 Temmuz 2000), Çev. Ahmet ATİK, Yaklaşım, 99, (Mart 2001), 83.

¹²⁹ Mustafa UÇAR – Mesut ATASEVER: a.g.m., 112.

¹³⁰ <http://www.etkk.gov.tr/finans.htm>

E-para sisteminde bulundurulan miktarın bir kısmının veya hepsinin çalınması ya da bilgisayar sisteminin çalışmasını durduracak veya hatalı çalışmasına neden olacak virüs vb. programların sisteme girmesi sonucu işlemlerin hatalı yapılması ya da hiç yapılamaması mümkündür. Buna ek olarak, sistemin elektrik kesintisi, hat yetersizliği vb. eksiklikler nedeniyle çalışmaması veya geçici olarak çökmesi de E-para olarak elde tutulan miktarların kullanılamamasına ve ödemelerin istenildiği anda yapılamamasına sebep olabilir¹³¹.

5 - AKILLI (SMART) KARTLAR KULLANIMIYLA ÖDEME

E-ticarete kullanılabilecek bir diğer ödeme aracı ise, akıllı kart (smart card) tır. Akıllı kart, kart temelli bir ödeme aracı olup, kredi kartlarında bulunan magnetik şeritler yerine özel mikro çipi bulunan plastik bir karttır. Bu çip sayesinde plastik bir karta, elektronik para da dahil olmak üzere, her türlü bilginin yüklenmesi mümkün olmaktadır. Para yüklenen bir akıllı kart ile mal ve hizmet satın alınması durumunda, karta yüklenen parasal miktar azalmaktadır. Karttaki tutar sıfırlandığında da kart yeniden doldurulabilmektedir. Akıllı kartlar çoğunlukla kapalı sistemlerde belirli satın almalar için kullanılmaktadır. Kartın en önemli özelliği, kişinin bütün kişisel bilgilerini her zaman ve her yerde yanında bulundurma imkanı vermesidir. Bu özellikleri ile çok değişik alanlarda kullanılması mümkün olmaktadır. Akıllı kartların en önemli özelliklerinden biri de nakit tutma maliyetlerini önemli oranda azaltması ve işlem hızını artırmasıdır¹³².

¹³¹ <http://www.etkk.gov.tr/finans.htm>

¹³² Haydar AKYAZI –Uygar ARPAK: a.g.m., 9.

6 - ELEKTRONİK ÇEK KULLANIMIYLA ÖDEME

Elektronik çekler, e-ticarete nakit para ödemek istemeyenler için günümüzde kullanılan çekin sanal bir karşılığı olarak dizayn edilmiştir. Elektronik çek ile gerçek çek mekanizması arasında hiç bir fark yoktur. Elektronik çekte de ödeyenin adı, bankanın adı, ödeyenin hesap numarası, alıcının adı ve çekin miktarı gibi bilgiler bulunmaktadır. Gerçek çekten farklı olarak dijital bir imzanın kullanılması söz konusudur. Dijital imza, bir ağ üzerinde olan ve yüz yüze yapılmayan işlemlerde güvenliği sağlamak amacıyla yaratılmış bir şifreleme sistemidir. İki anahtar şifreden oluşan bu sistem ile şifrelenmiş olan bir bilgi ancak bu anahtarlarla açılabilir. Bu yolla, yapılan ödemeler ve anlaşmalar korunmuş olur. Bu yüzden, şu anda kullandığımız imzadan farklı yapıda bir sistemdir¹³³.

Elektronik çek, e-ticaret gerçekleştiren sitelerin ödemeleri çek olarak kabul etmelerini ve işleyebilmelerini sağlayan bir ödeme sistemidir. Elektronik çek, ABD'de Financial Services Technology Consortium (www.fstc.org) tarafından SDML, Signed Document Markup Language, adı verilen bir işaretleme dili kullanılarak geliştirilmiştir. Elektronik çek sisteminde, ödemeler kredi kartı olmadan banka hesabı bilgilerinin gerekli olanlarının e-ticaret sitesine girilmesi yoluyla yapılır. Kullanıcı bir anlamda ticaret sitesine çek keserek ödeme yapmış olur. Bankadaki sistemler, yapılan transferleri her gün temizleyerek bahsedilen hesapta alışverişin tamamlanması için gerekli şartların yeterli olup olmadığını kontrol ederler ve bu durumdan e-ticaret sitesini şifreli kanallarla haberdar ederler. Bu işlemler takas merkezi olarak adlandırılan finansal kurumlar tarafından da yürütülebilir. Kullanılması kolay bir sistem olmakla birlikte, daha yaygın kullanımı için gerekli sistemlerin finans sektörü tarafından kabul görmesi gereklidir. Bu hizmet ülkemizde herhangi bir kuruluş tarafından henüz uygulamaya konulmamıştır¹³⁴.

¹³³ Haydar AKYAZI –Uygar ARPAK: a.g.m., 7.

¹³⁴ http://eticaret.garanti.com.tr/e_tic_odeme_arac.htm

7 - DİĞER ÖDEME ARAÇLARI

Yukarıda sayılan ödeme araçları dışında da bir takım ödeme araçları geliştirilmiştir. Bunlar aşağıdaki şekilde sıralanıp kısaca açıklanabilir;

Escrip: Bağış ödemeleri gibi bazı özel düşük miktarlı ödemeler için kurulmuş bir sistem,

IPIN : İnternet harcamalarını ISS faturalarına yansıtan bir sistem,

PCPay : Smart Card bazlı bir sistem,

ECharge My Phone : Telefon faturası ile entegre edilmiş bir sistem,

First Virtual : Ödemeleri üçüncü bir kuruluşun toplayıp, ilgili taraflara dağıtımını yaptığı bir sistemdir¹³⁵.

Hangi ödeme sistemi olursa olsun, her bilgi güvenlik sistemi şu beş ilkeyi desteklemek zorundadır¹³⁶; kimlik, gerçeklik, doğrulama, gizlilik, ödenmeme ve kabul edilmeme durumunun olmaması.

II - DÜNYADA ELEKTRONİK TİCARET

E-ticaret ile ilgili çalışmalar halen ulusal, uluslararası ve özel sektör olmak üzere üç temel düzeyde yürütülmektedir. Ancak, bu düzeyler arasındaki geçişkenliğin ve işbirliğinin son derece gelişmiş olduğu bir yapı mevcuttur.

¹³⁵ http://eticaret.garanti.com.tr/e_tic_odeme_arac.htm

¹³⁶ Mustafa UÇAR – Mesut ATASEVER: a.g.m., 113.

Ulusal düzeyde yürütülen çalışmalar e-ticareti düzenleyen açık bir yasal ortamın oluşturulması ile belirsizlikleri ortadan kaldırmak için hükümetler tarafından; uluslararası düzeyde yürütülen çalışmalar model kurallar ve ilkeler hazırlayarak ülke düzenlemelerine yol göstermeye, uluslararası ticareti uyumlu ve etkin hale getirmek için uluslararası kuruluşlar tarafından; özel sektör düzeyinde yürütülen çalışmalar ise altyapı hazırlanması, teknik standartların oluşturulması ve destek hizmetlerinin kullanıma sunulması konularında özel sektör tarafından gerçekleştirilmektedir.

Bu tarafların hiç biri tek başına, e-ticaretin global düzeyde uygulanmasını sağlayacak kuralları ve sistemleri oluşturarak devamlılığını sağlamada yeterli değildir¹³⁷. Ancak, dünyada e-ticaret konusundaki çalışmalarda gelişmiş ülkelerin başı çektiği ve bu çalışmaları yönlendirdiği açıktır.

A - ÇEŞİTLİ ULUSLARARASI KURULUŞLARIN ELEKTRONİK TİCARET KONUSUNDAKİ ETKİNLİKLERİ

1 - OECD

OECD, üyesi olan ülkelere karşı herhangi yasal bir yaptırım gücü ve finansman sağlama imkanları olmayan, daha çok güncel konularda küresel politikalar geliştirilmesi amacıyla işbirliğini sağlamakla yükümlü bir kuruluştur. OECD'nin "Directorate for Science, Technology and Industry-DSTI"ya bağlı, ilgili hükümetlerin temsilcilerinden oluşan "Information, Computer and Communications Policy Committee-ICCP" bünyesinde "Küresel Bilgi Altyapısı-Küresel Bilgi Toplumu" konusunda üye ülkeleri yönlendirecek tavsiyeler hazırlanmıştır¹³⁸.

¹³⁷ Zeynep ERSOY: a.g.e., 53-54.

¹³⁸ Zeynep ERSOY: a.g.e., 58.

OECD bünyesinde 1992'de "Bilgi Sistemlerinin Güvenliği İlkeleri (Guidelines on Security of Information Systems)", 1997 yılında ise tüm üye ülkelerce kabul edilen "Şifreleme Politikası (Cryptography Policy)" hazırlanmıştır. Tüketicilerin korunması konusunda ise yine 1997 yılında "Guidelines on Consumer Redress: Chargebacks" adlı doküman hazırlanmıştır. 1985 yılında tüm üyelerce onaylanan "Sınır Ötesi Veri Akışı Deklarasyonu (Declaration on Transborder Data Flow)", ülkelerin ekonomik bağımlılıkları nedeniyle uluslararası bir boyut kazanan veri akışı konusunda temel bir yaklaşım oluşturmuştur. Bilgisayarlardaki verilerin uluslararası ölçekte serbest dolaşımının gerekli olduğunu kabul eden üye ülkeler, kendi ulusal çıkarlarını gözönünde tutarak, veri, bilgi ve ilgili hizmetlere erişimin desteklenmesi ve buna yönelik haksız engellerin kaldırılması; bilgisayar ve haberleşme hizmetlerine yönelik politika ve düzenlemelerin açıklığını sağlayacak yönde birlikte çalışmaya niyetli olduklarını belirtmişlerdir¹³⁹.

OECD, 21. yüzyılın en önemli ekonomik gelişmelerinden biri olarak nitelendirdiği e-ticaretin başka yönleri üzerinde de çalışmalarını sürdürmektedir. OECD E-ticaret alanında uluslararası politika birliği sağlanması amacıyla, G7 Bilgi Toplumu Bakanlar Konferansı (Şubat 1995-Brüksel) ve Küresel Bilgi Ağları Bakanlar Konferansları'na (Temmuz 1997-Bonn) ilaveten 4 adet konferans düzenlemiştir. Bunlardan ilki, Tüketiciler İçin Global Bir Pazar adıyla tüketiciler ile ilgili konuların görüşülmesi amacıyla Mart 1997'de Paris Fransa'da,

İkinci konferans, "Küresel Elektronik Ticarete Engellerin Kaldırılması" adıyla, konuya ilişkin engellerin özel sektör ve hükümetler tarafından belirlenmesine yönelik olarak 19-21 Kasım 1997 tarihinde Turku-Finlandiya'da,

¹³⁹ Zeynep ERSOY: a.g.e., 59.

Üçüncüsü, Bakanlar düzeyinde, Turku'da belirlenen Pazar sorunları ve ihtiyaçları konusuna hükümetlerin cevaplarının belirlenmesi amacıyla, "Küresel Elektronik Ticaret Potansiyelinin Farkına Varan Sınırsız Bir Dünya" adıyla, 7-9 Ekim 1998'de Ottawa-Kanada'da,

Dördüncü toplantı da yine Bakanlar düzeyinde, şu ana kadar hangi konuların başarıldığı ve ilerde neler yapılması gerektiği konularına odaklanmış olup, Ekim 1999'da Paris Fransa'da,

düzenlenmiştir.

a - Turku Konferansı

Turku Konferansı, OECD, Finlandiya, Japonya, Avrupa Birliği ve OECD'ye bağlı BIAC (Business and Industry Advisory Committee) işbirliği ile gerçekleştirilmiştir. Burada, e-ticaretin gelişimine engel olan ve öncelikle üzerinde çalışılması gereken konular olarak şunlar belirlenmiştir¹⁴⁰:

- Bilgi altyapısına herkesin erişimini sağlamak.
- Kullanıcıların bilgi sistemlerine güvenini sağlamak.
- Yeni elektronik ortamda mevzuat ve düzenlemelerden kaynaklanan belirsizlikleri sınırlamak.

- Ödeme ve dağıtım ile ilgili lojistik problemlerini çözmek.

OECD ve BIAC'ın ortaklaşa yayımladıkları bir deklarasyon ile hükümetlere bazı tavsiyelerde bulunulmuştur. Bunlar:

- E-ticaretin gelişimi, özel sektörün öncülüğünde olmalıdır.

¹⁴⁰ OECD: "Küresel Elektronik Ticarete Karşı Engellerin Kaldırılması", (Turku, Finlandiya, 19-21 Kasım 1997)'den naklen DPT: Elektronik Ticarete İlişkin Bazı Temel Belgeler, (Ankara, Mayıs 1999), 1-32.

-Hükümetler, müdahalenin gerekli olduğu durumlarda, genel çıkarı korumak, kıt kaynakların akılcı dağılımını sağlamak ve uluslararası ortamı desteklemek amaçlarıyla hareket etmelidir. Ama bu müdahale gerekenden fazla olmamalı, açık, objektif, ayırım gözetmeyen, orantılı, esnek ve teknolojik tarafsızlık ilkelerine saygı gösterilerek yapılmalıdır.

-Özel sektörün politika belirleme süreçlerine katılımı hem ulusal hem de uluslararası düzeyde sağlanmalıdır.

-Hükümetler, e-ticaretin küresel yapısını ve uluslararası işbirliği gereğini göz önünde tutarak, standartların belirlenmesinde karşılıklı işleyişi (interoperability) kolaylaştıracak şekilde çalışmalıdır.

-E-ticaret yoluyla yapılan işlemlere, normal işlemlerle kıyaslandığında tarafsız bir vergi uygulanmalıdır. Vergilendirme, en az yükü verecek biçimde yürütülmelidir.

-Telekomünikasyon hizmetlerinde uluslararası rekabeti engelleyen düzenlemeler kaldırılmalıdır.

-E-ticarete katılım, açık ve rekabetçi bir piyasa yoluyla olmalıdır.

-Kullanıcıların gizlilik, güvenilirlik ve içerik yönünden korunmasında, özel sektörün geliştirdiği çözümler seçime dayalı kişisel yetkilendirme yoluyla olmalı ama mevcut kanunlarla uyumlu olmalıdır.

-İş çevreleri kullanıcılara gizlilik, güvenlik, içerik kontrolü ve uygun koşullarda adının açıklanması kurallarına saygı gösteren araçlar sunmalıdır.

Turku Konferansı sonucunda oluşan ve potansiyel internet vergi opsiyonlarının değerlendirilmesi neticesinde oluşan sekiz kriter şöyle şekillenmiştir;

-Vergi sistemi adil olmalıdır. Aynı durumda aynı işlemleri yapan vergi mükellefleri, aynı yolla vergilendirilmelidirler.

-Sistem basit olmalıdır. Vergi otoriteleri için vergi yaratma maliyeti ile vergi mükellefleri için vergiye uyma maliyetlerinin minimuma indirilmesi gerekir.

-Vergi kuralları kesinlik taşımali, yani vergi mükellefleri, yaptıkları işlemler için ne kadar vergi yükü altına gireceklerini önceden bilebilmelidirler. Ayrıca mükellef, hangi işlemlerin ne zaman ve nerede vergileneceğini de önceden görebilmelidir.

-Sistem etkin olmalıdır. Vergiden kaçma ve kaçınma minimum düzeyde tutulmalıdır.

-Sistem, teknolojik ve ticari gelişmelere uygun olarak, yeteri düzeyde esnek ve dinamik olmalıdır.

-Milli vergi kuralları oluşturulması ile mevcut uluslararası vergi düzenlemeleri değişikliği, internet kaynaklı vergilerin ülkeler arasında eşit dağılımını sağlamalıdır.

-Öncelik; yeni tür vergiler yaratılmasından ziyade, mevcut vergi kurallarının internet ortamına adapte edilmesi olmalıdır.

b - Ottawa Konferansı

Turku'da gündemi belirlenen ve 12-13 Ekim 1998 tarihinde gerçekleştirilen Ottawa Konferansı ile ülkelerin politika oluşturan kesimlerinin e-ticaret konusunda bağlayıcı ve harekete geçirici kararlar almaları istenmiştir.

Ottawa Konferansının, önemli saptamalarından bir tanesi, e-ticaretin gelişimini artan bir hızda sürdüreceğidir. Bir diğeri, e-ticaretin gelişiminin teknik anlamda şeffaflığın artmasıyla olduğuna yöneliktir. Daha açık bir deyişle, büyük bir bilgisayar ağının var olmasının ekonomik değer yaratma potansiyeli, geliştirilen teknoloji ve standartların açık ve ulaşılabilir olmasını sağlamaktadır. Böylelikle bir yandan internet için pek çok uygulama yazılımı geliştirilirken, bu yazılımların geliştirildiği standartlar ve kimi durumda kaynak kodlara da erişim açık olmaktadır. Diğer bir ilginç saptama, e-ticaretin gelişimi ile ticarete zamanın göreceli öneminin düşmesidir. Üretim ve tüketim çevrim sürelerinin düşmesi ile gerçekleşen bu olgunun, sosyal ve ekonomik etkilerinin izlenmesinin önemi vurgulanmıştır¹⁴¹.

Gizlilik, kişisel haklar ve tüketici hakları ele alınan diğer bir konudur. Bu konularda alınacak önlemlerle, e-ticaretin önünün açılacağı vurgulanmaktadır. Tersinden bir anlatımla, güvenliğin ve güvenin sağlanamadığı bir durumda, e-ticaretin gelişmesinin olanaksız olduğu savunulmuştur.

Özenle dikkat çekilen önemli bir konu, e-ticaret ile açık pazar koşullarında rekabetin artması beklense de, pazara erken girme, teknolojik üstünlükler ve benzeri etmenlerin, rekabet ortamı üzerinde olumsuz etkilerinin de olabileceğidir. Anılan toplantıda, e-ticaretin, küçük ve orta ölçekli işletmelere, uzak pazarlara erişebilme, küçük olmaları nedeniyle esnekliğin getireceği avantajları kullanabilme gibi yeni olanaklar sağladığı için KOBİ'lerin e-ticarete katılmalarının desteklemesini önermektedir. Bu noktada, internet'e ulaşım ve büyük firmaların uygulayabileceği farklı engelleme yöntemleri konusunda uyarılar yapılmıştır.

OECD'nin internet'e ulaşım ve enformasyon altyapıları ile ilgili yaptığı diğer bir önemli saptama, internet'e ulaşım maliyetlerinin hala üst gelir

¹⁴¹ Mehmet DİKLİCİ: İnternet Temelli Elektronik Ticaretin (E-Business) Özellikleri, Denetimi Ve Vergi Sistemine Etkileri, (İzmir, 2000), 22.

gruplarınca karşılanabilir düzeyde olduğudur. Bu durumda hükümetlere düşen, enformasyon altyapılarına yatırım yaparak, hem tüketicilerin hem de KOBİ'lerin internet bağlantılarını düşük bir maliyetle ve verimli yapabilmelerini sağlamak görüşü ileri sürülmüştür¹⁴².

Ottawa Konferansında, üzerinde makro politikalar geliştirilmesi gereken konular şöyle özetlenmiştir;

-E-ticaretin ekonomilerde neden olacağı en önemli gelişmelerden bir tanesi, verimlilikte beklenen ciddi artışlardır. Özellikle, hizmet sektöründe, verimlilikte artışın geçmişe göre çok yüksek olması beklenmektedir. Bu gelişmeler, ekonominin doğal döngüsü içinde zincir etkisi ile, daha kaliteli ürünlerin geliştirilmesine ve ardından yeni ürünlerin çıkmasına neden olacaktır. Bu ürünlerin önemli ölçüde sayısal olacağı ve ağ üzerinde taşınacağı kestirilmektedir. Her yeni ürün ise başka bir yeni ürünün çıkmasına yol açacaktır. Bu durumda toptan dağıtım, perakende dağıtım, ulaştırma ve benzeri hizmet sektörlerini de kapsayan sistematik bir araştırmaya dönüştürülmesi gereği ortaya çıkmaktadır.

-E-ticaretin gelişimiyle, özellikle elektronik ortamda taşınabilir ürünlerin uluslararası ticareti artacaktır. Bu durumda, bu türden ürünleri üreten ve çeşitli düzenleme mekanizmalarıyla koruma altında olan sektörler için yeni düzenlemeler yapmak gerekecektir. E-ticaretin küresel niteliği ile, akreditasyon, lisans. gibi uygulamalarda, ülke düzenlemeleri arasındaki farkların azalması beklenmelidir.

-Rekabet politikaları, değişen ticaret koşullarında oluşabilecek yeni anti-rekabet unsurlarına karşı önlemler geliştirmek üzere düzenlenmelidir.

-E-ticaretin gelişimi, vergi kanunları, iş mevzuatları, tüketici hakları ve

¹⁴² Mehmet DİKLİ: a.g.e., 23.

benzer başka pek çok konunun tekrar incelenmesini gerektirmektedir. Bu noktada, el verdiğince en az düzenlemeyle yeni koşullara uyum sağlanması ilke olarak kabul edilmelidir.

-Hükümetlerin genel politikası, ticarete doğrudan müdahale etmek yerine, düzenleyici bir rol üstlenmek olmalıdır. Bu düzenleyici rol, aynı zamanda, e-ticaretin yaygınlaşması ve gelişmesini gözetmelidir.

-E-ticaretin gelişimi ve etkilerini yakından izleyebilmek son derece önemlidir. Dolayısıyla, istatistiksel yöntemler ve ölçme araçlarının bu gelişimi ve etkileri analitik olarak saptama amacıyla geliştirilmesi zorunludur. Özellikle, işletmeler arası e-ticaret, yazılım, seyahat hizmetleri, eğlence ve finans gibi elektronik ortamda verilebilen hizmetlerin izlenmesine çalışılmalıdır. Bu yolla, e-ticaretin tüm ekonomi ve sektör ölçeğindeki etkileri saptanarak, gelişimi artıracak doğrultuda politikalar saptanabilir.

Ottawa Konferansında DAFPE (Directorate for Financial, Fiscal and Enterprise Affairs) tarafından hazırlanan "Elektronik Ticaret: Vergilendirme Çerçeve Koşulları (Electronic Commerce: Taxation Framework Conditions)" adlı belge sunulmuş ve kabul edilmiştir¹⁴³. Ulusal vergi idarelerinin e-ticaretin gelişmesinde önemli rollerinin olduğu belirtilen raporda;

-E-ticarete ayrımcı ve katılımcıların aleyhine çifte vergilendirme uygulanmaması,

-E-ticaretin, vergi idarelerine vergi yönetimi, güvenli vergi toplanması, kayıtların tutulması ve güncellenmesi, vergi işlemlerinin basitleştirilmesi yönlerinden önemli fırsatlar sunduğu,

¹⁴³ OECD: Electronic Commerce; Taxation Framework Conditions, Directorate for Financial, Fiscal and Enterprise Affairs Committee on Fiscal Affairs, (Ottawa, 8 October 1998).

-Geleneksel ticaret ile e-ticareti seçen kişilerin farklı muameleye tabi tutulmaması,

-Tüketim vergilerinin hesaplanmasında sayısallaştırılmış ürün arzının maddi ürün arzı olarak değerlendirilmemesi,

-WCO (World Custom Organization) ve diğer uluslararası kuruluşlarla yakın işbirliği içinde çalışılması gerektiği,

hususları önemle vurgulanmıştır. Böylelikle e-ticaret üzerine spesifik ve bu tür ticarete özel bir verginin getirilmemesi prensibi kabul edilmiş, özellikle dijital bilgi akışı üzerinden bir tüketim vergisi olarak alınmaya çalışılan ve kimi OECD üyesi ülkelerce e-ticarete özgü alt yapısı hazırlanan, "Bit Tax" gibi vergiler getirilmesi tartışmalarının kesilmesine neden olmuştur.

Ottawa Konferansı sonrası, sayısal imzaların vergi konularında kimliğin belirlenmesinde kullanımının geliştirilmesi; elektronik kayıt biçimleri, saklanmaları ve bunlara erişim koşulları ile ilgili uluslararası kuralların geliştirilmesi konularında çalışılması kararlaştırılmıştır¹⁴⁴.

Dijital ortamın vergisel alanlara yansıttığı sorunların çözümü için OECD bünyesinde çalışmalar devam etmiş ve model bir vergi anlaşması hazırlanmıştır. Aralık 2000'de son şeklini alan "Clarification on the Application of the Permanent Establishment Definition in E-Commerce" adındaki anlaşma ile mükellefiyet ve gelirin niteliği gibi vergisel sorunlar çözüme kavuşturulmaya çalışılmıştır.

¹⁴⁴ Zeynep ERSOY: a.g.e., 60.

2 - BİRLEŞMİŞ MİLLETLER

BM, haberleşme altyapısı ve bilgi teknolojilerinin, geliştirmekte olan ülkelerde ve geçiş ekonomileri ile az gelişmiş ülkelerde kullanımı ve yaygınlaştırılması için bağlı kuruluşları aracılığıyla yoğun olarak çalışmakta olan uluslararası bir kuruluştur UNECE (UN Economic Commission for Europe), UNCITRAL (UN Commission on International Trade Law), ITC (International Trade Center), WTO (World Trade Organization) ve WIPO (World Intellectual Property Organization) gibi kuruluşlar BM kapsamında çeşitli çalışmalar yapmaktadırlar.

a - Birleşmiş Milletler Uluslararası Ticaret Hukuku Komisyonu (UNCITRAL)

E-ticaretin çeşitli boyutları üzerinde çalışarak ulusal düzenlemelere yol gösteren uluslararası kuruluşlardan biri de Birleşmiş Milletler Uluslararası Ticaret Hukuku Komisyonu UNCITRAL'dir. UNCITRAL'in 1993 yılında başlattığı e-ticaret için bir model yasa hazırlanması çalışmaları 1996 yılında ilk aşamasını tamamlamıştır. "UNCITRAL Elektronik Ticaret Model Yasası" (Model Law on Electronic Commerce) ve "UNCITRAL Guide to Enactment", bir çok ülkenin düzenlemelerine temel oluşturmaktadır. Model yasa, uluslararası düzeyde anlaşılmış bir dizi kurallar oluşturarak, yasal engellerin üstesinden gelmek ve elektronik haberleşme yöntemlerinin kullanımını teşvik etmek üzere hazırlanmıştır. Model yasa hazırlanırken karşılaşılan en önemli problem, farklı ülkelerin ticaretle ilgili yasalarının birleştirilmesi olmuştur. UNCITRAL bu çalışmayı sadece uluslararası ticaretteki elektronik işlemleri düşünmeden, e-ticaretin kendine özgü sınır ötesi boyutlarını düşünerek, ulusal-uluslararası ayrımı yapmadan ele almıştır. Yasanın bir çok açıdan öncülük etmesi, bu yaklaşımın doğruluğunu kanıtlamaktadır¹⁴⁵.

¹⁴⁵ Zeynep ERSOY: a.g.e., 63.

Model yasanın temel amaçları; e-ticaret için güvenli yasal bir çerçeve çizerek ülkeler arasında e-ticareti kolaylaştırmak; (uluslararası) ticarette yeni bilgi teknolojilerinin uygulanmasını desteklemek; ülkelerin yasalarını uyumlulaştırmak; ve ticari uygulamaları desteklemektir.¹⁴⁶ Bundan bağımsız olarak Model Yasa, ticari taraflar arasında yapılan bir sözleşmede de örnek alınabilir niteliktedir. Yasada özetle; elektronik yöntemlerle oluşturulan sözleşmelerin tanınması ve geçerli olması için gerekli kurallar belirlenmiş, sözleşmenin tanınması ve işleyişi ile ilgili gıyabi kurallar konulmuş, geçerli bir elektronik yazının/belgenin özellikleri tanımlanmış, yasal ve ticari amaçlar için elektronik imzaların tanınması sağlanmış ve mahkemelerle hakemlik durumlarında bilgisayardan çıkan delillerin kabul edilmesi desteklenmiştir.

Model Yasa, kağıda dayalı doküman sistemlerinin “yazılı”, “imza” ve “orjinal” kavramlarını, bilgisayarlar arası bir sistemde, bu sistemlerin veritabanları/saklama kapasiteleri ile ilişkilendirerek açıklamaktadır. Belgelerin yazılı olması ve ıslak imza aranması şartı, EDI ve e-ticaretin gelişimine en önemli engeller olarak tanımlanmıştır¹⁴⁷.

İmza konusu, onay kurumu ve sayısal imza boyutu ile UNCITRAL'in ikinci dönem çalışmalarını başlatmıştır. UNCITRAL, sayısal imza için uluslararası düzeyde tek tip kurallar oluşturmaya çalışmaktadır. Yazılı, imzalı ve orjinal şartları birbirleri ile sıkı sıkıya ilişkilidir. Orjinal, verinin değişmemiş olduğunu kanıtlamak için istenir. Kıymetli evrak, konişmento (bill of lading) veya hakların devrini gerçekleştiren diğer belgelerde mülkiyet ve haklar fiziki olarak bir belgeye sahip olmakla kanıtlandığı için, orjinal belgenin iddia sahibinde olması önemlidir. Bu konu, e-ticaretin uluslararası ticaret dokümanlarına uygulanmasında en zor konulardan biridir ve tüm katılımcıların güvendiği merkezi bir kayıt/elektronik noter sistemi üzerinde yoğunlaşmıştır. CMI (The Comite Maritime International) ve Bolero Projesi

¹⁴⁶ UNCITRAL: “ Model Law on Electronic Commerce With Guide to Enacment 1996”, <http://www.unorg.at/uncitral/texts/elecom/ml-ec.htm>, (New York,1997)

¹⁴⁷ Zeynep ERSOY: a.g.e., 63.

yürütücüleri, deniz taşıma belgesi gibi hakları devreden belgelerin elektronik eşitlerinin geliştirilmesi için çalışmaktadırlar. Son olarak, bilgisayarda tutulan verilerin mahkemelerde delil olarak kabul edilmesi bir çok ülkede mümkün hale gelmiştir¹⁴⁸.

Model Yasa, EDI sistemlerinde görülen "Karşılıklı Değişim Model Anlaşmaları"nın (Model Interchange Agreement-MIA) eksikliklerini inceleyerek oluşturulmuştur. MIA'lar, EDI sistemlerinin teknik ve işlevsel özelliklerini, veri mesajlarının yapı ve biçimlerini, üçüncü tarafların seçimini, sistemin ve verilerin güvenliğini, kayıtların tutulmasını ve anlaşmazlık halinde hangi yasanın uygulanacağını düzenleyen, ticari taraflar arasında imzalanan gönüllü anlaşmalardır. Bazı ülkeler ve bölgesel/uluslararası kuruluşlar tarafından hazırlanmış değişik MIA'lar vardır ve uygulanmaktadır.

Elektronik ortamda yapılan ticari bir işlemin yapıldığı zamanın ve yerin tespiti de önemli bir engel olarak görünmektedir. Elektronik sözleşmenin olduğu anın tespiti, mülkiyetin el değiştirmesi, kayıp veya zarar görme durumlarında önemlidir. AB Komisyonu'nun 1994 yılında hazırladığı Model Anlaşma'da (The European Model EDI Agreement) bir işlemin yapılış zamanı, teklifi gönderen kişinin bilgisayar sistemine kabul mesajının geldiği an olarak belirlenmiştir. Bu türden anlaşmalar belirsizlikleri ve riskleri azaltmak için yapılabilir ama kullanılmalarında bazı sakıncalar vardır¹⁴⁹:

- Bu anlaşmalar, yasaların zorunlu kıldığı durumları ortadan kaldırmazlar.
- Sadece kendi taraflarını bağlarlar. Üçüncü taraflara etkisi ve onların sorumlulukları düzenlenmemiştir.
- Kapalı networkler için uygundur ama açık networklerde önemli yasal sorunlar doğar.

¹⁴⁸ Zeynep ERSOY: a.g.e., 64.

¹⁴⁹ Zeynep ERSOY: a.g.e., 65.

b - Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu (UNECE)

UNECE'nin UN-EDIFACT'ı geliştirmekten sorumlu "Uluslararası Ticaret Prosedürlerini Kolaylaştırma Çalışma Grubu", 1991 yılında EDI'nin uluslararası ticarete kullanılmasının yasal yönlerini araştırarak bir çalışma programını gündemine almıştır. Program, EDI'nin uluslararası ticarete kullanımı ile ilgili bir model anlaşma geliştirmenin yanı sıra, yasal veya ticari işlem pratiklerinin doğasından dolayı uluslararası ticarete ortaya çıkan engellerin kaldırılması konusunda çalışmayı hedeflemiştir. Konşimentolar gibi devredilebilen belgeler aracılığıyla hakların el değiştirmesinin elektronik yöntemlerle de sağlanabilmesi, bir anket çalışması ile EDI ve benzer teknolojilerin kullanımını engelleyen mevcut durumların tespiti ve EDI yoluyla aktarılan mesajları da kapsayacak biçimde "yazılı", "doküman", "imza" ve diğer terimlerin elektronik ortamdaki karşılığını tanımlamak da bu programın kapsamındaydı¹⁵⁰.

UNECE, EDI mesajları için bir model anlaşma hazırlamıştır. Grup, ilk görevlerini tamamladıktan sonra isim değiştirerek Center for Facilitation of Procedures and Practices for Administration, Commerce and Transport-CEFACT (İdari, Ticari ve Ulaşım ile İlgili Uygulama ve Usulleri Kolaylaştırma Merkezi) olmuştur. Bu merkez sürekli ve çalışma konuları şu başlıklar altında toplanmıştır:

- Mevcut Model Değişim (Interchange) Anlaşması'nı geliştirmek.
- Uluslararası ticarete engel ulusal yasaların ve ticari pratiklerin tespiti.
- Elektronik onaylama.
- Veri korunması için kullanıcılara pratik rehberlerin hazırlanması.
- Özel uluslararası yasa; internet'in gelişimi kapsamında yargılama ve sorun çözüm mekanizmalarının geliştirilmesi.
- Model Aracı Anlaşması (Model Intermediary Agreement).

¹⁵⁰ Zeynep ERSOY: a.g.e., 65.

- ICC (International Chambers of Commerce) elektronik terimler rehberi: Milletlerarası Ticaret Odası'nın sürdürdüğü çalışmaların izlenmesi.
- E-ticarettteki yasal konularda ilgilileri bilgilendirecek eğitim. aktiviteleri (web sayfası, video-konferans, vb.) düzenlenmesi.
- UN-EDIFACT mesajlarının yasal açılardan gözden geçirilmesi.

UNECE, UNCTAD ve ITC ile, Ticarete Etkinlik Girişimi bünyesinde yer alan gümrükler, taşımacılık, finansal hizmetler, haberleşme, ticari bilgi, Ticaret Noktaları ve ticaretin kolaylaştırılması amacıyla uluslararası ticaret dokümanlarının basitleştirilerek otomasyonun sağlanması konularında yakın işbirliği içinde çalışmaktadır¹⁵¹.

c - Uluslararası Ticaret Merkezi (ITC)

Birleşmiş Milletler'e bağlı bir diğer kuruluş da Uluslararası Ticaret Merkezi (ITC)'dir. ITC geliştirmekte olan ve dönüşüm sürecindeki ülkelerin ticari bilgi sistemlerini geliştirerek uluslararası ticarete etkin katılımlarını sağlamak amacıyla programlar ve eğitim aktiviteleri düzenlemektedir. ITC, Ticarete Etkinlik Programı kapsamında sürekli bir ticari ve iş bilgisi sistemi kurulması, bu sistemler aracılığıyla ürün, hizmetler ve pazarla ilgili her türlü bilginin başka ülkelerdeki kuruluşlara dağıtılması amacıyla ticareti destekleyici teknik danışmanlık hizmeti vermektedir. Ticaret Noktaları Programında UNCTAD ile birlikte çalışarak, GTPNet'te kullanılacak veri tabanı formatları ve standartları geliştirmeye çalışmaktadır. Aynı biçimde UNECE ile birlikte, Ticaret Noktaları ve diğer ticareti geliştirme kuruluşları tarafından kullanılmak üzere, firma bilgilerinin değişimi için UN-EDIFACT standartını kullanan COMREG'i geliştirmiştir¹⁵².

UNCTAD, ITC ve UNECE tarafından yürütülen "Ticaret Noktaları" programının temel hedefi, küçük ve orta ölçekli işletmelerin ve özellikle az

¹⁵¹ Zeynep ERSOY: a.g.e., 66.

¹⁵² Zeynep ERSOY: a.g.e., 67.

gelişmiş ülkelerin uluslararası ticarete katılım düzeylerini yükseltmektedir. Ticaret noktası, internet üzerinde şu özellikleri barındıran bir web sitesi olarak düşünülmelidir;

-Dış ticaret işlemlerine dahil olan gümrükler, dış ticaret kurumları, odalar, nakliye firmaları, sigorta şirketleri gibi katılımcıların bir araya geldiği bir merkezdir,

-Mevcut ve potansiyel ihracatçı ve ithalatçılara iş ve pazar olanakları, potansiyel müşteriler ve satıcılara ticari mevzuat hakkında bilgi sağlayan bir kaynaktır,

-İnternet üzerinde küresel ticarete çıkışın kapısıdır. Ticaret Noktaları aracılığı ile GTPNet'te (Global Trade Point Network) yer alan diğer ülkelerin, ihracat, ithalat, yatırım politikaları ve düzenlemelerine mevcut ve potansiyel ihracatçı, ithalatçı adreslerine GTPNet aracılığı ile duyurulan alım, satım, yatırım, ortaklık teklifi vb. diğer ticari fırsatlara ulaşmak ve bağlantıya geçmek mümkündür.

GTPNet, Ekim 1994'te "Ticaret Noktası" uygulamasının başlatılması amacıyla Colombus'ta (ABD) kurulan ticaret ağıdır. Bunun ardından, dünyanın çeşitli ülkelerinde yeni ticaret noktaları kurarak sistemin yaygınlaşmasına çalışılmıştır.

Bir ticaret noktası kurulduğunda, kendi kendini finanse etmesi amaçlanmaktadır. En önemli gelir kaynağı, ticaret noktasından sunulan hizmetlerin karşılığında, kullananlarca ödenen aidatlardır. Tipik bir ticaret noktasında, dış ticaret alanında temel hizmetleri sağlayan kuruluşlar katılımcı olurlar ve birbirleri ile ilişkili olarak işlemleri yürütürler. Her bir katılımcı kuruluş aşağıda sıralanan ancak bunlarla sınırlı kalmayacak işlevleri yerine getirecektir. Bu katılımcılar UNCTAD'ın önerdiği katılımcılar olup, ülkelere göre değişiklik gösterebilmektedir.

Ticaret Bakanlığı: Yerli ve yabancı pazarlar hakkında istatistiki bilgileri sağlar. Gerekli olduğunda lisans uygulamalarını yürütür.

Gümrükler: İthalat ve İhracat dokümanlarını işleme koyar. Yerli ve yabancı tarifeler ve düzenlemeler hakkında bilgi sağlar.

Bankalar: Mali düzenlemeler, döviz kurları, ödeme kolaylıkları ve borç olanakları konularında bilgi sağlar.

Telekomünikasyon Hizmetleri: Telefon, faks, video konferans, elektronik posta gibi en uygun haberleşme araçları ve teknolojileri ile yabancı müşterilerle bağlantı kurulmasına yardımcı olur.

Odalar: Ticaret noktası kullanıcılarına destek sağlar, bilgi verir ve gerekli olduğunda menşe şahadetnamesi verir.

Kargo Şirketleri: Nakliye seçeneklerinin maliyeti ve programları hakkında bilgi sağlar. Ayrıca nakliye işlemlerinin organizasyonuna yardım eder.

Sigorta Acentaları: Nakliye sırasında, işlemlerinde risk minimizasyonu hakkında tavsiyelerde bulunur, sigorta poliçeleri ve sertifikalarını sağlar.

Gümrük Komisyoncuları: İthalatçılara ve İhracatçılara gümrüklerle ilgili tüm işlemlerde yardım eder.

Üniversiteler: Şirket yönetimi ve pazar araştırmaları gibi konularda teknik yardım sağlar.

Böylelikle yerel bir ticaret noktası, istatistiki veriler, ürün ve firma bilgileri, ticari fırsatlar, ülkelerin yasal düzenlemeleri ve tarifeleri hakkında

bilgilendirme hizmetleri verebilmektedir. Bu hizmetler, doğrudan o ticaret noktasından alınabileceği gibi, GTPNet'ten ya da özel veri tabanlarından alınabilir.

GTPNet'in işlem hacmi ile kurulduğu günden bugüne büyük artış göstermektedir. Ocak 1995'te Web servislerine bir ayda 25.000 giriş kaydedilmişken bu rakam Ocak 1997'de 38,7 milyon olmuştur. Günümüzde ise günlük giriş sayısı 6 milyonu aşmıştır. GTPNet'in sitesi internet'in en çok ziyaret edilen bölümüdür.

GTPNet'in diğer önemli bir hizmeti, Elektronik Ticaret Fırsatları (ETO), ürünler, hizmetler ve yatırımlar için istem ve sunumları gösteren bir e-ticaret ve iletişim sistemi oluşturmastır. ETO, UNCTAD-UNTPDC (Birleşmiş Milletler Ticaret Noktaları Geliştirme Merkezi) tarafından Haziran 1993 'te başlatılmıştır.

Şu anda GTPNet'te oluşan bilgilerin büyük bir çoğunluğu ticari bir işlem öncesi gerek duyulan bilgilerdir. Gelecekte GTPNet'te geçerli ticari işlemlerin de yapılması amaçlanmaktadır. Bilgi güvenliğinin sağlanmasına yönelik sistemler geliştirilmeye çalışılmaktadır.

d - Dünya Ticaret Örgütü (WTO)

1995 yılında kurulan Dünya Ticaret Örgütü özellikle haberleşme hizmetleri için piyasaların liberalizasyonu ve yeniden düzenlenmesi konusundaki çalışmaları gözetten bir uluslararası kuruluş olarak öne çıkmıştır. Dünya Ticaret Örgütü'nün 13 Aralık 1996'da Singapur'da imzalanan Bilgi Teknolojisi Ürünleri Ticareti Bakanlar Deklerasyonu, bilgi teknolojisi ürünlerinde dünya ticaretinin % 80'ini gerçekleştiren Avrupa Birliği ve 13

ülkede gümrük vergilerinin 2000 yılına kadar azaltılmasını bu ülkeler açısından zorunlu hale getirmiştir¹⁵³.

15 Şubat 1997 tarihli Dünya Ticaret Örgütü Anlaşması, tüm haberleşme biçimlerini kapsar ve haberleşme alt yapısını internet'in gelişimi için önemli bir ölçüt olarak değerlendirir. Tekelci uygulamaların ortadan kaldırılması ve yeniden düzenlenmesi ile artacak olan rekabet, doğrudan yabancı yatırımları hızlandıracak ve bilgi teknolojilerinin yayılarak mali hizmetler ve e-ticarete yeni uygulamaların kullanılmasını teşvik edecektir.

Dünya Ticaret Örgütü'nün e-ticareti ilgilendiren Hizmet Sektörlerinde Ticarete İlişkin Genel Anlaşması (The General Agreement on Trade in Services-GATS) ve Fikri Mülkiyet Haklarının Ticaretle İlgili Boyutları (The Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights-TRIPS) isimli uluslararası anlaşmaları bulunmaktadır.

e - Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (WIPO)

Birleşmiş Milletler'e bağlı bu kuruluş iki temel anlaşma aracılığıyla fikri mülkiyet konusunu düzenlemektedir. Bunlar, Edebiyat ve Sanatsal Çalışmaları Koruyan Bern Anlaşması ve Sınai Mülkiyeti Koruyan Paris Anlaşması'dır . WIPO Genel Kurulu, kuruluşun Uluslararası Bürosu'nu yeni küresel bilgi altyapısının ve internet'in uluslararası fikri mülkiyete etkisini araştırmakla görevlendirmiştir. Bu çalışmada ilk hedef, ticari markalarla internet alan adları (domain names) arasındaki ilişkiyi bulmak olacaktır. WIPO 1996 yılında iki önemli anlaşma daha hazırlamıştır: On-line sayısal materyalleri, veri tabanlarını ve bilgisayar programlarını koruyan Telif Hakları Sözleşmesi ve sayısallaştırılarak on-line ortama aktarılan müzik eserleri, sanatsal ürünleri ve video eserlerini koruma altına alan İcracı Sanatçı ve

¹⁵³ James JOHNSON: "Electronic Commerce and the Global Marketplace-Report on International Organizations Activities", <http://www.nii.nist.gov/pubs/ecgm-ij.htm>, (Marc 1998), 3-4.

Fonogram Yapımcıları Anlaşması. Her iki anlaşma da, on-line sayısallaştırılmış haberleşmelerin internet üzerinden ticari uygulamalarını kolaylaştıracaktır¹⁵⁴.

3 - AVRUPA BİRLİĞİ

1980'lerin başından bu yana Avrupa Birliği, Avrupa - Ağı kapasitesini geliştirmek amacıyla araştırma ve geliştirme ağırlıklı programlar düzenlemekte bu kapsamda EVD – Elektronik Veri Değişimi (EDI - Electronic Data Interchange) sistemlerine ve belirgin olarak da TEDIS (Trade EDI System) girişimine destek vermektedir. 1994'de Avrupa Komisyonu'nun isteği ve bilişim teknolojileri sektöründen önemli şirketlerin desteği ile Avrupa Bilişim altyapısını geliştirmek üzere 10 konuda hedef uygulama çalışmaları başlatılmıştır. Çalışmalardan dördü (KOBİ'ler için Telematik Servisleri, Elektronik Sunum, Avrupa Kamu Yönetimi Ağı ve Şehir Bilgi Ağı) e-ticaretle doğrudan ilişkilidir¹⁵⁵.

Avrupa Komisyonu, e-ticaret konusundaki çalışmaları örgütlemek amacıyla kendi altında açtığı birimler arasında bir görev dağılımı yapmıştır. E-ticarete yönelik AR- GE programlarının büyük bir bölümü 'DGXIII'e kayıtlıdır. Bu programlar, "Avrupa için Güvenli Elektronik Pazar" oluşturulmasına ve bütün e-ticaret çevrimini kapsayan güvenli genel modellemeye (secure generic modelling) yöneliktir.

Avrupa Birliği, e-ticaret konusunda en yoğun çalışmaları yapan kuruluşların başında gelmektedir. Birlik, araştırma, teknoloji ve geliştirme faaliyetlerini düzenleyen 4. Çerçeve Program'da ve 1998-2002 yılları için

¹⁵⁴ USA: "A Framework for Global Electronic Commerce", The White House, (July, 1997),12-13.

¹⁵⁵ ETKK Teknik Çalışma Grubu Değerlendirme Raporu, (Ankara, Mayıs 1998), 4.
<http://www.igeme.org.tr/TUR/etrade/etkk/teknik.htm#genel>

uygulamaya alınan 5. Program'da Bilgi Topluma geçişin sağlanmasını öncelikli alanlardan birisi olarak belirlemiştir¹⁵⁶.

AB Komisyonu'nun 1997'de hazırladığı bildirimle e-ticaret planını yayımlamıştır. Bu planın amacı, AB için bir çatı planı oluşturmaktır. Avrupa'da bu konuda oluşan görüşleri derleyip toparlamak ve global bir konsensüs arama ve oluşturmaktır¹⁵⁷. Birliğin temel hedefinin e-ticaretin Avrupa'da hızla gelişmesini sağlamak olduğu belirtilmiş ve e-ticaretle ilgili çalışmalarda birbirini tamamlayıcı iki hedef belirlenmiştir. Bunlar, e-ticarete güveni oluşturmak ve Tek Pazara tam olarak girilmesini sağlamaktır.

E-ticaretin gelişebilmesi için kullanıcıların ve iş çevrelerinin elektronik ortamda yaptıkları işlemlerin değiştirilmeyeceğine, engellenmeyeceğine emin olmaları gerekir. Komisyon, e-ticarette güveni ve güvenilirliği sağlayacak teknolojilerin Avrupa'da da ticari olarak bulunmakta ve geniş ölçüde kullanıldığını belirtmektedir. Ama bunların kullanımını ve işleyişini (özellikle karşılıklı işleyiş ve ülkelerin ortak kabulü konusunda) düzenleyici ve destekleyici yasal ve kurumsal düzenlemeler henüz oluşturulmamıştır. Komisyon 2000 yılına kadar bu düzenlemelerin hazırlanmasını hedeflemiştir.

Komisyon, şifreleme teknolojileri ve ürünlerinin, kamu güvenliği gereklerini de gözönünde tutarak, serbest dolaşımını garanti altına almayı hedefleyen politikalar geliştirmeye çalışmaktadır. Bu konuda OECD'nin hazırladığı Şifreleme İlkeleri (Cryptography Guidelines), uluslararası uzlaşmaya yönelik önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir. Komisyon, sayısal imzanın Tek Pazar'da yasal kabulü konusunda bir çerçeve oluşturmayı planlamaktadır. Sertifikasyon otoriteleri için asgari ölçütleri

¹⁵⁶ Zeynep ERSOY: a.g.e., 54.

¹⁵⁷ A European Initiative in Elektronik Commerce, the Commission of the European Communities, <http://www.cordis.lu/esprit/src/ecomcom3.htm>

oluşturma çalışmaları da bu kapsamda ele alınmaktadır. Komisyon, sayısal imza için Dünya çapında bir anlaşmanın gerekli olduğunu düşünmektedir¹⁵⁸.

AB, e-ticarete Tek Pazara tam olarak girilmesini sağlamayı ikinci hedefi olarak ortaya koymuştur. E-ticarete üye ülkelerin değişik çözümler ve uygulamalar geliştirmeleri etkin olmayan bir yol olarak görülmekte ve Tek Pazarın bütünlüğünü bozacak bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir. Üye ülkelerin farklı uygulamalar yapmasını engellemek amacıyla "Şeffaflık Mekanizması Direktifi" hazırlanmıştır.

Farklı uygulamalar yapılmasını önlemek kadar önemli görülen bir diğer çalışma da, tüm Avrupa'da uygulanacak uygun yasal bir çerçeveyi yaratmaktır. Birlik bunun yanında bilginin korunması, veritabanlarının yasal korunması ve uzaktan yapılan sözleşmelerle ilgili direktiflerde e-ticaretin gereksinimlerini gözönünde tutmuştur. Ayrıca değişik politika alanlarındaki tartışmaları canlandırmak için bir dizi danışma ve politika belgeleri yayımlamıştır. Bu alanlar, şifrelenmiş hizmetlerin yasal korunması, telif hakkı ve bağlantılı haklar, endüstriyel mal, ticari haberleşmeler, kamu ihaleleri ve işitme-görme ve bilgi hizmetlerinde küçüklerin ve insan saygınlığının korunmasıdır¹⁵⁹.

E-ticareti düzenleyecek yasal bir çerçevenin ana çizgileri şu şekilde belirlenmiştir:

- *Düzenlemenin yararı için aşırı düzenleme yapılmamalıdır*
- *Her düzenleme Tek Pazar özgürlüklerine dayanmalıdır*
- *Her düzenleme iş hayatının gerçeklerini dikkate almalıdır*
- *Her düzenleme genel çıkar hedeflerini etkin ve verimli bir biçimde karşılamalıdır*

¹⁵⁸ Zeynep ERSOY: a.g.e., 55.

¹⁵⁹ Zeynep ERSOY: a.g.e., 55.

Raporda yer alan prensipler ışığında, Komisyon, temiz ve tarafsız bir vergi ortamı yaratmak isteğini beyan etmiştir. Bu itibarla, e-ticaretin gelişebilmesi için vergi sistemlerinde açık, tarafsız ve önceden bilinen bir ortam oluşturma ve yasal kesinliği sağlamanın önemi kabul edilmekte ancak bu konuda yapılacak düzenlemelerin, geleneksel ticaretle karşılaştırıldığında ek yükler getirmemesi gerektiği belirtilmektedir. Ayrıca hali hazırda uygulanan KDV üzerinde e-ticaret yüzünden oluşabilecek muhtemel olumsuzlukların mutlaka tespiti ve "bayt vergisi" olarak nitelendirilen verginin kesinlikle kabul edilmemesi görüşlerini de beyan etmişlerdir¹⁶⁰.

Komisyon, e-ticaretin küresel düzeyde gelişimi için, Tek Pazar'da e-ticaretin çeşitli bölümleri için yapılacak düzenlemelerin (şifreleme, sayısal imza, bilgi güvenliği ve gizliliği, sözleşme yasası, yeni elektronik ödeme araçları gibi) uluslararası işbirliğini içeren düzenleyici bir çerçeve içinde oluşturulması gerektiğini düşünmektedir¹⁶¹.

Komisyon Nisan 1998'de e-ticaretin KDV ile Gümrükler açısından irdelendiği raporunu yayımlamıştır¹⁶². Raporda; küçük paketler yoluyla yapılan ticarete bir artışın öngörülmesine rağmen, mevcut vergileme sisteminin (ithal edilen ülkede vergileme yapılması) devam etmesi gerekliliği belirtilmiştir.

Temmuz 1998'de AB tarafından yayımlanan bir talimatta;

-Yeni hiçbir verginin e-ticarete yüklenmemesi (KDV sisteme adapte edilecektir),

-Dijital eşya ve hizmetlerin mal değil servis olarak kabul edilmesi, AB içinde yararlanılan servislerin, ki bu servis hizmetlerinin orijinin yeri ile fiziksel

¹⁶⁰ <http://wwwcordis.lu/esprit/src/ecomcom3.htr>

¹⁶¹ Zeynep ERSOY: a.g.e., 56.

¹⁶² Commission Document XXI/98/359; 04.03.1998.

veya dijital olması göz önünde bulundurulmaksızın, AB içinde vergilendirilmesi.

-AB tarafından yurtdışında tüketilmesi amacıyla temin edilen hizmetlerin AB KDV'sinden muaf olması, fakat bu hizmetlerin girdilerinden KDV iadesi yapılması.

-Elektronik ortamda KDV beyanları ve ödemelerinin mümkün olması.

Şeklinde konunun ana hatları betimlenmiştir¹⁶³. Adı geçen Komisyon tarafından Temmuz 1999'da yapılan bir basın açıklamasında, hizmetler için hizmetin yapıldığı yer kuralının değiştirilmesi amacıyla en kısa sürede bir kanun değişikliğinin gündeme getirileceği beyan edilmiştir.

E-CLIP (Electronic Commerce Legal Issues Platform), AB Komisyonu DGIII'ün başlattığı ve finanse ettiği ESPRIT Programı kapsamında yer alan bir projedir. Projenin amacı, ESPRIT içinde yürütülen bilgi ve haberleşme teknolojileri pilot projelerine yasal konularda danışmanlık hizmeti vermektir. Bir konsorsiyum oluşturarak bir araya gelen bilgi ve haberleşme teknolojisi alanında uzman beş üniversite ve iki danışmanlık firması 1998 başında çalışmaya başlamış ve 2000 yılında projenin bitmesi planlanmıştır. Çalışma konuları *Fikri Mülkiyet Hakları, Vergilendirme, Sorumluluk, Kullanıcıların Korunması, Sözleşme Yasası, Uluslararası Özel Hukuk ve Elektronik Ödemelerdir*. ECLIP, e-ticaretin yasal boyutunda ülkelerin şu yasaları incelemesi ve uyumlulaştırması gerektiğini saptamıştır: Sözleşme Yasası, Tüketiciyi Koruma Yasası, Ticari Marka Yasası, Telif Hakkı Yasası ve Vergi Yasası. AB'ne üye ülkelerin, e-ticaretin teşvik edilmesi ve gerekli yasal ortamın sağlanması için bu yasalar içinde yer alan aşağıdaki noktaları değiştirmeleri ve uyumlaştırmaları gerekmektedir¹⁶⁴.

¹⁶³ Commission Document COM (98) 374 (Temmuz 1998'de ECOFIN Meclisinde son kabul edilmiş hali)

¹⁶⁴ Zeynep ERSOY: a.g.e., 56.

SÖZLEŞME YASASI

Uygulanabilir yasa -Tarafların yasayı seçimi -Tarafların belirgin zorunlulukla durumu -Tüccar ile tüketici arasındaki sözleşme	Online sözleşme -Teklif ve kabul etme -Sözleşmenin oluşma anı	Yazılı biçim aranması -Örnekler -Mevcut yasal durum -Komisyonun hazırlayacağı sayısal imza direktifine göre durum	Kanıtlama -Online bir sözleşme nasıl kanıtlanacak -Komisyonun hazırlayacağı sayısal imza direktifine göre durum
---	---	--	---

TÜKETİCİYİ KORUMA

Uzaktan satış direktifi (1997) -kapsam (m.1,2) -istisnalar (m.3) -verilmesi gereken bilgiler (m. 4) -Sürekli bir ortamda onay (m. 5) -Sona erdirmeye hakkı (m. 6)-Üye olmayan ülkelerde uygulanabilirliği (m. 2)	Standart terimler ve koşullar -Tüketicilerin gündemine girmeleri nasıl başarılacak	Doğrudan pazarlama -Fax ve e-mailer
--	---	--

TİCARİ MARKA YASASI

Ticari markaların korunması/ticari işaretlerin alan adı olarak kullanılmaması 1.Ticari Marka Yasası ile 2.Haksız Rekabet Yasası ile 3.Zarar (Tort) Yasası ile	Alan adlarının İnternet dışında kullanılmasının Fikri Mülkiyet Yasası ile korunması	Uluslararası uyumsuzluklar - Mahkemenin uluslararası düzeyde oluşturulması mı ? - Uygulanacak yasa ?
--	---	--

TELİF HAKKI YASASI

Yasal çerçeve oluşturulması: Bilgi Toplumunda Telif Hakkının Uyumlaştırılması Direktifi Önerisi (http://europa.eu.int/comm/dg15/en/intprop/intprop/com97628.pdf)				
THY ile korunanlar -Sayısallaştırılmış iş yeni bir iş türü müdür? -edebi çalışmalar, film, müzik, fotoğraf çalışmaları, yazılım, veri tabanları -Yazılım hariç diğer hepsinde belli düzeyde yaratıcılık olması -bir web sayfasının THY kapsamında korunması	Hak sahibi? -Sadece yaratıcılar mı ? -telif hakkının transfer edilememesi	Hakların haksız kullanımı -Yükleme (upload) -Net üzerinden aktarma -Son kullanıcının bilgisayarında tutulması	Tüketme ?	İstisnai durumlar -Yeniden sayılamayan kamu kullanımı -Özel kullanım -Basın derlemeleri

VERGİLENDİRME

Doğrudan Vergiler -Ticari karlar *Yerleşik *Sürekli kuruluş tanımı -Genel olarak -Satış firmasının içerik sağlayıcı olması -ISP'lerin durumu	Katma Değer Vergileri -Sayısallaştırılmış ürünlerin indirilmesi (download) -Bilgiye erişim -ISP'lerin sundukları -Sabit kuruluş tanımı
--	--

Avrupa Komisyonu, Avrupa'nın tamamını içine alacak bir networkün ve bunun bir alt parçası olan iletişim networkü'nün, tek pazar esasına dayalı olarak Topluluğun ekonomik ve sosyal açıdan güçlendirilmesi ve Avrupa ve dünya çapında bir bilgi toplumu oluşturulması açısından önemli olduğunu düşünmektedir. ABD Başkan Yardımcısı Al Gore tarafından ortaya atılan 'Bilgi Otoyolu' kavramının gerçekleşmesi ile ortaya çıkacak olan bilgi toplumu ve beraberinde getireceği ekonomik ve kültürel değişimlere toplumun hazırlanmasını sağlamak, Komisyonun ve Topluluğun öncelikli hedefleri arasındadır. Bu amaçla TEN Telecom olarak isimlendirilen kapsamlı bir proje geliştirilmiştir.

4 - G7

G7 ülkelerinde e-ticaret ile ilgili çalışmalara ABD'nin öncülük yaptığı gözlenmektedir. ABD hükümeti, e-ticaretteki gelişmeleri yakından takip etmekte, bu konuda özel sektörün çalışmalarını desteklemekte ve hiçbir şekilde bir kısıtlama getirmemeye çalışmaktadır. Beyaz Saray tarafından küresel e-ticaret kurallarının incelendiği bir rapor hazırlanmış ve "Elektronik Ticaret için bir Çerçeve" (A Framework for Global Electronic Commerce) adıyla yayınlanmıştır¹⁶⁵.

G7 Pilot Projesi olarak sürmekte olan "Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler için Küresel Pazar" (Global Marketplace for SME's) adını taşıyan proje, Rusya'nın katılımı ile sayıları sekize çıkan gelişmiş ülkeler grubu (ABD, İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya, Kanada ve Japonya) G8'lerin, Şubat 1995'te Brüksel'de yapılan G7 Bilgi Toplumu Bakanlar Toplantısı, bilgi toplumunun imkanlarını sergileyecek ve geliştirecek bir dizi uluslararası projenin geliştirilmesi kararı ile başlatılmıştır¹⁶⁶. Bu proje kapsamında, e-ticaretin KOBİ'ler için yararları ve yapılması gereken düzenlemeler, çalışma grupları oluşturarak ele alınmıştır.

¹⁶⁵ ETKK: a.g.r., 3.

¹⁶⁶ Zeynep ERSOY: a.g.e., 61.

G7 ülkeleri genel olarak kendi altyapılarında sürmekte olan e-ticareti yaygınlaştırmayı, vergi kayıplarını engellemek için kontrol mekanizmaları oluşturmayı, gereken güvenlik altyapısını, yasal düzenlemeleri ve yerel uygulamaları geliştirmeyi öngörmektedirler. Bu alanda yapılacak çalışmalarla KOBİ'lerini uluslararası ticarete açmayı ve ticari işlemlerin bilgisayar ağları üzerinden yürütülmesini hedef seçmiş bulunmaktadır. Üzerinde çalıştıkları sistemler ile gümrük işlemleri de dahil olmak üzere ticari işlemlerin güvenli ve hızlı bir şekilde bilgisayar ağları üzerinden yapılmasını hedeflemektedirler.

G7 organizasyonu, e-ticaretin sadece internet üzerinden yapılacağı konusunu reddetmekte fakat ağ yapıları ve iletişim konusundaki gelişmelerden de konuyu soyutlamamaktadır.

G7 organizasyonu güvenlik ve yasal düzenlemeler konusunda, hem bilgilerin, hem de ticari işlemlerin güven altına alınması gerektiğini belirtmiş, ayrıca bu konudaki yerel ve uluslararası yasal düzenlemeler için bir model önermiştir. Güvenlik konusuna ek olarak, ticari ilişkide bulunacak tarafların güvenilirliklerinin tarafsız kuruluşlar tarafından onaylanmasının gerekliliği de belirtilmiştir¹⁶⁷.

AB, kendi bünyesinde sürdürdüğü e-ticaret çalışmaları ile G7 projeleri arasında organik ilişkiler kurmayı başarmıştır. Örneğin, Komisyon'un DG III bünyesinde sürdürdüğü Bilgi Toplumu projelerinden FIWG (Financial Issues Working Group), G7 ve diğer ülkelerle işbirliği içinde, özel sektörden danışmanların, bilgi teknolojisi üreticilerinin, finansal kurumların, AB'de bu konularda çalışan diğer oluşumların katılımı ile elektronik ortama yönelik finansal altyapının, ürün ve hizmetlerin geliştirilmesini hızlandırmak için çalışmalarını sürdürmektedir. "Smart Euro" projesi, grubun en önemli çalışmasıdır¹⁶⁸.

¹⁶⁷ ETKK: a.g.r., 3.

¹⁶⁸ G7: "Electronic Commerce Project-Finansal Issues Working Group, MED-ITN Electronic Commerce Workshop, (Grenoble, Fransa, 16-27 November 1998), 5-7.

B - ÇEŞİTLİ YABANCI ÜLKELERDE ELEKTRONİK TİCARET

1 - ABD'DE ELEKTRONİK TİCARET

ABD, e-ticaret konusunda en aktif ve dünya gündemini belirleme kapasitesi olan ülkelerden biridir. İnternet'in orada doğduğu ve dünyada internet kullanımının en yaygın olduğu ülkelerden biri olduğu düşünüldüğünde, e-ticaret rakamlarının ve teknolojilerinin üst düzeyde olması anlaşılırdır. Örneğin, ABD ekonomisinin son yıllarda beklentilerin de ötesine geçen bir büyüme yaşamasının arkasındaki temel etkenlerden birinin, internet tarafından belirlenen bilgi teknolojisinde, haberleşmede ve bilgisayarla çalışma eğiliminde yaşanan gelişmeler olduğu bizzat ABD yönetimince vurgulanmaktadır¹⁶⁹. Bu itici güç sayesinde ABD ekonomisinde önümüzdeki 15 yılda büyük bir patlama yaşanacağı tahmin edilmektedir. Gerçekte bilgi teknolojilerinin ekonomik etkileri tam olarak ölçülemese de etkinin muazzam olduğu kabul edilmekte ve bilgi teknolojilerinin ABD ekonomisindeki diğer sektörlerin iki katından büyük bir hızla büyüdüğü belirtilmektedir¹⁷⁰.

Bu gelişmelerin temelinde yatan en önemli etken ABD'nin, bilgi sistemleri kullanımında da bir çok ortamda olduğu gibi diğer ülkelerden daha esnek ve girişimci olması yatmaktadır. Bu girişimcilik, ABD hükümetinin, sadece yasal yaptırımları belirlemesi ile sınırlı kalmayıp, işletmelerin bu konuda desteklenmesiyle, ABD'nin zaten önde olduğu sektörde diğer ülkeler ile olan farkı açmasını sağlamıştır¹⁷¹.

ABD Ticaret Bakanlığı, e-ticaret konusunda çok önemli çalışmalar yapmaktadır. Kamu-özel karması, sadece hükümet ve sadece özel sektör temsilcilerinden oluşan çok sayıda kurum ve kuruluş, politika oluşturmak ve

¹⁶⁹ USA: " The Emerging Digital Economy, Secretariat on Electronik Commerce", US Department of Commerce, [http:// www.ecommerce.gov](http://www.ecommerce.gov), 1.

¹⁷⁰ Zeynep ERSOY: a.g.e., 69.

¹⁷¹ Coşkun DOLANBAY: a.g.e., 162-163.

uygulamaya yönelik araç ve standartları belirleme konusunda çalışmaktadır. Eyaletlerde sayısal imza, onay kurumu ve e-ticaretin diğer yönleri ile ilgili yasa çalışmaları sürmektedir¹⁷².

ABD genel yaklaşımını, 1997'de yayınladığı "Küresel Elektronik Ticaret İçin Bir Çerçeve" (A Framework for Global Electronic Commerce) adlı belge ile açıklamıştır. Bu belge, ülke hükümetinin e-ticaret ve bağlı sistemlere olan yaklaşımının belirlenmesi açısından önem taşımaktadır. Özellikle ABD ihracatı göz önüne alınarak hazırlanan bu dokümanda e-ticaret konusunda izlenecek prensipler belirlenmektedir¹⁷³. Bunlar;

-E-ticarete özel sektör önderlik etmelidir Hükümetin, internet'in oluşturulmasında finansal rol üslenmelidir, gelişim özel sektör tarafından sürdürülmelidir. E-ticaret sisteminin sağlıklı şekilde gelişiminin sürdürülmesi için özel sektörün yenilikleri, hizmetleri ve fiyatlardaki ucuzluğu sağlaması gerekmektedir,

-Hükümet, e-ticaret konusunda gereksiz kısıtlamalardan kaçınmalıdır: İşletmeler, hükümetin minimum etkisi ve kontrolü altında, internet aracılığı ile çalışmalarını gerçekleştirmelidirler. Hükümet tarafından yapılacak kısıtlayıcı ve gereksiz belirlemeler, pazarın gelişimini ve uluslararası etkilerini azaltacaktır. Hükümetler, internetin doğurduğu pazara yönelik olarak tanımlanacak bürokratik prosedürler, aşırı vergilendirmeler, tarifler, yeni ve gereksiz kısıtlamalardan kaçınmalıdır,

-Hükümet müdahalesinin ya da etkisinin gerektiği noktalarda, yaklaşım e-ticaretin yasal sınırlarının belirlenmesinde temel tanımların yapılması şeklinde olmalıdır. Yukarıdan aşağıya doğru yapılacak temel belirlemelerin etkisiz kalacağı ortamlarda yapılması gereken yasal tanımlamalarda, rekabet,

¹⁷² Zeynep ERSOY: a.g.e., 69.

¹⁷³ Coşkun DOLANBAY: a.g.e., 163.

kişisel haklar, açıklık, sahtekarlıkların engellenmesi, ticari işlemlerin güçlendirilmesi gibi temel tanımlar göz önünde bulundurulmalıdır,

-Hükümetler, internetin beraberinde getirdiği farklı özellikleri belirleyebilmelidirler. İnternet ortamının yaygınlığı, en az düzeyde hükümet kontrolüne bağımlı olarak gelişmektedir. Bu özelliğin beraberinde getirdiği mantıksal ve teknolojik değişim, hükümetlerin bazı çalışma prensiplerini gözden geçirmelerine neden olabilir. Özellikle mevcut çalışma prensipleri, internet tarafından yeniden tanımlanmalıdır,

-E-ticaret konusunda yapılacak her tanımlama global temele dayandırılmalıdır. İnternetin global pazara yönelik olduğu düşünülmeli ve bu konudaki yasal çalışmalar global pazarda yer alan alıcı ve satıcılar göz önünde bulundurularak yapılmalıdır.

Aynı dokümanda internet ortamının uluslararası platformda rekabeti sağlaması ve kullanıcıları koruması için belirlenmesi gereken dokuz kavram, üç ana başlık altında ele alınmıştır. Bunlar; finansal belirlemeler, yasal belirlemeler ve pazara yönelik belirlemeler olarak başlıklandırılmaktadır¹⁷⁴.

a - Finansal Belirlemeler

aa - Gümrük ve Vergilendirmeler

1940'lı yıllardan beri sürdürülen gümrük tarifelerinin belirlenmesinde kullanılan yöntemler, gerçek bir global ortam olan internet göz önüne alınarak yeniden tanımlanmalıdır. ABD hükümeti, internetin ortaya çıkardığı ticari çalışmalara yönelik yeni vergilendirme politikaları yerine, mevcut politikaların internet ışığı altında yeniden tanımlanmasını tercih etmektedir. Belirlenecek vergilendirme ve gümrük tanımlamalarında, World Trade Organization

¹⁷⁴ Coşkun DOLANBAY: a.g.e., 163.

(WTO), Organization for Economic Cooperation and Development (OECD), gibi uluslararası organizasyonlar ile birlikte hareket etmektedir. Çalışmaların temelinde, geleneksel yöntemlerle gerçekleştirilen ticari işlemler ile, elektronik ortamda yapılanlar arasında farklı belirlemelerde bulunulmaktan kaçınılmaktadır¹⁷⁵.

ab - Elektronik Ödemeler

İnternet ortamının ve elektronik ödeme sistemlerinin daha başlangıç aşamasında olması, çeşitli global prensiplerin belirlenmesini ve uzun süre uygulanabilmesini olanaklı kılmamaktadır. Kısa dönemde yapılması gereken, elektronik ödeme sistemlerinin gözlenmesi ve uzun süreli prensipler yerine bu gözlem sonuçlarından elde edilecek tecrübelerden yararlanılmasıdır. Uzun dönemde ise, hükümet tarafından öncelikle gözetilen güvenlik konusunun yanında, özel sektör tarafından ön planda tutulan yaygın kullanılabilirlik bir arada değerlendirilmelidir. Bu konuda yapılan çalışmalar, G-7 ülkeleri tarafından imzalanan Lyon Anlaşması çerçevesinde G- 10 ülkeleri tarafından yürütülmektedir ve standartların belirlenmesinde, özel sektör kuruluşları ile birlikte çalışılmaktadır¹⁷⁶.

b - Yasal Belirlemeler

ba - Elektronik Ticaret Çalışmaları İçin Tek Bir Ticari Tanımlamanın Yapılması

Özel yatırımların desteklenmesi ve serbest pazar ekonomisi çerçevesinde, ticarete yer alan tarafları ve kullanıcıları bir arada gözetilecek olan belirlemelerin yapılmasında hükümet, genel onay görecekt tanımların saptanmasında e-ticaret işlemlerinin yaygınlaşmasını sağlayacak şekilde

¹⁷⁵ Coşkun DOLANBAY: a.g.e., 164.

¹⁷⁶ Coşkun DOLANBAY: a.g.e., 164.

alışmalarını sürdürmelidir¹⁷⁷.

Bu çalışmalarda şu noktalar göz önüne alınmalıdır:

-Taraflar, kendilerine uygun buldukları elektronik ticari işlemleri kullanabilmelidirler,

-Belirlenecek kurallar teknolojilere bağımlı olmamalıdır Kullanılmakta olan ya da geliştirilen teknolojiler baz alınarak kuralların konulmasından kaçınılmalıdır,

-Geçerli olan kurallar elektronik ortamda yapılacak çalışmalara yönelik olarak yeniden tanımlanmalı ve yalnızca zorunlu kalındığında yeni kurallar eklenmelidir,

-Belirlenecek ticari kurallarda, o anda dahil olmamış olsalar bile organizasyonlar bütün olarak elektronik ortamda değerlendirilmelidir,

-Yapılacak her türlü kural ve yasal belirlemelerin, yeni elektronik ortamın tüm yarar ve fırsatlarından kullanıcılar ve işletmelerin tam olarak yararlanılabileceğı şekilde tanımlanmalıdır¹⁷⁸.

bb - Bilgilerin Korunması

İnternet ortamında ticari işlemler genellikle bilgi haklarını etkilemektedir. Bu konuda öncelikle satıcılar kullanım ve telif hakları konusunda, kullanıcılar da yasal kısıtlardan haberdar edilmelidir. Uluslararası anlaşmalar; telif hakları, kullanım, marka ve kopyalama hakları konularında net sınırlandırmalar koymuştur. Marka ve domain isimlendirme sistemleri, telif haklarının korunması gibi yaygın konularda 1996 yılında Cenevre'de World

¹⁷⁷ Coşkun DOLANBAY: a.g.e., 164.

¹⁷⁸ Coşkun DOLANBAY: a.g.e., 164.

Intellectual Property Organization (WIPO) tarafından güncellenen Berne Anlaşması temel alınarak yürütülen çeşitli çalışmalar ve uluslararası kararlar bulunmaktadır¹⁷⁹.

bc - Kişisel Haklar

İnternet ortamında en sık karşılaşılan sorunlardan olan kişisel hakların korunması, güvenli bir ortamın sağlanabilmesi açısından üzerinde önemle durulması gereken konulardan birisidir. 1995 yılında belirlenen yasal kısıtlar uyarınca;

- Bilginin bir araya getirilmesi sürecinde, bilgisi toplanan kişi ya da kuruluşlar hangi bilgilerinin alındığı konusunda haberdar edilmelidirler ve
- Toplanan bu bilgilerin hangi amaçlarla kullanılacağı ve gerektiğinde hangi koşullarda değerlendirileceği bilgisi toplanan kişilere bildirilmelidir.

Bu işlemler süresince, bilginin toplanmasında kullanılan yöntemlerin yanında, korunması için yapılan çalışmalar da son derece açık bir şekilde belirtilmelidir¹⁸⁰.

bd - Güvenlik

İnternet ortamında yapılacak işlemlerin tamamında güvenlik ön planda tutulmalıdır. Bu güvenlik sisteminin gereksinimleri şunlardır;

- Güvenli ve güvenilir iletişim sistemleri,
- Bu iletişim sistemlerinden yararlanan network sistemlerinin güvenliği,
- Sistemlerde yer alan bilginin güvenliği,

¹⁷⁹ WIPO: www.wipo.org

¹⁸⁰ Coşkun DOLANBAY: a.g.e., 165.

- Güvenliği sağlayacak personelin eğitimi.

Güvenlik ortamının sağlanması yönünde kullanılacak tam bir yapının bulunmaması, bu konuda aksaklıkların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Ancak e-ticaret potansiyelinin artması ile birlikte, güvenlik konusunda yapılan çalışmaların ilerlemesi ve standartların belirlenmesi sađlanacaktır¹⁸¹.

c - Pazara Yönelik Belirlemeler

ca - İletişim Altyapısı ve Bilgi Teknolojileri

İletişim altyapısı ve bilgi teknolojileri konularında, ABD bünyesinde 1994'ten beri sürdürülen çalışmalar şu ana temeller üzerine kurulmuş durumdadır;

-İletişim şirketlerinin devlet tarafından değil özel sektör tarafından kontrolü ve yatırımların da özel sektör tarafından yapılması,

-İletişim pazarında rekabetin sürekliliği, fiyatlandırma kontrolü ve pazarın yabancı yatırımcılara da açık olmasının sağlanması,

-Hazırlanan altyapının farklılık gözetmeden herkes tarafından erişiminin ve kullanımının sağlanması,

-Teknolojik gelişmelere bağlı olarak rekabet ortamının sağlanması.

cb - İçerik

ABD hükümeti, uluslararası alanda bilginin sınırsız akışını desteklemektedir. Bu nedenle, bir çok bilgi "world wide web" aracılığı ile

¹⁸¹ Coşkun DOLANBAY: a.g.e., 165.

erişilebilir durumda bulunmaktadır. Gelişen teknolojiler, özellikle ailelere çocuklarının internet kullanımını sınırlandırmaları konusunda olanaklar sağlamaktadır. Böylece, istenmeyen adreslere bağlanılmasının engellenmesi, internetin kullanımının yaygınlaşmasını sağlayacaktır. İçerik konusunda yapılan çalışmalar dört alt başlık halinde ele alınmaktadır;

-İşletmelerin çalışmalarını internet ortamında sürdürmelerinin sağlanması ve tüm ülkeler tarafından benimsenecek prensiplere bağlı olarak ortak içerik belirlenmesi,

-Yabancı ülkelerde geçerli olacak yerel tanımların ve kullanım kotalarının belirlenmesi,

-Global bir yapıya sahip olan internet ortamında gerçekleştirilecek reklam çalışmalarının tanımlanması ve bu tanımların uluslararası kriterlere bağlı olması,

-Dolandırıcılık kapsamında ele alınan bilgilerin izinsiz kopyalanması ve kullanımı konusunda alınacak uluslararası önlemlerin belirlenmesi¹⁸².

cc - Teknik Standartlar

İnternet ortamının yaygınlaşmasını sağlayan önemli etkenlerden birisi olan farklı üreticiler tarafından destek, global pazarda rekabeti sağlamaktadır. Bu alanda bir standart belirlenmesi, teknolojinin gelişimini engellemesi açısından sakıncalı olabilir. İnternet ortamında de-facto standartlar söz konusudur ve interneti oluşturan taraflarca belirlenmekte ve güncellenmektedir. Bu standartlar herhangi bir kritere bağlı olarak değerlendirilemezler.

¹⁸² Coşkun DOLANBAY: a.g.e., 166.

ABD hükümeti, e-ticaret konusunda sağlanacak her türlü gelişmenin özel sektör öncülüğünde oluşturulacak olan bir organizma tarafından yönlendirilmesi gerektiğini düşünmektedir¹⁸³.

2 - JAPONYA'DA ELEKTRONİK TİCARET

Japonya, e-ticaret konusunda kurumsal düzeyde sağladığı örgütlenme modelleri ile yoğun çalışan, çok sayıda pilot proje yürüten ülkelerin başında gelmektedir. Japonya Uluslararası Ticaret ve Sanayi Bakanlığı (MITI) 1995 yılından itibaren bu çalışmalara büyük bir kaynak aktararak, 1995-1997 Kasım ayı arasında toplam 45 projeye 32 milyar Yen harcamıştır. 1995'te Elektronik Ticaret Ortamını Geliştirme Komitesi (Committee on the Improvement for Electronic Commerce), 1996 başında da ECOM (Electronic Commerce Promotion Council of Japan) kurulmuştur¹⁸⁴.

ECOM, biri uluslararası işbirliği, 5'i kurumlar ve 8'i teknoloji üzerine olan 14 çalışma grubu ile çalışmalarını sürdürmektedir. ECOM'un pilot projeleri gerçek aktörlerin katılımı ile e-ticaretin her yönü üzerine uygulamalar geliştirmekte, sorunları ve muhtemel çözüm yollarını araştırmaktadır. Halen 350 şirket ECOM üyesidir ve katılım ücretlidir¹⁸⁵. Komite ülke çapında bilgi ve tecrübe paylaşımını amaçlamakta, e-ticaretin standartlarını belirlemeye çalışmaktadır¹⁸⁶.

Japonya, e-ticarete devlet müdahalesinin en alt düzeyde olmasını ama e-ticarete özgü çözümlerin mevcut sistemlerle uyumlu olmasını savunmaktadır. Japonlar, *sayısallaştırılmış içeriğin uluslararası dağıtımının "uluslararası haberleşme" kategorisinde ele alınması gerektiğini* ama bu içeriğin miktarının artması ve biçimlerinin farklılaşması durumunda sorunlar doğduğunu belirtmektedirler. İçeriğin ölçülmesi en ciddi problemlerden biridir.

¹⁸³ Coşkun DOLANBAY: a.g.e., 166.

¹⁸⁴ Zeynep ERSOY: a.g.e., 70.

¹⁸⁵ Zeynep ERSOY: a.g.e., 70.

¹⁸⁶ ETKK: a.g.r., 4.

Uluslararası İş Çalışma Grubu'nun raporunda, tüketicilerin satın alma eğilimlerinin ve sanal mağazaların (virtual mail shops) uluslararasılaşması ve kişisel bilgisayar kullanımının yaygınlaşması ile gelişen uluslararası (firma-tüketici) e-ticaret işlemlerinde öncelikli olarak ele alınması gereken konular şöyle belirlenmiştir;

-Malın dağıtımı (gümrük işlemleri, geri iade ve satış sonrası hizmetler),

- Fikri Mülkiyet Hakları (copyright, trademark, domain name),

-Vergilendirme (uluslararası e-ticaret işlemlerindeki standartlar; kaynak yeri ve yerleşim yeri tanımı),

-İşletmenin yönetimi (zaman, firma kodu, elektronik doküman, elektronik menkul kıymetler, sanal işletme, iş etiği)¹⁸⁷.

Japonya, e-ticarete oldukça temelden ve uzun vadeli yaklaşmaktadır. Japonya'da geliştirilmeye çalışılan yöntem politika ve teknolojilerin tümü, yakın bir gelecekte kağıt para yerine elektronik paranın geçmesini hedeflemektedir. Bu yüzden de Japonya için e-ticarete güvenliğin geliştirilmesi, bunun teknolojik ve yasal yönlerinin araştırılması en çok üzerinde durulan konuların başında gelmektedir. Bu ideale ulaşabilmek için gerekli yasal düzenlemelerin hazırlıkları da yine ECom bünyesindeki çalışma gruplarından "Onay Kurumları Çalışma Grubu" (Certification Authority Working Group) tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu grup, ECom'a üye kurum ve kuruluşlara dağıtılmak üzere, e-ticarete yer alacak kurum ve kişilerin yetki ve sorumluluklarını ve birbirleriyle ilişkilerini belirleyen güvenli e-ticaret için bir ön yönetmeliği de içinde barındıran bir rehber yayımlamıştır. Teknolojik olarak güvenli e-ticareti sağlamak için ise, IKP (Information

¹⁸⁷ Zeynep ERSOY: a.g.e., 71.

Security Protocols) adı altında, daha güvenli iletişimi sağlayacak protokol geliştirilmesi için çalışmalar yapılmaktadır¹⁸⁸.

3 - AVUSTRALYA'DA ELEKTRONİK TİCARET

Dünyada bilgisayar dağılımında ikinci, kurulu bilgisayar gücü olarak sekizinci sırada yer alan Avustralya'da e-ticaretin gelişmesi hiçbir şekilde alışverişlerin parasal boyutlarıyla kısıtlanmamaktadır¹⁸⁹. Avustralya OECD ülkeleri arasında, toplum ve şirketler içi bilgisayar kullanımı açısından en ileri ülkelerden biridir. Bunun başlıca nedenleri; yeni teknolojilerin erken benimsenmesi ve kişilerin yüksek teknolojik malzemeler ve servisler ile ilgili mükemmel deneyime sahip olması nedeniyle e-ticaret ve bilgi teknolojilerinin iyi bir gelişme ortamına sahip olmasıdır. Örneğin bugün Avustralya'da alışverişte EFTPOS (elektronik kartla alışveriş) kullanımında tüm batı ülkelerinden (ABD dahil) öndedir. Bunu yanında bu ülke güçlü bilim temeline oturmuş ve dünyaca tanınan deneyimli mühendis ve bilgisayar uzmanlarına sahiptir¹⁹⁰.

Avustralya'da hükümet, şirketlerin ve tüketicilerin bilim ekonomisinin gelişmesinde etkili rol oynayabilmesi için, firmalara her türlü yardım ve diyaloga açık bir esnek yönetim sağlamaktadır. Avustralya'nın on-line devleti olma çabası bugün yapılan çalışmalarda görülmektedir. Devlet e-ticaretin önemini anlamış, çalışmalarında kullanmayı ve diğer ülkelerle işbirliği içinde çalışmanın önemini benimsemiştir. Bu itibarla Federal Devlet 1998 yılında belirlenen hedefler doğrultusunda; tüm devlet servislerinin 2001 yılına kadar topluma internet aracılığıyla verilmesini, devlete yapılan ödemelerin 2000 yılına kadar internet aracılığıyla yapılmasını amaçlamaktadır¹⁹¹.

¹⁸⁸ ETKK: a.g.r., 4.

¹⁸⁹ <http://www.igeme.org.tr/TUR/etrade/etkk/finans/finans4.htm>

¹⁹⁰ Özgür BAYRAM: " Avustralya'da Elektronik Ticaret ve Bilişim Teknolojileri- Avustralya ile Elektronik Ticaret", İgeme'den Bakış, 12, (Ekim- Aralık 1999), 22-23.

¹⁹¹ Özgür BAYRAM: a.g.m., 24.

Federal hükümet, ülke çapında e-ticaret kullanımını ve bu ticarete toplumun güvenini artırmak için Ulusal Elektronik Onay Konseyini kurmuştur¹⁹².

E-ticaret düzenlemeleri, sekiz kamu kuruluşu arasında dağıtılmıştır, şu anda yürütülmekte olan en önemli proje, bütün kamu tedarik hizmetlerinin e-ticaret ortamına geçirilişidir. Bu geçiş, Başsavcılık, Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından yürütülen politik ve yasal yapıların geliştirilmesi çalışmalarıyla desteklenmektedir. Avustralya hükümeti, endüstri ile işbirliği halinde ticaret ve taşıma zincirinde elektronik raporlama süreçlerinden sorumlu TradeGate kuruluşunun finansmanını sağlamaktadır¹⁹³. Bu kuruluşun üyeleri hükümet kuruluşları, software ve danışmanlık vb. şirketlerden oluşmuştur. TradeGate, şirketleri tanıştırmak uluslararası standartlara göre, anlaşma yapılmasını sağlamaktadır. Kuruluşun diğer bir görevi de, şirketlerin e-ticaret yapabilmesi için, teknolojik alanda imkanlar sağlamaktır. TradeGate'e bağlanmakla işyerleri, diğer işyerleriyle iletişim sağlar ve e-ticaret için bazı mesaj sistemlerini kullanabilir. Örneğin, elektronik mektup, EDI, telex, vb.¹⁹⁴

¹⁹² Özgür BAYRAM: a.g.m., 24.

¹⁹³ <http://www.igeme.org.tr/TUR/etrade/etkk/finans/finans4.htm>

¹⁹⁴ Özgür BAYRAM: a.g.m., 24.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE ELEKTRONİK TİCARETİN VERGİLENDİRİLMESİNİN

İNCELENMESİ

I- ELEKTRONİK TİCARET İLE İLGİLİ KURULUŞLAR

A - ELEKTRONİK TİCARET KOORDİNASYON KURULU

Türkiye'de e-ticaretin geliştirilmesi amacıyla Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulunun 25 Ağustos 1997 tarihli toplantısı çerçevesinde Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın bağlı olduğu Devlet Bakanlığı'nın koordinatörlüğü, TÜBİTAK-BİLTEN'in sekreterliğinde ilgili kuruluşların katılımıyla Elektronik Ticaret Koordinasyon Kurulu (ETKK) oluşturulmuş olup, kurulun hazırlayacağı raporun Başbakanlığa sunulması planlanmıştır¹.

ETKK şu üyelerden oluşmaktadır. Dış Ticaret Müsteşarlığı (Koordinatör), Adalet Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Ulaştırma Bakanlığı, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Kültür Bakanlığı, Devlet Planlama Teşkilatı, Hazine Müsteşarlığı, Dış Ticaret Müsteşarlığı, Gümrük Müsteşarlığı, Devlet İstatistik Enstitüsü, Merkez Bankası, Rekabet Kurumu, Sermaye piyasası Kurulu, MPM (Milli Prodüktivite Merkezi), KOSGEB (Küçük ve Orta Ölçekli Sanayileri Geliştirme Birliği), TOBB (Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği), Bankalar Birliği, TÜBİTAK, TTGV (Türk Teknoloji Geliştirme Vakfı), Türk Patent Enstitüsü, Türk Telekom A.Ş., İGEME (İhracatı Geliştirme Merkezi), Bilgi Teknolojileri ve Elektronik Araştırma Enstitüsü, Orta Anadolu İhracatçıları Birliği, Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, Uluslararası Nakliyeciler Derneği, Uluslararası Taşıma İşleri Komisyoncuları ve Acentaları Derneği.

¹ <http://www.ettk.gov.tr/KAMU.htm>

ETKK'nın 16.02.1998 tarihindeki ilk toplantısında, çalışmaların daha etkin yürütülebilmesini teminen teknik, hukuk ve finans olmak üzere üç ayrı çalışma grubu oluşturulması kararlaştırılmıştır. Söz konusu çalışma gruplarının yapacakları toplantılar sonucu hazırlayacakları ön raporların, her bir çalışma grubunun üçer temsilcisi tarafından oluşturulacak Değerlendirme Komitesi tarafından birleştirilerek nihai rapor haline getirilmesi ve bu raporun Elektronik Ticaret Koordinasyon Kurulu'na verilmesi programlanmıştır².

ETKK'nın amacı; Dünyadaki gelişmeler ve bu konudaki diğer ülke uygulamaları da göz önünde bulundurularak, son yıllarda giderek önem kazanan e-ticaretin ülkemizde de vakit geçirilmeden gelişmesini sağlamak üzere gerekli yasal altyapının tesisi için yapılması gerekenler konusunda ortak kararlar alınmasını sağlamak, e-ticaretin Türkiye'de yaygınlaştırılması sürecindeki teknik problemlerin çözümünde yol gösterme ve danışmanlık yapmak için gereken teknik bilgi donanımını edinmektir. Bu noktadan hareketle; sayısal (elektronik-dijital) imza, şifreleme, elektronik veri değişimi, onay makamı, elektronik noter gibi e-ticaretin teknik bileşkeleri konusunda dünyaca gelinen aşamayı saptamak ve Türkiye koşullarına uygun teknik yapılanma konusunda gerekli standartları belirlemeyi hedeflemektedir. Ancak kurulun öncelikli amacı e-ticaret konusunda dünyada ve Türkiye'de gelinen noktayı saptamak ve ülkemizde gelişmesini sağlamak amacıyla alınması gereken tedbirler hakkında görüş ve önerilerini bir raporla Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu'na sunmaktır³.

ETKK bünyesinde oluşturulan hukuk, teknik ve finans çalışma grupları Bilim ve Teknoloji Yüksek Kuruluna sunulmak üzere içinde bir pilot projenin de yer aldığı Eylem Planı hazırlayacaklardır.

² <http://www.ettk.gov.tr/KAMU.htm>

³ <http://www.ettk.gov.tr/KAMU.htm>

Pilot projeyle, dünya standartları esas alınarak ülkemizde sayısal imza için bir algoritma geliştirilmesi ve bu algoritma yardımıyla kişilerin kendi açık ve kapalı anahtarlarını oluşturarak e-ticaret yapmaları sağlanacaktır.

Bu pilot proje ile, internet üzerinde bilginin gizliliği, bütünlüğü ve kimin tarafından gönderildiğinin doğrulanması sağlanarak bir güven ortamı oluşturulması ve bu gerçek ortamda e-ticaretin teknik, finansal ve yasal boyutlarının belirlenerek sınanması hedeflenmektedir⁴.

ETKK hukuk grubunun çalışma sonuç belgesi 07.07.2000 tarihinde yayınlanmış ve şu tespitler yapılmıştır.

E-ticarete ilişkin temel kavramların ülkemiz hukuk sistemine dahil edilmesi yönünde dünyadaki gelişmelere paralel olarak ortaya çıkan ihtiyaç doğrultusunda, ETKK'nın 26.04.2000 tarihinde yaptığı toplantıda Örnek Uygulama Proje Geliştirme Grubu yanında, esasen üye kuruluşların hukukçularından müteşekkil bir hukuk çalışma grubunun oluşturulması Dış Ticaret Müsteşarlığınca teklif edilmiş, teklif üzerinde mutabakata varılmış ve bu suretle örnek uygulama çalışmaları ile hukuksal altyapı çalışmalarının eşzamanlı yürütülmesi karara bağlanmış idi.

Hukuk Çalışma Grubu 16.05.2000 tarihinde bir toplantı yapmış, müteakiben oluşturulan alt çalışma grubu ise 05.06.2000 ve 19.06.2000 tarihlerinde TUBİTAK/BİLTEN'de bir araya gelerek çalışmalarını sürdürmüştür.

Yürütülen çalışmalar neticesinde, kişiler arasında irade serbestisinin geçerli olduğu sözleşmelerin esas alınmasının, bu sözleşmelerin akdi ve uyuşmazlık çıktığında ispatı hususlarının, e-ticaretin gelişmesinde hayati önemi haiz olduğu saptanmıştır. Hal böyle olunca Borçlar Kanunu çerçevesinde *"elektronik sözleşme akdinde imzanın önemi"* ve Hukuk Muhakemeleri Usul Kanunu çerçevesinde de *"elektronik sözleşmelerin delil*

⁴ <http://www.ettk.gov.tr/KAMU.htm>

hususiyeti" öncelik sıralamasında Ticaret Kanunu ve Ceza Kanunu çerçevesinde yapılacak düzenlemelerin önüne geçmiştir. Avrupa Birliği ve UNCITRAL'in yukarıda sözü edilen düzenlemeleri de tamamen bu önceliği destekler nitelikte bulunmuştur. Bu çalışmalar neticesinde;

-İmza konusunda; elektronik imzaların gerektirdiği teknik (güvenlikle ilgili standartların kullanımı, bunların kullanım süresi v.s)⁵ ve idari (sertifika kurumları gibi) ihtiyaçları karşılayıcı bir yasal düzenleme yapılarak, mekanizmanın işleyişinin hukuken belirlenmesi gerektiği düşünülmekte, bu konuda *"Elektronik İmzanın Teknik ve İdari Yönleri Hakkında Bir Kanun Tasarısı"* hazırlanmasının, bu tasarıda AB ve UNCITRAL'in düzenlemelerinin örnek alınmasının ilk yapılması gereken husus olduğu düşünülmektedir. Öte yandan, çerçeve mahiyetteki mezkur Kanun Tasarısında, elektronik belge, elektronik kimlik gibi diğer temel kavramların da hukuken tanımlanmasının mümkün olabileceği değerlendirilmiştir.

-Delil konusunda; kişiler arasında irade serbestisinin geçerli olduğu ve *"sıhhat şartının"* aranmadığı sözleşmeler bakımından; hazırlanması önerilen kanuna bir ek madde ilave edilerek, elektronik imzanın mahkemelerde delil olarak kabul edilmesi sağlanabilir. AB Direktifi ve UNCITRAL'in *"Yeknesak Kuralları"* da bu yöndedir.

Yukarıdaki açıklamaların ışığı altında *"Elektronik İmzanın Teknik ve İdari Yönlerini Düzenleyen Kanun Tasarısının"*, bu tasarı kapsamına giren elektronik imzalarla hazırlanan belgelerin mahkemelerce delil olarak kabulünü öngören hükmü ile birlikte hazırlanması, ilk önceliği oluşturmaktadır.

-Diğer yandan Borçlar Kanununda, Medeni Kanunda ve diğer Kanunlarda yer alan sözleşme ve tek taraflı işlemlerin hangilerinin elektronik imza ile yapılacağının tespiti ayrı bir çalışma konusudur. Bu konuların

⁵ Avusturya'nın Mayıs 2000 tarihli Elektronik İmza Kanunu ve Yönetmeliğinde olduğu gibi

Elektronik imza ile ilgili teknik ve idari yapılanma tamamlanmadan ve yukarıda sözü edilen yasal düzenleme yapılmadan ele alınması, meselenin kavranması açısından zorluklar yaratabilecek niteliktedir.

Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu'na sunulacak hukuk çalışmaları neticesinde alınan kararlarda; şimdilik yukarıda sözü edilen kanun tasarısının öncelikle hazırlanması, diğer ilgili kanunlarda ise genel olarak daha önce hazırlanmış Hukuk Raporunda da belirlenen değişikliklerin gerçekleştirilmesi amacıyla, gelişmelerin yakından izlenmesi, ülkemizdeki çalışma ve gelişmelere uygun olacaktır.

Büyük bir hızla yaygınlaşmakta olan e-ticaretin vizyonu, bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla, küreselleşme, rekabet üstünlüğü, uluslararası ticaretten daha çok pay ve sürdürülebilir sosyal ve ekonomik kalkınmaya katkı olarak özetlenebilir. Bu durumda, Türkiye'nin e-ticaretin dışında kalması düşünülemez. Daha önce de değinildiği gibi, bugün için ülkemizin, e-ticaret konusunda, gelişmiş ülkelerin gerisinde kaldığı da söylenemez. Ancak, uzun süre devam etmeyecek olan bu avantajın çok iyi değerlendirilerek gerekli önlemlerin bir an önce alınması zorunlu bulunmaktadır⁶.

B - İNTERNET ÜST KURULU

Ana işlevi Ulaştırma Bakanlığı'na danışmanlık olmak üzere; Türkiye'de internetin altyapıdan başlayarak tüm boyutları ile kısa, orta ve uzun vadeli hedeflerini belirlemek, bu hedeflere erişmek için gerekli stratejik ve taktik ulusal kararların alınması ve uygulanması sürecinde danışmanlık görevini yürütmek, uygulamada gözlenen aksaklıkları belirlemek ve giderilmesi için öneriler oluşturmak, konu ile ilgili birimler arasında eşgüdüm sağlamak, gelişme, yaygınlaştırma, hizmet üretimi konularında düzenleyici öneriler oluşturmak, ve uluslararası gelişmeleri yakından izleyerek ülke çıkarlarını

⁶ <http://www.ettk.gov.tr/KAMU.htm>

korumak amaçları ile Ulaştırma Bakanlığı tarafından "İnternet Üst Kurulu" oluşturulmuştur.

İnternet Üst Kurulu, Türkiye interneti'nin sağlıklı gelişebilmesi için gerekli olan çok sesli, katılımcı, şeffaf bir oluşum ile kamu kurum ve kuruluşları, alt yapı hizmeti veren kuruluşlar, servis/içerik sağlayıcılar, konunun uzmanları, kullanıcılar ve teknoloji üreticisi kuruluş temsilcilerinden oluşturulmuştur⁷. Üst Kurulun görevleri aşağıdaki gibidir;

-Planlama: Ulusal internet altyapısının kısa, orta ve uzun vadeli gelişme planları konusunda görüş oluşturmak, internet altyapısı ve diğer hizmetler konusunda ilgili kuruluşlarca uygulanmak üzere düzenleyici önerilerde bulunmak.

-Koordinasyon: Türkiye'de ulusal internetin sağlıklı gelişmesi amacıyla, ilgili tüm kuruluşların (üniversite, kamu, özel ve sivil toplum) internete ilişkin etkinliklerinin eşgüdümlü yürütülmesine katkıda bulunmak.

-İzleme:Türkiye'de internet gelişiminin niteliksel ve niceliksel olarak değerlendirilebilmesi amacıyla, ilgili kuruluşlardan veri toplamak ve yayınlamak. Türkiye'de internet kullanıcılarının görüş ve önerilerini toplamak ve değerlendirmek. Türkiye interneti üzerinde bilimsel yöntemlerle ölçümler yapmak ve sonuçlarını yayınlamak.

-Uygulama önerileri oluşturma: Türkiye'de internetin sağlıklı gelişmesi amacıyla, gerektiğinde; Türkiye interneti 'nin çeşitli katmanlarında yer alan ve hizmet veren kuruluşlara hizmete ilişkin önerilerde bulunmak. İnternet teknolojileri üreticisi ve satıcısı kesimlere önerilerde bulunmak.

-Kamuoyu görüşlerinin toplanarak değerlendirilmesi için mekanizmalar oluşturmak: Dünyadaki gelişmeleri izlemek. Uluslararası platformlarda ülke

⁷ İnternet Üst Kurulu Altyapı Teknik Komitesi Raporu, (Ankara, Mart-1998), 23-25.

çıkarlarını korumak. İnternete ilişkin uluslararası toplantı ve konferanslara ülke çıkarlarının korunması ve bilgi alışverişinin sağlanması için katılmak ve uluslararası platformlarda ülkemizin görüşlerinin doğru biçimde dile getirilebilmesi için gerekli çabayı göstererek öneriler oluşturmak.

-İnternet ve ilgili teknolojilerin ulusal platformda gelişimini sağlamak ve önünü açmak amacıyla, bu konularda yasa koyucuya ve diğer ilgili kuruluşlara iletilmek üzere öneriler oluşturmak.

-Eğitim etkinlikleri düzenlemek: İnternet ve ilgili teknolojileri ile ilgili bilgi ve deneyim birikimine katkıda bulunmak üzere seminer, konferans vb. etkinlikler düzenlemek, düzenlenmesine katkıda bulunmak, teknolojilerin akılcı kullanımını sağlayacak eğitsel yöndeki çabalara destek olmak.

C - KAMU-NET ÜST KURULU

Başbakanlık tarafından yayımlanan 19.03.1998 tarih ve 1998/13 Sayılı Genelge ile Kamu-Net Üst Kurulu'nun oluşturulması öngörülmüştür. Bu genelge ile; kamu bilgisayar ağları konusunda yapılan faaliyetlerin değerlendirilmesi, koordinasyonu, izlenmesi ve finansmanı konusunda karşılaşılan dar boğazların aşılması amacıyla; Başbakanlık Müsteşarı'nın başkanlığında Hazine, Dış Ticaret, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarları ile İçişleri Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve Ulaştırma Bakanlığı Müsteşarlarından oluşan T.C. Başbakanlık Kamu-Net Üst Kurulu'nun kurulduğu bildirilmiştir⁸.

Kurulun ana görevi şunlardır: Kamu bilişim personeli politikalarının oluşturulması, insan gücü planlaması ve hizmet içi eğitimin sağlanması, ulusal ağın oluşturulması, kamu ile kamuoyu arasında saydamlığı temel alan sağlıklı iletişim sağlanması, kamu yönetiminde bilişim hizmetlerinin

⁸ 19.03.1998 tarih ve 1998/13 sayılı Başbakanlık Genelgesi

etkinliğinin sağlanması ve kamu bilişim projelerinin koordinasyonun ve izlenmesinin sağlanması.

Kurul, Başbakanlık Müsteşarı (katılmadığı takdirde Ulaştırma Bakanlığı Müsteşarı) başkanlığında en az iki ayda bir toplanmaktadır. Kurul' un sekreteryâ hizmetlerini Başbakanlık İdareyi Geliştirme Başkanlığı yürütmekte ve kurul kararları kamuoyuna duyurulmaktadır. Kurul, çalışmalarını konu ile ilgili uzman kişilerden oluşturulan Teknik Kurul aracılığıyla yürütmektedir.

Teknik Kurul gerekli gördüğü konularda kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler, ilgili özel sektör ve sivil toplum örgütleri temsilcilerinden oluşan gruplar oluşturabilir. Alt grupların çalışmaları ve sonuçları internet teknolojileri kullanılarak saydam bir şekilde kamuoyunun bilgisine sunulur. Gelişen ihtiyaçları göz önüne alarak, ağ ve internet teknolojileri konusunda hizmet içi eğitim faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi için gerekli önlemleri alır. Ayrıca kamu kurum ve kuruluşlarına ait alan adları (DNS) alınması ve hizmetin verilmesinde öneriler getirilip eğitimin ve hizmetin koordinasyonunu sağlar. Tarama, dizinleme gibi bilgi hizmetlerini yaygınlaştırmak üzere teşvik edici çalışmalar yapar⁹.

D - İHRACATI GELİŞTİRME ETÜD MERKEZİ (İGEME)

Ticaret Noktası, dış ticaret işlemlerine dahil olan gümrükler, dış ticaret kurumları, odalar, nakliyeciler firmalar, sigorta şirketleri vb. kesimlerin, fiziki veya sanal, tek çatı altında bir araya geldiği bir ticaret merkezidir¹⁰.

Ticaret Noktaları Projesi, UNCTAD'ın projeyi TEG kapsamında uluslararası arenaya sunduğu 1994 yılından itibaren Türkiye'de de büyük ilgi görmüş ve Colombus'ta imzaya açılan Bakanlar Deklerasyonu imzalanmıştır.

⁹ 19.03.1998 tarih ve 1998/13 sayılı Başbakanlık Genelgesi

¹⁰ Zeynep ERSOY: a.g.e, 9.

Türkiye, UNCTAD'ın Ticaret Noktaları kuruluşunda belirlediği ilkelere ilk başından itibaren büyük özen göstermiştir. Hükümetin resmi başvurusu sonrasında Mart 1997'de davet edilen UNCTAD heyeti Ticaret Noktası kurmak için aday olan kuruluşlarda inceleme yapmış, aynı dönemde devletin üst düzeyinde bilgi ve iletişim teknolojilerine verilen önemle de bağlantılı olarak İGEME Ankara Ticaret Noktası kuruluş çalışmalarını başlatmıştır.

Kurulma çalışmaları süren bir Ticaret Noktası'nın "Fizibilite" aşamasından "gelişme" aşamasına geçmesi ve sonuçta "işlevsellik" aşamasına geçerek hizmet vermeye başlayabilmesi için ayrı bir yasal kimliği ve bağımsız bir işletmesi olması gereklidir. Dış ticaret işlemlerinde uygulayıcı ve/veya hizmet sunucu olarak yer alan kuruluşların Ticaret Noktası bünyesindeki yerlerinin ve görev ve yetki paylaşımında kurumlar arası işbirliği modelinin mümkün olan en kısa sürede belirlenmesi amacıyla Dış Ticaret Müsteşarlığı, İGEME, Gümrük Müsteşarlığı, Orta Anadolu İhracatçılar Birliği (OAİB), Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) ve Türkiye Bankalar Birliği'nin üst düzeyde katılımı ile toplantıda kurulda bu yönde bir "Mutabakat Zaptı" imzalanmıştır. Söz konusu Zabıt ile üzerinde mutabık kalınan hususlar şunlardır:

-ATN'nin kuruluşunda kurumsal düzeyde işbirliği ve ortak çalışma yapılması ve devamında öncelikle İstanbul'da olmak üzere diğer illerde kurulacak Ticaret Noktalarını da dikkate alarak idari yapısı, yasal statüsü, katılımcıları ve yükümlülükleri gibi konuları inceleyerek yapılanma modelini oluşturacak bir "Kurumsal Yapı Çalışma Grubu" kurulması;

-ATN'nin işlevleri, vereceği hizmetler ve bu hizmetlerin hangilerinin ATN'nin kendi bünyesinde; hangilerinin katılımcı veya destekleyici kuruluşlardan sağlanacağını inceleyecek bir "Teknik Çalışma Grubu" kurulması;

-E-ticaret uygulamalarına ve buna yönelik ulusal bir strateji

oluşturulmasına gereken önemin verilerek, ilgili kurumların mevcut sistemlerinin uyumlu hale getirilmesi ve karşılıklı elektronik veri değişiminin sağlanması;

-İGEME'nin koordinatörlük işlevini sürdürmesi. e-ticaret ile ilgili konularda kamuoyu oluşturulması, gerekli olacak girişimlerde güç birliği yapılması.

Ankara Ticaret Noktası'nı kurma görevini de üstlenen İGEME, ihracatın geliştirilmesi alanındaki tecrübesi ve Ticari Bilgi Sistemleri yapılanması ile, bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerin dış ticaret firmalarımız yararına uyarlanması ve kullanımının teşvik edilmesine yönelik gelişmiş deneyimlerini bu alanda da verimli olarak kullanmıştır. Günümüzde bilgi ve haberleşme ağlarının çok önemli olması nedeniyle konu, ülkelerin dış ticareti destekleme kuruluşlarının en önemli ortak çalışma gündemlerinden biri haline gelmiştir¹¹.

1 Haziran 1999 tarihinde İGEME'nin ev sahibi kurum olarak, işlevsel bir Ticaret Noktasında aranan teknik, idari özellikler, insan kaynakları, haberleşme altyapısı ve diğer kriterlere uygunluğu UNCTAD tarafından tescil edilmiş ve Ankara Ticaret Noktası işlevsel bir Ticaret Noktası olarak GTPNet'te yer alma hakkını elde etmiştir¹².

E – MALİYE BAKANLIĞI

Maliye Bakanlığının e- ticareti ilgilendiren en önemli projeleri VEDOP (Vergi Daireleri Otomasyonu Projesi) ve SAY2000i (Saymanlık Otomasyon Sistemi Projesi) projeleridir. Bu projelerden SAY2000i, 31.12.2001 tarihinden itibaren uygulamaya başlanacaktır. Muhasebat Genel Müdürlüğü'ne bağlı 81 il ve 877 ilçede toplam bin 660 saymanlığın otomasyona geçmesini

¹¹ Zeynep ERSOY: a.g.e, 87.

¹² Zeynep ERSOY: a.g.e, 87.

sağlayan projenin bütçesi KDV hariç 20 milyon Dolardır. Proje, devletin her gün hesabını görebileceği, günlük mali tablolarını çıkarabileceği, yönetim muhasebesine yönelik bilgilere sahip olabileceği, birim maliyetler belirlenebileceği bir altyapı üzerine oturtulmuştur. Bütçe yönetimi bütçe ödeneklerinin nasıl dağıtıldığı ve nasıl kullanıldığını, kimin ne kadar gereksinimi olduğu da söz konusu proje ile belirlenebilecektir.

Türkiye'nin en büyük bilgisayar otomasyonu projelerinden birisi olan VEDOP kapsamında ise Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü bünyesinde bulunan 600'ün üzerinde vergi dairesinden Türkiye'nin en büyük vergi dairelerini içeren 153 vergi dairesinin tam otomasyonu 2001 Nisan'da tamamlanmıştır. Proje Cisco Systems iş ortaklarından Siemens Business Services (SBS) tarafından üstlenilmiş ve başarılı bir biçimde tamamlanarak teslim edilmiştir. Network altyapısı Cisco cihazlarla oluşturulan sistemin geliştirmesi çalışmaları devam etmektedir¹³.

Maliye Bakanlığı'nın vergi mükellefini bir müşteri olarak görüp, müşteri tatminini sağlamayı hedeflediği VEDOP'un hayata geçmesi ile tam otomasyonlu vergi dairelerindeki işlemler hızlanmış. Raporlama ve sorgulama işlemleri kolaylaşmıştır. Tüm tahakkuk ve tahsilat bilgilerinin yüzde 85'i anında takip edilebilir hale gelmiş ve vergi dairelerinin merkezden izlenmesini sağlamak üzere gerekli altyapı oluşturulmuştur¹⁴.

VEDOP ile otomasyon uygulamasına alınan vergi dairelerinin günlük bilgilerinin merkeze transferi yapılmaktadır. Vergi dairesinden transfer edilen bu bilgilerden yönetim bilgi, karar destek ve denetime destek sistemleri oluşturularak, Genel Müdürlük, Defterdarlık ve Vergi Dairesi bazında kullanıma açılmıştır. Yönetim bilgi sisteminde, mükellefe ilişkin kurum ortakları ile mükellefin ortak olduğu şirketler, mükellefe ait motorlu taşıtlar sorgulaması, sahte ve yanıltıcı belge durumu, mükellefe ait kaybolan belge

¹³ <http://www.cisco.com/tr/eletters/edevlet/turkiye.htm> VEDOP Projesi

¹⁴ <http://www.cisco.com/tr/eletters/edevlet/turkiye.htm> VEDOP Projesi

sorgulaması, kayıtları silinen mükelleflere ilişkin sorgulama, KDV iadesi sorgulaması, yurtdışına çıkış yasağı sorgulaması gibi bölümler yer almaktadır. Vergi dairelerinde artan sorgulama ihtiyacına paralel olarak, bilgisayarların kapasite, hız ve sayı olarak artırma çalışmalarına devam edilmektedir.

VEDOP kapsamında Elektronik Banka Tahsilatları İşleme Projesi (EBTİS) geliştirilerek, bankalara yapılan vergi ödemelerinin bankalardan Genel Müdürlük bilgi işlem merkezine manyetik ortamda gönderilmesi ve mükellef hesaplarına yine manyetik ortamda işlenmesi sağlanmıştır. Bu sayede otomasyona geçirilen 153 vergi dairesinde her yıl yaklaşık 12 milyon banka makbuzunun tekrar elle girişinin yapılması önlenerek hata payı azaltılmış ve çabukluk sağlanmıştır. Ayrıca bankalar kendilerine bildirilen vergi numaralarının doğruluğunu VEDOP sistemine bağlanarak kontrol edebilmektedirler.

1995 yılında mevcut mükelleflere numara vererek başlayan uygulama 1998 yılında çeşitli ekonomik faaliyetler için vergi numarası kullanılması zorunluluğu getirilmesi ile yaygınlaştırılmaya başlanmıştır. 1 Eylül 2001 tarihinden itibaren ise finans sektöründe vergi kimlik numarası kullanımı uygulaması başlatılarak vergi kimlik numarasının daha yaygın kullanılması sağlanmıştır. Ekim 2001 tarihi itibarıyla toplam vergi kimlik numarası 20 milyonun üzerine çıkmıştır.

Vergi kimlik numarasının, tam otomasyona geçen vergi daireleri yanında 283 vergi dairesinden internet ve Turpak bağlantısı ile, 557 Vergi Dairesi ve Malmüdürlüğünde faks sunucusu aracılığı ile verilmesine devam edilmektedir. Gerçek kişi mükellefler, Gelirler Genel Müdürlüğünün internet sayfasından vergi kimlik numaralarını sorgulayabilmektedirler.

Vergi denetiminin planlanması, yürütülmesi ve sonuçlarının izlenmesine destek sağlama amacına uygun olarak, 2001 yılında da Vergi

İstihbarat Merkezinde günümüz bilgisayar teknolojisinin olanaklarından yararlanarak, iç ve dış kaynaklardan alınan bilgilerin değerlendirilmesi ve sonuçlarının denetim birimlerinin kullanımına sunulması çalışmaları sürdürülmektedir.

2002 yılında, gelir idaresinin etkinliğinin artırılması, otomasyon uygulamalarının ve denetim bilgi sisteminin ülke çapında yaygınlaştırılabilmesi için VEDOP'un yaygınlaştırılması hedeflenmektedir. VEDOP-2 olarak adlandırılan bu proje kapsamında kısaca; her ilde en az bir vergi dairesinin tam otomasyona geçirilmesi, belli bir sayının üzerinde mükellefi olan vergi dairelerinin ilçede olsa bile otomasyona geçirilmesi, yönetim bilgi sistemine tüm defterdarlıklar, gelir müdürlükleri ve takdir komisyonlarının erişiminin sağlanması, denetim bilgi sisteminin geliştirilerek sisteme tüm denetim elemanlarının erişiminin sağlanması bu kapsamda gerekli yazılım ve donanımın alınması planlanmaktadır¹⁵.

Gelirler Genel Müdürlüğü internet sitesi hizmete açılmıştır. Bu hizmetlere ilave olarak 1 Eylül 1999 da, 17 ilde yürütülen Motorlu Nakil Vasıtaları Projesi kapsamında oluşturulan Türkiye Merkezi Taşıt Kütüğünden hareketle, "İnternet Vergi Dairesi" Gelirler Genel Müdürlüğü İnternet sitesinde hizmet vermeye başlamıştır. İnternet Vergi Dairesinde; otomasyona geçen vergi dairelerine kayıtlı araçlar için mükellefler;

- Araç ve mükellef bilgileri,
- Motorlu taşıtlar vergisi borç bilgileri,
- Trafik para cezası borç bilgileri,
- Tüm tahsilat bilgilerini,

sorgulayabilmektedir. Güvenlik nedeniyle mükelleflerin İnternet Vergi Dairesine girişte, taşıtın ruhsatında yazılı tescil tarihi ile 01.03.1998

¹⁵ <http://www.bumko.gov.tr/WEB/gerekce2002/bolum5%5C5.bolum.htm>

tarihinden sonra alınan taşıtlar için mükellef vergi kimlik numarasını girmeleri zorunludur.

Mükellefler, İnternet Vergi Dairesi aracılığı ile vergi dairelerinde mevcut, vergi durumlarıyla ilgili bilgileri sorgulayarak, ödedikleri vergileri ve borçlarını görebilmektedirler. İnternet ortamında Motorlu Taşıtlar Vergisi ve Trafik Para Cezalarının ödenebileceği bankalara linklerde bu bölümde bulunmaktadır. Proje kapsamında, internet Vergi Dairesi, Kurumlar Vergisi mükellefleri için 1 Eylül 2000 tarihinden itibaren uygulamaya girmiştir. İnternet Vergi Dairesi uygulamasının Gelir Vergisi mükelleflerine de hizmet verecek şekilde kapsamının genişletilmesi çalışmaları devam etmektedir.

Ayrıca bütün vergi dairelerinin yukarıda belirtilen günlük tahakkuk ve tahsilatlarının ve performanslarının izlenmesi yanında; en borçlu ilk bin mükellef, en fazla KDV iadesi alan ilk bin mükellef, borçlu KİT, Belediye ve BİT'lere ilişkin bilgiler yönetim bilgi sistemleri ile merkezden ve yetkileri dahilinde otomasyona geçen beş defterdarlıktan izlenebilir hale gelmiştir. Bu bölümü geliştirme çalışmaları devam etmektedir.

Proje kapsamında, 1999 yılında ilk kez "Türkiye Merkezi Taşıt Kütüğü" oluşturulmuş ve otomasyona geçen 17 vergi dairesinde mevcut mükellef ve taşıt bilgileri vergi kimlik numarası uygulamasının yaygınlaştırılmasından da yararlanılarak konsolide edilmiş ve Türkiye Merkezi Taşıt Kütüğü bilgileri vergi incelemelerinde kullanılmaya başlanmıştır. Bu kapsamda, ilk kez internet sitesinde oluşturulan "Motorlu Taşıtlar Vergisi İnternet Vergi Dairesi" aracılığı ile Türkiye Merkezi Taşıt Kütüğü bilgilerine, mükelleflerin erişme olanağı sağlanmıştır.

İnternet üzerinden vergi sorgulaması ile mükellefler vergi durumlarını günü gününe izleyebilmektedir. Muhasebeciler aracılığı ile işlem yapan mükellefler, beyanname verilme ve ödeme işlemlerinin gününde yapılıp yapılmadığını denetleyebilecek. İhtilafı bir durum, üzerinden fazla vakit

geçmeden görülebilecek ve vergi dairesi ile görüşülerek daha kısa zamanda çözümlenebilecektir. Hedefler arasında mükelleflerin beyannamelerini internet üzerinden verebilmesi de yer almaktadır. Böylece internet devletin en önemli aktivitelerinden birisi olan vergi toplama ve takibi işinde başarıyla kullanıma girmiş olacaktır.

F - MERKEZ BANKASI

Merkez Bankası'nın Nisan 1992'de 44 banka ile başlattığı EFT (Elektronik Fon Transferi) sistemi çalışmaları bankalar ve finans kuruluşlarının kapalı bir bilgisayar ağında işlemlerini gerçekleştirmelerini sağlamakta, ve diğer bankalar arasındaki elektronik fon transferleri (EFT) yine gerçek zamanda ve RTGS (Real Time Gross Settlement) sistemi kullanılarak yapılmaktadır ve Türk bankalarının yüzde 99'u bu sisteme bağlıdır. RTGS kullanımında Türkiye, dünyadaki öncü 5-6 ülke içerisinde. 1992 yılından beri çalışmakta olan EFT-1 projesinden sonra, çok daha kapsamlı ve yetenekleri artırılmış olan EFT-2 ve EMKT (Elektronik Menkul Kıymet Transferi) projeleri kapsamında çalışmalara devam edilmektedir¹⁶.

EFT sistemi, Nisan 1992'de 44 banka ile işleme başlamış olup, halen katılımcı sayısı 5 tanesi özel finans kurumu olmak üzere 74'e ulaşmıştır. Türkiye, dünya genelinde RTGS ödeme sistemi altyapısını kurmuş sayılı ülkeler arasında yer almakta, Güney ve Doğu Avrupa'da İtalya ile birlikte RTGS altyapısına sahip iki ülkeden biri durumundadır.

EFT Sisteminde, geçen zaman içinde T.C. Merkez Bankası'nın ve katılımcıların ihtiyaç duyduğu yenilikleri gerçekleştirebilmek ve dünya genelinde gelişen bankacılık ve bilgisayar teknolojileri doğrultusunda gerekli iyileştirmeleri yapabilmek amacıyla T.C.M.B. tarafından EFT İkinci Nesil Projesi yürütülmektedir. Bu kapsamda, öncelikle, ülkemiz bankacılık sistemi

¹⁶ <http://www.etkk.gov.tr/finans.htm>

için vazgeçilmez bir alt yapı haline gelmiş bulunan ve kullanımı sürekli artan EFT-RTGS Sistemi'nin olağanüstü durumlarda kesintiye uğramadan çalışabilirliğini tesis etmek amacıyla, halen çalışılan mekandan farklı bir mekanda "gerçek zamanlı" bir yedekleme ortamı kurulması öngörülmüştür¹⁷.

EFT-RTGS Sistemi'nin "gerçek zamanlı teslimat karşılığı ödeme" modeli ile entegre olarak çalışacağı Elektronik Menkul Kıymet Transfer ve Mutabakat (EMKT) Sistemi tamamlanmış olup, sistem ile devlet iç borçlanma senetlerinin elektronik ortamda kaydı yöntemlerle muhafaza edilerek elektronik alış, satış ve mutabakatı sağlanmaktadır. Ayrıca İMKB Tahvil ve Bono piyasası işlemlerinin ödeme ve menkul kıymet mutabakatlarının da Takasbank üzerinden yapılmasıyla mali piyasalar gerçek zamanlı çalışma fırsatını yakalamıştır¹⁸.

G - GÜMRÜK MÜSTEŞARLIĞI

Gümrük Müsteşarlığı'nın başlattığı GİMOP, dış ticaret istatistikleri ve bilge projeleri gümrüklerde otomasyonun sağlanması için yürütülen önemli projeler arasındadır. Proje kapsamında gümrük işlemlerinin yürütülmesinde, gümrük komisyoncuları, taşıma şirketleri ve ithalatçı-ihracatçı firmaların gümrük beyannamelerini EDI kullanılarak, gümrük bilgisayar sistemine aktarılmasının sağlanması vardır. Daha etkili vergi tahsilatı, ticaretin daha etkin hale getirilmesi, mevzuatın tek örnek uygulanması ve dış ticaret istatistiklerinin daha sağlıklı üretilmesi modernizasyon hedefleri kapsamındadır. Proje için Atatürk Havalimanı pilot bölge seçilmiş, projenin yürütülebilmesi için 1996 yılında IMF ile teknik yardım anlaşması yapılmış, Dünya Bankası'ndan sağlanan krediye ilişkin ikraz anlaşması yürürlüğe girmiş bulunmaktadır. Eylül 1996 yılında Müsteşarlık bünyesinde projede daimi görev yapmak üzere Modernizasyon Projesi Birim Başkanlığı kurulmuştur.

¹⁷ <http://www.etkk.gov.tr/finans.htm>

¹⁸ <http://www.tcm.gov.tr/yeni/duyuru/DUY2000-35.html>

Diğer yandan Elektronik Veri Değişimi ihalesi başlatılmış ve bu konuda yürütülecek çalışmalar yine Atatürk Havalimanı Giriş ve Çıkış Gümrük Müdürlükleri için tasarlanmıştır. Projenin hayata geçirilmeye başladığı tarihten itibaren de bölgesel pilot uygulamaları hedeflenmektedir. BİLGE projesinin eğitim çalışmaları başlatılmış olup, proje kapsamında üretilen BİLGE yazılımı ile toplam 55 gümrük kapısını birbirine ve merkeze bağlayacaktır. Projenin ilk pilot çalışması 1998'de İstanbul Atatürk Havalimanı'nda başlamıştır. Ekim 2001'de bitirilmesi planlanan proje ile bugüne dek memurların manuel olarak yaptığı gümrük işlemlerini mükellef elektronik ortamda kendisi yapacaktır. GİMOP'un tam olarak uygulamaya geçmesi ile birlikte daha etkin vergi tahsilatı, gümrük denetimlerinin daha düzenli yapılması, ticaret erbabına daha iyi hizmet verilmesi, dış ticaret istatistiklerinin daha etkin üretilmesi, personel kaynağının daha iyi kullanılması hedeflenmektedir. Bugüne kadarki bütçesi 70 milyon dolara ulaşan projede KoçSistem-Sun konsorsiyumuyla 4 Ocak 2000 tarihinde imzalanan sözleşmeyle Kasım/2001 itibariyle tamamlanmıştır. Tamamlanan projeyle Türkiye'deki 59 gümrük idaresi ve 16 Baş Müdürlük otomasyona geçirildi, gümrük işlemlerinin yüzde 98,5'i bilgisayar ortamından yapılmaya başlamıştır. Gümrük Müsteşarlığı, projenin tamamlanmasının hemen ardından projeye bütünleşik çalışacak olan Gümrük Kapılarının Güvenlik Sistemleri (GÜMSİS) projesini hayata geçirmek için çalışmalarını başlatmıştır.

H- İÇİŞLERİ BAKANLIĞI

MERNİS; Merkezi Nüfus İdare Sistemi projesi, 5 Mayıs 1972 tarih ve 1587 Sayılı Nüfus Kanunu ile doğmuştur. 1976 yılında Devlet Planlama Teşkilatı tarafından projelendirilmesi tamamlanarak 1980 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesine ihale edilmiştir. 1982 yılında uygulama çalışmaları başlayan proje ile ilgili olarak 1996 yılına kadar çalışmalar devam etmiş ve 1996 yılında Dünya Bankası tarafından Özelleştirme ve Sosyal Güvenlik Ağı

(PIAL) kapsamına alınan proje ile ilgili fizibilite çalışması yapılmıştır. 1997 yılında yürürlüğe giren 4300 Sayılı Kanunla sağlanan ödeneğin kullanılması ile hız kazanan proje kapsamında İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık Hizmeti Genel Müdürlüğünde 3 bilgisayar laboratuvarı kurulmuş ve bu tarihten sonra 230 dönemde 5900 ilçe personeli eğitime tabi tutulmuştur.

1998 yılı Haziran ayında Nüfus Müdürlüklerinin yazılım ve donanım problemlerine çözüm getirmek amacıyla Acil Destek Merkezi kurulmuş ve aynı yıl Veri Tabanı ihalesi tamamlanmıştır. 923 Nüfus İdaresi'nde yapılan çalışmalar sonucunda 122.000.000 kişinin kaydı (sağ-ölü) bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Yine 1998 yılında Sistem Mühendisliği ihalesi yapılan projenin aynı yıl Sistem Gereksinimleri (Analiz) Raporu hazırlanmıştır.

Geliştirilen MERNİS yazılımı (programı) pilot ilçelerde uygulanmak üzere Nüfus ve Vatandaşlık Hizmeti Genel Müdürlüğü'ne teslim edilen çalışma kapsamında 03 Nisan-27 Mayıs 2000 tarihleri arasında yapılan pilot uygulaması başarı ile tamamlanmıştır.

Ortaya atıldığı tarihten bugüne kadar 6 Cumhurbaşkanı, 24 Başbakan, 36 İçişleri Bakanı ve 6 genel nüfus sayımı yapılan projenin tamamlanması ile vatandaşlar nüfus sayımlarında ev hapsinde olmayacak, sanal ortamda sayımlara iştirak edebileceklerdir. Devlet; sayım bilgilerini yükleyerek kamu kurum ve kuruluşları arasında koordinasyonu sağlayacak. Yatırım, planlama, güvenlik, askerlik, sağlık eğitim, sosyal güvenlik ve adalet hizmetlerinde tek merkezden kontrol imkanı ile verimlilik artacaktır. 2002 yılında başlanacak olan yeni kimlik kartı projesi ile her vatandaşa üzerine işlenen bilgilerin, karta zarar vermeden hiçbir şekilde değiştirilemeyeceği güvenilir ve dayanıklı bir nüfus cüzdanı verileceği ve 5 yıl içinde bütün kimlik kartlarının yenileneceği açıklanmıştır¹⁹.

¹⁹ Osman SAĞIRLI: " Hani bir "MERNİS" vardı", Türkiye Gazetesi, (17 Temmuz 2001), 11.

İ - ORTA ANADOLU İHRACATÇI BİRLİKLERİ

Türkiye’de elektronik ortamın dış ticaret işlemlerinde kullanılabilmesi için Orta Anadolu İhracatçı Birlikleri (OABİ) tarafından yürütülen iki proje vardır. Bunlar “Ofisten İhracat” ve “Birlikler Arası Bilgisayar Bağlantısı Projesi (İhracat-Net)” adları altında yapılmaktadır.

Ofisten İhracat ile gümrük beyannamesinin ihracatçının bürosundan, internet veya intranet ile İhracatçı Birliğinde kayda alınmasını sağlamak ve bu anlamda e-ticarete dahil etmek amaçlanmaktadır. İhracatçı Birliklerince, ihracatçı ofisinden kayda alınan İhracat Beyannamesi, elektronik imza, elektronik noter gibi yasal düzenlemelerin ve mevzuat uyumunun sağlanması halinde; malın çıkışının yapılacağı gümrük çıkış kapısına elektronik ortamda aktarılabilir. Temel hedef olan ihracatın artırılması ve e-ticaret kapsamında üretilecek yeni projeler için sağlıklı ve organize bir sistemin geliştirilmesinde katkı sağlayacağı düşünülmektedir²⁰.

Birlikler Arası Bilgisayar Bağlantısı Projesi “İhracat-Net” ile amaçlananlar ise şöyle sıralanabilir; Genel Sekreterlikten daha önce faks ile birbiri adına yaptıkları işlemlerin daha kısa sürede, mutabakatsız ve on-line yapılması, kişilere bağımlılığın kaldırılması, gümrük birliğinde kullanılan standart kodların kullanılması, aynı programların standart olarak tek elden yazılması ve 12 genel sekreterlikte kullanılması nedeniyle tüm işlerde örnekliğin sağlanması, Türkiye geneli ihracat kayıtlarının merkezde toplanarak günlük ve dönemsel raporların alınabilmesi, bu bilginin 12 genel sekreterlik ve Dış Ticaret Müsteşarlığı’ndan izlenebilmesi ve on-line bütçe ve personel takibi yapılabilmesidir.

²⁰ Yusuf ÇILKOPARAN: Elektronik Ticaretin Özellikleri, Yapısı, Çeşitleri, İşleyişi ile Bu faaliyetlerden Sağlanan Gelirlerin Vergilendirilmesi Ve Denetimi, Maliye Bakanlığı Hesap Uzmanları Kurulu LXXXIX-11/47-39 Bilim Raporu, (İstanbul, 2000), 41.

Projenin işlevi ve beklenen etkileri şöyle özetlenebilir; vergi numaralarını bildirmiş olan ihracatçıların, firma, ürün, ülke bazında son iki yıllık bilgilerin internet ortamında izlenebilmesi, merkezi ağ yönetimi oluşturulan geniş alan bilgisayar ağı ile üretilecek yeni projeler için altyapının sağlanmış olması, uç kullanıcılara tahsis edilen kişisel bilgisayar ile grafiksel çalışma ortamının yaratılması ve bu sayede veri işleme, modelleme çalışmaları ile kara destek sistemlerinin oluşturulması, DTM ve bağlı kuruluşları arasında mesajlama ve iki yönlü mevzuat akışının sağlanması, diğer kurumlarla bilgi paylaşımını sağlanmış olması, ihracatçının üyeliği başka genel sekreterlikte ise, bulunduğu yerden gümrük beyannamesini onaylatabilmesi “yaklaşık 10 dakikadır” ve oluşturulan çağrı merkezi ile alınan çağrılara yerinde ve anında müdahale edilebilmesidir²¹.

II - ELEKTRONİK TİCARETİN VERGİLENDİRİLMESİ

A - ELEKTRONİK TİCARET VERGİLEME İLKELERİ

E-ticaret 21. yüzyılın en önemli ekonomik gelişmelerinden biri olma potansiyeline sahip olmakla birlikte, vergileme dahil bir çok alandaki belirsizlik e-ticaretin gelişmesini engelleyebileceği söylenebilir²². Mükelleflerin hangi işlemler dolayısıyla, nerede, ne zaman ve ne miktarda vergi ödeyecekleri kanunda belirtilmiş olmalıdır. Bu kanunilik ilkesinin de bir gereğidir. Vergilemede belirlilik, kuralların açıkça ortaya konulmasını gerektirir. Vergileme alanında böyle bir belirlilik yoksa vergi mükellefleri bu faaliyetleri yapmaktan vazgeçebilirler. E-ticaretin vergilendirilmesi ile ilgili öneriler, elektronik ortamda transfer edilen bilgiyi esas alan “bit vergisi” gibi bir verginin uygulanması veya vergisiz olmasıdır. Bu görüşler e-ticaretin vergilendirilmesi ile ilgili herhangi bir belirlilik sağlasa da bu görüşler özellikle

²¹ Yusuf ÇILKOPARAN: a.g.e, 42.

²² İhsan GÜNAYDIN: “Elektronik Ticareti Vergileme İlkeleri”, Vergi Dünyası, 224, (Nisan 2000), 101.

tarafsızlık ve etkinlik gibi vergi politikası kriterleri açısından tartışılmaktadır²³. Çünkü, e-ticaretin vergisiz olması tarafsızlık ilkesine aykırıdır ve geleneksel fiziksel piyasaların aleyhine kurallarla eşit olmayan alan oluşturur. E-ticaretin vergisiz olması, devletin sunmuş olduğu eğitim, sağlık, güvenlik, refah ve diğer hizmetlerin finansmanına katkı yapmayacaktır. Uygulanacak olan "bit vergisi" ise her türlü işlemi aynı oranda vergilendirdiği ve ticareti bu verginin olmadığı alanlara kaydırabileceği için eleştirilmektedir. Bu durumda, konulacak olan vergileme ilkeleri ile bu olumsuzluklar ortadan kaldırılmalıdır.

Son yıllarda dünyada yaşamakta olan baş döndürücü hızdaki ekonomik globalleşme, mal, hizmet, işgücü ve sermaye piyasalarının daha fazla entegre ve rekabetçi olmalarını teşvik ederek, ulusal ekonomik tabanları dikkate alarak kurulan vergi sistemleri üzerinde çok değişik etkiler yapmaktadır. Ekonomik globalleşme, ulusal vergi sistemleri arasında dolaylı ve dolaysız bağımlılıklar oluşturmaktadır. Ulusal vergi sistemlerinin globalleşme ile ortaya çıkan yeni ekonomik düzene ayak uydurabilir hale getirilmesi gittikçe daha zorunlu hale gelmektedir. Ulusal ve uluslararası sermayenin kaçışını ve girişindeki engelleri ortadan kaldırmak için vergi türleri ve ekonomik faktörlerin hareketliliğindeki düzeye bağlı olarak uluslararası bazı önemli standartlar takip edilerek benimsenme zorunluluğu vardır²⁴. Günümüzde, globalleşme ile birlikte ekonomik sınırların kaktığı bir dünyada, ülkeler, vergi düzenlemelerinde diğer ülke uygulamalarını ve yapacakları düzenlemelerin uluslararası etkilerini daha fazla dikkate almaktadır. E-ticaret, tarafların direkt temas olmaksızın elektronik ortamda bir araya gelmek suretiyle gerçekleştirdikleri bir ticaret şeklidir. E-ticaret fiziki mal ticareti ile karakterize edilen tarihsel, açık ve sabit coğrafi sınırlardan mahrumdur. E-ticaretin vergilendirilmesindeki en önemli konu elektronik ortamda teslim edilen dijital mal ve hizmetlerden elde edilen kazancın

²³ Eser SEVİNÇ: "E-Ticarette Güvenlik", <http://www.ymm.net/vergirehberi/e-ticarette-guvenlik.htm>, 1.

²⁴ Serdar KOYUTÜRK: "Ekonomik Globalleşme Sürecinde Elektronik Ticarette Vergilendirme", *Vergi Dünyası*, 203, (Temmuz 1998), 13.

vergilendirilip vergilendirilemeyeceğidir²⁵, zira e-ticaret, yapısı gereği devletlerin ayrı ayrı politika belirleyerek, bunları tek başlarına uygulamalarına imkan tanımamakta, coğrafi sınırları geçersiz kılması nedeni ile, devletlerin birlikte hareket etmesini zorunlu kılmaktadır²⁶.

E-ticaretin vergilenmesi konusunda benimsenecek yaklaşımın ana ilkeleri konusunda ülkelerin kimi farklı öncelikleri olmakla birlikte temelde en azından gelişmiş ülkeler arasında görüş birliğinin olduğu söylenebilir.²⁷ Bu ilkeler aşağıda maddeler halinde sayılmıştır.

1 - ULUSLARARASI BİR YAKLAŞIMIN BELİRLENMESİ

E-ticaretin uluslararası bir olgu olması nedeniyle vergileme konusuna da uluslararası bir çözüm bulunmalıdır. Her bir ülkenin getireceği çözümler diğer ülkelerce kabul edilmemesi halinde sorun çözülemeyecektir. Ortak çözüm için vergi idarelerinin yanında özel sektörün aktif katılımının sağlanması gerekmektedir. Vergi otoriteleri, e-ticaretle ilgili konularda iş çevresi ile yoğun çalışma ilişkisi içinde olmalıdır, gerek vergi politikasının belirlenmesinde gerekse e-ticaret kaynaklı vergi hukuku ile ilgili sorunların çözümünde karşılıklı yardımlaşma ve dayanışmaya ihtiyaç vardır²⁸. Ülkeler, güvensizlik ve belirsizlik ihtimalinden, vergi tabanını koruyan fakat e-ticaretin gelişmesini engellemeyen bir vergi çerçevesi oluşturmak üzere, beraber çalışırlarsa kaçınılabilirler²⁹. Bununla birlikte soruna ortak bir çözüm bulunması gerekliliği ülkelerin mali özerkliğine zarar vermemelidir³⁰.

²⁵ Eser SEVİNÇ: "E-Ticarette Güvenlik", 2.

²⁶ Aziz ÖZBEK: "Elektronik Ticaret ve Vergilendirilmesi –III ", 37.

²⁷ Niyazi CANGİR: "Elektronik Ticaretin ya da İnternetin Vergilendirilmesi –II ", Yaklaşım , 70,(Ekim 1998), 56.

²⁸ Niyazi CANGİR: "Elektronik Ticaretin ya da İnternetin Vergilendirilmesi –II ", 56.

²⁹ OECD: a.g.r., 16.

³⁰ Niyazi CANGİR: "Elektronik Ticaretin ya da İnternetin Vergilendirilmesi –II ", 56.

2 - ÇİFTE VERGİLEMEYİ ÖNLEME

E-ticaretin vergilendirmesinde çifte vergilendirmeme ilkesine uymak önem taşımaktadır. Çifte vergilemeden kaçınma, tüketim vergilemesini düzenleyen genel ilke olup e-ticaretin gelişmesi ile doğrudan ilgilidir³¹.

İş çevreleri, özellikle e-ticaretin sınır ötesi işlemleri kolaylaştırması ile ülkelerin tutarsız vergileme hakkı isteme riskini artıracığı konusu ile ilgilenecektir ve mükellefler çifte vergilemeye konu olacaklardır. Çifte vergileme olayı ise bu ticareti önemli ölçüde engelleyecektir. Tutarlı vergileme ilkelerinin, tanımların ve kavramların benimsemesi ile bu problemlerin bir çoğu ortadan kalkacaktır. E-ticaretin vergilemesinde çifte vergileme ilkesine uyma büyük önem taşımaktadır. Çifte vergilemeden kaçınma, tüketim vergilemesini düzenleyen genel ilkeler arasında ilk sırada olmalıdır. Çünkü, çifte vergileme olasılığı e-ticaretin gelişmesini başka bir vergi faktöründen daha fazla engelleyecektir³².

3 - ELEKTRONİK TİCARETİ VERGİLEME REJİMİNİN SADE, ŞEFFAF, BASİT, YETERLİ VE UYGULANABİLİR OLMASI

E-ticaretin vergileme rejimi sade ve şeffaf olmalıdır. Vergilemenin mükelleflere ve vergi idaresine getireceği külfet en az düzeyde tutulmalı ve yapılan işlemin vergisel sonuçları önceden bilinebilmelidir³³.

Vergi sistemi önceden belirlenen gelirleri tahsil edebilecek yeterlilikte olmalıdır, ayrıca uygulaması da basit olmalıdır. Bütün taraflar için maliyet ve külfet minimum olmalıdır³⁴. E-ticaret vergilendirilecekse bu ticarete

³¹ Eser SEVİNÇ: "E-Ticarette Güvenlik", 2.

³² GIIC: "E-Commerce Taxation Principles: AGIIC Perspective", [GIIC.org/focus/ecommerce/GIIC Statements on Taxation Issues Raised By Electronic Commerce.htm](http://GIIC.org/focus/ecommerce/GIIC%20Statements%20on%20Taxation%20Issues%20Raised%20By%20Electronic%20Commerce.htm), 3.

³³ Niyazi CANGİR: "Elektronik Ticaretin ya da İnternetin Vergilendirilmesi –II ", 57.

³⁴ Eser SEVİNÇ: "E-Ticaretin Vergilendirilmesi", [http://www.ymm.net/vergirehberi/e-ticaretin vergilendirilmesi.htm](http://www.ymm.net/vergirehberi/e-ticaretin-vergilendirilmesi.htm), 1.

uygulanacak vergiler açık ve istikrarlı olmalıdır. Böylece vergi mükellefleri kurallara uyabilir ve bunları kararlarında dikkate alabilir. E-ticarete konulan vergiler uygulanabilir olmalıdır. Bir verginin anlaşılması zor, uyum yükü aşırı ise ve vergi yönetim maliyetleri kabul edilebilir değilse, bu vergi etkin bir biçimde gelir artırıcı olmayacak ve vergilemenin mali amacına hizmet etmede başarısız olacaktır.

Uygulanmakta olan vergi sistemleri oldukça karışıktır. Bu sistemler e-ticaretten önce oluşturulmuştur ve e-ticarete tümüyle uygun değildir. E-ticaret yapan firmalar geleneksel ticaret yapanlara göre daha avantajlıdır. Firmalar, e-ticaret yapanların rekabet avantajına sahip olacakları bir vergi sisteminin devamını savunmazlar. Çünkü, bilgisayar ortamında ticaret yapanların müşterileri elektronik alım satımlar üzerindeki vergiden illegal bir şekilde kaçınabilmektedirler³⁵.

4 - REKABET EŞİTLİĞİ (TARAFSIZLIK) İLKESİ

E-ticaret üzerine konulacak vergiler, e-ticaret ile elektronik olmayan ticaret yapanlar arasındaki rekabet eşitliğini devam ettirmelidir. Başka bir ifade ile elektronik ortamda mal ve hizmet sunanların geleneksel bir şekilde mal ve hizmet sunanlardan farksız bir şekilde vergilendirilmelidir³⁶. Vergileme e-ticareti saptırmamalıdır ve engellememelidir. Vergi sistemi, ticaret tipleri arasında ayırım yapmamalıdır. Vergi sistemi, işlemlerin yerini veya doğasını değiştirecek teşvikler oluşturmamalıdır. Teslim şekline bakılmadan e-ticaret geleneksel ticaretten daha yüksek veya daha düşük vergi oranlarına veya daha büyük uyum yüklerine konu olmamalıdır. Ayrıca, e-ticaret ithalatları, ülke içi e-ticaretten daha yüksek oranlarda vergilendirilmemelidir. Vergileme e-ticaret şekilleri arasında ve geleneksel ve e-ticaret arasında tarafsız ve adil

³⁵ David HARDESTY "E-Commerce Commission Calls for a New Tax System". <http://www.ecommercetax.com/doc/090799.htm>, (20 September ,1999), 6.

³⁶ Walter HELLERSTEIN: "Transaction Taxes and Electronic Commerce: Designing State Taxes That Work in an Interstate Environment", National Tax Journal, 3, (September,1997) 593-594

olmalıdır. Aynı işlemleri gerçekleştiren vergi mükellefleri aynı vergilere konu olmalıdır. Böylece, kararlarda ekonomik ve ticari faktörler belirleyici olmalı, vergileme rejiminin karar verme sürecini etkilemek suretiyle saptırıcı etkiler meydana getirmesi önlenmelidir³⁷.

E-ticaretin vergilendirilmesinde belirliliğin sağlanması için yukarıda ifade edilen özel vergiler veya e-ticaretin vergisiz olması önerileri iki ekstrem durum ifade eder ve her ikisi de uygun değildir. E-ticaretin tamamen vergisiz olması tarafsızlık ilkesini ihlal eder. E-ticareti vergilemek için önerilen ve elektronik ortamda transfer edilen bilgiyi esas alan "bit" vergisi ise etkin ve adil değildir; çünkü, 100 bit veriden oluşan bir elektronik mesaj 100 birim vergiye tabi olurken büyük karlar getiren 100 bit mesaj da 100 birim vergiye tabi olmaktadır. Daha da kötüsü, eğer mesaj kişisel bir mektupsa vergi yine 100 birim olacaktır. "Bit" vergileri vergi politikası ilkeleri ile tutarlı değildir ve vergi idarecileri, vergi politikasını belirleyenler ve mükellefler tarafından kabul görmemektedir. Bu konuda en basit ve doğru yaklaşım tarafsızlıktır. Bu ise, e-ticaretin geleneksel ticaret gibi aynı mevcut vergilere konu olmasını ifade etmektedir³⁸.

5 - YENİ VERGİLER GETİRİLMEMESİ

E-ticaretin vergilendirilmesinde mevcut ulusal ve uluslararası vergileme ilke ve düzenlemeleri esas alınmalıdır. Mevcut ilke ve düzenlemelerin e-ticaret ortamındaki olayları çözmede yetersiz kaldığı hallerde anılan ilke ve düzenlemelerde bazı değişiklikler yoluna gidilebilir. Ancak, e-ticareti vergilemek için yeni vergiler ihdas edilmesinden kaçınılmalıdır³⁹.

Ülkeler mevcut kuralları uluslararası ilkeler ile tutarlı bir biçimde

³⁷ İhsan GÜNAYDIN: "Elektronik Ticareti Vergileme İlkeleri", 103.

³⁸ İhsan GÜNAYDIN: "Elektronik Ticareti Vergileme İlkeleri", 104.

³⁹ Niyazi CANGIR: "Elektronik Ticaretin ya da İnternetin Vergilendirilmesi –II ", 56.

yorumlayıp uyguladığı takdirde, muhtemelen "sanal" dünyada vergi toplamada eşit miktarda başarılı olacaktır. Eğer bunda başarılı olurlarsa, özellikle e-ticaret için yeni vergiler yaratmalarına ihtiyaç olmayacaktır⁴⁰.

6 - ETKİNLİK - VERİMLİLİK VE ADALET İLKESİ

Vergileme rejimi etkin olmalıdır. Bu özelliğin sağlanması için de değişikliklere açık, esnek ve dinamik bir yapı tercih edilmelidir. E-ticaretin temel altyapısını oluşturan bilişim teknolojisindeki değişim hızı dikkate alındığında, durağan bir yapı ile sorunun çözümlenemeyeceği ortadadır. E-ticaret de vergileme uygun zamanda uygun vergi miktarı sağlamalıdır. Vergi kaçırma ve vergiden kaçınma potansiyeli minimize edilmeli ve karşı tedbirler risklerle orantılı olmalıdır⁴¹. E-ticaretin vergilenmesinde ülkelerin bu faaliyetlerden adil bir pay almaları temin edilmelidir⁴².

7 - ESNEKLİK

Vergi sistemleri e-ticarete ve teknolojiye ayak uydurması için dinamik ve esnek olmalıdır. E-ticaretin vergi gelirlerinde bir aşınmaya sebebiyet vermemesi için gerekli önlemler alınmalıdır.

8 - DİĞER İLKELER

Yukarıda belirtilen ilkelerin yanı sıra, oluşturulacak vergi sisteminde tüketici gizliliği sağlanmalı ve sürdürülmelidir. E-ticarete gizliliğin sürdürülmesi satıcılar ve hükümetin bilgiyi istenmeyen bir şekilde kullanabileceğinden korkan tüketiciler için önemlidir. Satıcılar, tüketicilerden topladıkları bilgiyi nasıl kullandıkları konusunda çok duyarlıdırlar. Yabancı ülkelerdeki kanunlar özel bilginin kullanımı ve transferi üzerine katı

⁴⁰ OECD: "Küresel Elektronik Ticarete Karşı Engellerin Kaldırılması", a.g.e., 1/17.

⁴¹ İhsan GÜNAYDIN: "Elektronik Ticareti Vergileme İlkeleri", 104.

⁴² Niyazi CANGIR: "Elektronik Ticaretin ya da İnternetin Vergilendirilmesi –II ", 57.

sınırlamalar koymaktadırlar. Bundan dolayı, bir vergi sistemi bir tüketicinin özel bilgi vermeme hakkını dikkate almak zorunda kalacaktır. Vergi sistemi bu şekilde şekillenmelidir. Satıcılara mümkün olduğunca eşit muamele edilmelidir. Sistem, satışın nasıl yapıldığına dayalı bir ayırım yapmamalıdır. Dış satıcılara karşı ayrımcı uygulamadan kaçınılmalıdır. Katmerli bir şekilde kontroller minimize edilmelidir. Sistem, teknolojik olarak uygulanabilir olmalı, uluslararası ölçekte olmalı ve uluslararası ticaret üzerine etkisi dikkate alınmalıdır. Vergilendirme koşullarının ortak tanımları yapılmalıdır. Sistemi basitleştirmenin önemli unsurlarından biri ortak tanımlamaları kullanma ve benimsemedir. Aynı mal ve hizmetler için farklı tanımlamalar yapmak iş çevresini olumsuz etkileyecektir. Neyin vergiye tabi olduğu ve kimin muafiyet kapsamında olduğu tam olarak belirlenmelidir. Yapılacak bütün düzenlemeler ise Anayasaya uygun olmalıdır⁴³.

Geleneksel ticaretle ilgili olarak hükümetlere rehberlik eden vergileme ilkeleri e-ticaretle ilgili olarak da rehber olmalıdır. OECD mali işler komitesi, teknolojik ve ticari çevredeki bu gelişmeler aşamasında mevcut vergileme kurallarının bu prensipleri yerine getirebileceğine inanmaktadır. Bu yaklaşım, e-ticaretle ilgili olarak yeni idari ve yasal tedbirlere veya mevcut tedbirlerdeki değişikliklere, bu tedbirlerin mevcut vergileme ilkelerinin uygulamasını desteklemek ve e-ticaret işlemlerine ayrımcı bir vergi koymamak şartlarıyla engel olmaz. Ancak, ülkeler arasındaki e-ticaretten elde edilecek verginin adil paylaşımını, çifte vergilemeden sakınmayı ve kasıtlı olmayan vergi koymamayı başarmak için yapılacak olan düzenlemeler ülkelerin mali özerkliğine zarar vermemelidir⁴⁴.

⁴³ David HARDESTY: a.g.m., 5-8.

⁴⁴ İhsan GÜNAYDIN: "Elektronik Ticareti Vergileme İlkeleri", 105.

B - ELEKTRONİK TİCARETİN ÇEŞİTLİ VERGİLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

E-ticaretin nasıl vergilendirileceği konusu e-ticaret ile bağlantılı olarak tartışılan önemli konulardan bir tanesidir. Devletler, iş dünyası ve tüketiciler konu ile yakından ilgilenmekte ve çözüm önerileri üzerinde tartışmaktadırlar.

E-ticaretin nasıl vergilendirileceği konusundaki görüşleri başlıca dört ana başlıkta toplamak mümkündür. Birincisi elektronik ortamın bir serbest ticaret bölgesi gibi değerlendirilmesi ve vergilendirilmemesi; ikincisi, elektronik işlemlerin ticari mahiyet ve önemlerinin dikkate alınmadan bir "bit vergisi" ile vergilendirilmesi; üçüncüsü, e-ticaretin mevcut mevzuata göre vergilendirilmesi; dördüncüsü ise, vergi kanunları ve uluslararası vergi anlaşmalarına e-ticaret için yeni hükümler konularak vergilendirilmesi ve gerekirse yeni vergilerin ihdası⁴⁵.

Elektronik ortamın bir serbest bölge kabul edilerek vergi dışı bırakılması, aynı ticari işlemleri geleneksel yollarla yapan taraflar aleyhine rekabet eşitsizliği doğuracaktır. Bu durum ise verginin en temel ilkelerinden biri olan adalet-genellik ilkesine aykırı bir sonucun çıkmasına neden olacaktır.

E-ticaretin vergilendirilmesi konusunda, bir dolaylı vergi olarak önerilen "bit vergisi" ile mal veya hizmetlerin vergilendirilmesinden ziyade, satış esnasında kullanılan bilgilerin vergilendirilmesi öngörülmektedir. Bit vergisinde matrahı, gönderilen veriler oluşturacaktır. Böyle bir uygulama sadece ticari işlemlerin değil aynı zamanda haberleşme amaçlı elektronik işlemlerin de vergilendirilmesine yol açacaktır. Ancak, bit vergisi sadece elektronik noterler kanalıyla yapılan işlemlerde ve damga vergisi yerine kullanılan özel bir e-ticaret vergisi olarak düşünülebilir.

⁴⁵ Aziz ÖZBEK: " Elektronik Ticaret ve Vergilendirilmesi -III ", Vergi Ve Muhasebeciyle Diyalog,150, (Ekim 2000), 38.

E-ticaretin mevcut mevzuata göre vergilendirilmesi durumunda, vergiden kaçınma ve vergi kaçırma amacıyla olan vergi mükelleflerine yasal boşlukların bırakılmasına neden olunacaktır. Ayrıca öngörüldüğü şekilde oluşturulan bir e-ticaret ortamının mevcut kanunlarla takibi ve denetimi mümkün değildir⁴⁶.

Diğer bir öneri olan vergi kanunlarında ve vergi anlaşmalarında e-ticarete uygun revizyona gidilmesidir. Henüz gelişme aşamasında olan e-ticaretin hangi alanlarda ilerleme kaydedeceğini ve elektronik teknolojisinin nasıl bir gelişme göstereceğini bugünden tahmin edebilmek zordur. Bu nedenle gelir idaresinin, e-ticaretin teknik altyapısında meydana gelen gelişmeleri yakından takip etmesi ve hukuki altyapının oluşturulması aşamasında, vergi kanunlarında değişiklik (ve gerekirse yeni vergi ihdası) yapılmasında zaman kaybetmemesi gerekmektedir. Ancak zaten yeterince karmaşık olan vergi mevzuatının daha da karmaşık hale getirilmemesi için yeni vergi ihdası en son çare olarak dikkate alınmalıdır⁴⁷.

Yukarıda öne sürülen bu dört görüşten e-ticaretin öncelikle mevcut vergileme ilke ve düzenlemelerinin tatbiki suretiyle çözümlenmesi yaklaşımı özellikle gelişmiş ülkeler tarafından kabul görmektedir. Ancak, mevcut ilke ve düzenlemelerin e-ticarete uygulanması halinde gerek gelir üzerinden alınan vergiler açısından gerekse harcama vergileri açısından bazı güçlüklerin ortaya çıkması kaçınılmazdır⁴⁸.

Ulusal ve uluslararası hukuk çerçevesinde değerlendirildiğinde, e-ticarette gelirin vergilendirilmesi ile ilgili olarak dört sorunla karşılaşılmaktadır⁴⁹. Bunlar;

- Tam mükellefiyetin belirlenmesi,

⁴⁶ Aziz ÖZBEK: "Elektronik Ticaret ve Vergilendirilmesi –III ", 38.

⁴⁷ Aziz ÖZBEK: "Elektronik Ticaret ve Vergilendirilmesi –III ", 39.

⁴⁸ Niyazi CANGİR: "Elektronik Ticaretin ya da İnternetin Vergilendirilmesi –II ", 57

⁴⁹ Eser SEVİNÇ: "E-Ticarette Güvenlik",

- Gelirin elde edildiği yer,
 - Gelirin niteliğinin belirlenmesi,
 - Vergi matrahının belirlenmesi,
- olarak sıralanabilir.

1 - GELİR VERGİSİ VE KURUMLAR VERGİSİ AÇISINDAN

Türk vergi sisteminde, gerçek kişilerin bir takvim yılı içinde elde ettikleri, tasarruf veya harcamasına kaynak teşkil eden her türlü kazanç ve iratlarının safi tutarları gelir vergisine tabidir. Bu kazanç ve iratlar 7 ayrı unsurdan oluşmakta olup, 4369 Sayılı Kanunla değiştirilen diğer kazanç ve iratlar kavramı ile hiçbir gelirin vergi dışı kalmaması sağlanmaya çalışılmıştır. Bu kanunla vergi sisteminde, kaynak teorisinden net artış teorisine doğru kayma sağlanmış ve kaynağı ne olursa olsun diğer her türlü kazanç ve iratların vergilendirilmesi öngörülmüştür. Bu sayede mükellefler e-ticaretten sağladıkları kazançları beyan dışı bıraksalar bile, bunların ekonomide değerlendirilmek amacıyla kullanılması durumunda kural olarak, vergi idaresince tespit edilecekler vergilendirileceklerdir. Ancak 4444 Sayılı Kanun ile bu düzenleme 2002 yılı sonuna kadar ertelenmiştir.

Kurumlar vergisinde ise, ekonomik faaliyette bulunmak amacıyla kurulan sermaye şirketleri ile kanunda sayılan kurum ve kuruluşların elde ettikleri gelirler vergilendirilmektedir.

Bir vergi idaresinin vergiyi tahakkuk ettirebilmesi için, mükellefin ve vergiye konu gelirin belirlenmesi gerekir.

a - Mükellef

aa - Tam Mükellefiyet

Ülkeler vergilendirme yetkilerini ülkesel egemenlik ve kişisel egemenlik olmak üzere temel olarak iki hukuki kurala dayandırır. Bunlardan ülkesel

egemenlik, bir devletin ülkesi üzerindeki egemenliğini ifade ederken, kişisel egemenlik ülkenin vatandaşları üzerindeki egemenliğini ifade eder. Bu kural aynı zamanda vergilendirme yetkisine de kaynaklık teşkil etmektedir⁵⁰. Gelir vergilendirilmesinde ülkemiz de dahil olmak üzere çağdaş vergi sistemlerinde “ikamet” ve “kaynak” olmak üzere iki temel ilke benimsenmiştir. “İkamet” ilkesi ülkelerin kendi mukimleri tarafından elde edilen gelirleri vergilendirmesi, “kaynak” ilkesi ise ülkelerin kendi sınırları dahilinde yürütülen faaliyetlerden doğan gelirleri vergilendirmesidir⁵¹. Türk vergi sistemi esas itibarıyla ikametgah ilkesini kabul etmiştir. Bu ilke doğrultusunda da tam ve dar mükellefiyet olmak üzere iki tür mükellefiyet kabul edilmiştir.

Tam mükellefiyette kişi Türkiye içinde ve dışında elde ettiği kazançların tamamı üzerinden vergilendirildiği halde, dar mükellefiyette yalnız Türkiye’de elde ettiği kazançlar üzerinden vergilendirilir.

Kişi ve kurumların elde ettikleri gelirleri nedeniyle hangi ülkede vergilendirileceklerinin tespiti mukimlik kriterine bağlanmıştır. GVK’nın 3. maddesi ile, *Türkiye’de yerleşmiş olanlar* ile, aynı maddenin ikinci fıkrasında yazılı olan *Türk vatandaşları tam mükellef sayılacak ve Türkiye içinde ve dışında elde ettikleri tüm gelirleri vergilendirilecektir*. Aynı Kanunun 4. maddesi ile de *ikametgahı Türkiye’de bulunanların ve bir takvim içinde devamlı olarak altı aydan fazla Türkiye’de oturanların Türkiye’de yerleşmiş sayılacağı belirlenmiştir*.

Tam mükellefiyet konusunda GVK’ya paralel bir düzenleme KVK’nın 9. maddesi ile kurumlar vergisi mükellefleri için de yapılmıştır. Buna göre, *kanuni veya iş merkezleri Türkiye’de bulunan kurumlar Türkiye’de tam mükellef esasına göre vergilendirilecektir*. KVK’nın kurumlar açısından yerleşikliğinin belirlenmesinde öngördüğü kanuni merkez ve iş merkezi

⁵⁰ Bkz.İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Odası: “Elektronik Ticaretin Vergilendirilmesi”, Rapor No:54, (15 Ağustos 2000), 29.

⁵¹ Bkz.Gülçin AYTEKİN: a.g.e., 34.

kavramları anılan Kanun'un 10. maddesinde aşağıdaki şekilde tanımlanmıştır.

“Kanuni merkezden maksat, vergiye tabi kurumların esas nizamname veya mukavelelerinde veya teşkilat kanunlarında gösterilen merkezdir. İş merkezinden maksat, iş bakımından muamelelerin bilfiil toplandığı idare edildiği merkezdir.”

Fiziksel bağlantılara dayalı kavramlar olan “ikamet” ve “kaynak” ilkesinin e-ticaret ortamında karşılık bulması ve bu kavramların güvenilirliği tartışma konusudur⁵². Çünkü, bilgi ve iletişim teknolojisinin sunduğu yeni imkanlara dayanan e-ticaret, kişilerin yerleşikliği ve dolayısıyla tam mükellefiyetle ilgili farklı sorunlar ortaya çıkarmaktadır.

E-ticarette bazı hallerde kişilerin mukim oldukları yerin belirlenmesi güçleşecektir. Daha doğrusu gelişmeler, özellikle kurumları mukim oldukları ülkeyi belirleme konusunda inisiyatif kullanma konumuna getirmiştir. Teknolojik gelişmeler; şirketlerin yönetimi, denetimi ve diğer faaliyetlerinin farklı farklı ülkelerde icra edilmesine ve böylelikle kanuni ve iş merkezini farklılaştırmak için önemli imkan vermekte⁵³ kişilere yerlerini değiştirmeden de başka bir ülkede faaliyette bulunma, o ülkenin ekonomik ve ticari hayatına katılabilme imkanı sağlamaktadır. Artık internet yoluyla değişik alanlarda danışmanlık, muhasebe, tıp, mimarlık, mühendislik gibi hizmetlerin sunulması uygulamaları başlamış olup bu tür hizmetler hem kullanım hem de çeşit olarak gittikçe artmaktadır. Teknolojinin sağladığı imkanlar dolayısıyla başka bir ülkede belli bir süre kalmadan da o ülkede hizmet yapma veya başka ticari faaliyetlerde bulunma mümkün olmaktadır⁵⁴.

⁵² Bkz.Gülçin AYTEKİN: a.g.e., .34

⁵³ Niyazi CANGİR: “Elektronik Ticaretin ya da İnternetin Vergilendirilmesi –II ”, 63.

⁵⁴ Niyazi CANGİR: Elektronik Ticarete Vergilendirme , Türkiye İçin elektronik Ticarete Geçiş İçin Durum Değerlendirmesi Pilot Uygulama Projesi”, <http://www.igeme.org.tr/TUR/etrade/etsop/ek2yeni.pdf>, (Ankara, Mart 1999), 109.

Bu itibarla gerçek kişilerde; ikamet kriterine bağlanan mukimlik bir takvim yılında sürekli olarak altı aydan fazla kalma şartına bağlı tam mükellefiyet uygulamaları önemini kaybetmektedir.

Konuya kurumlar açısından baktığımızda ise, kanuni ve iş merkezi farklılaştırmasında ayrı ülkeler söz konusu olduğunda çifte mukimlik ve çifte vergileme problemi ortaya çıkmaktadır. Örneğin, ortakları ve yönetim kademesi (A) ülkesinde ikamet eden, ancak (B) ülkesinde faaliyette bulunan (X) şirketinin (C) ülkesinde kurulması (tüzel kişilik kazanması), yönetim kurulu toplantılarının ve denetiminin ise (D) ülkesinden gerçekleştirilmesi mümkündür. Öteden beri yapılabilen bu tür karmaşık yapılanmalar bilişim teknolojisinin sunduğu imkanlar ile daha da komplike bir şekilde yapılabilmektedir. Sözgelisi verilen örnekte, yönetim kurulu toplantılarının (D) ülkesinde yapılması yöneticilerin en azından tamamını zorunlu olarak fiziken anılan ülkede bulunmalarını gerektirmemekte, video-konferans veya benzeri yöntemlerle de toplanılması mümkün olabilmektedir. Ülkeler mukimlik konusunda farklı kriterler uyguladıkları veya aynı kriterleri farklı şekilde yorumlayabildikleri için bu ve benzeri durumlarda çifte mukimlik sorunu ortaya çıkmaktadır.

Uygulamada çifte mukimlik sorunu anlaşma hukuku ile çözüme kavuşturulmaktadır. Burada uygulanan kriter genellikle “*etkin yönetim merkezi*”dir. Ancak internet ve benzeri teknolojik gelişmelerin üzerinde henüz bir fikir birliği sağlanamamış olması bu kavramını daha da karmaşık hale getirmektedir⁵⁵.

ab - Dar Mükellefiyet

Dar mükellefiyet, Türkiye’de yerleşik olmayan veya mukim sayılmayan kişilerin Türkiye’de elde ettikleri kazanç ve iratlar dolayısıyla Türkiye’de

⁵⁵ Niyazi CANGİR: “Elektronik Ticaretin ya da İnternetin Vergilendirilmesi –II”, 64.

vergilendirilmelerini ifade etmektedir. Konu, gerçek kişiler açısından GVK'nın 6. maddesinde, kurumlar açısından ise KVK'nın 11. maddesinde düzenlenmiştir.

Dar mükellefiyet çerçevesinde vergilendirilecek kazanç ve iratlar GVK'nın 7. ve KVK'nın 12. maddelerinde belirtilmiştir. Dar mükellefiyet esasında vergileme yapılması açısından belirleyici ölçü olan kazanç ve iratların Türkiye'de elde edilmesi konusu GVK'nın 7. ve 8. maddelerinde açıklanmıştır. KVK'nın 45. maddesi uyarınca bu hükümler kurumlar vergisi mükellefleri tarafından elde edilen kazanç ve iratlar için de geçerli olacaktır.

Elektronik ortamda gerçekleştirilen faaliyetlerin niteliği dolayısıyla gelirin elde edildiği yer ile ilgili açıklamalar ticari kazanç ve serbest meslek kazancı ile ilgilidir.

Türkiye'de yerleşmiş olmayan gerçek kişiler sadece Türkiye'de elde ettikleri kazanç ve iratlar üzerinden vergilendirilirler (GVK.,m.6).

Dar mükellefiyete tabi kimseler bakımından kazanç ve iradın Türkiye'de elde edildiği aşağıdaki şartlara göre tayin olunur;

- Ticari kazançlarda; kazanç sahibinin Türkiye'de işyerinin olması veya daimi temsilci bulundurması ve kazancın bu yerlerde veya bu temsilciler vasıtasıyla sağlanması gereklidir (Bu şartları haiz olsalar dahi iş merkezi Türkiye'de bulunmayanlardan, ihraç edilmek üzere Türkiye'de satın aldıkları veya imal ettikleri malları Türkiye'de satmaksızın yabancı memleketlere gönderenlerin bu işlerden doğan kazançları Türkiye'de elde edilmiş sayılmaz). Türkiye'de satmaktan maksat, alıcı veya satıcının veya her ikisinin Türkiye'de olması veya satış aktinin Türkiye'de yapılmış olmasıdır. İş merkezinden maksat ise, iş bakımından muamelelerin bilfiil toplandığı ve idare edildiği merkezdir (GVK.,m.7/1).

-Serbest meslek kazançlarında; serbest meslek faaliyetlerinin Türkiye'de icra edilmesi veya Türkiye'de değerlendirilmesi gereklidir (GVK.,m.7/4). Değerlendirmeden maksat, ödemenin Türkiye'de yapılması veya ödeme yabancı memlekette yapılmışsa, Türkiye'de ödeyenin veya nam ve hesabına ödeme yapılanın hesaplarına intikal ettirilmesi veya karından ayrılmasıdır (GVK.,m.7).

KVK 1. maddesinde yazılı kurumlardan kanuni ve iş merkezlerinden her ikisi de Türkiye içinde bulunmayanlar, yalnız Türkiye'de elde ettikleri kurum kazançları üzerinden vergilendirilirler (KVK.,m.11).

KVK 11. maddesinde yazılı dar mükellefiyet mevzuuna giren kurum kazancı aşağıda gösterilen kazanç ve iratlardan terekküp eder (KVK.,m.12).

-Türkiye'de Vergi Usul Kanunu hükümlerine uygun işyeri olan veya daimi temsilci bulunduran yabancı kurumlar tarafından bu yerlerde veya bu temsilciler vasıtasıyla yapılan işlerden elde edilen ticari kazançlar. (Bu şartları haiz olsalar dahi kurumların ihraç edilmek üzere Türkiye'de satın aldıkları veya imal ettikleri malları Türkiye'de satmaksızın yabancı memleketlere göndermelerinden doğan kazançlar, Türkiye'de elde edilmiş sayılmaz. Türkiye'de satmaktan maksat alıcı ve satıcının veya her ikisinin Türkiye'de olması veya satış akdinin Türkiye'de yapılmasıdır) (KVK.,m.12/1),

- Türkiye'de elde edilen serbest meslek kazançları (KVK.,m.12/3),

Dar mükelleflerin kazanç ve iratlarının GVK'nın yukarıda değinilen maddeleri çerçevesinde Türkiye'de elde edilmiş sayılması, anılan kazanç ve iratların Türkiye tarafından vergilendirilebileceği anlamına gelmektedir. Ancak, kazanç ve iratların Türkiye ile Çifte Vergilemeyi Önleme Anlaşması akdetmiş bir ülkenin mukimi tarafından sağlanmış olması halinde, kazancın Türkiye'de elde edilip edilmediğinin belirlenmesinde GVK'nın değinilen

hükümlerinden önce anlaşma hükümlerinin dikkate alınması gerekir⁵⁶. 2000 yılının ilk ayları itibari ile imzalanmış ve yayımlanmış 40 civarında çifte vergilendirmeyi önleme anlaşmalarına baktığımızda, serbest meslek faaliyetlerinin vergilendirilmesi ile ilgili 14. maddenin hepsinde bu tür faaliyetlerin vergilendirilebilmesi için vergi alma durumunda olan ülke için mukimlik, sabit işyeri veya 12 ayda toplam 183 veya daha fazla gün süren bir faaliyet icrası gibi şartlar öngörülmektedir . Mevcut ikili vergi anlaşmalarının hiçbirinde "faaliyetin diğer ülkede değerlendirilmesi" şartı aranmamaktadır⁵⁷.

OECD Model Anlaşmasına göre de ticari ve mesleki kazançlarda kazancın elde edildiği ülke tarafından vergilendirilmesi işyeri ve sabit yer kriterine bağlanmıştır. Bu kriterlerin gerisindeki temel düşünce ilgili ülkenin ekonomik hayatına vergileme hakkı doğuracak boyutlarda katılımı temsil ettikleri anlayışına dayanmaktadır. İşyeri ve sabit yer kriterlerinin özelliği coğrafi bir yere bağımlılıktır. Bu özellik ise, e-ticaretin yapıldığı ortam ile uyumlu değildir⁵⁸.

Anlaşma hukukuna göre, kişilerin yerleşik oldukları ülke dışında gelir getirici faaliyetlerde bulunmaları durumunda vergileme gelirin türüne göre kaynak veya ikamet ülkesi ya da her ikisi tarafından yapılmaktadır. Ticari ve mesleki faaliyetlerin elektronik ortamda yapılmaya başlanması geleneksel kaynak ülkesi ve ikamet ülkesi vergilemesi ayrımını da etkilemektedir⁵⁹.

Kaynak ve ikametgah ülkesi vergilemesi anlayışı kavramlarının her ikisi de fiziki bağlantı deliline dayanır. E-ticaretten bir kazanç sağlanırken bu kazancın fiziksel olarak nerede elde edildiğini ve vergi mükellefinin sanal ortamdaki kimliği ile ikametgahına ilişkin bilgilerin doğru olup olmadığını

⁵⁶ Niyazi CANGIR: "Elektronik Ticaretin ya da İnternetin Vergilendirilmesi –II ", 64-65.

⁵⁷ Jak KAMHL: " Ülkelerarası Bağlamda Bazı Elektronik Hizmetlerin Vergi Durumu", http://www.degisim.org/yazarlar/elektronik_hizmetlerin_vergi.htm

⁵⁸ İhsan GÜNAYDIN: " Elektronik Ticaretin Vergilendirme Üzerine Etkisi", Vergi Sorunları, 136, (Aralık 1999), 66.

⁵⁹ Niyazi CANGIR: "Elektronik Ticaretin ya da İnternetin Vergilendirilmesi –III ", Yaklaşım, 71, (Kasım 1998), 43.

tespit etmek zor olabilecektir. E-ticaret ortamında gelir ve ikamet kaynağını belirlemek giderek zorlaştıkça, devletlerin, kaynak tabanlı (ürünler vb.) ve ikamet tabanlı (vatandaşlar, şirketler vb.) vergilendirme haklarının dağılımını gözden geçirip düzeltmeleri gerekmektedir⁶⁰.

İşyeri ve sabit yer kriterleri ticari ve mesleki faaliyetlerin vergilendirilmesinde temel kriterler olarak kullanılmaktadır. Ancak, e-ticaretten sağlanan kazancı kavramakta yeterli olmayan bu kriterler kaynak ülke vergilemesini olanaksız hale getirmektedir. Bu durumda tartışma, e-ticarete kullanılan bilgisayarların, web sitesinin veya web sayfasının ve bilgisayar server'ının işyeri oluşturup oluşturmayacağı noktalara taşınmaktadır.

OECD'nin Mali İşler Komitesinin model anlaşma ve yorumunun güncelleştirilmesinden sorumlu 1 no.lu Çalışma Grubu, işyeri kavramını e-ticaret açısından açıklığa kavuşturmak üzere bir rapor hazırlamıştır. Taslak olan bu raporda işyeri kuralı ve bu kuralın e-ticarete uygulanabilirliğine yönelik değerlendirmeler yapılmakta, e-ticarete işyeri nerede oluşuyor sorusuna cevap aranmaktadır⁶¹.

i- Web Sitesi ve Web Sayfası İşyeri Oluşturur mu?

Web sitesi ve web sayfası, server üzerinde depo edilen elektronik bilgi ve verilerden oluşmaktadır. Fiziki bir varlığı temsil etmemektedir. Dolayısıyla "işyerinin" oluşması bakımından sabit bir yerin varlığından bahsedilemeyeceği gibi işyerinden de bahsedilemez.

ii- Server İşyeri Oluşturur mu?

⁶⁰ OECD: "Küresel Elektronik Ticarete Karşı Engellerin Kaldırılması", a.g.e.,17.

⁶¹ IYMMO: a.g.r., 30.

Server bir fiziki donanımdır. Belli bir süreyle bir yerde bulunması onu sabit bir yer haline getirir ki, bu özelliği nedeniyle işyeri olarak tanımlanmaya müsaittir. 1 no.lu çalışma grubunun anlayışı da budur. Ancak, server'ın işyeri sayılması için server'ın mülkiyetinin ve kontrolünün aynı teşebbüse ait olması ve aynı teşebbüs tarafından işletilmesi şartı da aranmaktadır. Web sitesinin yüklü olduğu server'ın bir başka şirkete ait olması durumunda, web sitesinde e-ticaret yapan şirket, server'da fiziki bir varlığa sahip olmadığından, server nedeniyle işyerine sahip kabul edilmemektedir⁶².

Server'ın sahibi olan internet hizmet sunucusu şirketin, hizmet verdiği web sitesi bakımından daimi temsilci olarak değerlendirip değerlendirilmeyeceği de bir başka tartışma konusudur. İnternet hizmet sunucusunun, diğer şirket adına sözleşme akdetme yetkisi bulunmadığı gibi, onun faaliyetlerine her hangi bir şekilde aracılık ettiğinden de bahsedilemez. Bu nedenle bir daimi temsilcilik ilişkisi kurulamaz görüşü hakimdir⁶³.

Diğer taraftan, 1 no.lu Çalışma Grubu, web sitesi yazılımı olmayan bir server'ın tek başına işyeri oluşturmayacağı düşüncesindedir. Gerçekten de boş bir server vasıtasıyla ticari faaliyetin kısmen veya tamamen yürütüldüğü söylenemez. Bu durumda server'ın işyeri oluşturduğunu kabul edebilmek için bu faaliyetin gerçekleştiği bir yazılımın varlığı zorunludur.

Yukarıda açıklanan görüşler çerçevesinde, işyeri kuralına bağlı vergilemenin neredeyse imkansız hale geldiğini, mevcut düzenlemeler çerçevesinde e-ticareten sağlanan gelirlerin kısmen veya tamamen vergi dışı bırakılmasının son derece kolaylaştığı sonucuna varmak pek de yanlış olmayacaktır⁶⁴.

⁶² İYMMO: a.g.r., 31.

⁶³ İYMMO: a.g.r., 31.

⁶⁴ İYMMO: a.g.r., 31.

Örneğin, Cayman Adalarında yerleşik bir şirket İngiltere’de bulunan bir server üzerinde web sitesine sahip olsa, bu site vasıtasıyla Türkiye’deki müşterilere satış yapsa, Türkiye’de bir işyeri bulunmadığı için Türkiye’de vergileme yapılmayacaktır. Ayrıca, İngiltere’de bulunan server kendisine ait olmadığı için bu ülkede de işyeri oluşmayacak, dolayısıyla İngiltere’de de vergileme yapılmayacaktır. Bu şirketin vergi cenneti bir ülkede yerleşik olduğu durumda kazancın tümüyle vergi dışı kalması kaçınılmazdır.

Server’ın ne ölçüde doğru bir vergileme ölçüsü olduğu da tartışmalıdır. Her yere kolayca taşınabilecek, faaliyet açısından nerede olduğunun hiç bir önemi bulunmayan bir bilgisayar donanımına bağlı olarak vergilendirme yetkisinin belirlenmesi ne ölçüde haklıdır? Yakında, server’ların uydulara, uzaya taşınacağından bahsedilmektedir. Bu gerçekleşirse, bir server’a bağlı olarak vergilendirme yetkisinin tanımlanması iyice anlamını yitirecektir.

Ticari kazancın vergilendirilmesinde esas alınan işyeri kuralı e-ticaretin vergilendirilmesinde çalışmadığına göre, kaynak devlet vergilemesi için yeni bir kural ile ikame edilmesi gerekip gerekmeyeceği, gerekecekse bu yeni kuralın ne olacağı önümüzdeki yıllarda vergi idarelerinin yanıtını bulmaları gereken önemli bir soru olacaktır. Ülkeler arasında mal ve hizmet hareketlerinin dengeli olduğu durumda kuralın ne olduğu çok önemli değildir. Ancak, bu hareketlerin ülkelerin ekonomik gelişmişlik düzeyine bağlı olarak çok farklı düzeylerde gerçekleştiği günümüz dünyasında, vergileme kuralının ne olduğu ile vergi gelirlerinin düzeyinin belirlenmesi çok önemlidir⁶⁵.

Konuya başka bir açıdan baktığımızda, vergileme kuralını belirleme; e-ticareti çekmek için vergilerin düşürülmesi yoluyla haksız vergi rekabeti doğurmaması için gereklidir. Aksi halde gelişmiş ülkeler bu durumdan zarar görür ve işyeri olarak değerlendirilecek olan web sayfaları vergi cenneti ülkelere kayar.

⁶⁵ IYMMO: a.g.r., 32.

Tüm bu problemlere OECD'nin model vergi anlaşmasında temelleri atılan ve Aralık 2000 de son şekline kavuşturulan, uluslararası faaliyette bulunan firmaların mükellefiyetlerine ilişkin maddenin ortaya çıkması ile son nokta konulmuştur. Bu maddeye göre; ülkeler arasında dijital ürünlerin satışını gerçekleştiren firmaların, satışı gerçekleştirdikleri ülkede vergi mükellefi sayılabilmeleri için, o ülkede işyeri bulundurma şartı mukimlik esasına bağlı bırakılmakla birlikte, firmanın satışı gerçekleştirdiği ülkede kiralama ya da satın alma yoluyla kendisine ait bir "server"a sahip olması, işyerinin varlığını işaret etmektedir. Maddenin tamamı şu şekildedir: "Yazılım ve elektronik datadan oluşan bir web sitesi fiziksel varlığa sahip değildir. Bu nedenle bir işyeri olarak kabul edilmemesi gerekmektedir. Diğer taraftan web sitesine ait bilgilerin depolandığı ve firmanın ticari faaliyetlerini yürüttüğü server, fiziksel varlığa sahiptir ve sabit konumlu bir işyeri olarak nitelendirilebilir"⁶⁶. Burada web sitesi ve server arasındaki farka dikkat çekilmiş ve tek başına firmaya ait web sitesinin mevcudiyetinin, vergi mükellefiyeti için yeterli koşulları yerine getirmediğinin altı çizilmiştir.⁶⁷

OECD'nin internet üzerinden uluslararası satış işlemleri yapan firmaların vergilendirilebilmeleri için aldığı karara göre, web serverının belirli koşullar altında işyeri sayılmasının yanı sıra, serverın belli bir süre satış yapılan ülkede bulunması da icap etmektedir. Söz konusu süre, çeşitli ülkelerin vergi kanunlarına göre değişkenlik arz etmektedir (Örneğin Türkiye'de 6 ay).

Yine firmanın web sitesi üzerinden gerçekleştirdiği işlemlerin firmanın ana faaliyeti sayılması da vergilendirme için aranan şartlar içerisinde. Eğer firmanın internet üzerinden gerçekleştirdiği işlemler, firmanın yardımcı ya da geçici işi niteliğinde ise yerleşiklik şartı yerine getirilmemiş sayılmaktadır.

⁶⁶ OECD: "Clarification on the Application of the Permanent Establishment Definition in E-Commerce". OECD Model Tax Convention Changes to the Commentary on Article 5, (22 December 2000), 2.

⁶⁷ Murat ÇAK: "Bilişim Teknolojilerindeki Gelişmelerin Vergileme Alanındaki Yansımaları", Vergi ve Muhasebeciyle Diyalog, 157, (Mayıs 2001), 92.

OECD'nin aldığı son kararlarda bu şekilde geçici veya yan iş olarak sayılan işlemler belirtilmiştir. Buna göre; müşteriler ile üreticiler arasında iletişim linkleri sağlamak (telefon hattı gibi), mal ve hizmetlerin reklamını yapmak, işletmeler için piyasa hakkında istatistik ve bilgi toplamak gibi faaliyetler geçici faaliyetler arasında sayılmışlardır. Fakat, satışın gerçekleştirilmesiyle ilgili temel fonksiyonlar olan; müşteriyle anlaşmanın sağlanması, ödeme sürecinin gerçekleştirilmesi, ürünün dağıtımının yapılması gibi işlemler firmanın web sitesi üzerinden gerçekleştiriliyorsa firma faaliyetleri mukimlik, başka bir ifade ile mükellefiyet esaslarını yerine getirmiş sayılmaktadır⁶⁸.

Dijital ürünlerin uluslararası alanda satışını gerçekleştiren firmaların mükellefiyetlerinin belirlenebilmesi amacıyla alınan bu karar sayesinde, bu tür firmaların hiç vergilendirilmemesi ya da çifte vergilendirilmesi sorunu da bir bakıma çözüme kavuşturulmuştur⁶⁹.

Konuya iç hukuk açısından bakıldığında ise, VUK'un 156. maddesinde tanımlanan işyeri kavramı anlaşma hukukundaki düzenlemeye paralel olarak coğrafi anlamda sabit olmayı gerektirmektedir. Buna karşılık, GVK'ya göre ticari ve mesleki kazançların vergilendirilmesi için bu kazançların bir işyeri aracılığıyla elde edilmesi zorunlu olmadığından tam mükelleflerin anılan kazançları işyerinin bulunup bulunmamasına bakılmaksızın ticari veya mesleki kazanç esaslarına göre vergilendirilecektir. Bu sebeple, ticari veya mesleki faaliyetlerin internet ortamında icra edilmesi iç vergileme açısından önemli bir problem yaratmamaktadır⁷⁰. Kaldı ki, işyerinin varlığı şart olsa bile elde edilen kazançlar bu kez diğer kazanç ve iratlar kapsamında vergilendirilecektir ve bu itibarla internette ticaret yapmak için web sitesi açan ve bu site aracılığıyla kazanç elde eden gerçek kişiler gelir vergisi yönünden; KVK'nın 1. maddesinde belirtilen tüzel kişiler vasıtasıyla söz konusu kazançların elde edilmesi durumunda ise kurumlar vergisi yönünden

⁶⁸ OECD: "Clarification on the Application....", 4-5.

⁶⁹ Murat ÇAK: a.g.m.,s.92

⁷⁰ Niyazi CANGİR: "Elektronik Ticaretin ya da İnternetin Vergilendirilmesi -III", 46-47.

mükellefiyet ve yükümlülükler gündeme gelecektir.

b - Konu

Elektronik ortamda yapılan ticari veya mesleki faaliyetlerin gelir vergilemesi ile ilgili olarak ortaya çıkardığı diğer bir sorun da elde edilen kazancın niteliği ile ilgilidir. Kazancın niteliğinin belirlenebilmesi için kazanç sağlayan faaliyet karşılığında alınan bedelin mahiyetinin belirlenmesi gerekir.

Bu sorunun çözülebilmesi için OECD bünyesinde oluşturulan teknik danışma kurulu (Technical Advisory Group-TAG) iki farklı öneride bulunmuş ve bunu bir diğer alt çalışma grubu olan mali ilişkiler komitesinin (Committee on Fiscal Affairs- CFA) görüşlerine sunmuştur. Bu önerilerden birincisi, e-ticaret yoluyla satışı gerçekleştirilen "dijital ürünler"den elde edilen gelirlerin firma karı olarak nitelendirilmesi, ikincisi ise söz konusu gelirlerin gayri maddi hak bedeli (royalties) olarak değerlendirilmesi şeklinde olmuştur. Bu iki görüş ABD ve AB ülkeleri arasında uzun bir süre tartışmalara yol açmıştır⁷¹.

OECD ülkeleri ve ABD'nin vergilendirme uygulamalarında royalty ile ticari kazançlar aynı tür vergilendirme rejimine tabi tutulmaktadır. Ancak bazı vergi anlaşmalarında bir başka ülke yerleşiginden elde edilen royaltylerin e-ticaret yapan kimsenin bu ülkede varlığına bağlı olmaksızın vergilendirmeye tabi tutulduğu anlaşılmaktadır. Örneğin, ABD-Fransa ve ABD-Kanada arasındaki vergi anlaşmalarına göre, bu ülkelerin herhangi birinde elde edilen royaltylerin yine bu ülkede vergilendirilmesi gerekmektedir⁷².

E-ticaret yapan satıcının royalty olarak kabul edilen gelirleri bir çok ülkede kaynakta kesinti yoluyla vergilendirmeye tabi tutulmaktadır. Ancak bu

⁷¹ David HARDESTY : " E- Commerce and Harmonization of World Tax System", www.ecommercetax.Com/doc/112600a.htm, (26 November 2000), 6.

⁷² Eser SEVİNÇ: "Dijital Ürünler", http://www.ymm.net/vergirehberi/dijital_urun_ve_hizmetler.htm

tür vergilendirme yöntemi bir çok aksamalara yol açmaktadır. Örneğin bir ABD mukimi web sunucusu işleten ve web sitelerini konuk eden firmanın, royalty gelirlerini vergilendirmeye tabi tutan bir ülkedeki müşterilerinden küçük tutarlı ancak işlem sayısı yüksek olacak biçimde elde ettiğini varsayalım. Bu durumda stopaj usulü ile vergilendirme yoluna gidilmesi hem pratik olmayacaktır hem de e-ticareti zahmetli kılacaktır.

Ticari kazanç veya royalty olarak sınıflandırılmış olan dijital mal ve hizmetler sunumundan elde edilen gelirler ülkeler arası vergi anlaşmaları tarafından tam olarak tanımlanamamaktadır. OECD ülkeleri vergi uygulamalarında royaltyler; bir yazara, bir mücide ya da bir yayımcıya haklarını devretmeleri karşılığında düzenli aralıklarla ödenen para veya menfaatler toplamını ifade etmektedir. Bir çok e-ticaret işlem sonucu elde edilen gelir royalty olarak değerlendirilmektedir. Örneğin, bir kullanıcı online olarak bilgisayar üzerinden okunan bir yazı için belirli bir bedel ödediğinde, bu kullanımın telif ücreti ödenmesi gereken bir işlem olduğu düşünülmektedir⁷³.

Ülkemizin de taraf olduğu OECD Model Anlaşmasının 12. maddesinde kazancın ticari kazanç ya da gayrimaddi hak bedeli olarak değerlendirilmesinin farklı sonuçları bulunmaktadır. Ticari kazançlar işyeri aracılığıyla elde edildiği takdirde kaynak ülkesi tarafından vergilenmektedir. Gayrimaddi hak bedellerinde ise, model anlaşmada vergileme hakkı ikamet ülkesine bırakılmakla birlikte, Türkiye'nin de taraf olduğu anlaşmalarda vergileme hakkı kaynak ve ikamet ülkesi arasında paylaştırılmaktadır. Buna göre, Türkiye ile Çifte Vergilemeyi Önleme Anlaşması yürürlükte bulunan bir ülke yerleşiminin ülkemizde elde ettiği gayrimaddi hak bedelleri Türkiye tarafından belli bir oranı (%10) aşmamak üzere vergilendirilebilmektedir. Anlaşma hukukuna göre, gayrimaddi hak bedeli olarak değerlendirilen kazançlar Gelir Vergisi Kanunu'nda durumuna göre, gayrimenkul sermaye

⁷³ Eser SEVİNÇ:"Dijital Ürünler",http://www.ymm.net/vergirehberi/dijital_urun_ve_hizmetler.htm

iradı veya diğer kazanç ve iratlar, bazı sınırlı hallerde ise serbest meslek kazancı kapsamında değerlendirilmiştir⁷⁴.

ba - Ticari Kazanç Olarak Değerlendirilmesi Gereken İşlemler

Yukarıda belirtilen karışıklık ortamı, model vergi anlaşmasının 12. maddesinde ortadan kaldırılmaya çalışılmış ve hangi dijital ürünlerin firma karı, hangilerinin ise gayri maddi hak bedeli olarak nitelendirilebileceği söz konusu maddede sayılmıştır. Buna göre, ticari kazanç sayılan dijital ürünler şu şekilde belirlenmiştir⁷⁵

- **Dijital Ürünlerin Download Edilmesi (İndirilmesi):** Bir Web sitesinden yazılım, müzik, video, kitap gibi dijital ürünlerin indirilmesi halinde elde edilen kazanç ticari kazanç olarak değerlendirilir. Bu halde müşteriler dijital ürünlerin bir kopyasını da çıkarmak hakkına sahip olmaktadır.

- **Dijital Ürünlerin Güncellenmesi ve Eklentiler Yapılması:** İnternet üzerinden gerçekleştirilen yazılım güncellemeleri ve eklentiler yapılması, yazılım indirilmesi ile aynı sınıflandırmaya tabi tutulmaktadır. Daha çok vergi uygulamalarına ilişkin bazı kitaplarda görülen bu güncelleme faaliyetlerinden elde edilen kazançlar da ticari kazanç kapsamındadırlar (vergileme ile ilgili bir çok dijital kitap internette satılmakta ve belirli aralıklarla bu tür güncelleme işlemlerine tabi tutulmaktadır). Yine bazı yazılımlara satın alındıktan sonra yapılan güncellemeler de bu kapsamda değerlendirilebilir (virüs programlarında bu tür güncellemelere çok sık rastlanmaktadır).

- **Dijital Ürünlerin Kullanımı:** Dijital ürünlerin geçici kullanımından kaynaklanan gelirin ticari kazanç sayılması, royalty olarak

⁷⁴ Niyazi CANGIR: "Elektronik Ticaretin ya da İnternetin Vergilendirilmesi –III", 48-49.

⁷⁵ OECD: "Technical Advisory Group on Treaty Characterization of E-Commerce Payments Draft for Comments", www.oecd.org/daf/fa/treaties/tcecommpay.htm, (24 March 2000).

değerlendirilmemesi gerekir. Geçici kullanımdan maksat dijital ürünün yararlı ömründen daha kısa bir süre kullanımıdır.

- **Tek Kullanımlık Yazılımın İndirilmesi:** Tek bir kullanım için internet üzerinden indirilen yazılımlardan elde edilen kazanç ticari kazanç olarak değerlendirilir.

- **Web Sitesi Konuk Eden Firmalar:** Bir firmaya ait bir bilgisayar üzerinde bulunan web sitesine ait program ve veri kaynaklarının depolanması, bu programları dışarıdan erişim yoluyla kullanıcıların kontrol etmeleri karşılığında elde edilen kazanç ticari kazançtır. Ayrıca canlı bağlantılı web sitelerine yapılan üyelik başvurularından elde edilen kazançlar da bu şekilde sayılmışlardır.

- **Hosting Uygulamaları :** Bilindiği üzere host, bilgilerin toplanıp depolandığı ve internete bağlı bulunan bir bilgisayardır. Hosting ise, üçüncü bir kişi ya da firma adına istenilen bilgileri depolama ve gerektiği anda bu bilgileri sahibi bulunan kişilere ücret veya çeşitli anlaşmalar karşılığında sunma işlemi olarak tanımlanmaktadır. İnternet üzerinden üçüncü kişilere ya da kurumlara ait bilgilerin ücret karşılığında depolanmasını ve istenildiği anda bu bilgilere bilgisayarlar aracılığıyla ulaşılmasını sağlayan firmaların, bu türlü faaliyetlerden elde ettikleri gelirler ticari kazanç kapsamında değerlendirilmiştir. Bu durumu bir örnekle açıklayalım. İnternet üzerinden satış yapan ve envanter kayıtlarını servis sağlayıcısının "server" inde tutan bir dijital kitap satıcısı düşünelim. İnternet servis sağlayıcısı ile kitapçının yaptığı hosting anlaşmasına göre kitapçının kendi envanter kayıtlarına kendisine ait bir bilgisayar aracılığı ile ulaşabildiğini ve stoklarına yenileri eklendiğinde bunları kendisinin kaydedebildiğini varsayalım ki bu mevcut teknoloji ile yapılabilmektedir. İnternet servis sağlayıcısının bu tür bir hizmetten elde edeceği kazanç ticari kazanç sayılacaktır.

- **Teknik Destek:** Bu tür hizmetler içerisinde çeşitli bilgisayar programlarının nasıl yüklenecekleriyle ilgili bilgilerin verilmesi, on-line olarak bazı teknik dokümanların gönderilmesi ve uzman kişilere e-mail aracılığıyla danışılması gibi işlemler yer almaktadır. Bunlardan elde edilecek kazançlar da ticari kazançtır.

- **Arama Sonuçları:** Herhangi bir online veritabanı üzerinde yapılan arama sonuçlarından elde edilen kazanç ticari kazançtır.

- **Reklam Verme:** İnternette yer alan siteler üzerinde reklam verilmesi işlemlerinden elde edilen kazanç ticari kazançtır.

- **Online Danışmanlık Hizmetleri:** Hukuk, muhasebe, müşavirlik gibi hizmetlerin internet ortamında verilmesi sonucu elde edilen kazanç firmanın ticari kazancı olarak değerlendirilecektir.

- **Data Teslim Hizmetleri:** Data teslim hizmetlerinden elde edilen kazanç ticari kazançtır.

- **Web Sitesi Üyeliği:** Web sitesi abonelik sistemi müşteriye sunulan bir hizmet olarak değerlemeye tabi tutulmalı ve ticari kazanç olarak vergilendirilmelidir.

- **Online İhaleler:** Online olarak gerçekleştirilen ihale işlemleri üzerinden elde edilen gelir ticari kazançtır.

- **Ses, Müzik ve Görüntü Yayını:** Ses, müzik ve görüntünün internet ortamında yayınlanması sonucu elde edilen gelir ticari kazançtır.

bb - Gayri Maddi Hak Bedeli (Royalty) Olarak Değerlendirilmesi Gereken İşlemler

Model vergi anlaşmasına göre gayri maddi hak bedelleri ise şu şekilde belirtilmişlerdir:

- **İndirme ve İşletim:** Eğer herhangi bir yazılım internet üzerinden indirilirse, bu ürünün satılması veya yeniden üretilmesi gibi üzerinden ticari kazanç elde edilebilecek olması halinde, bu işleminden elde edilen kazançlar royalty olarak addedilir.

- **Gizli Teknik Bilgi Kullanımı:** Gizli teknik hizmetlerin sunulması ve kullanımı veya satışından elde edilen gelir royalty kabul edilir. Bu tip bir bilginin aktarılması için ödenen ücretler, bilginin birden çok kullanımını içermedikçe royalty olarak addedilmez.

- **Patentli İçeriklerin Kullanımı:** Web sitesi sahiplerince telif ücreti karşılığı yayımlanabilen (makale, haberler gibi) içeriklerden elde edilen gelirler royaltydir.

c - Matrahın Belirlenmesi

Matrah, gelirin safi tutarı olduğu için matrahın bulunması için gayri-safi kazancın ve giderlerin belirlenmesi gerekir. Elektronik ortamda yapılan ticari ve mesleki faaliyetlerde matrahın tespiti için gerek gayrisafi kazancın belirlenmesi gerekse indirilecek giderlerin tespiti büyük önem taşımaktadır.

Gerçek kişilere ait safi ticari kazancın nasıl belirleneceği GVK'nın 38 ve izleyen maddelerinde düzenlenmiştir. Kurum kazancının belirlenmesinde ise anılan düzenlemelerin yanı sıra KVK'nın 13 ve izleyen maddelerinde yer alan hükümlere de uyulması gerekmektedir.

Anlaşma hukukunda ticari kazançların vergilendirilebilmesine ilişkin esaslar model anlaşmada ve ülkemizin taraf olduğu anlaşmalarda 7. maddede yer almaktadır. Anılan maddede, ticari kazançların kaynak ülkesi tarafından vergilendirilmesi için temel şart olan kazancın bir işyeri aracılığıyla elde edilmiş olması ilkesi belirtildikten sonra vergi matrahının belirlenmesine ilişkin esaslara geçilmektedir. Matrahın belirlenmesine ilişkin esaslar matrahın mümkün olduğu kadar fiili kazanç ve esaslar esas alınarak tespitini öngörmektedir⁷⁶.

Mevcut hukuki düzenlemelerde, gelirin bağlantılı olduğu yer (gelirin kaynağı) geleneksel iş yapısı dikkate alınarak belirlenmiştir. Gelir getirici faaliyet ile ilgili olarak farklı yerlerde işlemlerin yapıldığı e-ticaret ortamında, gelirin ne miktarda hangi yer ile bağlantılı olduğunun tespiti güçleşecektir. Öte yandan, faaliyetlerin teknolojinin sunduğu yeni imkanlarla kısmen veya tamamen işyeri ile irtibatlandırılmalarını güçleştirecek şekilde organize edilmesi de mümkündür. Bu durumda "işyerine atfedilebilme" şartı katı yorumlandığı takdirde kaynak ülkesinin aleyhine bir durum ortaya çıkmış olacaktır. Bu sebeplerle, gelirin atfedilebilmesi kuralının yeni gelişmeler paralelinde gözden geçirilmesi gerekmektedir⁷⁷.

Model anlaşma, merkez ile şube veya şubeler arasındaki işlemlerden elde edilen kazancın bölüşümünde "emsal bedel esasını" öngörmektedir. Bu uygulamanın başarısı ise uygun bir emsal firma bulunmasına bağlıdır. Mevcut şartlarda zaten güç olan bu durumun e-ticaret ortamında daha da karmaşık hale geleceği açıktır⁷⁸.

Matrahın belirlenmesinde ana merkez tarafından yapılan giderler dahil, işyeri için yapılan giderler indirilebilir. Ancak, elektronik ortamda yapılan

⁷⁶ Eser SEVİNÇ: "E-Ticarette Güvenlik", http://www.ymm.net/vergirehberi/e-ticarette_guvenlik.htm

⁷⁷ Niyazi CANGİR: "Elektronik Ticaretin ya da İnternetin Vergilendirilmesi –III", 49.

⁷⁸ İhsan GÜNAYDIN: "Elektronik Ticaretin Vergilendirme Üzerine Etkisi", 70 ;CANGİR: "Elektronik Ticaretin ya da İnternetin Vergilendirilmesi –III", 49.

işlerde ortak giderlerin dağıtımı zor olacaktır. Elektronik ortamda gerçekleştirilen faaliyetlerde geleneksel merkez ve şube örgütlenmesine bağlı kalmadan işlerin organize edilmesi mümkün olduğundan birden fazla şubeyi ilgilendiren giderlerin bu şubeler arasında paylaştırılmasında güçlüklerle karşılaşılacaktır. Yukarıda ifade edildiği gibi matrah fiili kazanç ve giderler dikkate alınarak tespit edilmektedir. Bununla birlikte, birden fazla ülkenin vergileme hakkının olduğu durumlarda götürü matrah belirleme yöntemi de gerek literatürde gerekse model anlaşmada önerilmektedir. Buna göre, her bir şubenin matrahı önceden seçilmiş ciro, ödenen sermaye ve ödenen ücret gibi kriterler dikkate alınarak belirlenmektedir. Bu yöntemin e-ticaret için uygunluğunun tartışmalı olduğu söylenebilir⁷⁹.

Burada önemle vurgulanması gereken konu; gerek aynı şirket bünyesinde merkez ve şubeler arasındaki işlemlerde, gerekse bağımlı şirketler arasındaki işlemlerde "Transfer Fiyatları" uygulamalarıyla öteden beri karşılaşıldığıdır⁸⁰. Bu gibi durumlarda, daha avantajlı bir vergi sisteminin olduğu ülkede, ürün olduğundan daha fazla fiyatlandırılmak suretiyle kazanç yüksek gösterilmekte, buna karşılık vergi oranlarının yüksek olduğu ülkede ise yüksek fiyatlandırılan girdiler, gider kalemi olarak yansıtılmak suretiyle, kazanç olduğundan daha az beyan edilmekte ve sonuç olarak firmanın ödeyeceği toplam vergi miktarı daha düşük düzeylerde gerçekleşmektedir⁸¹.

Bu uygulamalar, vergi kaçırmaya yol açmasının yanı sıra vergi miktarının bölüşümünde de haksızlıklara neden olmaktadır. Bilişim teknolojisinde geline nokta, faaliyetlerin yapay olarak vergi cennetleri veya benzeri yerlere kanalize edilmesini kolaylaştırmaktadır. Bu sebeple, önlem alınmadığı takdirde vergi gelirlerindeki azalmalarla birlikte ayrıca ülkelerin bundan alacakları pay konusunda yoğun problemlerin ortaya çıkması

⁷⁹ İhsan GÜNAYDIN, a.g.m., s.70

⁸⁰ Niyazi CANGİR: "Elektronik Ticaretin ya da İnternetin Vergilendirilmesi -III", 50.

⁸¹ Eser SEVİNÇ: "E-Ticarette Güvenlik", http://www.yymm.net/vergi rehberi/e-ticarette_guvenlik.htm

beklenmektedir⁸².

2 - KATMA DEĞER VERGİSİ AÇISINDAN

a - Genel Olarak

Uluslararası ticaret üzerinde yaptığı olumlu etki, ekonomik gelişmeyi teşvik eden yapısı (özellikle tüketim tipi katma değer vergisi), bünyesinde barındırdığı oto-kontrol mekanizmasından kaynaklanan kaçakçılığı önleyen özelliğiyle harcamalar üzerinden alınan vergiler arasında kuşkusuz en önemlisi ve en gelişmiş katma değer vergisidir⁸³.

Ülkemizin de dahil olduğu birçok Avrupa ülkesinde genel tüketim vergisi olarak KDV uygulanmaktadır. Ancak; ABD ve Avustralya gibi, KDV yerine satış vergileri tercih eden ülkeler de bulunmaktadır.

3065 Sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu'nun verginin konusunu teşkil eden 1. maddesi hükmüne göre; *Türkiye'de yapılan aşağıdaki işlemler KDV'ye tabi bulunmaktadır:*

-Ticari, sınai, zirai faaliyet ve serbest meslek faaliyeti çerçevesinde yapılan teslim ve hizmetler,

-Her türlü mal ve hizmet ithalatı,

-Diğer faaliyetlerden doğan teslim ve hizmetler.

İşlemlerin Türkiye'de yapılması kavramı:

-Malların teslim anında Türkiye'de bulunmasını

-Hizmetlerin Türkiye'de yapılmasını, değerlendirilmesini veya hizmetten

⁸² Niyazi CANGIR: "Elektronik Ticaretin ya da İnternetin Vergilendirilmesi –III", 50.

⁸³ Ufuk BAKKAL; "Elektronik Ticaretin Vergilendirilmesi–II", Yaklaşım , 98, (Şubat 2001),236.

Türkiye’de faydalanılmasını ifade eder (KDVK, md.6).

Bu hükmün uygulanmasında teslimi yapan kişinin uyruğu önemli değildir⁸⁴. Görüldüğü gibi KDVK’ya göre bir işlemin nerede vergilendirileceği coğrafi olarak bir yere bağımlılık temeline oturtulmuştur⁸⁵.

Hizmetlerin Türkiye’de yapılmasında üç ayrı kriter öngörülmüştür. Buna göre, hizmetin Türkiye’de yapılması, değerlendirilmesi veya hizmetten Türkiye’de faydalanılması hallerinde hizmet Türkiye’de vergilendirilecektir.

KDVK’nın 6. maddesinde geçen değerlendirme kavramının GVK’nın 7. maddesine göre tayin olunacağı belirtilmiştir. GVK’nın anılan maddesinde değerlendirme kavramı; *ödemenin “Türkiye’de yapılması veya ödeme yabancı memlekette yapılmışsa, Türkiye’de ödeyenin veya nam ve hesabına ödeme yapılanın hesaplarına intikal ettirilmesi veya karından ayrılmasıdır.”* şeklinde tanımlanmaktadır.

4503 Sayılı Kanunla KDVK’nın 6(b) maddesi değiştirilmiş, “değerlendirme” ifadesi ile buna bağlı olarak parantez içi hükmün (Yani 7.md.) metinden çıkarılmasından sonra Kanunu’nun 6(b) maddesi “Hizmetin Türkiye’de yapılmasını veya hizmetten Türkiye’de faydalanılmasını,” şeklini almıştır.

Bu değişiklik, AB ülkelerinin hem KDV hem de dolaylı vergiler konusunda uyum sağlamak için oluşturdukları 6 No’lu direktif doğrultusunda yapılmıştır. Bu direktifte hizmetin ifa yeri 9. maddede ayrıntılı olarak düzenlenmiştir⁸⁶. Anılan maddeye göre hizmet ifası;

⁸⁴ Niyazi CANGİR: “Elektronik Ticaretin ya da İnternetin Vergilendirilmesi –III”, 52.

⁸⁵ BİLTEN: “Elektronik Ortamda Vergilendirme ve Vergi Toplama”, <http://www.bulten.medu.tr/informationsecurity/eticaret/rapor/finans.html>

⁸⁶ Avrupa Birliği Katma Değer Vergisi Mevzuatı: T.C. Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü Yayını, <http://www.gelirler.gov.tr>

“Hizmetin ifa edildiği yer hizmeti ifa edenin işyerinin veya hizmeti yürütmek için kullandığı iş merkezinin veya böyle yerlerin olmaması durumunda daimi adresinin olduğu veya daimi ikametgahının bulunduğu yerdir” hükmü yer almaktadır.

4503 Sayılı Kanunla yapılan değişiklikten önce KDV Kanunu’nda hizmetin ifa yerini belirleyen bir kriter olarak değerlendirme kriteri de yer alıyordu. Hizmetin verilme yerinin tespiti “değerlendirme” kriterine bağlandığı zaman, Türkiye’de gider ya da maliyet kayıtlarına intikal ettirilen bütün harcamaların (fiilen hangi ülkede ifa edilmiş olursa olsun) Türkiye’de ifa edilmiş sayılarak KDV’ne tabi tutulması gerekmektedir⁸⁷.

Değerlendirme esasına dayalı bir kriter Avrupa Birliği uygulamasında yer almamaktadır. Esasen değerlendirme kriteri, bir işlem vergisi olan gider vergilerinin mantığına da uygun düşmemektedir.

Maliye Bakanlığı, değerlendirme esasının yürürlükte olduğu dönemlerde de, bu esası son derece esnek yorumlamış ve ticari faaliyet kapsamına giren işlemlerde değerlendirme esasına dayalı vergileme yapılmayacağını açıklamıştır. Buna göre örneğin, ihraç edilecek mallar için yurt dışındaki firmalara yaptırılan pazarlama, reklam ve tanıtım hizmetleri, Türkiye’de değerlendirilmekle birlikte Türkiye’de KDV’ye tabi olmayacaktır.

Bakanlığın bu görüşüne rağmen, farklı uygulamalarla karşılaşmış, Danıştay’dan da söz konusu işlemlerin vergiye tabi olması gerektiği yönünde kararlar çıkmıştır⁸⁸. Bu nedenle söz konusu 6. maddede değişiklik yapılarak değerlendirme kriterinin madde metninden çıkarılması ihtiyacı ortaya çıkmıştır⁸⁹.

⁸⁷ Mahmut VURAL: “Katma Değer Vergisinde Hizmetin Verildiği Yer-II”, Vergi Dünyası, 231, (Kasım 2000), 16.

⁸⁸ Danıştay 11. Dairesinin 13.01.1997 tarih ve E:1995/5054,K:1997/168 sayılı; 25.09.1996 tarih ve E:1996/5451, K:1996/3217 sayılı kararları

⁸⁹ Mahmut VURAL: “Katma Değer Vergisinde”, a.g.m., 16.

KDV Kanunu'nun 6(b) maddesinin de 4503 Sayılı Kanunla yapılan değişiklikten sonra Türk KDV mevzuatında hizmetin verildiği yerin tespiti konusunda iki temel kriter kalmıştır. Bunlar;

- İfa yeri veya
- Yararlanma yeri

kriterleridir.

Bunlardan birisi temel kural, diğeri özel kural niteliğinde olan kurallar değildir. Bütün hizmetler için her iki kuraldan uygun olan geçerli olacaktır. Belli bazı hizmetler için bir kuralın diğerkleri için öbür kuralın uygulanması söz konusu değildir.

Bu kriterlere göre, Türkiye'de ifa edilen veya Türkiye'de yararlanılan hizmetler Türkiye'de yapılmış sayılarak Türkiye'de vergiye tabi tutulacaktır⁹⁰.

Türkiye'de ifa edilen veya Türkiye'de yararlanılan hizmeti yapanın Türkiye'de kanuni merkezi, iş merkezi veya işyerinin bulunmaması veya Türkiye'de ikamet etmemesi halinde bu hizmeti alanların sorumlu sıfatıyla beyanda bulunması gerekecektir⁹¹.

Türkiye'de fiilen ifa edilmemekle birlikte Türkiye'de yararlanılan hizmetler için hizmetten Türkiye'de yararlananların hizmet ithalatı nedeniyle sorumlu sıfatıyla beyanda bulunmaları gerekir. Hizmet ithalatı uygulamasında sorumlu sıfatıyla beyan bakımından, hizmeti alanın vergi mükellefi olması şart değildir.

Fiilen Türkiye'de ifa edilmekle birlikte yurt dışında yararlanılan

⁹⁰ Mahmut VURAL: " Uluslararası Hizmetlerin Vergilendirilmesi" , Vergi Dünyası,234, (Şubat 2001), 31.

⁹¹ Mahmut VURAL: " Uluslararası ..." , a.g.m., 31.

hizmetler ise hizmet ihracatı kapsamında tam istisnaya girer. Hizmet ithalatı veya hizmet ihracatı kapsamında işleme tabi tutulacak hizmetler için bir sınırlama söz konusu değildir. Bütün hizmetler gerekli şartların sağlanması koşuluyla hizmet ithalatı veya hizmet ihracatı çerçevesinde işlem görebilir.

26 Seri No.lu KDV Genel Tebliğinde hizmet ihracına ilişkin detaylı açıklamalar yapılmıştır. Bu açıklamalar, 30 Seri No.lu Genel Tebliğ ile bazı değişikliklere uğramıştır. Söz konusu genel tebliğlerde yapılan açıklamalara göre hizmet ihracatında katma değer vergisi istisnası uygulanabilmesi için aşağıdaki şartların birlikte gerçekleşmiş olması zorunludur.

- Hizmet Türkiye’de yurt dışındaki bir müşteri için yapılmış olmalıdır; hizmet sunulan kişinin ikametgahı, işyeri, kanuni ve iş merkezinin yurt dışında bulunması veya yurt içinde bulunan bir firmanın, yurt dışında kendi adına müstakil olarak faaliyet gösteren şube, acenta, temsilci ve bürosunun olması gerekmektedir.

- Fatura veya benzeri nitelikteki belge yurt dışındaki müşteri adına düzenlenmelidir; yapılan hizmet ile ilgili olarak düzenlenecek fatura veya benzeri belgenin, yurt dışındaki bir müşteri adına düzenlenmesi gerekir.

- Yurt dışındaki müşteri için yapılan hizmete ait bedelin, Türkiye’ye döviz olarak getirilmesi zorunludur. İstisnadan yararlanacak olanın döviz alım bordrosu veya dövizin Türkiye’ye getirildiğini tevsik eden, kambiyo mevzuatına göre geçerli diğer bir belge ile bunu tevsik etmesi gerekmektedir.

- Hizmetten yurt dışında yararlanılmalıdır. Diğer bir anlatımla, yurt dışındaki müşteri için verilen hizmetin bu müşterilerin, Türkiye’deki faaliyetleri ile ilgisinin olmaması gerekmektedir. Hizmetten yurt dışında faydalanılması şartı, ifa edilen hizmetin yurt dışında faydalanılmak üzere Türkiye dışına çıkmış olmasını ifade etmektedir.

Türkiye’de finansal hizmetlerin vergilemesinde ise KDKV’nın 17/4 maddesine göre, BSMV kapsamına giren işlemler KDV’den müstesnadır. BSMV’nin kapsamına bankacılık, sigortacılık, ikrazatçılık ve menkul kıymetlere aracılık gibi finansal hizmetler girmektedir. KDKV’daki finansal işlemlere ilişkin istisna kısmi istisna niteliğinde olduğundan, bu işlemlere ilişkin alış ve giderlere ait KDV indirim ve iade konusu yapılamamakta, gider ya da maliyet olarak dikkate alınmaktadır. Bu nedenle finansal hizmetler sunan mükellefler, dolaylı olarak KDV ödemektedirler.

Günümüzde KDV, e-ticaret açısından çözüme ulaşılması gereken öncelikli bir konu durumuna gelmiştir. Yürürlükteki haliyle KDV e-ticaret üzerinde hayli etkin bir konumdadır. Ancak, yine de uluslararası işlemlerde uygulanabilirliğini artırmak için KDKV’ya bazı ekleme ve düzeltmelerin yapılması kaçınılmazdır. KDV’nin tarh edilmesi ve tahsilinin temini için düzenleyici adımlar atılmalıdır⁹². Bunun nedeni mevcut KDV sistemleri, mal teslimleri ve özellikle de hizmet ifalarının büyük ölçüde ülke sınırları dahilinde gerçekleştiği dönemlerde geliştirilmiştir. Bu yapı içerisinde. Örneğin bir hizmetin nerede vergilendirileceği hususu işlemi yapan kişinin bulunduğu yer veya hizmetin yapıldığı yer esas alınarak belirlenmiştir. E-ticaret bu ticaret yapısını değiştirmektedir. Bu sebeple, sınır ötesi mal ve hizmet ticareti çok fazla göz önüne alınmadan konulan KDV ilkelerinin bu çerçevede gözden geçirilmesi ihtiyacı ortaya çıkmaktadır⁹³.

E-ticaret ile birlikte KDV uygulamalarında ortaya çıkabilecek sorunlar büyük ölçüde yapılan işlemin niteliği ve işleme taraf olanların kimliğine bağlı bulunmaktadır. KDV ve benzeri satış vergilerine tabi olan işlemler, mal teslimleri ve hizmet ifaları olmak üzere iki ana kategoriye ayrılmaktadır. Bu işlemlerin aynı ülkenin vergileme sınırları içerisinde elektronik ortamda gerçekleştirilmesinin vergi hukuku açısından önemli bir sorun yaratması

⁹² Eser SEVİNÇ: “E-Ticaret ve KDV”, <http://www.ymm.net/vergirehberi/elektronik-ticaret-ve-kdv.htm>

⁹³ Niyazi CANGIR: “Elektronik Ticaretin ya da İnternetin Vergilendirilmesi –IV”, Yaklaşım, 72, (Aralık 1998), 80.

beklenmemektedir. E-ticarette bağlantılı KDV sorunları, ülkeler arası mal teslimleri ve özellikle de hizmet ifaları ile ilgili olarak beklenmektedir.

"Hizmetin yapıldığı yer" genel olarak saptanması göreceli olarak kolay olan bir ölçüttür. Öte yandan "hizmetten faydalanılan yer" daha öznel ve belirlenmesi oldukça zor olan bir kavramdır. Faydalanma "çok kapsamlı ve genel bir ölçüdür"⁹⁴. Şükrü Kızılot'a göre "hizmetten Türkiye'de faydalanılması deyimi, değişik yorum ve değerlendirilmeye açık, sübjektif bir ifadedir"⁹⁵. Kutlan ve Kutlan'ın deyimiyle göre ise "faydalanılma" sözcüğü yanıltıcı bir ifade olup, bugüne kadar değişik uygulamaları beraberinde getiren yorumlamalara sebep olmuştur"⁹⁶. İlk bakışta hizmetten faydalanma ile ticari faaliyetin varlığı veya gelirin elde edilmesi arasında bir ilişki kurmak sorunu çözecek bir yöntem gibi görünmektedir. Başka bir ifade ile bir kişinin hizmet satın alması ticari faaliyetin bir göstergesi ise, o kişi bu durumda hizmetten faydalanmıştır, ticari faaliyet de zorunlu olarak kişinin ikamet ettiği ülkede gerçekleştiğinden, faydalanma yeri hizmeti satın alan kişinin ikamet ettiği ülkedir"⁹⁷.

Bu yaklaşım sorunu çözüyor gibi gözükse de, aslında konuyu daha karmaşık hale sokmakta ve gerçek bir çözüm getirmemektedir. İlk önce KDV'nin bir tüketim vergisi olduğunu hatırlayarak ticari faaliyet gibi bir kavramın irdelemeyi yanlış bir yöne götürebileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Nitekim aldığı hizmetten fayda sağlayan tüketici konumundaki bir çok insan için herhangi bir ticari faaliyet söz konusu olmadığı gibi, işletmelerin satın aldığı her hizmetin de zorunlu olarak ticari faaliyete yönelik olması gerekli değildir. Dolayısıyla faydalanmanın ticari

⁹⁴ Bkz. Abdullah Aykon DOĞAN: Belçika Katma Değer Vergisi Sistemi ve Uygulaması, Maliye ve Gümrük Bakanlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Yayını, 264, Ankara, 1985, 42.

⁹⁵ Bkz. Şükrü KIZILO: Katma Değer Vergisi Kanunu ve Uygulaması, Ankara, 1996, 329.

⁹⁶ Bkz. Müfit KUTLAN - Serhat KUTLAN : "Yurtdışındaki Müşterilerine Verilen İthalatla İlgili Aracılık Hizmetlerinin Katma Değer Vergisi Kanunumuz Açısından İncelenmesi", 114, Vergi Dünyası, (Şubat 1991), 43.

⁹⁷ Jak KAMHL: a.g.m., http://www.degisim.org/yazarlar/elektronik_hizmetlerin_vergi.htm

faaliyet ile tanımlanmaya çalışılması halinde faydalanmanın mevcut olduğu bir çok işlem KDV dışı kalmış olacaktır⁹⁸.

Ayrıca "hizmetten faydalanılan yer, ticari faaliyetin gerçekleştiği yerdir" gibi bir kural koymakla kanun hükmünün amacından uzaklaşmış olunmaktadır. Çünkü bu kuralla varılan sonuç "vergileendirme her halükarda hizmeti satın alan kişinin ülkesinde yapılır" şeklinde ortaya çıkmakta ve "hizmetten faydalanma" kavramı tamamen ortadan kaybolmaktadır⁹⁹.

Sınır ötesi işlemlerde vergiye tabi bir işlemin birden fazla vergiye tabi tutulmaması veya tümünden vergi dışı kalmaması için söz konusu işlemlerin hangi hallerde, hangi ülke tarafından vergilendirileceğinin açık kurallara bağlanması ve bu kuralların tüm ülkelerce benimsenmesi gerekir. İşlemlerin nerede vergilendirileceği konusunda farklı kuralların kabul edildiği hallerde çifte vergileme veya hiç vergilememe riski çok yüksektir. Her iki durum da rekabet ortamını olumsuz etkilediği için arzu edilmemektedir.

E-ticaret ile birlikte sınır ötesi işlemlerin yaygınlaşacağı, hizmet ticaretinde önemli gelişmeler kaydedileceği tahmin edilmektedir. Bu trendin sağlıklı bir şekilde gelişmesi ve e-ticaretin gelişiminin engellenmemesi için aynı işlemin birden fazla ülke tarafından vergilendirilmesine yol açacak uygulamaların ortadan kaldırılması gerekmektedir. Bu çerçevede atılacak en önemli adım daha önce de ifade edildiği gibi her işlemin bir kez vergilenmesi sonucunu sağlayacak ve tüm ülkelerce benimsenmiş kuralların vergi sistemlerine yerleştirilmesi olacaktır. Çünkü, küreselleşme olgusunun yaşandığı günümüz dünyasında hiç bir ülke tek başına hareket edemez. Özellikle çifte vergilendirmenin veya hiç vergilendirmemenin söz konusu olduğu tüketim vergileri üzerinde devletler arası mutlak bir uzlaşının

⁹⁸ Jak KAMHL: a.g.m., http://www.degisim.org/yazarlar/elektronik_hizmetlerin_vergi.htm

⁹⁹ Jak KAMHL: a.g.m., http://www.degisim.org/yazarlar/elektronik_hizmetlerin_vergi.htm

sağlanması gerekmektedir¹⁰⁰. Bu konuda önerilen kural, mal ve hizmetlerin tüketildikleri yerde vergilendirilmesi ilkesidir. Bu ilkeye göre, mal ya da hizmetler hangi ülkenin vergileme sınırları içerisinde teslim/ifa edilmiş ise söz konusu işlemi vergilendirme hakkı o ülkeye ait olmalıdır. Aslında bu uygulama teoride “*varış ilkesi*” (*Destination Principle*) olarak adlandırılmakta ve mal teslimleri için büyük ölçüde uygulanmaktadır. Bunun sonucu olarak da ihracat vergiden istisna edilirken ithal vergiye tabi tutulmaktadır. Aynı ilkenin hizmetlere ve sayısal ürünlere de uygulanması halinde vergileme hakkının belirlenmesi ile bağlantılı sorunlar önemli ölçüde giderilmiş olacaktır¹⁰¹.

KDV'nin en çok uygulandığı bölge olan Avrupa Birliği ülkeleri e-ticaret üzerinden KDV hususunda eşgüdümlü hareket etmek suretiyle gerek OECD ülkeleri gerek diğer ülkeler ile birlikte çalışmalara başlamışlardır. Ekim 1998 tarihinde OECD ülkeleri Bakanları düzeyinde yapılan Ottawa Konferansında bir takım tedbir ve ilkeler belirlenmiştir.

Ottawa Konferansında yapılan görüşmeler sonucunda;

- KDV'nin tüketimin yapıldığı yerde tahakkuk ettirileceği,

- Gümrük vergileri ve KDV açısından dijital ürünlerin fiziki mal olarak kabul edilmeyeceği (Dijital ürünlerin hizmet olarak kabulü gümrük vergisinin uygulanamayacağı anlamına gelmektedir).

önerilerinde bulunulmuştur¹⁰².

¹⁰⁰ Eser SEVİNÇ: “E-Ticaret ve KDV”, <http://www.ymm.net/vergirehberi/elektronik-ticaret-ve-kdv.htm>

¹⁰¹ Niyazi CANGİR: “Elektronik Ticaretin ya da İnternetin Vergilendirilmesi –IV”, 81.

¹⁰² Eser SEVİNÇ: “E-Ticaret ve KDV”, <http://www.ymm.net/vergirehberi/elektronik-ticaret-ve-kdv.htm>

b - KDV Yönünden Elektronik Ticaret İşlemleri

KDV yönünden e-ticaret işlemleri internet üzerinden sipariş edilerek teslim edilen fiziki mallar ve dijital ürünlerin on-line teslimi şeklinde sunulan hizmetler olarak ikiye ayrılarak incelenebilir.

ba - İnternet Üzerinden Sipariş Edilen Fiziki Malların Tesliminde KDV

Fiziki mallardaki e-ticaret, söz konusu malların on-line olarak sipariş edilmesi, ayrıca duruma göre ödeme, sözleşme, belge düzenleme ve benzeri unsurların elektronik ortamda tamamlanması şeklinde gerçekleşmektedir¹⁰³. Ancak, e-ticaret üzerinden yapılan işlemlerin bir çoğu fiziki malların teslimi ile sonuçlanır. Yürürlükteki mevzuata göre, KDV malların teslim edildiği yerde (ülkelerde) tarh ve tahakkuk ettirilir. Bu açıdan fiziki malların tesliminde KDV sorunu bulunmamaktadır. Fiziki malların ithalinde gümrükten geçiş esnasında gerek gümrük vergilerinin gerek KDV'nin tahsili sağlanmaktadır¹⁰⁴. Bu, hem işletmeler arasındaki mal ithalatında hem de nihai tüketicilere yönelik ithalat için geçerlidir.

bb - Dijital Ürünlerin On-Line Teslimi Şeklinde Sunulan Hizmetlerin Gerçekleştirilmesinde KDV

Bilişim teknolojisindeki gelişmeler sonucu ortaya çıkan önemli değişimlerden bir tanesi de bazı hallerde mal ve hizmet arasındaki geleneksel ayrımın kaybolmasıdır. Kitap, dergi, gazete, müzik kaseti, bilgisayar programı, sinema filmi ve benzeri ürünlerin sanal ortamda ücreti karşılığında ya da bedelsiz olarak alınıp bilgisayar sabit diskine veya benzeri bir ortama aktarılması mümkün bulunmaktadır. Bu ürünler sayısal ürünler olarak isimlendirilmektedir ve geleneksel ayrımdaki mal veya hizmet tanımına

¹⁰³ Niyazi CANGIR: "Elektronik Ticaretin ya da İnternetin Vergilendirilmesi –IV ", 82.

¹⁰⁴ Eser SEVİNÇ: "E-Ticaret ve KDV", <http://www.ymm.net/vergirehberi/elektronik-ticaret-ve-kdv.htm>

uymamaktadır. Bununla birlikte, özellikle vergileme açısından, bu ürünlerin hizmetler gibi değerlendirilmesi gerektiği şeklinde anlayış büyük ölçüde kabul görmektedir¹⁰⁵.

Başlıca sorun e-ticaret aracılığıyla firmalar arası sayısal ürünlerin satışı/hizmet sunumları üzerinden hesaplanan KDV'nin tarh ve tahsilinin sağlanmasıdır. Ayrıca firmalardan nihai tüketicilere yapılacak sayısal ürün satışı/hizmet sunumları üzerinden de KDV'nin nasıl tarh ve tahakkuk ettirilebileceği konusunda büyük sorunlar bulunmaktadır.

c - Elektronik Ticaret İşlemlerinde KDV Ödemesi

E-ticaret çerçevesinde hizmet sunumlarının KDV açısından sonuçları değerlendirilirken KDV mükelleflerinin firmalar arası hizmet sunumları ve nihai tüketicilere hizmet sunumları şeklinde ikili ayrıma gidilmesi olayın daha sağlıklı değerlendirilebilmesi açısından gereklidir.

Hizmet ithal eden kişi KDV mükellefi ise veya mükellef olmamakla birlikte vakıf, dernek gibi kurumsal örgütlenmeye sahip bir birim ise hizmet ithalatı dolayısıyla doğan verginin ilgili vergi idaresine yatırılmasında şu yöntemler kullanılabilir;

i - Hizmeti sunan başka bir ifade ile hizmeti ihraç eden ve yerleşik olmayan kişinin sorumlu tutulması,

Bu uygulamada bir başka ülkeye hizmet ihraç eden kişi, bu işlem dolayısıyla doğan vergiyi mükellefiyet tesis ettirmek suretiyle diğer ülkenin vergi idaresine yatırmakla yükümlü tutulmaktadır. Hizmet ihracatçısının bir iş yerine veya sabit bir yere sahip olmadığı hallerde bu uygulamanın getirdiği ilave külfetler dolayısıyla ticareti caydırıcı etkisinin olduğu açıktır.

¹⁰⁵ Niyazi CANGIR: "Elektronik Ticaretin ya da İnternetin Vergilendirilmesi –IV ", 83.

ii - Hizmeti ithal eden kişinin veya başka bir aracının vergiden sorumlu tutulması,

Bu uygulama basit ve pratik olmasının yanı sıra hizmet ihracatçısına ilave külfetler yüklemeyi için özellikle küçük ve orta ölçekte hizmet ticaretini (ihracatını) teşvik edici nitelikte olduğu söylenebilir¹⁰⁶.

Ülkemizde ikinci yöntem olan sorumluluk uygulaması benimsenmiştir. Bu uygulama hem vergi idaresi hem de ihracatçı açısından tercih edilebilir olmakla birlikte nihai tüketicilere yönelik hizmet sunumlarında etkin olarak işlemesi mümkün değildir. Zira, nihai tüketicilere yönelik elektronik hizmet ticareti geliştikçe "sorumlu" sayısı da artacaktır. Hatta müşterilerin bir çoğunun vergilendirmeden haberi dahi olmayacaktır. Vergi idaresinin çok sayıda sorumluyu izlemesi hem son derece güç, hem de mevcut şartlarda çoğunlukla imkansızdır.

Günümüzde nihai müşteriye e-ticaret yoluyla verilen hizmet ihmal edilebilir boyutlarda ise de gelecekte teknolojik gelişmeler sayesinde bu durumun tersine döneceği anlaşılmaktadır. Yazılım (Software), müzik ve video dosyalarının yüksek hızlarda transferi mümkün oldukça, e-ticaret yoluyla nihai müşterilere verilen hizmet hacmi ve değeri artacaktır¹⁰⁷. Bu şekildeki ticaretin artması ile bu işlemlerin vergilendirilmesi için yeni formüller üzerinde düşünülmesi gerekmektedir.

Yürürlükteki mevzuat, üzerinde yapılacak düzeltme ve değişikliklerle e-ticaretin olumlu yönde gelişmesini sağlayacak biçimde uyumlaştırılabilir. KDV'nin bireyler tarafından beyan edilebilmesi tarh ve tahakkukunun

¹⁰⁶ Niyazi CANGIR: "Elektronik Ticaretin ya da İnternetin Vergilendirilmesi –IV ", 82.

¹⁰⁷ Eser SEVINÇ: "E-Ticaret ve KDV", <http://www.ymm.net/vergirehberi/elektronik-ticaret-ve-kdv.htm>

kolaylaştırılması amacıyla, devletler tarafından aşağıda belirtilen düzenlemeler yapılabilir¹⁰⁸.

-Uluslararası e-ticaret yapan firmaların tahsil ettikleri vergiyi kendi vergi idarelerine yatırmalarının ardından bu vergi idaresine verginin transferi sağlanabilir,

-Finansal kurumlar kurmak suretiyle verginin stopaj yoluyla kesilmesine ve bu kuruluşların vergiyi ilgili vergi idaresine yatırılmasına aracılık etmesi sağlanabilir¹⁰⁹.

Günümüzde devletler KDV konusunda radikal bir değişiklik düşünmemektedirler ancak, ufak değişikliklerle tüketimin gerçekleştiği yerde vergilendirilmenin yapılabilmesine yönelik idari tedbirleri almaya başlamışlardır. Diğer mal teslimlerinde olduğu gibi elektronik olarak verilen hizmetleri de vergilendirebilen devletlerin aşağıda belirtilen düzenlemeleri gerçekleştirmeleri gerekmektedir¹¹⁰:

-Hizmetler için temel vergilendirme yeri kuralı yeniden gözden geçirilmelidir,

-Firmaların veya nihai tüketicilerin yerleşim yerine ilişkin olarak vergi kaçırmaya olanak sağlayıp sağlamadığı araştırılmalıdır.

-Firmalar arası "Reverse Charge=Ters Ödeme" mekanizmasının kullanımına devam edilmesi hususu gözden geçirilmelidir.

¹⁰⁸ Eser SEVİNÇ: "E-Ticaret ve KDV", <http://www.ymm.net/vergirehberi/elektronik-ticaret-ve-kdv.htm>

¹⁰⁹ SEVİNÇ: "E-Ticaret ve KDV", <http://www.ymm.net/vergirehberi/elektronik-ticaret-ve-kdv.htm>

¹¹⁰ Eser SEVİNÇ: "E-Ticaret ve KDV", <http://www.ymm.net/vergirehberi/elektronik-ticaret-ve-kdv.htm>

-Nihai tüketicilere satış yapan yabancıların muhasebe defter ve kayıtlarının izlenmesi usulleri geliştirilmelidir.

-Aynı veya farklı yerleşim yerinde aynı hizmetten yararlananlara uygulanacak kurallar belirlenmelidir.

-İş dünyasını vergi sorunlarını çözücü mahiyette sonuçlara ulaşmak için desteklemek gerekmektedir.

Bu bağlamda iş dünyasına uluslararası satışları izlemekte kullanılacak sipariş izleme süreçlerini geliştirecek yazılımları kullanması teşvik edilebilir¹¹¹. Buna rağmen iyi bir vergileme sisteminin işleyebilmesi için uluslararası anlaşmaların yapılmasına gerekmektedir. Çünkü sayısal ürünlerin vergilendirilmesi konusunda (bilgi teknolojisinde) gelişmiş ülkeler, özellikle de en büyük ihracatçı olan ABD, uluslararası sayısal ürün ticaretinin (bu bağlamda e-ticaretin) vergilendirilmesine karşı tavır alırken, bu tür ürünlerin ithal edicisi durumunda olan (KDV gelirlerinin azalmasını istemeyen) ülkeler vergilendirme yönünde görüş beyan etmektedir¹¹².

E-ticaretin gelişmesiyle birlikte devletlerin verginin tarh, tahakkuk ve tahsil ettirilmesinde uygun ve ortak yöntemi bulmaya çalışacakları kesindir. Çünkü, ticaretin globalleşmesi sonucu yaratılan katma değerün ülkelere vergilendirilmesi yalnız başlarına mücadele edebilecekleri bir konu olmaktan uzaktır.

3 - DAMGA VERGİSİ AÇISINDAN

Damga vergisi işlemler üzerinden alınan bir vergidir. İşlemleri tevsik eden yahut hukuksal bir kimlik kazandıran kağıtlar damga vergisine tabidir.

¹¹¹ Eser SEVINÇ: "E-Ticaret ve KDV", <http://www.ymm.net/vergirehberi/elektronik-ticaret-ve-kdv.htm>

¹¹² Aziz ÖZBEK: "Bilgisayar Yazılım Programları ve Vergi Hukukundaki Yeri", Vergi Sorunları, 142, (Temmuz 2000), 204.

Damga vergisinin konusu, DVK'ya ekli (1) No'lu tabloda yazılı kağıtlardır¹¹³. Bu itibarla 488 Sayılı DVK'ya göre bir belgenin damga vergisine tabi olabilmesi için;

- Kağıt olmalı,
- Yazılıp imzalanmak veya imza yerine geçen bir işaret konmak suretiyle düzenlenmeli,
- Her hangi bir hususu ispat veya belli etmek için ibraz edilebilmeli,
- Kanuna ekli (1) sayılı tabloda yer almalıdır.

Damga vergisi yukarıdaki şartları haiz "kağıtlar"ı vergilendirmek amacıyla konulmuştur. Yine, anılan Kanunun 15. maddesinde *"Damga vergisi, kağıtlara pul yapıştırılması ve bu kanunda gösterilen hallerde basılı damga konulması veya makbuz verilmesi veyahut istihkaktan kesinti yapılması şekillerinden biriyle ödenir. Bu ödeme şekillerinin hangi işlemler için ne surette uygulanacağını tespitte Maliye Bakanlığı yetkilidir"* hükmü yer almaktadır.

Yukarıdaki hükümlerden anlaşılacağı üzere, klasik düzende damga vergisini ilgilendiren işlemlerin internet ortamında ve e-ticarete konu uygulamalarda tanımlamadan kaynaklanan sorunlara sahip olduğunu görülmektedir. E-ticaret yapısı gereği, ticari işlemlerin kağıt yerine sanal ortamda yapılmasını gerektirmektedir. Öncelikle anılan kanunda sözü edilen "kağıt" sözcüğünün elektronik ortamda karşılığının ne olduğu, ifade edilen "imza" sözcüğünün bu ortama denk düşün eş anlamlısının mevcut olup olmadığı tartışmaya açıktır. Ayrıca anılan Kanunun 15. maddesinde sayılan ödeme şekillerinin dışında varsayılan "elektronik ödeme" yönteminin geçerli sayılıp sayılmayacağı da tartışmaya açıktır¹¹⁴.

¹¹³ Ahmet KIRMAN: 488 Sayılı Damga Vergisi Kanunu Serhi, (Ankara,1997),12.

¹¹⁴ Ercan ALPTÜRK: " İnternet Ortamında Yapılan Elektronik Sözleşmelerde ve İhalelerde Damga Vergisi Uygulanabilir mi?", *Yaklaşım*, 99, (Mart-2001), 142.

DVK, “kağıt” ortamından başka hiçbir taşıyıcı veya nakledici ortamı veri olarak kabul etmediğinden, sanal ortamda gerçekleştirilebilecek sözleşmelerde boşluk doğması olasılığı yüksektir. Aynı şekilde, DVK’da ifade edilen “imza” sözcüğünün, elektronik ortamda yapılacak bir sözleşmeye ilişkin olarak tarafların kullanacakları imzanın bilinen elle atılan imzadan çok farklı olacağı ve bu noktada yasal düzenlemelerde boşlukların var olduğu bir gerçektir¹¹⁵.

Elektronik ortama uyumlu bir hukuki yapının tesisi ve elektronik noter, sayısal imza ve onay makamı gibi kavramlara geçerlik kazandırılması ile birlikte, elektronik ortamdaki bu kayıtların da hukuki geçerliliği olacak ve mükellefler ticari işlemlerinin çoğunu bu ortamda yapacaklardır. Bu durumda elektronik ortamda düzenlenen sözleşme, teklifname ve beyannameler, mevcut mevzuata göre damga vergisine tabi olmayacaktır. Bu durumda, e-ticaretle birlikte damga vergisi önemini yitirecektir. Bu sonuca meydan vermemek için iki çözüm düşünülebilir. Bunlardan birincisi, Borçlar Kanunu’ndaki “imza” tanımı sayısal imzayı da içerecek şekilde değiştirilmesidir. Ayrıca elektronik ortamdaki işlemlerin de damga vergisine tabi tutulabilmesi için kanundaki “kağıt” ve “imza” tanımları değiştirilebilir¹¹⁶. Bunun yanında yeni ortamın damga vergisine tabi tutulabilmesi için gerekli diğer değişiklikler (“ödeme şekilleri” tanımı gibi) yapılarak, bir boşluk oluşması engellenebilir. İkincisi ise, elektronik ortamda yapılan ve kağıtlı ortamda damga vergisine tabi olan işlemler için yeni bir vergi düşünülmesine yöneliktir. Örneğin bir muamele vergisi olarak teklif edilen “bit vergisi”, elektronik ortamda yapılan ve elektronik noter tarafından saklanan kayıtların vergilendirilmesinde kullanılabilir. Ancak bunun için hangi işlemlerin elektronik noterde gerçekleştirileceğinin ve “bit vergisi”nin işlemlerin elektronik değeri mi, yoksa ekonomik değerleri üzerinden mi alınacağının kararlaştırılması gerekir¹¹⁷.

¹¹⁵ Ercan ALPTÜRK, a.g.m., 143.

¹¹⁶ Aziz ÖZBEK: “ Elektronik Ticaret ve Vergilendirilmesi – III ”, 46.

¹¹⁷ Aziz ÖZBEK: “ Elektronik Ticaret ve Vergilendirilmesi – III ”, 46-47.

Damga vergisi ile bağlantılı diğer bir konu/sorun da, diğer vergilerde olduğu gibi, uluslararası elektronik işlemlerde vergileme hakkının hangi ülkeye olacağı sorunudur.

DVK'nın konu ile ilgili 1. maddesinin son fıkrası hükmü aşağıdaki gibidir:

"Yabancı memleketlerle Türkiye'deki yabancı elçilik ve konsolosluklarda düzenlenen kağıtlar; Türkiye 'de resmi dairelere ibraz edildiği, üzerine devir veya ciro işlemleri yürütüldüğü veya herhangi bir suretle hükümlerinden faydalanıldığı takdirde vergiye tabi tutulur."

DVK'nın yukarıda değinilen 1. maddesi hükmü bir bütün olarak değerlendirildiğinde Türkiye'de düzenlenen kağıtlar ile Türkiye dışında düzenlenmekle birlikte Türkiye'de işleme konulan kağıtların damga vergisine tabi bulunduğu ortaya çıkmaktadır. Ulusal vergileme açısından bakıldığında bu düzenlemelerin bir probleme yol açmaması beklenir. Ancak, e-ticaret ile birlikte ülkeler arası işlemlerin daha da artacağı dikkate alındığında bir işlemin birden fazla kez damga vergisine tabi tutulması veya tamamen vergi dışı kalması riski artacaktır¹¹⁸.

Sonuç olarak, damga vergisi elektronik ortama uyarlansa bile gelir vergileri ile diğer harcama vergilerinde karşılaşılan vergilendirme hakkının belirlenmesi sorununun damga vergisi uygulamasında da gündeme gelmesi kaçınılmaz olacaktır¹¹⁹. Bu nedenle e-ticaret konusunda uluslararası düzenlemeler yapılırken vergileme yetkisinin kime ait olduğunun net bir şekilde tespitini sağlayacak kriterlerin belirlenmesi gerekir¹²⁰.

¹¹⁸ Niyazi CANGİR: "Elektronik Ticaretin ya da İnternetin Vergilendirilmesi –IV ", 85.

¹¹⁹ Niyazi CANGİR: "Elektronik Ticaretin ya da İnternetin Vergilendirilmesi –IV ", 85.

¹²⁰ Aziz ÖZBEK: " Elektronik Ticaret ve Vergilendirilmesi – III ", 47.

4 - BANKA VE SİGORTA MUAMELELERİ VERGİSİ AÇISINDAN

E-ticarete başarı şansı en fazla olan ürünler elle tutulamayan, sanal nitelikteki ürünlerdir. Bu nedenle, bankacılık sektörünün internet ortamında gerçekleştirilen elektronik bankacılık işlemlerinin geleceği çok parlaktır¹²¹.

Bankaların internet bankacılığına yönelmelerinin çeşitli sebepleri vardır. Fakat bunlardan en önemlisi internet bankacılığının gelişimine duyulan güven ve kendi aralarında geleneksel bankacılık faaliyetleri nedeniyle rekabet zorunluluğudur¹²². Ancak, mevcut bankacılık faaliyetlerine ek olarak internet bankacılığını da bünyelerine taşıyan bankaların yanı sıra sadece internet bankacılığı alanında çalışmak isteyen bankalar da mevcut bulunmaktadır. Ayrıca bazı bankalar da telekom firmaları ya da internet servis sağlayıcı firmalarla işbirliğinde bulunup finansal hizmetlerde bulunmaktadır.

İnternet bankacılığı, özü itibariyle finansal hizmetlerin elektronik ortama taşınarak zamandan ve maliyetten tasarruf sağlama ve işlemleri hızlandırmak için geliştirilmiştir¹²³.

İnternet üzerinden tüm bankacılık hizmetlerini veren ilk banka olarak kabul edilen Security First National Bank 18 Ekim 1995'ta kurulmuştur ve fiziki varlık olarak sadece Atlanta'da bir ofisi bulunmaktadır. Hesap açmak, fatura ödemek, müşteri servisi ile bağlantı kurmak vb. tüm bankacılık işlemlerinin gerçekleştirildiği bu sanal banka, Federal Deposit Insurance Corporation tarafından sigortalandığı için bankanın iflası durumunda mudilerin 100.000 Dolara kadar olan kayıpları federal hükümet tarafından

¹²¹ Ercan ALPTÜRK: " İnternet Üzerinden Yapılan Bankacılık İşlemleri ve Banka-Sigorta Muameleleri Vergisi", Maliye Postası, 502, (1 Ağustos 2001), 82.

¹²² <http://www.activefinans.com/activeline/sayı5/bankacilik.html>

¹²³ Ercan ALPTÜRK: " İnternet ...", a.g.m., 82.

karşılanacaktır¹²⁴. Bu gün internet bankacılığı konusunda en ileri düzeye yükselmiş bankalar arasında yine Atlanta'da kurulan Netbank ve Wingspan Internet Bankası, İngiltere'de "Egg" adlı internet bankası ile Fransa'da BNP Paribas Bankası sayılabilir. Bu bankalar normal olarak var olan bankacılık işlemlerinin tamamını internet vasıtasıyla yapılabilmektedirler¹²⁵.

Gider Vergileri Kanununun 28. maddesinde banka ve sigorta muameleleri vergisinin konusu ve vergiyi doğuran olay hüküm altına alınmıştır. Söz konusu maddeye göre; banka ve sigorta şirketlerinin 10.06.1985 tarihli ve 3226 Sayılı Finansal Kiralama Kanununa göre yaptıkları işlemler hariç olmak üzere, her ne şekilde olursa olsun yapmış oldukları bütün muameleler dolayısıyla kendi lehlerine her ne nam ile olursa olsun nakden veya hesaben aldıkları paralar banka ve sigorta muameleleri vergisine tabidir.

Anılan 28. maddeden anlaşılağı üzere, banka ve sigorta muameleleri vergisi bankaların direk kazançlarına yönelik işlemler üzerinden alınmaktadır. Bu işlemler tahsilat işlemleri olabileceğı gibi, para transferi-havale ya da EFT- şeklinde olabilir. Buradaki esas nokta, bankacılık işlemlerinin özünü oluşturan maddi değerden ayrı olarak bankanın bu işlemlere aracılık etmesinden, başka ifade ile fonksiyonundan kaynaklanan kazancın vergilendirilmesi istenmektedir. Her bankacılık işleminden BSMV alınmamakla birlikte kanun koyucu "kendi lehlerine" ibaresini kanun maddesine yerleştirmekle bankacılıktan kazanılan gelirlerin vergi tabanına dahil edilmesi amaçlamıştır¹²⁶.

Bankalar BSMV uygulamasını şu işlemler üzerinden gerçekleştirmektedirler,¹²⁷

¹²⁴ Burak BÜYÜKDEMİR: " Internet Bankacılığını Düş Olarak Görenler İçin", Bankacılar Dergisi, 22, (1997), 33.

¹²⁵ Ercan ALPTÜRK: " Internet ...", a.g.m., 82.

¹²⁶ Ercan ALPTÜRK: " Internet ...", a.g.m., 82.

¹²⁷ <http://www.vakifbank.com.tr/mevduatbanka.htm>

- Senet tahsil işlemleri,
- Senet protesto kaldırma işlemleri,
- Havale İşlemleri,
- Çek işlemleri (Çek karnesi, çek istihbaratı ve dosya ücreti, çek provizyonu ve takas işlemleri, kayıp çek bildirim ücreti ve karşılıksız çek bildirim ücreti),
- Başka şubeden hesaba para transfer işlemleri,
- Kiralık kasa ücretleri ve komisyonları,
- Mevduat araştırma dosya ücreti,
- Mevduat hesapları ekstre ücreti,
- EFT ücretleri ve komisyonları,
- Haberleşme ücretleri,

İnternet bankacılık işlemleri, elektronik ortamda yürütülen ve kağıt, belge ya da ortamdan farklı olarak elektronik belgelerle gerçekleştirilen işlemlerdir. İşlemlerin klasik bankacılık çizgisinden ayrılan yönü, banka müşterilerinin banka mekanına gelmeden on-line olarak taleplerini iletmeleri ve isteklerini gerçekleştirmeleridir.

Banka ve sigorta muameleleri vergisinde, vergiyi doğuran olayın meydana gelmesi için bir muamele yapılması, bu muamele sonucu lehe para kalması şartlarının birlikte gerçekleştirilmesi gerekir. Bir muamele olduğu halde lehe para kalmaması durumunda verginin doğmayacağı açıktır¹²⁸.

İnternet bankacılığı işlemlerinin en önemli özelliği, yapılan işlemlerden ücret alınmamasıdır. Bu hususun varlığı karşısında banka müşterilerinin internet bankacılığı işlemlerini tercih edecekleri ümit edilmektedir. Fakat bazı bankacılık işlemleri bulunmaktadır ki internet bankacılığı tercih edilsin veya edilmesin BSMV kapsamındadır. Örneğin kredi kartı ödemesini internet bankacılığı yoluyla gerçekleştiren bir banka

¹²⁸ Ercan ALPTÜRK: "İnternet ...", a.g.m., 84.

müşterisi, eğer kredi kartı üzerinden kredilendirme faizi veya gecikme faizini de ödemekteyse bu gelir unsurları banka lehine kalan miktarlar olduğundan, BSMV uygulanması gerekmekte dolayısıyla ödeme tutarının içerisinde bu vergi de yer almaktadır¹²⁹.

Ancak, elektronik ortamın bankacılık sektöründe yoğun olarak kullanıldığı günümüzde kıyı bankacılığının yaygınlaşması ile bu tür işlemlerin anılan bankalara yönelebileceği tahmin edilmektedir. Banka tercihi yapılırken normal şartlar altında sunulan hizmetin kalitesinin ilk planda belirleyici olması beklenir. Bununla birlikte yararlanılacak bankacılık hizmeti vergi mükellefiyeti de doğuracak nitelikte ise sunulan hizmetin kalitesinin yanı sıra, ödenecek vergi miktarı ve bankacılık mahremiyeti gibi unsurların da tercihte etkili olacağı açıktır. Kıyı (off shore) bankacılığında müşteri bilgilerinin gizliliğine büyük önem verilmektedir. Ayrıca, bu tür bankacılık faaliyetleri daha çok vergi cenneti olarak adlandırılan yerlerden yürütülmektedir. İletişim teknolojisinin sunduğu kolaylıklar ile bu tür hizmet veren bankalarda hesap açmak ve diğer hizmetlerden yararlanmak son derece kolay hale gelmektedir. Bu itibarla, kişilerin kendi ülkelerindeki banka şubeleri ile çalışmak yerine kıyı bankacılığı yapan bankaları tercih etmeleri için elverişli bir ortam doğmaktadır. Sonuçta kıyı bankacılığının internet ortamında yapılması ile birlikte önemli bir fon akımının buraya kayması muhtemeldir¹³⁰. Bu durum gelir ve kurumlar vergilerinde olduğu kadar muamele vergilerinde, özellikle de BSMV yönünden yeni sorunların doğmasına ve vergi kaybına neden olacaktır. Bu nedenle mevcut kavramların internet üzerindeki bu yeni gelişmeleri de kapsayacak şekilde yeniden tanımlanması ve ilgili kanunlarda değişikliklerin yapılması gerekmektedir¹³¹.

¹²⁹ Ercan ALPTÜRK: " İnternet ...", a.g.m., 84.

¹³⁰ <http://www.igeme.org.tr/TUR/etrade/etkk/finans/finans4.htm>

¹³¹ Aziz ÖZBEK: " Elektronik Ticaret ve Vergilendirilmesi – III ", 47.

5 - GÜMRÜK VERGİSİ AÇISINDAN

E-ticaret ile birlikte gümrük vergisi ve uygulamaları konusunda ortaya çıkabilecek konuları fiziki mallar, hizmetler ile sayısal ürünler itibariyle ele almak mümkündür¹³².

a - Fiziki Mallar

Daha önce KDV ile bağlantılı olarak ifade edildiği üzere, e-ticaretin fiziki mal ticaretini kapsayan kısmında, malların siparişi ve benzeri işlemler elektronik ortamda yapılırken teslim geleneksel yollardan gerçekleşmektedir. Bu sebeple, bu çerçevede yapılacak ticarete gerek KDV gerekse gümrük vergisi uygulamasında önemli bir sorun ortaya çıkması beklenmemektedir. Ancak, gümrük mevzuatındaki konumuz ile alakalı iki muafiyet internet ortamında sipariş edilen ve gümrüklere fiziksel olarak sunulan mallar ile on-line iletilen mallar arasında ayrımın çok iyi yapılmasını gerektirmektedir¹³³. Buna göre:

i - Yurt dışındaki gerçek kişilerce Türkiye Gümrük Bölgesindeki gerçek kişilere posta veya hızlı kargo taşımacılığı yoluyla gönderilen gerçek kıymeti 300 EURO'yu geçmeyen şahsi, ailevi ve hediyeelik eşya niteliğindeki ticari miktar ve mahiyette bulunmayan eşya (GK., md.167/6-a). Bu türdeki eşyalar, gümrük vergileri ile KDV'den muaf bulunmaktadır. Malın değerinin 300 EURO'yu aşması halinde bu vergiler eşyanın gerçek kıymeti üzerinden tahsil edilir ve ilgilisinden alınır.

ii - Yurt dışından Türkiye Gümrük Bölgesindeki bir kişiye mektupla veya posta paketi ya da hızlı kargo taşımacılığı yoluyla gönderilen ve gerçek kıymeti gönderim başına 100 EURO'yu geçmeyen ve ticari miktar ve mahiyette olmayan her türlü eşya (GK., md.167/4). Bu türdeki eşyalar veya

¹³² Niyazi CANGIR: "Elektronik Ticaretin ya da İnternetin Vergilendirilmesi –IV ", 85.

¹³³ T.Bora ERDENGİ: " Elektronik Ticaret ve Gümrük İdarelerine Vergiler Açısından Muhtemel Etkileri-2", Gümrük Dünyası, 30, (Temmuz 2001), 17.

bu eşyaların içinde bulundukları posta kolileri, gümrük vergileri ile KDV'den muaf bulunmaktadır. Bu muafiyete, uluslararası "De Minimis Kuralı" veya "Küçük Paketler" muafiyeti adı verilmiştir¹³⁴.

Yukarıdaki iki muafiyet birlikte değerlendirildiğinde eşya kıymeti 100 EURO'yu aşarsa (a) bendinde belirtilen mal haricinde kalan eşyalar gümrük vergileri ile KDV'ye tabidirler. Bunun dışında, gümrük mevzuatında yurt dışından bir işle ilgili olarak gönderilen ve ticari mahiyet arz etmeyen önemli değeri olmayan numunelik eşya ve modeller için de muafiyet hükmü içermektedir (GK., md.167/8-d).

E-ticaretteki artış yurt dışından gümrük idarelerine gelecek paket sayısında oldukça önemli miktarda artışa yol açacaktır. Bunun nedeni, alıcılar artık distribütör ya da aracilar yerine internet üzerinden direk üreticisinden mal alımı yapmayı tercih edecektir. İnternet kullanım ve on-line mal sipariş maliyetlerinde meydana gelecek bir düşme düşük kıymetli mal ithalinde bir patlamaya yol açacaktır. Bu da her ülkenin gümrük idareleri tarafından çözülmesi gereken bir problemi ortaya çıkarmaktadır ki bu da anılan düşük kıymetli malların, "Küçük Paketler" kuralının altında kalması durumudur. Bu durumun ortaya çıkmasını sağlayan bir başka sebepte , DTÖ'nün Uruguay Round kararları neticesinde gümrük vergilerinde genel bir azalmaya gidilmesidir. Bütün bu sebepler doğal olarak gümrük otoritelerinin iş yükünü artıracığından kesinlikle etkin bir şekilde takip edilmesi gerekmektedir. Çünkü e-ticaretin hızlı büyümesi ile değişen ticaretin yeni yöntemleri karşısında, Türkiye'de mukim ticaret erbabı ile yurt dışında bulunan iş sahipleri arasında rekabet eşitsizliğine yol açacaktır. Bu nedenle, "De Minimis Kuralı"nın, bu kuralda kullanılacak oranın yüksekliği veya azlığı optimum şekilde belirlenmelidir. Posta veya hızlı kargo taşımacılığı yoluyla gönderilen malların vergilemesi ile ilgili dört alternatif vardır. Bunlar internet ortamında sipariş edilen bu malların gümrüksüz geçmesi ile muafiyet limitlerinin

¹³⁴ T.Bora ERDENGİ: a.g.m., 17.

yükseltilmesidir. Diğer iki alternatif ise belli bir sayı ve miktar üzerindeki eşyadan eşyanın kıymeti üzerinden sabit oranlı bir vergi alınması veya taşıyıcılar tarafından verginin toplanması yöntemidir. AB üyesi ülkelerde bu son yönetime benzer usuller mevcut olup, Dünya Gümrük Örgütü de “De Minimis Kuralı”nın standart bir hale getirilmesi ve ticarete aracılık yapan taşıyıcıların vergi toplaması hususunun araştırılması ve geliştirilmesini şiddetle desteklemektedir¹³⁵.

Sonuç olarak hangi yöntem benimsenirse benimsensin sistemin: Kanuni ticaretin akışını kolaylaştırıcı olması, yerel ve yurt dışı tedarikçi firmalar arasında yer alan rekabeti bir tarafın lehine bozmaması ve taşıyıcılar ile gümrük otoriteleri üzerine olağan üstü yükler getirmemesi gerekmektedir.

Bu nedenlerden ötürü, tıpkı diğer ülkelerde olduğu üzere, Türk Gümrük İdaresinin, ulaşım ve taşımacılık şirketlerinin gelecekte gümrük müşavirliğine ilaveten vergi toplama gibi görevleri üstlenebileceği ihtimali karşısında, uluslararası arenada gerçekleştiren girişimlerde aktif rol üslenmesi gerekmektedir. Ayrıca, gerek posta yoluyla gerekse de diğer yollardan Türkiye’ye giriş yapan eşyaların, muafiyet limitleri altında ve üstünde olmak üzere gözlemlenmesi, istatistiksel verilerin derlenmesi ve yorumlanması gerekmektedir. Bu türdeki girişimler AB üyesi ülkelerde zaten başlamış olduğundan, ileriye dönük projeksiyon yapılması ve gerektiğinde hazır olabilmek amacıyla bu türdeki çalışmaların acilen başlatılması gerekmektedir¹³⁶.

b - Hizmet ve Sayısal Ürünler

4458 Sayılı Gümrük Kanunu’nun 3. maddesinin 8. fıkrasına göre, “gümrük vergileri” deyimi, yürürlükteki hükümler uyarınca eşyaya uygulanan ithalat vergilerinin ya da ihracat vergilerinin tümünü ifade etmektedir. Aynı

¹³⁵ T.Bora ERDENGİ: a.g.m., 18.

¹³⁶ T.Bora ERDENGİ: a.g.m., 18.

kanuna göre ithalat vergileri deyimi, eşyanın ithalinde öngörülen gümrük vergileri ve eş etkili vergileri, ihracat vergileri deyimi de, eşyanın ihracatında öngörülen gümrük vergileri ve eş etkili mali yükleri, ifade etmektedir (GK., md.3/9-10). Görüleceği üzere hizmetler gümrük vergisine tabi değildir. Gümrük Kanunu'na göre gümrük vergisinin konusuna "eşya" girmektedir. Eşya tabirinin ise her türlü madde, ürün ve kıymetleri kapsadığı hükme bağlanmıştır (GK., md.3/23). Bu itibarla e-ticaretin günümüzdeki hacmi dikkate alındığında elektronik ortamda gerçekleştirilecek fiziki mal ticareti ile hizmet ticareti açısından e-ticaretin gümrük mevzuatı bağlantılı önemli sorunlara yol açması beklenmemektedir. Buna karşılık, sayısal ürünlerin ticareti konusunda aynı değerlendirmenin yapılması mümkün değildir. Sayısal ürünler ile ilgili sorun temelde bu ürünlerin geleneksel mal ve hizmet sınıflandırması içerisinde mütalaa edilememesinden kaynaklanmaktadır. Bu belirsizlik beraberinde hem iç mevzuatın hem de uluslararası anlaşma hükümlerinin uygulanmasında bazı tereddütlere yol açmaktadır¹³⁷.

Yukarıda da belirtildiği gibi "eşya" gümrük vergisine tabi bulunmaktadır. Sayısal ürünlerin "eşya" olarak nitelendirilemeyeceği genel olarak kabul edilmektedir. Öte yandan, birçok sayısal ürün aynı zamanda fiziki mal şeklinde de ticarete konu olmaktadır. Örneğin, bir bilgisayar programının internet aracılığıyla kişisel bilgisayara kopyalanmak suretiyle temin edilebileceği gibi piyasada disketlere kopyalanmış halde satın alınması da mümkündür. İlk durumda sayısal bir ürün söz konusu olduğu için gümrük vergisi alınması gündeme gelmeyecektir. İkinci halde ise ithal edilen söz konusu program disketleri için mutaat şekilde gümrük vergisi ödenmiş olacaktır. Bu durumun sayısal ürünler lehine bir rekabet eşitsizliğine yol açacağı açıktır¹³⁸.

Öte yandan, mal ticareti ülkemizin de taraf olduğu Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT-General Agreement on Tariffs and Trade)

¹³⁷ Niyazi CANGİR: "Elektronik Ticaretin ya da İnternetin Vergilendirilmesi –IV ", 85.

¹³⁸ Niyazi CANGİR: "Elektronik Ticaretin ya da İnternetin Vergilendirilmesi –IV ", 86.

hükümlerine, hizmet ticareti ise Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS-General Agreement on Trade in Services) kurallarına tabidir. Sayısal ürünlerin mal ya da hizmet kategorilerinden hangisine girdiği netlik kazanmadığından bu ürünlerin hangi anlaşma hükümlerine tabi olacağı da açık değildir. Bu ayırım önem taşımaktadır. Zira, mal ticareti gümrük vergilerine tabi tutulurken hizmet ticaretinde ise bir başka ülkede hizmet sunma konusunda değişik sınırlamalar getirilebilmektedir. Diğer taraftan, e-ticaretin kontrolü mahiyeti gereği son derece güçtür. Bu durum, ulusal düzenlemelerle yapılması belli şartlara bağlanmış hizmetlerde sorunlara yol açacaktır. Örneğin ülkemiz de dahil hemen tüm ülkelerde bankacılık, borsa, aracı kurum ve benzeri finansal hizmetlerin yürütülmesi belli şartların yerine getirilmesine bağlanmıştır. Aynı şekilde, sağlık hizmetleri, danışmanlık hizmetleri için de gerek bu işleri yapacak kişilerde bulunması gereken nitelikler gerekse hizmet işletmesinin nitelikleri konusunda bazı kurallar getirilmiştir. İnternet ortamında yürütülen bu tür faaliyetlerde gerekli niteliklerin mevcut olup olmadığının belirlenmesi ve bunun kontrolü güçtür¹³⁹.

Her ne kadar gümrük vergisinin konusunu "eşya" oluşturmaya ve sayısal ürünlerin "eşya" olarak nitelendirilemeyeceği genel olarak kabul görmesine rağmen, DTÖ'nün Global Elektronik Ticaret Deklarasyonu'na göre, elektronik ortamda sipariş edilen ve taşınan mallar "hizmet" kavramı altında yer alacak ve dolayısıyla gümrük vergisinden muaf fakat KDV'ye tabi olacaktır¹⁴⁰. Paralel bir görüş Küresel Elektronik Ticarete Karşı Engellerin Kaldırılması konulu OECD Tartışma Raporunda yer almış ve elektronik mallar farklı bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Bu raporda aşağıda belirtilen fikirler ön plana çıkmaktadır;

Elektronik ortamda teslim edilen mal ve hizmetler, gümrük vergisinden muaf bölgelerde gerçekleşiyormuş gibi düşünülmelidir. Ancak, elektronik olarak sipariş edilen ve geleneksel yöntemlerle teslim edilen fiziki mallar,

¹³⁹ Niyazi CANGIR: "Elektronik Ticaretin ya da İnternetin Vergilendirilmesi –IV ", 86.

¹⁴⁰ T.Bora ERDENGİ: a.g.m., 17.

genel olarak uygulanabilen vergilere tabi tutulmalıdır. Örneğin, bilgisayar yazılımlarında gümrük vergileri bilgisayar diskinin değeri üzerine konulmaktadır. Bu diskin içerdiği bilgisayar yazılımının üzerine vergi konulmamaktadır. Bu elektronik işlemde, bilgi aktarma yöntemi elimine edilmekte ve gümrük vergileri uygulanmamaktadır. Ancak, elektronik ortamda sipariş edilen ve geleneksel yollarla teslim edilen fiziki mallar için işlemler, mallar telefon veya posta yoluyla sipariş edilmiş gibi genel olarak uygulanabilen vergilere tabi tutulmalıdır. Bu önerinin KDV'nin mal ve hizmetlere uygulanmasına yönelik bir sınırlama getirme amacı yoktur. Bütün bu sorunlar için çözümler kolay bulunur nitelikte değildir. Gelir otoriteleri endişelenmezken, hükümetler e-ticaretin gelişimini yavaşlatacak adımlar atmaktan çekinmektedir. Hükümetler, internetin global doğasının uluslararası kabul edilmiş bir çözümü gerektireceğini bilmektedirler. Vergilendirme konusunda nasıl bir çözüm benimsenirse benimsensin, e-ticaretin vergilendirilmesi basit olmalı, e-ticarete geleneksel ticarete karşı bir avantaj sağlamamalı veya engel olmamalı ve e-ticaretin gelişmesini engelleyici nitelikte olmamalıdır. E-ticareti engellemek için internete herhangi bir yeni vergi girişimleri üzerine bir moratoryum konulması önerilmektedir. Böyle bir moratoryum, yetkililerin uluslararası boyutta istikrarlı politika tavsiyeleri oluşturma işine aktif biçimde katılmalarını sağlayacaktır¹⁴¹.

Günümüzde sayısal ürünlerin vergilendirilmesi konusunda, bu ürünlerin üreticisi konumunda olan ABD gibi devletler vergilendirmeye karşı çıkarken, genelde bu ürünlerin ithalatçısı konumunda bulunan gelişmekte olan ülkeler vergilendirme taraftarıdır. Türkiye de sayısal ürün ithal eden bir ülke olarak, uygulamada bunların ithalinde vergi tahsil etmemekle beraber, vergilendirilmesini savunmaktadır. Bu durumun nedenleri, vergileme yetkisini bir pazarlık unsuru olarak kullanmak istemesi ve ilerde doğabilecek risklere karşı şimdiden bu yetkiye sahip olmak istemesi şeklinde

¹⁴¹ OECD: a.g.r., 19.

düşünülebilir¹⁴². Bu itibarla OECD tartışma raporu çerçevesinde bir kanuni düzenleme yapılmıştır.

20.01.2000 tarih ve 23939 Sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Gümrük Yönetmeliği’nin 98. maddesine göre;

“Bilgisayarlarda kullanılmak üzere, ithal edilen veri ya da komutlar yüklü bilgi taşıyıcılarının gümrük kıymetinin belirlenmesinde, sadece taşıyıcı ortamın kendisinin maliyeti veya kıymeti esas alınır. Bu nedenle, taşıyıcı ortamın maliyet veya kıymetinden ayırdedilebilmesi koşuluyla, gümrük kıymeti, veri veya komutların maliyet veya kıymetini içermez. Bu maddede geçen;

-Taşıyıcı ortam deyimi, entegre devreler, yarı iletkenler ve bu tür devre veya cihazlarla bütünlük oluşturan benzeri araç ve aletleri,

-Veri veya komutlar deyimi, ses, sinematografik veya video kayıtlarını, kapsamaz.”

Yukarıdaki hükümden anlaşılacağı üzere yazılım programının taşıyıcı ortam ile birlikte ithali halinde, sadece taşıyıcı ortamın değeri gümrükleme konusu olmakta, program bedeli dikkate alınmamaktadır. Ancak bu tür sayısal ürünler üzerinden gümrük vergisi aranılmaması, buradan elde edilecek gelir ve katma değer üzerinden gelir vergisi ve KDV stopajı yapılmasına engel değildir¹⁴³.

¹⁴² Aziz ÖZBEK: “ Elektronik Ticaret ve Vergilendirilmesi – III ”, 49.

¹⁴³ Aziz ÖZBEK: “ Elektronik Ticaret ve Vergilendirilmesi – III ”, 49.

6 - ELEKTRONİK TİCARETTE BİLDİRİM ÖDEVLERİ VE BELGE - KAYIT DÜZENİ

Vergi mükelleflerinin şekli vergi mükellefiyeti olarak adlandırılan biçimsel ve usule ilişkin ödevleri vardır. Mükelleflerin yerine getirmek durumunda oldukları bu ödevler başta Vergi Usul Kanunu olmak üzere çeşitli vergi kanunlarında yer almaktadır. Bu ödevler kısaca, bildirmeler, defter tutma, belge düzenine uyma, defter ve belgeleri muhafaza ve ibraz etme, elektronik cihaz kullanma, beyanname verme olarak sayılabilir¹⁴⁴.

a - Elektronik Ticarete Bildirim Ödevleri

İnternet'te faaliyet gösteren alışveriş sitelerinin öncelikle kendilerine ait belirli bir isime sahip web adresine sahip olmaları ve bu sitenin tanınmasını sağlayacak alan adını tescil ettirmeleri gerekmektedir. Türkiye'de Domain – Name, yani .tr altında yer alan internet alan adlarının dağıtımı ODTÜ tarafından yapılmaktadır¹⁴⁵. Bu alan adlarının belirlenmesinde uygulanan kuralların çok katı olması internet alan adları sayısının artmasını da engellemektedir¹⁴⁶. Örneğin "com.tr" alt alan adı için Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından verilen Ticari Sicil Tescil belgesi veya Patent Enstitüsü tarafından verilen Marka Tescil Belgesi istenmektedir. Dolayısıyla küçük çapta iş yapan birisinin Türkiye'de alan adı alması çok zor olduğundan *Top Level Domain* denilen .com, .net, .edu, .mil, .gov gibi, kredi kartını numarası dışında başka hiçbir bilginin istenmediği alan adreslerine müracaat edilmesi kaçınılmaz olmaktadır¹⁴⁷. Uluslararası alan adı tescili ise internetNIC'e kayıtlı

¹⁴⁴ Aziz ÖZBEK: "Elektronik Ticaret ve Vergilendirilmesi – III ", 39.

¹⁴⁵ Bunun için <http://dns.metu.edu.tr> adresine bakılabilir.

¹⁴⁶ Almanya da kayıtlı ".de" domain name sayısı 3 milyonu aşarken, Türkiye'deki bu sayının 14.11.2001 itibariyle toplamda 31.284 olduğu görülmektedir. Türkiye'deki kayıtlı alan adı sayıları ayrıntılı olarak <http://dns.metu.edu.tr> adresinden, kişi veya kuruluşlara tahsis edilmiş alan adları hakkındaki bilgiler ise <http://whois.metu.edu.tr> adresinden sorgulanabilmektedir.

¹⁴⁷ Savaş BOZBEL: "İnternet Üzerinden Yapılan Hukuki İşlemler ve Bu Konudaki 97/7 Sayılı AB Yönergesi ile Alman ve İsviçre'deki Düzenlemeler", <http://www.hukukcu.com/bilimsel/kitaplar>

Amerikalı kuruluşlar yapmaktadır. Uluslararası tescil için de doğrudan veya İnternet Servis Sağlayıcı (ISP) şirketler kanalıyla müracaat edilebilir¹⁴⁸.

Bu bağlamda OECD uygulamaları her ne kadar yazılım ve elektronik datadan oluşan bir web sitesinin fiziksel varlığa sahip olmadığını bu nedenle bir işyeri olarak kabul edilmemesi gerektiğini ve tek başına firmaya ait web sitesinin mevcudiyetinin, vergi mükellefiyeti için yeterli koşul olamadığı yönünde ise de ülkemiz uygulamalarında söz konusu tescil işlemlerinin VUK'un 154. maddesinin *"İş yeri açılmamış olsa bile ticaret siciline veya mesleki bir teşekküle kaydolunmak"* hükmü doğrultusunda vergi idaresi açısından işe başlanıldığına dair bir işaret olarak kabul edilmesi mümkündür. Bu itibarla internette faaliyet gösterecek alışveriş sitelerinin vergi kimlik numarası alarak VUK'un 153. maddesine göre "işe başladıklarına dair bildirim" bağlı olduklara vergi dairesine vererek vergi mükellefiyetine ilişkin müracaata bulunması zorunluluğu doğmaktadır.

Her bir web sitesi kendi özgün alan adı ile internette faaliyet gösterdiğinden şube sayısının artması ya da kendine bağlı işyeri sayısının artması düşünülemez. Çünkü, belirli ve tescil edilmiş alan adına sahip olan ve ticari faaliyette bulunan web sitesinin işyeri sayısını artırmasına gereksinimi olmadığı gibi ülkemiz uygulamaları dikkate alındığında böyle bir genişlemede mümkün değildir. Ancak, bazı web siteleri "mirror web sitesi" olarak tabir edilen yansıtılan bağlantı ve linkler aracılığıyla faaliyetlerinin boyutunu diğer web sitelerine taşıyabilirler. Söz konusu bağlantıların vergi idaresine bildirilmesine ilişkin olarak VUK'un 159. maddesi mevcut olup, maddenin bu gibi durumları kapsayıp kapsamadığı tartışma konusudur. Bu itibarla açık ve net yasal düzenlemelere gereksinim duyulmaktadır¹⁴⁹.

¹⁴⁸ Erdoğan SAĞLAM: "Web Siteleri İle İlgili Bazı harcamaların Vergisel Açıdan Değerlendirilmesi", *Yaklaşım*, 97, (Ocak 2001), 178.

¹⁴⁹ Ercan ALPTÜRK: "İnternette Alışveriş Sitelerinin Vergisel Yükümlülüklerine İlişkin Değerlendirmeler", *Yaklaşım*, 107, (Kasım 2001), 167.

Yukarıda ifade edilen ülkemiz uygulamaları doğrultusunda alan adı tescilleri dolayısıyla ortaya çıkacak vergisel yükümlülüklerin e-ticaretin gelişmesine engel olacağı söylenebilir. Her ne kadar mükellefiyet tesis edilmesinin yasal bir kazanç elde edildiğine işaret etmeyeceği iddia edilse de bu durumda gelir ve kurumlar vergisi mükellefleri için pek çok bildirim ve ödevin yerine getirilmesini zorunlu kılacaktır. Örneğin gelir vergisi mükellefiyetinin söz konusu olduğu durumlarda elde edilen kazanç veya işlem hacmi dikkate alınmaksızın hayat standardı uygulamasına gidilecektir. Bu günkü durum itibarıyla Türkiye’den alan adı tescil ettiren kişi ve kurumların dahi kontrolünün vergi idaresinin tüm denetim ve bilgisayar elemanlarını seferber etmesi halinde bile söz konusu mükellefleri kontrolü oldukça zor görünmektedir. Yukarıda belirtildiği şekilde uluslararası alan adı tescili yaptıran ve Türkiye’de faaliyet gösteren ticari web sitelerinin vergisel yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğinin kontrolü ise imkansızdır. Bu doğrultuda ülkemizde özellikle e-ticaretin yaygınlaşması ve işlem hacminin artması durumunda gerek vergi kanunlarında gerekse ticaret kanunlarında yasal değişikliklere gidilmesi kaçınılmaz olacaktır.

b - Elektronik Ticarete Belge - Kayıt Düzeni

Tüm çağdaş vergi sistemlerinde olduğu gibi vergi sistemimiz de beyan esasına dayanmaktadır. Beyanın dayanağı ise kural olarak yasal defter ve belgelerdir.

Belge düzeni beyan usulünün zorunlu bir tamamlayıcısıdır. Buna göre mükellefler matrahın saptanmasında ve beyanında gelir ve giderlerini belgeye bağlayacaklardır. Bu belgeleme vergi denetimi açısından büyük önem taşıdığı gibi, mükellefler yönünden de ispat yükü açısından önemli olmaktadır¹⁵⁰.

¹⁵⁰ Aziz ÖZBEK: “ Elektronik Ticaret ve Vergilendirilmesi – III ”, 40.

VUK'a göre, kural olarak, mükellefler üçüncü kişilerle olan tüm ilişki ve işlemlerini belgelemek durumundadırlar. Ancak bu kuralın bazı istisnaları vardır. Bunlar;

- Örf ve teamüle göre bir belgeye dayandırılması gerekli olmayan giderler,
- Belgenin teminine imkan olmayan giderler,
- Vergi kanunlarına göre götürü olarak tespit edilen giderler.

Bu istisnalar haricinde vergi mükelleflerinin matrahın tespiti ile ilgili kayıtlarının tamamı fatura, sevk irsaliyesi, müstahsil makbuzu, gider pusulası, serbest meslek makbuzu vb. belgelere dayanmalıdır.

VUK'un 172. maddesi hükmüne göre; ticaret ve sanat erbabı, ticaret şirketleri, iktisadi kamu müesseseleri, dernek ve vakıflara ait iktisadi işletmeler, serbest meslek erbabı ve çiftçiler defter tutmak zorundadırlar. TTK'nun 66. maddesinde ise tacirlerin defter tutmakla yükümlü oldukları belirtilmiştir.

Başlıca tutulması zorunlu defterler ise yevmiye defteri, defteri kebir, envanter defteri, işletme defteri, serbest meslek kazanç defteri ve çiftçi işletme defteridir. Mükellefler tutmakla yükümlü oldukları bu defterleri noterlere tasdik ettirmek zorundadırlar (VUK., md.220). Tasdik edilmesi gereken defterlerin süresi içinde tasdik ettirilmemesi halinde usulsüzlük cezası uygulanır. Gecikmenin bir ayı aşması halinde ise yapılan işlem geçersiz kabul edilmekte ve hiç tasdik yapılmamış olarak değerlendirilmektedir. (VUK.,md.352). Tasdik işleminin yapılmamış sayılması defterlerin hiç tutulmamış olması ile eşdeğerde olduğundan defter kayıtları ve bunun sonucu olarak da bu kayıtlara dayanan mükellef beyanı geçerliğini kaybetmekte ve vergi idaresinin matrahı re'sen takdir etme yetkisi doğmaktadır (VUK., md.30).

Bu sayılan defter ve belgelerden usulüne uygun tutulmuş olanlar (ihticaca salih) sahipleri lehine delil olarak kabul edilirler¹⁵¹. Bu kuralın bir sonucu olarak da anılan niteliğe sahip defter kayıtları ve bu kayıtların dayanağını oluşturan belgelere dayalı beyan (aksi ispatlanıncaya kadar) doğru kabul edilir. Mükellef beyanının geçersiz kabul edilerek harici karinelere göre re'sen matrah takdiri yoluna başvurulabilmesi için defter ve belgelerin ihticaca salih bulunmadığının ispatlanması ya da defter ve belgelere ulaşma imkanının ortadan kalkmış olması gerekir¹⁵².

Yasal defterlere yapılması gereken kayıtların kural olarak 10 gün içerisinde tamamlanması gerekir (VUK.,md.219). Yanlış kayıtların düzeltilmesinde muhasebe ilkelerine uyulması, defter kayıtlarında boşluk bırakılmaması ve defter sayfalarının yok edilmemesi gerekir (VUK.,md. 217-218).

VUK'un 227. maddesi uyarınca mükellefler, kural olarak faaliyetlerine ve işlemlerine ilişkin kayıtları anılan kanun çerçevesinde düzenlenen vesikalar ile belgelendirmekle yükümlüdürler. Kayıtların belgelendirilmesi ve bu amaçla kullanılacak belgelere ilişkin esaslar VUK'un 227. ve izleyen maddelerinde yer almıştır. Mal ya da hizmet alım-satımlarında belge düzenlenmesi zorunludur. Bu zorunluluk işleme taraf olanların her ikisinin de mükellef olması halinde her iki taraf için de geçerlidir. Daha anlaşılır bir ifadeyle, bu gibi durumlarda satıcının belge düzenleme, alıcının ise belge isteme ve alma yükümlüğü bulunmaktadır¹⁵³.

E-ticaret ile sadece ticaretin şekli değişmemiştir. Teknoloji ticaretteki değişime paralel olarak toplumların, kurumların kayıt sistemini de değiştirmiştir. Elektronik arşivleme, elektronik faturalama ve elektronik muhasebe gibi kavramlar ortaya çıkmıştır. Bu kavramların hepsini "digital

¹⁵¹ Aziz ÖZBEK: "Elektronik Ticaret ve Vergilendirilmesi – III ", 40.

¹⁵² Niyazi CANGIR: "Elektronik Ticaretin ya da İnternetin Vergilendirilmesi –IV ", 86.

¹⁵³ Niyazi CANGIR: "Elektronik Ticarette Vergilendirme , Türkiye İçin ...", a.g.e., 98.

muhasabe" adı altında toplayabiliriz¹⁵⁴. E-ticaret, isminin de anlaşıldığı üzere, kağıdın kullanılmadığı (sanal) bir ortamda gerçekleşmektedir. Bu ticarete ilişkin defter ve belge kayıtlarının da doğal olarak sanal ortamda gerçekleşeceğinin kabul edilmesi gerekir. Ancak, mevcut düzenlemeler sanal ortamdaki kayıtları, kağıda aktarılmadığı sürece geçerli kabul etmemektedir¹⁵⁵. Yürürlükteki sistem bir bütün olarak değerlendirildiğinde elektronik ortamdaki kayıtların hukuki geçerliliğe sahip kabul edilmemesinin haklı gerekçelere dayandığı görülmektedir. Zira, henüz gerekli altyapı oluşmadığından sanal ortamdaki kayıtların değiştirilebilmesi, böylece de kayıt ve belge düzeninin fonksiyonel olmaktan çıkarılması olasıdır¹⁵⁶.

Son yıllarda çıkarılan kanunlar ile vergi mükelleflerinin kayıt ve belgelerini, bilgisayar ortamında tutmaları ve saklamaları hususunda Maliye Bakanlığına yetkiler verilmiştir.

4108 Sayılı Kanunun 4. maddesiyle VUK'un 175. maddesine eklenen ve 02.06.1995 tarihinde yürürlüğe giren fıkra ile Maliye Bakanlığına, muhasebe kayıtlarını bilgisayar programları aracılığıyla izleyen mükellefler ile bu bilgisayar programlarını üreten gerçek ve tüzel kişilerce uyulması gereken asgari hususlar ile standartlar ve uygulamaya ilişkin usul ve esasları belirleme hususlarında yetki verilmiştir. Ayrıca anılan Kanunun, 4369 Sayılı Kanunun 5. maddesiyle değişen mükerrer 257. maddesi, 29.07.1998 tarihinde yürürlüğe girmek üzere Maliye Bakanlığına, *tutulması ve düzenlenmesi zorunlu defter, kayıt ve belgelerin mikro film, mikro fiş veya elektronik bilgi ve kayıt araçlarıyla yapılması veya bu kayıt ortamlarında saklanması hususunda izin verme veya zorunluluk getirme*, bu şekilde tutulacak defter ve kayıtların kopyalarının Maliye Bakanlığında veya muhafaza etmekle görevlendireceği kurumlarda saklanması zorunluluğu

¹⁵⁴ M.Akif HAMZAÇEBİ: " Dijital Muhasebe (Elektronik İmza)", http://finansalforum.com.tr/cgi-bin/haber/haber.cgi?db=db&yazar=M.%20Akif%20Hamzacebi&sb=haberno&so=desc&view_yazar=1&nh=14&mh=1

¹⁵⁵ Niyazi CANGİR: "Elektronik Ticaretin ya da İnternetin Vergilendirilmesi –IV ", 87.

¹⁵⁶ Niyazi CANGİR: Niyazi CANGİR: "Elektronik Ticarete Vergilendirme , Türkiye İçin ...", a.g.e.,101.

getirme, bu konuda uygulama usul ve esaslarını belirleme hususlarında yetki vermiştir.

Bu hükme paralel olarak değiştirilen 256. maddede ise, elektronik bilgi ve kayıt ortamlarındaki kayıtların muhafaza süresi içerisinde yetkili makam ve memurlarının talebi üzerine ibraz ve inceleme için arz zorunluluğu getirilmiştir.

Günümüzde özellikle bankalar, aracı kurumlar, büyük alışveriş merkezi gibi işletmelerde kayıt ve belgelerin kağıt ortamında işlenmesi, saklanması, taşınması ve ibrazı büyük külfetler getirmektedir. Maliye Bakanlığı yapacağı düzenlemeler ile bu tür kayıt ve belgelerin elektronik ortamda saklanmasını ve ibrazını sağlayabilecektir. Bu doğrultuda vergi kanunlarımızda bildirim ve ödevlerin e-ticaret uygulamalarına uygun değişiklikler yapılması ihtiyacı doğmuş ve 30.12.2001 tarih ve 24626 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 4731 sayılı kanunla VUK MÜK 242 md. değişiklik yapılarak elektronik defter belge ve kayıt düzenine ilişkin tanımlamalar yapılmıştır. Yapılan düzenleme yetersizdir. Çünkü, diğer ülke uygulamalarına baktığımız zaman genel olarak bu konudaki düzenlemeler geniş ve açıklayıcı bir şekilde başlı başına kanuni düzenlemeler yapılarak gerçekleştirilmiştir. Konu, vergi kanunlarında çeşitli değişiklikler getiren kanunun bir maddesinde, yapılan dar ve açıklayıcı olmayan bir düzenleme ile geçiştirilecek kadar önemsiz değildir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TÜRKİYE'DE ELEKTRONİK TİCARETİN GELİŞMESİ İÇİN ALINMASI
GEREKEN ÖNLEMLER VE ELEKTRONİK TİCARETİN
VERGİLENDİRİLMESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

I - ELEKTRONİK TİCARETİN GELİŞMESİ İÇİN ALINMASI
GEREKEN ÖNLEMLER

A - ENFORMASYON SAĞLANMASI VE ÖZENDİRİLMESİ

Günümüzde internet, tüm dünyada ve Türkiye'de sadece bir bilgi bankası değil, aynı zamanda bir iletişim aracı, reklam ve üretim ortamı, son yıllarda ise yeni bir ticaret aracı olarak kendini kabul ettirmektedir. Özellikle internet ortamında gelişen e-ticaret, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de gündeme oturmuştur, ancak çok yeni bir konu olması nedeniyle toplum tarafından tam olarak algılanamamış ve anlaşılamamıştır¹.

Kitap, dergi, müzik kaseti, CD, yazılım ve bilgisayar ürünleri gibi sanal hale getirilebilen ürünlerin e-ticaret yolu ile satışlarında gözlenen büyük artışlar, iş çevrelerinin olduğu kadar hükümet ve araştırmacıların da dikkatini çekmiş ve bu konuda araştırmalar yapmaya yöneltmiştir. Bu durum, e-ticaretin yapılandırılmasında kamunun mu düzenleyici rol üsleneceği, yoksa özel sektörün kendi kurallarını mı oluşturacağı sorusunu gündeme getirmiştir².

ABD'de internet'in finansmanını sağlayarak başlangıçtaki gelişmesinde hükümet bir rol oynamasına rağmen, onun büyümesi öncelikle özel sektör tarafından gerçekleştirilmiştir. E-ticaretin canlanması için özel sektör liderliğe devam etmektedir. Yenilik, genişleyen hizmetler, daha çok katılım ve düşük fiyatlar, müdahalelerle işleyen bir çerçevede değil, piyasanın

¹ Aziz ÖZBEK: "Elektronik Ticaret ve Vergilendirilmesi II", Vergi ve Muhasebeciyle Diyalog, 149, (Eylül 2000), 49.

² Aziz ÖZBEK: "Elektronik Ticaret ve Vergilendirilmesi –II ", 49.

yönlendirdiği bir alanda gerçekleşecektir. Bundan dolayı, hükümetler gerektiğinde özel sektör örgütlerinin internet üzerinde ticareti kolaylaştıracak çabalarını desteklemeli ve endüstrinin kendi kendisini düzenlemesini teşvik etmelidir. Hükümetler, e-ticaretin gelişmesinde derin etkiye sahip olabilirler, yaptıkları eylemlerle e-ticareti kolaylaştırabilirler ya da engelleyebilirler. Ne zaman düzenleme yapacaklarını, ne zaman yapmayacaklarını bilmeleri e-ticaretin gelişimi bakımından hayati rol oynayacaktır³.

ABD Başkanı Clinton “ E-ticaret ile ilgili düzenlemelerin, sadece üzerinde geniş bir uzlaşma olduğu yerlerde, önemli bir amacı gerçekleştirmek için empoze edilmelidir. E-ticareti engelleyen mevcut yasalar ve tüzükler yeniden gözden geçirilmeli ve revize edilmelidir veya yeni çağın ihtiyaçlarına göre yürürlükten kaldırılmalıdır.” şeklinde beyanatta bulunmuştur⁴.

E-ticaretin geliştirilmesi alanında yapılacak düzenlemelere ilişkin olarak OECD İş Alemi ve Sanayi Danışma Komitesi BIAC (Business Industry Advisory Committee) tarafından benimsenen temel prensipler ise aşağıdaki gibidir;

E-ticaretin geliştirilmesi için tüm dünyada benimsenen temel ilke, bu alana özel sektörün öncülük etmesi ve kamu kesiminin bu sürece gerekli desteği vermesidir. Tüm ülkelerde ve uluslararası forumlarda, politika geliştirme safhasında özel sektör sürece dahil edilmeli ve katkısı alınmalıdır. Kamu kesiminin müdahalesi, gerek görüldüğü takdirde, kıt kaynakların istikrar ortamı içinde rasyonel dağılımının sağlanması, e-ticarette uygulanacak uluslararası kuralların belirlenmesi, karşılıklı olarak çıkarların korunması şeklinde olmalıdır. Kamu kesiminin bu alana yapacağı katkı açık, tarafsız, ayrımcı olmayan, dengeli, esnek ve teknolojik açıdan yansız olmalıdır. Hükümet politikaları oluşturulurken e-ticaretin küresel niteliği

³ Yusuf ÇILKOPARAN:a.g.e., 43.

⁴ W.J. CLINTON - A. GORE: Global Elektronik Ticaret, Çev. Veysel BOZKURT, (İstanbul - 2000), 6.

gözetilerek, uluslararası koordinasyon ve uyum sağlanmalı, birbirleriyle haberleşebilecek ortak standartlara sahip, isteğe ve uzlaşmaya dayalı çözümler üretilmelidir. Elektronik ortamda yapılan ticarete, geleneksel ortamda yapılan ticarete karşı avantaj sağlanmamalı, yansız uygulamalar geliştirilmelidir. E-ticaretin vergilendirilmesi, kurumsallaşmış uluslararası uygulamalara dayanmalı, en az düzeyde sorun çıkaracak şekilde düzenlenmelidir. Telekomünikasyon alt yapısının oluşturulmasında rekabet engellenmemeli, açık ve adil bir pazar oluşturulmalıdır. Özellikle kişisel, gizlilik, anonimlik, içerik kontrolü konularında alternatif politikalarla bireylerin güçlendirilmesi ve iş dünyasının öncülük edeceği çözümler ve uygulanabilir yasal düzenlemelerle tüketicilerin ve kullanıcıların korunması sağlanmalıdır. Karşılıklı anlaşmalar ve eğitim, güvenlik ve güvenilirliği güçlendirecek daha ileri teknolojik buluşlarla, anlaşmazlıkların giderilmesi için uygun mekanizmaların tesis edilmesi ve özel sektörün kendi kurallarını koymasını sağlanması ile Küresel Bilgi Altyapısı'na (GII- Global Information Infrastructure) yüksek düzeyde güven sağlanmalıdır⁵.

Türkiye'de üyelerinin büyük ve etkin bölümünü kamu kesiminin oluşturduğu ETKK'nın görevlerinden biri de e-ticaret hakkında araştırma yapmak ve bilgi birikimi sağlamaktır. Oluşturulan bilgi altyapısı ile daha sonra yapılacak çalışmalara destek sağlanacaktır. ETKK sahip olduğu bilgi ile aynı zamanda kamu ve özel sektörü bilgilendirecektir.

E-ticaretin önündeki ilk engel bu konuyla ilgilenenlerin bilgi eksikliği, güvensizliği ve uygulamaların gelecekteki belirsizliğidir. E-ticaretin Türkiye'de hızla yaygınlaşması ve uluslararası ticaretteki payını bu yolla artırabilmesi için, bu belirsizlik ve güvensizlik ortamının alınacak önlemler ve gerçekleştirilecek bilgilendirme çalışmaları ile aşılması gerekmektedir.

⁵ Gülçin AYTEKİN: a.g.e.,25.

E-ticaret özellikle KOBİ'ler için hayatta kalma, dış ticaretten pay alma ve rekabet edebilme noktalarında önem arz etmektedir. Bu nedenle de öncelikle KOBİ'ler için bilgilendirme ve özendirme kampanyalarına ihtiyaç vardır. Özel sektörün başta KOBİ'ler olmak üzere e-ticaret konusunda desteklenmesi gerekmektedir. Bu da bilgi ve iletişim teknolojisi kullanılarak, kapsamlı veri tabanı ile donatılmış bir yapının kurulması ve bu yapının özel sektöre vereceği eğitim ve her türlü danışmanlık hizmetleri ile mümkündür⁶. KOBİ'lerin e-ticaret konusunda teşvik edilmesi amacıyla Belçika'da, WTCM (Teknik Araştırma Merkezi) ve Fabrimetal (Üretim Sanayicilerinin Derneği) tarafından organize edilen kampanyalar düzenlenmiştir. Bu kampanya ile Belçika'da küçük ve orta büyüklükteki işletmeler arasında bir bilinç oluşturulmaya çalışılmaktadır. Bu kampanyada 90 dakika süren programlar yapılmaktadır. Bu programda iki adet demonstrasyon yapılmakta ve demonstrasyonların ilk uygulayıcı şirketlere yapılması sağlanmaktadır. Öncelikle oluşturulan web siteleri kullanılarak elektronik satın alma demonstrasyonu yapılmaktadır. Senaryo uyarınca, küçük bir şirket daha büyük bir şirket olan tedarikçiden web sitesi ile mal satın almaktadır. İkincisinde ise, küçük ve orta ölçekteki işletmeler arasında web teknolojisi ve e-posta kullanılarak bilgi ağı gerçekleştirilerek bir proje oluşturulmaktadır. Yapılan gösteriler ile KOBİ'lere e-ticaret sadece anlatılmamakta, aynı zamanda uygulamalar gösterilmektedir. Böylece KOBİ'lerin gerçekleştirilebilir senaryolara yönelmesi sağlanmaktadır.

E-ticaret konusunda devlete iki önemli görev düşmektedir. Bunlardan birincisi; devletin asli görevlerinin yürütülmesinde e-ticaretin sağladığı imkanların azami ölçüde kullanılmasıdır. Bu çerçevede; yürütme erkini elinde bulunduran hükümetler, idare ve hizmet etme işlevini yerine getirirken e-ticaretin sunduğu imkanları kullanmalı ve geliştirmelidirler⁷. Devletin bu konudaki ikinci fakat ilkinden daha önemli görevi ise e-ticaret için gerekli

⁶ Recep DEMİR: "Ülkelerin Elektronik Ticarete Hazırlık Değerlendirmesi -Türkiye İçin Bir Değerlendirme", <http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/DTDERGI/tem2001/elektronik.htm>, 1.

⁷ Murat İNCE: a.g.e., 23.

fiziksel, yasal altyapının hazırlanması ve sürekli olarak desteklenmesi ile kamu/özel sektör ihtiyaçlarının uyumlaştırılmasıdır⁸. Ancak batılıların “overregulation” diye ifade ettiği kamu kesiminin çok fazla düzenleme yaparak, gelişen bir sektörü adeta “boğmasından” kaçınılması gerekmektedir⁹.

E-ticaretin gelişimi konusunda toplumsal olarak yapılması gereken bir öneri olarak da şunu söyleyebiliriz: ABD’de başlayan bir eğilim e-mail adresi olmayan firmaların dikkate alınmaması yönünde bir gidişatın olduğu yönündedir. ABD firmaları e-mail yoluyla gelmeyen ticari talepleri bundan böyle dikkate almayacaklarını, klasik iş yapma yöntemleriyle çalışan firmalarla ticari ilişkilerini bitireceklerini beyan etmişlerdir¹⁰. Biz de aynı temayüle ticari hayatımızda yer vermeli hatta bunu kişiselleştirerek geliştirmeliyiz.

B - TEKNİK VE İDARİ ALTYAPININ KURULMASI

E-ticaretin artması, yeni bilgi teknolojilerinin ve telekomünikasyon altyapısının gelişimine bağlıdır. İnternet mevcut e-ticaret formları arasında bağlantı kurması nedeniyle, e-ticaretin geliştirilmesi tartışmalarında odak noktası olmaktadır. E-ticaret için temel koşul, bilginin bütünlüğü bozulmaksızın iletebileceği bir telekomünikasyon altyapısıdır. İnternet kullanıcılarının yaşadığı en büyük sorunlardan biri, aşırı yüklenme nedeniyle zaman zaman görülen sıkışıklık ve zaman kaybıdır. Yaşanan sıkışıklığın nedeni dar ve düşük kapasiteli internet hatları ve altyapının eksik olmasıdır. Altyapı olarak telefon ve internet hatları dar ve düşük kapasiteli, kablolu TV hatları ise geniş kapasiteli hatlardır. Bu sorun ancak, altyapı kapasitesinin fiber-optik kablolar, uydular veya yeni ağlarla (kablolu televizyon ve elektrik

⁸ Murat İNCE: a.g.e., 24-25.

⁹ Kürşat TÜZMEN : “ Bilgi Teknolojisi ve Türkiye”, İGEME’den Bakış, 18, (Mayıs-Ağustos 2001), 6.

¹⁰ Yalçın ÖĞÜTCEN: “ İnternet Ortamında E-Ticaret”, İGEME’den Bakış, 18, (Mayıs-Ağustos 2001), 54.

hatları gibi) artırılması ile iletişim pazarında yeterli rekabetin sağlanması durumunda aşılabilecektir.

Firmalar arasında e-ticaret yapılabilmesi için hızlı, iyi işleyen ve güvenilir bir iletişim altyapısı ihtiyacının karşılanması konusu büyük önem taşımaktadır. Böyle bir alt yapının oluşturulmasının başlangıç maliyeti özellikle KOBİ'lerin karşılayamayacağı kadar yüksek olacağından, bunun sağlanmasında devletin öncü rol üstlenmesi uygun olacaktır. Ülke genelinde bilişim teknolojileri temelinde kurulacak altyapının, e-ticaret ile ilgili gereksinimleri karşılayabilecek nitelik ve standartta olması için devlet tarafından gerekli önlemlerin alınması ve düzenlemelerin yapılması; herkesçe, her yerden, her zaman güvenli, hızlı ve ödenebilir ücretle erişilebilir bir yapının sürekliliğinin sağlanması gerekmektedir¹¹. Altyapı ile ilgili diğer bir sorun yanlış fiyatlandırma politikalarıdır. Telekomünikasyon hizmetlerinden genel olarak gerçekçi olmayan çok yüksek düzeylerde ücretler tahsil edilmektedir. Ancak fiyatların gereğinden fazla düşürülmesi de altyapının gereksiz şekilde kullanımına ve darboğazlara neden olacağı gözden kaçırılmamalıdır¹².

Küresel bazda e-ticaretin gelişimi, global iletişim şebekesine ve bilgi teknolojilerine bağlıdır. Bu nedenle e-ticaretin gelişmesi için altyapı sorununu, ülkelerin tek tek değil uluslararası düzeyde, birlikte değerlendirmeleri ve kararlaştıracakları standartlar çerçevesinde çözmeleri gerekmektedir. Bu çözümleme birlikte hareket etmenin avantajlarından yararlanmayı kapsamaktadır. Yoksa kimse gelip ülkemizin bağlantı kapasitesini artırmaya yönelik bir çalışma yapmaz. 2000 yılı itibariyle 50 megabite çıkarılan yurtdışı bağlantı kapasitemizin 1998 hedefleri doğrultusunda 155 megabit olması gerektir. Bu rakam aynı anda internet ortamına katıldığımız Yunanistan'da 190 megabittir. Avrupa Birliğinin 2002 yılı için öngördüğü hız ise 2500 megabittir.

¹¹ Recep DEMİR: a.g.m., 2.

¹² Gülçin AYTEKİN: a.g.e., 26.

Bu itibarla ülkemizde e-ticaret için gerekli olan teknik ve idari yapının kurulması esnasında dikkat edilmesi gereken hususların başında veri iletişim altyapısının ulusal ve uluslararası rekabete açılması, bu sayede hızlı ve düşük maliyetli (ücretli) bir yapının oluşturulması gelmektedir. Bunun yanında kamuda ETKK, İnternet Üst Kurulu ve Kamu-Net gibi kurulların koordinasyonunun sağlanarak, özel sektörle birlikte ilke ve standartların belirlenmesinde işbirliğinin temini gerekmektedir. Ayrıca elektronik imza, onay kurumu ve elektronik noter gibi kurumların teşkilinde özel sektörün görüşlerinin alınması ve katılımının sağlanması, sürekli ve sağlıklı bir altyapının oluşturulması için faydalı olacaktır¹³.

C - HUKUKİ ZEMİNİN OLUŞTURULMASI

Günümüzde ne mahalle, ne kent, ne de ülke ile sınırlı olan ticari ilişkilerin ana teması, alıcı ve satıcının birbirini hiç görmeden, nerede olduğunu bilmeden, tamamen elektronik ortamda yazışma yoluyla faaliyette bulunabiliyor olmasıdır. Teklif, sipariş, sözleşme, (bazı hallerde) teslim, fatura, ödeme elektronik ortamda yapılabilmektedir. Dolayısıyla ticari ilişkiler kağıtsız ve imzasız, ya da kağıtsız ama kalemsiz-mürekkepsiz imzalı bir ortamda yürümektedir. Oysa, mevcut hukuk düzeni ticari ilişkilerde kağıt üzerine “yazılı” sözleşmeyi tanır, “elle atılmış imza” yı arar ve bu imzaya hukuki sonuç bağlar. Maddi veri ve kriterler üzerine kurulu olan mevcut hukuk düzeninin, sanal dünyanın bu yeni kurumlarını, yani elektronik imzayı ve elektronik belgeyi tanımadığı kolaylıkla söylenebilir. O halde bu elektronik biçimlere hukukilik tanınması, hukuk düzeninin çözülmesi gereken birinci problemidir¹⁴.

¹³ Aziz ÖZBEK: “ Elektronik Ticaret ve Vergilendirilmesi –II ”, 51.

¹⁴ Thomas SMENDINGHOFE- Ruth Hill BRO: “Moving with Change: Electronic Signature Legislation as a Vehicle for Advancing E-commerce”, Journal of Computer a Information Law, vol. XVII, no. 3, (Spring 1999), 732-733.

Elle atılan imza ve yazı kavramının geçtiği her hukuk kuralının kapsamına elektronik imzayı ve belgeyi dahil etmekle e-ticaret sorunları bitmemektedir. İnternet ortamı açık bir ağ (open network) üzerine oturmuştur. Bu açık ağ üzerinde gerçekleştirilen ticari işlemlerde, kayıtların bütünlüğünün ve güvenliğinin sağlanması özel önem taşır. Taraflar arasındaki işlemlerin güvenliği demek, elektronik ortamda oluşturulan mesajın ilk çıkış anındaki bütünlüğü bozulmadan karşı tarafa ulaşması demektir. Dolayısıyla, hukukun ikinci problemi, elektronik ortamda yapılan işlemleri bir güvenlik ve belirlilik ortamına oturtabilmektir¹⁵. Bu açıdan; taraflar arasında iletilen bilginin gizliliği, bütünlüğü ve tarafların kimliklerinin doğruluğu kurulacak olan teknik ve yasal altyapı ile garanti edilebilmelidir. Söz konusu şartlar, elektronik imza ile sağlanabilmektedir. Bu nedenle, e-ticaretle ilgili çalışmalarda ileri bir çok ülkenin yasal düzenlemelerde önceliği elektronik imza mevzuatı çalışmalarına vermeleri bir rastlantı değildir. Elektronik imza yasaları halen Almanya, Singapur gibi ülkeler ile ABD'nin birçok eyaletinde uygulanmaktadır¹⁶.

Ülkemizde en önemli sorun bilgi güvenliği ve elektronik imza sorunudur. Bunun için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması ve otoritenin tesis edilmesi çok önemlidir. Nitekim, bu sorunu çözme yolunda mesafe kat eden ülkeler ile Türkiye'nin arasındaki mesafe giderek açılmaktadır. Özellikle, AB'nin mali ve teknik desteği ile Güney Doğu Avrupa Ülkeleri kısa zamanda oldukça önemli mesafeler kat etmişlerdir. Bu itibarla ülkemizde de konu ile ilgili çalışmaların ivedilikle uygulamaya geçmesi gerekmektedir.

¹⁵ Tiffany MENDEZ: "Adopting the Digital Signature Guidelines in Implementing Public Key Infrastructure for Federal Procurement of Electronic Commerce", 29 PUBCONJL (Public Contract Law Journal, Winter 2000) 285, 286-288.

¹⁶ http://www.igeme.org.tr/TUR/etrade/etkk/hukuk/h_altyapi.htm

1 - ELEKTRONİK İMZA

a - Tanımı ve Türleri

Elektronik imza; bir bilginin üçüncü tarafların erişimine kapalı bir ortamda, bütünlüğü bozulmadan (bilgiyi ileten tarafın oluşturduğu orijinal haliyle) ve tarafların kimlikleri doğrulanarak iletildiğini elektronik veya benzeri araçlarla garanti eden harf karakter veya sembollerden oluşmuş bir seti ifade eder. Bu tanımda kullanılan "bilgi" sözcüğü, herhangi bir elektronik ortamda (elektronik, optik veya bunlarla sınırlı olmamak üzere, elektronik veri değişimi =EDI, elektronik posta, telgraf, teleks veya telekopi de dahil olmak üzere benzer her türlü araçla) yaratılan, iletilen ya da depolanan ve daha sonra yeniden kullanılabilir şekilde geri çağırılabilen her türlü bilgiyi içermektedir¹⁷.

Kısaca "elektronik ortamda yaratılan kimlik bilgisi" olarak tanımlayabileceğimiz kavramı ifade etmek üzere "elektronik imza" (electronic signature), "dijital (sayısal) imza" (digital signature), terimleri birbirlerinin yerine geçer şekilde kullanılmaktadır¹⁸. Ancak, elektronik imza bir üst kavramdır ve her türlü elektronik ses, sembol veya uygulamayı kapsayan teknoloji tarafsız (technology neutral) bir terimdir. Dijital imza ve biyometrik imza (biometric signature) ise sadece belirli bir teknolojik yöntemeye dayalı olarak oluşturulan e-imza türleridir. Diğer bir ifadeyle, dijital imza sayısal teknolojiye ("0" veya "1" rakamlarıyla ifade edilen bitlerden oluşan elektronik veri) dayalıdır, kısaca sayısal kimlik olarak nitelenebilir¹⁹. İmza dinamikleri (signature dynamics) de e-imza için geçerli bir teknoloji olarak kabul edilebilir. Bu sistemde, elle atılan bir imzanın (sadece imzanın şekli değil, aynı zamanda atılma hızı, vurgu, kalemin açısı ve kişinin imzasını atma biçiminin diğer özellikleri) sayısal kaydı (digital record) yapılır ve bu kayıt bir sayısal

¹⁷ http://www.igeme.org.tr/TUR/etrade/etkk/hukuk/h_altyapi.htm

¹⁸ Thomas SMENDINGHOFE- Ruth Hill BRO: a.g.m., 732.

¹⁹ Thomas SMENDINGHOFE- Ruth Hill BRO: a.g.m., 732.

metni mühürlemekte kullanılabilir²⁰. Biyometrik imza ise kullanıcının parmak ya da el izi, göz retinası vb. kişiye has özellikler ile oluşturulan bir kişinin biyolojik özelliklerini ölçen tekniklerle üretilir²¹.

Hangi teknolojik yöntemle uygulanırsa uygulansın, elektronik imza, elektronik mesajı gönderen kişinin kimliğini belirleme, göndericinin sözleşme ile bağlanma iradesini ortaya koyma ve imzalanan mesajın bütünlüğünü güvenlik altına alma fonksiyonlarını üstlenir²².

aa - Dijital (Sayısal) İmza

Dijital imza, kamusal anahtar şifreleme teknolojisine (public key encryption technology) dayalıdır. Bu teknoloji şöyle çalışır. Elektronik mesajların hem göndericileri hem de alıcıları her ikisi birden ikişer anahtar sahibidir. Bu anahtarlardan biri herkesle paylaşılan kamusal anahtardır, diğeri ise kişiye özeldir ve hiçbir biçimde kimseyle paylaşılmaz. Bu iki anahtar eşleşir (asimetrik şifreleme) ve biriyle mühürlenmiş bir mesaj sadece diğeri ile açılabilir. Şifreleme işleminde, gönderici mesajını alıcının kamusal anahtarı ve kendi özel anahtarı ile şifreler, alıcı bu mesajı ancak kendi özel anahtarı ve göndericinin kamusal anahtarını kullanarak açabilir. Bu durumda kullanılan bu imza yöntemi, mesajın güvenliğini, mesajın göndericiye aidiyetini, göndericinin kimliğini, göndericinin ilk düzenlediği haliyle bütünlüğü bozulmadan alıcıya ulaştığını ortaya koyar²³.

Dijital imza tekniğinin güvenli bir biçimde uygulanabilmesi, sisteme üçüncü güvenilir tarafın (trusted third party) dahil edilmesini zorunlu kılar. Bunun sebebi şudur: Mevcut asimetrik şifreleme teknolojisini kullanarak, herkes herhangi bir kişi adına kamusal ve özel anahtar çiftini yaratabilir.

²⁰ Billur Yaltı SOYDAN: " E-İmza ve E-Belge: Kağıtsız Mürekkepsiz Dünyada Hukuk-I", Vergi Sorunları ,151, (Nisan 2001), 129.

²¹ http://www.igeme.org.tr/TUR/etrade/etkk/hukuk/h_altyapi.htm

²² Thomas SMENDINGHOFE- Ruth Hill BRO: a.g.m., 732.

²³ Billur Yaltı SOYDAN: a.g.m., 130.

Diğer bir deyişle, herhangi bir kişi internetten bir imza yazılımı indirerek örneğin "Ahmet Can" adına bir dijital imza yaratabilir. Hatta bu imza kamusal anahtar veri tabanına dahi yüklenebilir. Bu anahtarı yaratan kişinin gerçekten "Ahmet Can" olup olmadığı nereden bilinecektir? Bağımsız bir onay makamı olmadığı takdirde, herhangi bir kişi "Ahmet Can" gibi davranabilir ve mesajı alan taraf da bilmeden sahte bir imzaya dayanarak işlem yapabilir. Bu nedenle, dijital imzanın belirli bir kişiye bağlanması için üçüncü güvenilir tarafça onaylanması zorunludur. Dijital sertifika servis sağlayıcılar (digital certificate service provider) olarak nitelenen bu onay makamları elektronik ortamdaki ticari ve ticari olmayan işlemlerin güvenliğinin belkemiğini oluşturur. Bu servis sağlayıcılar, kamusal anahtar sahibinin kimliğini sertifikaya bağlar; başka bir ifadeyle onaylar ve kamusal anahtarları güncelleme ve telefon rehberine benzer şekilde yayınlama görevini üstlenir. Verdiği sertifika, kamusal anahtarla kişi arasında bir bağ kurar ve onay makamını, sertifika sahibinin kimliğini sadece sahibinin bildiği gizli anahtara karşılık gelen açık anahtarı, onay makamının dijital imzasını içerir²⁴.

Sayısal imzanın işlevi; elektronik ortamda aslından ayrılamayan sahte imzayı ve orijinal dokümanların değiştirilmesini önlemektir. Sayısal imzada amaç ise; elle imza atma işlemini elektronik ortamda yapabilmek için zemin yaratmaktır²⁵.

ab - Biyometrik İmza

Biyometrik imza, kişiye özel, doğal fiziksel özelliklere dayalı teknikler kullanılarak uygulanan kimlik belirleme yöntemidir. Bugün için uygulanan veya öneri halinde bulunan biyometrik teknikler; parmak izi, retina, iris yapısı, yüz özellikleri ve ses gibi fiziksel unsurları içerir. Belirtmek gerekir ki, bu imza türünü kontrol edecek genel hukuki ilkelerin, kamusal anahtar şifreleme

²⁴ Billur Yaltı SOYDAN: a.g.m., 130.

²⁵ http://www.igeme.org.tr/TUR/etrade/etkk/hukuk/h_altyapi.htm

teknolojisi için geçerli olanlardan farklılık taşımadığı düşünülmektedir²⁶.

b - E-İmza İle İlgili Çalışmalar

ba - Birleşmiş Milletler

Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 28 Mayıs-14 Haziran 1996 tarihleri arasında New York' da yapılan 29. Toplantısında Elektronik Ticarete ilişkin Model Kanun ve konuya ilişkin Yasal Rehber'in kabul edilmesinden sonra, "sayısal imza ve onay makamları (certification authorities)" ile ilgili olarak diğer ülkelerin mevcut düzenlemelerinden de yararlanılmak suretiyle taslak bir metin hazırlanmıştır. Söz konusu taslak'ta elektronik imza konusunda aşağıdaki hususlara yer verilmiştir²⁷.

İmza; "kimliğini ve ekli bilgiye onay verildiğini göstermek niyetiyle bir kimse tarafından (veya onun namına) kullanılan herhangi bir işaret veya kabul edilen herhangi bir güvenlik usulüdür."

Elektronik imza; "kimliğini ve mesaj içeriğine onay verildiğini göstermek niyetiyle bir kimse tarafından (veya onun namına) mesaja eklenen veya mantıksal olarak mesaja bağlı olan elektronik bilgidir."

Güvenli Elektronik İmza; "Taslağın 4 ve 5. maddelerine uygun sayısal imza ya da bir güvenlik usulü aracılığıyla belirli bir kişiye ait olduğu tespit edilebilir elektronik imza ya da olayın özelliğine göre ticari ilişkiler çerçevesinde makul görülen ve taraflarca daha önce kararlaştırılan ve uygulanan elektronik imzadır."

Taslakta güvenli elektronik imzanın standart özellikleri şu şekilde özetlenmiştir; Teklik: Elektronik imzaların birbirinden farklı olması anlamına

²⁶ Billur Yaltı SOYDAN: a.g.m., 131.

²⁷ http://www.igeme.org.tr/TUR/etrade/etkk/hukuk/h_altyapi.htm

gelmektedir. Ya parmak izi, retina taraması gibi biyometrik yöntemlerle ya da çift anahtar kullanımıyla teklik şartı yerine getirilebilmektedir. Kimlik Tespiti: Elektronik imza sahibinin kimlik tespitinin sağlanması anlamına gelmektedir. Bu tespitin çabuk, nesnel ve otomatik olması özellikleri üzerinde durulmaktadır. Güvenilirlik: Elektronik imzayı kullanan olarak kimliği tespit edilen kişinin gerçekten mesajı imzalamış olması anlamına gelmektedir. Üçüncü bir güvenilir kişinin (Trusted Third Party), örneğin onay makamının süreç içerisinde üstelendiği görevin önemi ve yararı belirtilmektedir. Bağlantı; mesajla imza arasında bağlantı olması anlamına gelmektedir. Mesaj değiştiğinde, elektronik imza geçersiz hale gelmelidir.

Sayısal imza konusunda taslakta iki değişik tanım mevcuttur. Birinci tanıma göre; sayısal imza, mesaj özetleme fonksiyonu ve asimetrik şifreleme sistemi yardımıyla bir veri mesajının dönüştürülmesinden teşekkül eden bir tür elektronik imzadır. Bu şekilde dönüşüme uğramamış ilk mesaja ve imzacının açık anahtarına sahip bir kişi dönüşümün imzacının açık anahtarına denk gelen açık anahtarıyla gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğini ve dönüşümden sonra ilk mesajın değişip değişmediğini kusursuz olarak tespit edebilir.

İkinci tanıma göre ise sayısal imza; veri mesajına eklenen sayısal (bilgisayarlarca kullanılan ikili sistem açısından) değerdir. İmzacının gizli şifreleme anahtarına bağlı matematiksel bir usul kullanılarak, bu sayısal değer yalnızca imzacı tarafından üretilmektedir. Bu matematiksel usul açık anahtarla şifreleme esasına dayanmaktadır. Bu matematiksel usuller bir veri mesajına uygulandığında mesajı dönüştürmekte ve mesajı alan taraf imzacının açık anahtarını bildiğinden, dönüşümün imzacının açık anahtarına karşılık gelen gizli anahtarıyla gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğini ve dönüşümden sonra orijinal mesajın değişip değişmediğini kusursuz olarak tespit imkanına sahip olmaktadır²⁸.

²⁸ http://www.igeme.org.tr/TUR/etrade/etkk/hukuk/h_altyapi.htm

Eğer veri mesajı, bir onay makamı tarafından verilen bir sayısal imza sertifikasının geçerlilik süresi içinde imzalanmışsa, bu sayısal imza güvenli elektronik imza olarak kabul edilmektedir.

Taslak'ta yer alan ve elektronik imzaya ilişkin olarak aksi ispat edilene kadar geçerli olan karineler ise şunlardır.

- Elektronik imza mesaja eklendiği andan itibaren mesaj değişmemiştir.
- Elektronik imza ilgili, şahsın imzasıdır.
- Elektronik imza, imza sahibi tarafından mesajı imzalamak amacıyla mesaja eklenmiştir.

Teknolojik gelişmeler ya da diğer sebeplerle, elektronik imzanın doğrulanması için kullanılan bir usulün genel olarak güvenilir olmadığını gösteren deliller mevcutsa veya taraflarca kararlaştırılan güvenlik usulünün güvenli bir şekilde uygulanmadığına işaret eden deliller mevcutsa yukarıda sayılan karinelerin aksi ispat edilebilmektedir.

İspat hukuku açısından, elektronik imzalı mesajı alan ya da güvenen taraf karineye dayanacak, ispat yükü ise elektronik imza sahibi üzerinde olacaktır.

Elektronik imzanın aidiyeti konusunda şu hüküm üzerinde anlaşmaya varılmıştır; "Güvenli bir elektronik imzanın yetkisiz olarak kullanıldığı ispat edilmedikçe, imzalayan olarak görünen taraf ile güvenen taraf arasında, güvenli bir elektronik imzanın, imzalayan olarak görünen tarafa ait olduğu kabul edilir".

Güvenli bir elektronik imzadan doğan sorumluluk şu şekilde ifade edilmiştir, "Yetkisiz bir elektronik imza kullanımıyla ilgili olarak, imzaya yetkili taraf, muhatabın böyle bir mesaja güvenmesini engelleyici makul bir özen göstermemişse, ortaya çıkan zararı tazmin etmekle yükümlüdür. Ancak

güvenen taraf, uygun bir üçüncü şahıstan bilgi almışsa veya imzanın ilgili şahsa ait olmadığını biliyorsa ya da bilmesi gerekiyorsa sorumluluk ortadan kalkar."

Taslak'ta ayrıca, ülkelerin; aksi yasa ile belirlenmediği sürece, bir elektronik imza, bir yazının imzalanması için kullanılacak olup, yazılı bir imza ile aynı güce ve etkiye sahip olacaktır." şeklinde bir yasal düzenlemeyi de yapmaları önerilmektedir²⁹.

Sayısal imza, birbirlerine karşılık gelen ve bir başka benzeri olmayan açık ve gizli anahtarların eşleşmesi ile tamamlanmakta ve uygulanmaktadır. Açık anahtarlar (public key) herkesçe bilinir ya da bir veri tabanından (telefon rehberi gibi) ulaşılabilir. Gizli imza anahtarlarının, onay makamları tarafından saklanması konusunda henüz uluslararası bir görüş birliği oluşmuş değildir. Gizli imza anahtarları ve şifreleme, suç faaliyetlerinin gizlenmesine imkan tanıyabilmekte ve devletlerin yürütme (vergilendirme dahil) ve yargılama yeterlilikleri konusunda endişeler oluşturmaktadır.

Değişik ülkelerdeki uygulamaların birbirleri ile uyumunun sağlanması amacıyla, her ülkedeki açık anahtar uygulamasında aşağıdaki hususların belirlenmesi gerektiği öngörülmektedir³⁰.

- Açık anahtar veri tabanı ile ilgili kurumların hiyerarşisi, sayısı ve statüsü,
- Sadece açık anahtar veri tabanına sahip belirli yetkililerin şifreli çift anahtarı düzenleyip düzenleyemeyecekleri veya bu anahtar çiftinin kullanıcılar tarafından düzenlenip düzenlenemeyeceği,
- Şifreli çift anahtarın geçerliliğini onaylayan onay makamlarının kamu kuruluşu olarak mı yoksa özel teşebbüs olarak mı faaliyet gösterecekleri,

²⁹ http://www.igeme.org.tr/TUR/etrade/etkk/hukuk/h_altyapi.htm

³⁰ http://www.igeme.org.tr/TUR/etrade/etkk/hukuk/h_altyapi.htm

- Onay makamlarına yetki verme işleminin Devlet tarafından lisans verme biçiminde mi, yoksa akredite edilme şeklinde bir yöntemle mi olacağı,
- Resmi kurumlara, şifrelenmiş bilgilere ulaşım konusunda verilecek yetkinin kapsamı ve sınırları.

Birleşmiş Milletler tarafından bu konuda çalışmalar devam etmektedir. 30 Ocak 2001 'de yayınlanan Birleşmiş Milletler UNCITRAL Elektronik İmza Yasa Model Taslağı, ülkelere çıkaracakları elektronik imza yasaları için model vermekte ve doğası gereği uluslararası bir fenomen olarak nitelenen e-imzanın temel kurallarının oluşturulması amacıyla yeknesak bir mevzuat oluşturma amacı gütmektedir. Model, çeşitli ülkelerin farklı mevzuatlar geliştirme riskine karşı uyumlaştırma görevi üstlenmiştir. Bu model, Elektronik Ticaret Modeli'nin 7. maddesinde yer alan temel ilkeler üzerine inşa edilmiş ve o modele özel bir alanda ek olmak üzere düzenlenmiştir³¹.

Model yasanın uygulama alanı ticari faaliyetlerde kullanılan elektronik imzalıdır (md. 1) ve imza teknolojilerinin hiç birini dışarıda bırakmayacak şekilde uygulanır (md. 3). Mevzuat hükümlerinin bir kişinin imzasını gerekli gördüğü hallerde, bir veri mesajına bağlı güvenli bir elektronik imzanın bu gerekliliği yerine getirdiği kabul olunur (md. 6). Bir elektronik imzanın, güvenli e-imza olarak değerlendirilebilmesi için diğer şartların yanı sıra onay makamı tarafından verilmesi gerekir. Yetkilendirilecek onay makamının niteliğini -özel veya resmi- belirleme konusu devletlerin tercihinin bırakılmıştır (md. 7).

Modelde, imza sahibinin sorumlulukları, sertifika servis sağlayıcılarının sorumlulukları, e-imzaya güvenen üçüncü şahısların sorumluluklarına ilişkin hükümler de bulunmaktadır (md. 8-11).

Model yasada, yabancı elektronik imzaların ve sertifikaların tanınmasına ilişkin özel bir düzenleme de mevcuttur. Buna göre, devletler

³¹ Billur Yaltı SOYDAN: "E-İmza ve E-Belge: Kağıtsız Mürekkepsiz Dünyada Hukuk-II", Vergi Sorunları ,152, (Mayıs 2001), 158.

elektronik imzanın hukuki etkisini düzenleme altına alırken, sertifikanın verildiği ve elektronik imzanın yaratıldığı ve kullanıldığı coğrafi yeri, sertifika servis sağlayıcının ve imzacının işyerinin bulunduğu coğrafi yeri dikkate almamalıdır. O ülke dışında verilen sertifikalar ulusal sertifikalarla eşdeğer hukuki etkiye sahip olmalı, ülke dışında yaratılan ve kullanılan bir elektronik imza ülke içinde yaratılan ve kullanılan bir elektronik imza ile aynı hukuki geçerliliğe sahip olmalıdır (md. 12).

bb - Avrupa Birliği

AB Konseyi 13 Aralık 1999'da elektronik imza yönergesini kabul etmiştir³². Bu çerçevede, üye ülkelerin yönergeyi ulusal hukuklarına yansıtması için konulan süre 19 Temmuz 2001 olarak belirlenmiştir. Güvenlik ve sorumluluk ile ilgili asgari kurallar getiren yönerge, hizmetlerin serbest dolaşımı ve esas ülke denetimi şeklindeki Tek Pazar ilkeleri temelinde elektronik imzaların AB çapında hukuken tanınmasını sağlayacaktır. Dolayısıyla yönerge, Tek Pazar'ın her yerinde güvenli çevrim-içi işlemler için bir çerçeve yaratacak ve böylece, büyüme, rekabet gücü ve istihdam açısından AB için bundan gelecek yararlar ile birlikte, e-ticaret hizmetleri alanında yatırım yapılmasını teşvik edecektir³³.

Elektronik imzalar sayesinde, elektronik şebekeler üzerinden alınmış verileri alan bir kişi, verilerin kökenini (kimlik) belirleyecek ve verilerin değiştirilmiş olup olmadığını (bütünlük) teyid edebilecektir. Bir belgelendirme hizmeti sunucusu tarafından düzenlenmiş olan ve bir mesajın alıcısına, göndericinin kimliğini kontrol etme imkanı veren bir belgede verilere eşlik etmektedir³⁴.

Yönerge, elektronik imzanın kullanılması ve hukuken tanınması için

³² Directive 1999: EC of the European Parliament and of the Council on a Community Framework for Electronic Signatures, <http://eurapa.eu.int/ispo/eif/policy.html#directive99>

³³ Ayşe ÖZYILMAZ – Saliha EVSENAL: "Elektronik İmza", *Active*, (Ağustos-Eylül 2000), 28.

³⁴ Ayşe ÖZYILMAZ – Saliha EVSENAL: a.g.m, 28.

gereken çerçeveyi oluşturmaktadır (md. 1). Yönergeye göre, elektronik imza, bir elektronik veriye eklenen veya ona mantıksal olarak bağlı olan ve bir tasdik (authentication) yöntemi olarak işlev gören elektronik formattaki veri anlamına gelir (md. 2/1). Gelişmiş elektronik imza (advanced electronic signature) ise sadece imzacıya bağlı olan, imzacının kimliği hakkında bilgi verme kapasitesine sahip olan, imzacı tarafından kontrol edilen ve ilgili veriye, veri üzerinde sonradan yapılan bir değişikliğin tespit edilebildiği şekilde bağlanan elektronik imzadır (md. 2/2).

Yönergeye göre, özel sertifikaya bağlanan ve güvenli-imza-yaratma tekniği ile oluşturulan gelişmiş bir elektronik imza, elektronik bir veriye bağlandığında, tıpkı kağıt üzerine elle atılmış imza gibi hukuki etki yaratmalı ve davalarda delil olarak kabul edilmelidir (md. 5/1).

Yönerge, elektronik imzaların kullanılması konusunda taraflara zorunluluk getirme yanlısı değildir. Taraflar diledikleri takdirde işlemlerinde elektronik imzaya itibar edecekler ve hangi yönteme dayalı üretilirse üretilsin hukuk düzeni bu imzaya geçerlilik tanıyacaktır³⁵.

Yönergeye göre, bu elektronik imzaların tedarik edileceği, imzaları kaydeden ve gelişmiş imzaları geçerli kılan "sertifika servis sağlayıcıları"nın bulunması gerekir fakat bu sistemin mutlaka devlet tarafından yürütülen bir sistem olması gerekmemektedir. Bu servis sağlayıcılarına akreditasyon zorunluluğu getirilmemelidir; sistem gönüllü lisans sistemine dayanmalıdır. Elbette devlet belirli imza yöntemlerinin onaylanması konusunda rol üstlenmelidir, ancak bu konuda teknoloji tarafsız olmak durumundadır. Dolayısıyla elektronik imza herhangi bir format veya teknolojik teknik altında yaratılabilir (md. 3).

Yönerge aynı zamanda sertifika servis sağlayıcılarının sorumlulukları

³⁵ Billur Yaltı SOYDAN: " E-İmza ve E-Belge: Kağıtsız Mürekkepsiz Dünyada Hukuk-II", a.g.m., 160.

ile ilgili düzenleme içermektedir (md. 6). Bir başka noktası da, üçüncü ülkelerde kurulu sertifika servis sağlayıcılarının verdiği sertifikaların, Topluluk içinde verilenlerle eş değer hukuki etkiye sahip olması gereğini düzenlemesidir (md. 7).

bc - Amerika Birleşik Devletleri

ABD'de 30 Haziran 2000'de kabul edilen ve 1 Ekim 2000'de yürürlüğe giren "Küresel ve Ulusal Ticarete Elektronik İmza Yasası" ile e-ticarete kullanılan bir çok belgenin hukuken geçerliliği kabul edilmiştir.

Anılan yasa, "federe devletler arasında ve uluslararası ticarete" kullanılan elektronik imza ve elektronik kayıtları kapsamaktadır. Her federe devletin kendi içindeki ticarete geçerli olan hukuk ise o federe devletin kendi elektronik imza yasası ile düzenlenmektedir. Dolayısıyla, federal yasanın sadece uluslararası ticaret ve federe devletler arasındaki ticaret açısından kural getirmesi, bu konudaki hukuk boşluğunu doldurmaktadır³⁶.

Anılan yasa, ticari ilişkilerde elektronik imza ve elektronik kayıtların kullanılmasını kabul etmekte ve bu araçlara hukuken meşruluk kazandırmaktadır. Elektronik imza, bir sözleşmeye veya diğer herhangi bir kayda eklenen veya mantıksal olarak sözleşme veya kaydın parçası olan, kişi tarafından o kaydı imzalama iradesi ile uygulanan veya kabul edilen elektronik ses, sembol, veya uygulama olarak tanımlanmaktadır. Elektronik kayıt ise, elektronik yollarla yaratılan, oluşturulan, gönderilen, ulaştırılan, alınan veya saklanan bir sözleşme veya diğer bir kayıttır. Buradaki elektronikten kasıt, elektriğe dayalı, dijital, manyetik, kablosuz, optik, elektromanyetik veya benzer özelliklere sahip teknolojidir³⁷.

³⁶David HARDESTY: " Digital Signature Act Becomes Law", (Temmuz 2000), <http://www.ecommercetax.com>.

³⁷ Billur Yaltı SOYDAN:a.g.m.,s.157

Anılan yasaya göre, diğer herhangi bir yasa, düzenleme veya diğer bir hukuk kuralı ile bağlı olmaksızın, elektronik formdaki bir imza, sözleşme, veya diğer herhangi bir kaydın hukuki etkisi, geçerliliği ve uygulanabilirliği, sadece elektronik biçimi ileri sürülerek reddedilemez, aynı şekilde, bir sözleşmenin hukuki etkisi, geçerliliği ve uygulanabilirliği, sadece elektronik imza ile oluşturulduğu ve elektronik kayıt kullanıldığı ileri sürülerek reddedilemez .

Yasa ile elektronik ortamda yapılan ve elektronik imza ile imzalanan sözleşmeler, elle imzalanan sözleşmelerle aynı hukuki değere sahip kılınmaktadır. Elektronik imzaya izin verilmektedir ancak, bunun kullanılması zorunluluğu getirilmemektedir. Hiç kimse elektronik bir kaydı veya elektronik imzayı kabul etmek zorunda değildir. Elektronik bir kaydın geçerliliği, tüketicinin bu kaydı onaylamasına ve onayını geri almamasına bağlıdır. Yasada, elektronik ortamda yapılan işlemler için belirli bir imza teknolojisi tercihinde bulunulmamıştır, başka bir ifade ile teknoloji tarafsızdır³⁸.

Ayrıca ABD’de dijital imza ile ilgili eyaletler bazında yasal düzenlemeler bulunmaktadır. Bunlardan birisi, New York eyaletinin 5 Ağustos 1999 tarihinde kabul ettiği “ State Technolog Law” dır. Diğerleri ise California ve Pennsylvania’da yürürlüğe giren; Arizona, Minnesota, Nebraska gibi eyaletlerde ise henüz askıda olan Temmuz 1999 tarihli “Uniform Electronic Transaction Act” tir³⁹.

bd - Diğer Ülke Uygulamaları

Dijital imza konusunda yasal düzenlemelere sahip tespit edebildiğimiz diğer ülkeler ise şunlardır. Arjantin (13 Kasım 1999), Avusturya (1 Ocak 2000), İsrail (5 Mart 2000), Kanada (1 Mayıs 2000). Almanya’da çok daha önce dijital imza yasal zemine kavuşturulmuştur. Alman Parlamentosu

³⁸ David HARDESTY: “ Digital ...”, a.g.m., <http://www.ecommercetax.com>.

³⁹ Mustafa TOPALOĞLU: “Dijital İmza”, Computerlife, 44, (12 Şubat 2001), 33.

tarafından 11 Haziran 1997 yılında kabul edilen “ Bilgi ve İletişim Hizmetlerinin Çerçeve Şartlarının Düzenlenmesi Hakkında Kanun” un 3. Paragrafında Dijital İmza Kanunu düzenlenmiştir. Almanya’da ayrıca 8 Ekim 1997 tarihli Dijital İmza Yönetmeliği yürürlükte⁴⁰.

be - Türk Hukukunda İmzaya İlişkin Hükümler

Türk hukukunda, imzaya ilişkin hükümler Borçlar Kanununda düzenlenmiş bulunmaktadır. Söz konusu Kanunun 13. maddesinde;

"Tahriri olması icap eden akitlerde, borç deruhte edenlerin imzaları bulunmak lazımdır. Hilafı kanunda yazılı olmadıkça imzalı bir mektup veya aslı borcu üzerine alanlar tarafından imza edilmiş olan telgrafname tahriri şekil makamına kaim olur." hükmü yer almaktadır.

Aynı Kanun'un "İmza" başlıklı 14. maddesinde;

"İmza üzerine borç alan kimsenin el yazısı olmak lazımdır. Bir alet vasıtasıyla vazolunan imza, ancak örf ve adetçe kabul olunan hallerde ve hususiyle çok miktarda tedavüle çıkarılan kıymetli evrakın imzası lazım geldiği takdirde kafi addolunur.

Amaların imzaları usulen tasdik olunmadıkça yahut imza ettikleri zaman muamelelerin metnine vakıf oldukları sabit olmadıkça onları ilzam etmez." hükmü bulunmaktadır. Ayrıca, aynı Kanun'un "İmza Makamına Kaim Olacak İşaretler" başlıklı 15. maddesinde de;

"İmza vaz'ına muktedir olmayan her şahıs, imza yerine usulen tasdik olunmuş ve el ile yapılmış bir alamet vazetmeye, yahut resmi bir

⁴⁰ Mustafa TOPALOĞLU: a.g.m., 33.

şahadetname kullanmaya mezdur. Kambiyo poliçesine müteallik hükümler mahfuzdur" denilmektedir.

Borçlar Kanunu'na göre imzanın, borçlunun el yazısı ile olması zorunludur. Bu durumda, bir elektronik kayıt (belge) altında yer alan elektronik imza, mevcut mevzuatımıza göre imza olarak kabul edilmeyecektir. Dolayısıyla, elektronik ortamda bulunan ve elektronik imza ile imzalanmış belgelerin hukuki bir geçerliliği bulunmayacaktır.

Elektronik imzalarla ilgili yasal düzenlemenin yapılması durumunda, elektronik ortamda düzenlenmiş belgelere yasal geçerlilik sağlanması mümkün olabilecektir. Dolayısıyla "yazılı" ve/veya "imza" ile ilgili yasal gereklilikler "elektronik dokümanlar" ve "elektronik imza" yoluyla da yerine getirilecektir. Sayısal imzalar, elektronik dokümanların güvenliğini sağlayacak ve böylece bunlar, göndericinin kimliğinin teyit edilmesini sağlamaları yanında, iletişim sürecinde veya daha sonra değiştirilemeyeceklerdir.

Ülkemizde henüz elektronik imza uygulanabilirlik kazanmamıştır; zira bu hususu açıkça düzenleyen bir yasal düzenleme getirilmediği ve onay makamı oluşturulmadığı sürece, elektronik imzanın kullanılması mümkün değildir. Buna göre, elektronik ortamlarda bilgi alışverişi üzerine kurulmuş bulunan e-ticaret sisteminin ülkemizde gelişmesi ve yasal bir zemin üzerinde uygulanabilmesi için, öncelikle elektronik imzaya hukuki bir geçerlilik kazandıracak yasal düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Elektronik imza hukuken geçerli olduğunda, bu şekilde imzalanan ticari değeri olan ya da olmayan elektronik belgeler hukuki yükümlülük doğurabilecek, sisteme duyulan güven artacak ve kullanıcının sistemden beklentileri karşılanabilecektir⁴¹.

⁴¹ http://www.igeme.org.tr/TUR/etrade/etkk/hukuk/h_altyapi.htm

2 - ONAY MAKAMI

a - Genel Olarak

Ülkemizde onay makamının belirlenmesi, hukuki statüsü ve görevleri konusunda bir belirlilik bulunmamaktadır. Bu açıdan aşağıda onay makamına yönelik olarak yurt dışı uygulamalarına yönelik bilgilere yer verilecektir. Bu bilgiler ülkemiz olası onay makamı açısından bize yol gösterecek niteliktedir.

Mesaj gönderici ve alıcıların kimliklerinin belirlenmesi için üçüncü kişi veya kurumlarca sayısal sertifika düzenlenmesi gereklidir. Bu sertifikaları düzenleyen kurumlar, "Sertifikasyon Otoritesi", "Onay Makamı" ya da "Onay Kurumu" olarak adlandırılmaktadır. Sertifika Onay Makamı tarafından düzenlenerek sayısal olarak imzalanır. Sertifikaya ilişkin olarak genel kabul gören tanımlamalar aşağıda verilmektedir⁴².

Sertifika; kullanıcı ismi ile onun açık anahtarını ihtiva eden ve gizli anahtarının kullanıcıya ait olduğunu doğrulayan elektronik dokümandır.

Alman Sayısal İmza Yasası'na göre "Sertifika"; resmi imza anahtarının gerçek bir kişiye ait olduğunu gösteren, üzerinde sayısal imza bulunan sayısal bir onay ya da doğrudan imza anahtarı sertifikasına atfen başka özel bilgileri içeren özel bir sayısal onaydır.

ABD, Florida Eyaleti Elektronik İmza Kanununda sertifika ile ilgili olarak aşağıdaki tanımlama yapılmıştır. "Sertifika;

- Onay makamını tanımlayan,
- Taahhüt edeni tanımlayan,
- Taahhüt edenin açık anahtarını içeren,
- Onay makamınca sayısal olarak imzalanmış olan,

⁴² http://www.igeme.org.tr/TUR/etrade/etkk/hukuk/h_altyapi.htm

bilgisayar esaslı bir kayıt anlamına gelir."

Birleşmiş Milletler Uluslararası Ticaret Hukuku Komisyonunun, Elektronik Ticaret Çalışma Grubunun, Elektronik İmzalar konusunda hazırladığı Yeknesak Kurallar Taslağı'nda, sertifikalarda bulunması gereken hususlar şu şekilde tespit edilmiştir;

- Onay makamı,
- Sertifika sahibinin kimliği ,
- Sahibinin kontrolü altındaki gizli anahtara karşılık gelen açık anahtar,
- Geçerlilik süresi,
- Onay makamının sayısal imzası.

Onay makamı, kullanıcılara sertifika dağıtımı yapan kurumdur. Hiyerarşik olarak onay makamları kendi sertifikalarını imzalar ve onaylar. Onay makamı, ilgili devlet tarafından, sayısal imza kullanımı için şifreleme anahtarlarıyla ilgili sertifikalar ihraç etmek üzere yetkilendirilmiş kişi ya da kurum olarak tanımlanmıştır.

b - Hukuki Statüsü

Onay makamlarının hukuki statüleri konusunda halen iki çeşit uygulama mevcuttur. Bunlar; ABD de olduğu gibi birden fazla sayıda özel kurumun veya ülkelerin onay makamı olarak belirlediği resmi makamların sayısal sertifikalar ihraç etmesi şeklindeki uygulamalardır.

Uluslararası düzeyde, onay makamlarının özel kurumlardan veya resmi kurumlardan oluşturulması konusunda genel kabul görmüş bir yaklaşım olmadığından, bu husus ülkelerin tercihlerine bırakılmaktadır⁴³.

⁴³ http://www.igeme.org.tr/TUR/etrade/etkk/hukuk/h_altyapi.htm

Bazı ülke uygulamalarında, onay kurumları hiyerarşik olarak tepede yer alan tek bir onay kurumuna bağlı olmakta ve üst onay kurumunca akredite edilmektedir. Bazılarında ise onay kurumları arasında herhangi bir hiyerarşi bulunmamakta, birbirlerini akredite eden onay kurumları eşit şartlarda faaliyet göstermektedir. Bu iki uygulama arasındaki tercihi de ülkeler kendileri yapmaktadırlar.

ABD, Florida Eyaleti Elektronik İmza Kanununda onay makamı; sertifikayı düzenleyen kişi olarak tanımlanmıştır. Ayrıca onay makamları, e-ticaret yoluyla yapılan ticari işlemlerin yeterli bütünlüğe, güvenliğe, gizliliğe ve denetlenebilirliğe sahip olmasını sağlamak için kontrol işlemleri ve prosedürleri getirilmesinden ve uygulamaya konulmasından sorumlu tutulmuştur.

Alman Sayısal İmza Yasasında ise onay makamı; resmi imza anahtarlarının gerçek kişilere ait olduğunu tasdik eden ve bu konuda yetkisi bulunan gerçek veya tüzel kişi olarak tanımlanmıştır⁴⁴.

c - Fonksiyonu

Alman Sayısal İmza Yasasında onay kurumlarının fonksiyonları; denetim, yasaklama ve çalışmaların durdurulması, lisansların geri alınması ya da iptal edilmesi yetkileri yetkili makama ait olacak şekilde düzenlenmiştir.

Onay makamı, sertifika için başvuran kişilerin kesin kimlik tespitini yapar. Onay makamı ayrıca, imza anahtarı sertifikası yardımı ile bir açık imza anahtarının, tanımlı yapılan kişiye ait olduğunu onaylar, kamuya açık telekomünikasyon kanalları aracılığı ile duyurur ve imza anahtarı sahibinin onayı ile geri çekme olanağı sağlar.

⁴⁴ http://www.igeme.org.tr/TUR/etrade/etkk/hukuk/h_altyapi.htm

Onay makamı, sertifikalardaki verilerin fark edilmeden taklit edilmesi ya da tahrif edilmesini önlemek için gerekli tedbirleri alır. Onay makamı aynı şekilde gizli imza anahtarlarının mahremiyetini korumak için de gerekli tedbirleri alır. Gizli imza anahtarları onay makamı tarafından saklanamaz.

Onay makamına, kullanıcıları daha emniyetli sayısal imza ve güvenlik kontrollerine katkıda bulunmak için alınacak gerekli tedbirler vb. konularda bilgilendirme yükümlülüğü de verilmiştir.

Onay makamı, kişisel bilgileri ancak doğrudan ilgili kişiden ve sertifikasının amacı doğrultusunda gerekli ölçüde toplayabilmektedir. Kimlik bilgileri ya da özel bilgiler ancak sınırlı durumlarda resmi mercilere verilebilmektedir.

Yetkili makam, onay makamlarının çalışabilmesi için gerekli lisansı veren makamdır. Alman Sayısal İmza Yasasına göre, yetkili makam verdiği sertifikaların kamuya açık telekomünikasyon kanalları aracılığı ile her zaman ve herkes için açık bir hale getirilip kontrol edilme olanağını sağlar. Yetkili makamın, onay makamları üzerinde kontrol ve denetim yetkisi bulunmaktadır. Ayrıca, verilen hizmetler için bir bedel talep edilmektedir.

Onay kurumları, sayısal imzayı oluşturan açık anahtarları saklamak ve talep edildiği takdirde açıklamakla sorumlu olmakla birlikte (telefon rehberi ya da aboneler servisine benzer bir mekanizma), yine onay kurumlarının sağlanan gizli anahtarların saklanıp saklanmayacağı konusu halen tartışma yaratmaktadır. Bir görüşe göre, onay kurumlarının gizli anahtarları sağladıktan sonra saklaması, e-ticarete bilginin gizliliği prensibine aykırıdır. Bir diğer görüşe göre ise, gizli anahtarların güvenli ortamlarda saklanması ve ulusal güvenlik amaçlı kamu birimleri (Savunma Bakanlığı, İstihbarat Örgütleri gibi) tarafından gerek duyulduğunda erişilebilmelerinin sağlanması gereklidir. Bu konuda henüz bir uluslararası fikir birliği oluşturulmuş değildir. Ancak en üst seviyede bir yetkili makam (üst onay makamı) tarafından

belirlenen koşullarda hizmet veren ve bu koşullara uygun hareket etmekle sorumlu olan bağımsız, özel onay makamlarından oluşturulmuş bir yapı kurulmasında yarar görölmektedir. Onay makamlarınca yerine getirilecek işlevler (kimlik doğrulama ve sayısal imza anahtarı bilgilerinin saklanması) e-ticaretin gelişmesi açısından son derece önemli olmakla birlikte, onay makamlarının kişisel bilgilere ve taraflarca yapılacak iletişime ulaşma olanağı sağlayacak bilgileri bünyelerinde barındırmaları söz konusu olduğundan, onay kurumları sisteminin dikkatle ele alınıp düzenlenmesinde yarar görölmektedir. E-ticaretin gelişmesinde özel sektör öncülüğü ilke olarak benimsendiğinden, üst onay makamının idari altyapısında özel sektör temsilcilerine de yer verilmesini sağlayacak bir yarı kamusal statü de düşünölmelidir.

Onay makamları birbirleriyle haberleştiklerinden aralarında Güven Zinciri adı verilen ilişkiler doğmuştur. Dünyadaki farklı ölkeler en üst onay makamlarını karşılıklı olarak tanır ve yetkilerini onaylarsa uluslararası haberleşmede bir problem ortaya çıkmaz. Halen bu konuda belirli standartlara bağlanmış, X500 olarak adlandırılan uluslararası yöntemler kullanılmaktadır⁴⁵.

Sisteme duyulan güveni azaltma endişesi yaratacak olmakla birlikte, kamu güvenliğini gerektiren durumlarda ya da suç örgütlerinin ve benzeri gizli faaliyetlerin izlenmesinde istihbarat amaçlı olarak, bazı yetkili devlet birimlerinin kullanıcıların gizli anahtarlarına ulaşabilmelerine imkan tanıyan bir yasal altyapı oluşturulabilir. Ancak, bu tür istisnai uygulamalar dikkatle düzenlenmeli ve mümkün olduğu kadar sınırlı tutulmalıdır. Diğer taraftan, böyle bir uygulamanın gerçekleştirilmesi için, kullanıcılara ait gizli anahtarların onay makamlarının veri bankalarında saklanması gerekecektir. Bu durumda, onay makamlarının ya da söz konusu veri bankasına ulaşabilecek yetkisiz tarafların kişisel bilgilere ve her türlü elektronik iletişime

⁴⁵ Mustafa TOPALOĞLU: a.g.m., 33.

erişmeleri tehlikesi ortaya çıkacaktır. Bu tür izinsiz erişimlerin önlenmesi için gerekli tedbirler mutlaka sisteme eklenmeli ve caydırıcılık sağlanmalıdır⁴⁶. Bu itibarla ülkemizde Ulusal Bilgi Güvenliği Teşkilatı ve Görevleri Hakkında Kanun Tasarısı Taslağı” adıyla bir yasa tasarısının hazırlanmıştır. Ancak, anılan tasarı çalışma grubu içinde bilişim toplumunu temsil eden sivil toplum örgütlerinin yer almaması, kamusal hak ve özgürlüklere müdahale eden bir nitelik taşıması ve pek çok kavramsal yanlışlar içermesi nedeniyle yoğun eleştirilere uğramıştır.

3 - ELEKTRONİK NOTER VE ZAMAN KAYDI

a - Elektronik Noter

E-ticarete, onay kurumlarının yanı sıra gerçekleştirilen ticari işlemi geleneksel noterlik sistemine benzer şekilde onaylayan, işlemin zaman boyutuna geçerlilik kazandıran elektronik noterlik gibi bir mekanizmanın oluşturulması söz konusu olabilecektir. Zira, elektronik ortamdaki bilgilerin doğruluğunun kanıtlanması için belgeleme yetkililerine de gereksinim vardır⁴⁷.

Güvenli teknolojiler, şifreleme ve bunları destekleyecek düzenleyici ortam elektronik işlemlerde firma ve müşterilerin güvenliğini kazanmak için temel teşkil edecektir. Bireyleri ve kurumları elektronik ortamdaki işlemlere hukuken bağlayan elektronik imzalar ve elektronik simgelemeler, destekleyici belgeleme mekanizmaları olmadan fazla bir anlam ifade etmezler. İşlemler ve işlem yapan taraflar hakkındaki bilgilerin doğruluğunun bağımsızca kanıtlanması ve bilgilerin gerçek dünyada olduğu gibi belgelenebilmesi için elektronik dünyanın kendi yöntemlerine gereksinimi vardır.

⁴⁶ http://www.igeme.org.tr/TUR/etrade/etkk/hukuk/h_altyapi.htm

⁴⁷ http://www.igeme.org.tr/TUR/etrade/etkk/hukuk/h_altyapi.htm

Bir işlem içinde yer alan taraflara ait bilgilerin doğruluğunu kanıtlamak için güvenilir bir üçüncü şahıs olarak hareket edecek bir yetkiliye ihtiyaç vardır. Bir doğrulama yetkilisi, gerçeklere dayanan bir bilginin teyit edilebilir olup olmadığını tespit etmek için, bağımsız güvenilir bir araç olarak rol oynayabilir. Elektronik noter elektronik işlemlerde güvene bir baz teşkil etmek açısından en az altı tipte bilgiyi doğrulayabilmelidir. Bunlar; tanımlama ve kayıt, kullanıcı özellikleri, standartlara uygunluk, yapılan işlem için yetki, işlemsel bilgi veya tatbik edilebilir yasalar.

Durumun özelliği, elektronik noterlerin uluslararası karşılıklı çalışabilirliğini ve karşılıklı tanınmasını gerektirmektedir. Bilginin doğruluğunu onaylayan oluşumların sorumluluklarına açıklık getirirken gerekli dikkat gösterilmelidir. Doğrulama işlemi büyük miktarlarda veri oluşturabileceği için, gizlilik ve kişisel veriler ile ilgili önemli noktalar gözden geçirilmelidir⁴⁸.

Elektronik noter sistemi; kurulacak olan onay kurumlarına noterlik yetkisi verilerek, mevcut noterlik sistemi içerisinde düzenlenerek ya da yeni ve ayrı bir elektronik noterlik altyapısı hazırlanarak düzenlenebilir. Ülkemizde uygulanan mevcut noterlik mevzuatında elektronik işlemleri kapsayan bir düzenleme mevcut olmadığı gibi bu göreve seçilme şartlarını belirleyen kriterler de yeterli değildir. 1512 Sayılı Noterlik Kanunu'nun 7/3 maddesinde Noterlik stajının başlaması için *"Türk hukuk fakültelerinin birinden mezun olmak veya yabancı bir memleket hukuk fakültesinden mezun olup da, Türkiye hukuk fakülteleri programlarına göre noksan kalan derslerden başarılı sınav vermiş bulunmak"* hükmü yer almaktadır. Bu itibarla kurulacak olan elektronik noterlik sisteminde, bu görevi yapacakların nitelikleri, hukuk fakültesi mezunu olmakla sınırlandırılmayacağı gibi teknik bilgi ve donanımın standardını da belirleyecek nitelikte olmalıdır. Ayrıca yabancı şirketlere de yetki verilmesi hususu ile elektronik noterlerin yetkilerinin sınırları bu konuda

⁴⁸ http://www.igeme.org.tr/TUR/etrade/etkk/hukuk/h_altyapi.htm

uluslararası uygulama ve düzenlemeler de göz önünde bulundurularak dikkatle değerlendirmelidir.

b - Zaman Kaydı

Elektronik belgenin ispat işlevi görebilmesi açısından belgenin düzenlendiği zamanın kesin olarak belirlenebilmesi son derece önemlidir. Günlük hayattaki bir çok işlemde örneğin elektronik ortamda hisse senedi ve döviz alım satımında, işlem zamanının açıkça tespit edilmesi zorunludur. Bilgisayarların işletim sistemlerinde tarih ve saat ayarları kolaylıkla değiştirilebildiğinden, elektronik ortamda üzerinde oynama yapılmamış ve değiştirilmemiş zaman bilgileri elde etmek oldukça önemlidir⁴⁹. Alman Sayısal İmza Yasası'nda, onay makamlarına talep üzerine sayısal bilgilere bir zaman kaydı verme yetkisi de tanınmıştır. Yasada yapılan tanımlamaya göre zaman kaydı; sertifika veren mercinin kendisine gelen özel sayısal verilerin geliş zamanını belgeleyen, üzerinde sayısal imza bulunan sayısal bir onaydır⁵⁰.

4 - SÖZLEŞME OLUŞUMU

a - Mevcut Mevzuat

Borçlar Kanunu'nun 1. maddesinin 1. fıkrasına göre bir sözleşmenin kurulması için tarafların birbirine uygun olarak karşılıklı irade açıklamasında bulunması gerekir. Sözleşme, hukuki bir bağı kurmak, değiştirmek veya ortadan kaldırmak üzere iki tarafın karşılıklı ve birbirine uygun olarak irade beyanlarının birleşmesi ile oluşur. Gerek Borçlar Kanunu'nun anılan maddesinden, gerekse sözleşme tanımından bir sözleşmenin kurulabilmesi için bazı şartların olması gerektiği sonucuna ulaşılabilir. Bu şartlar, sözleşme

⁴⁹ Mustafa TOPALOĞLU; a.g.m., 33.

⁵⁰ http://www.igeme.org.tr/TUR/etrade/etkk/hukuk/h_altyapi.htm

tarafları, irade beyanlarının birbirine uygunluğu ve irade beyanlarının karşılıklı olmasıdır.

Akdedilen bir sözleşmenin hükümlerini doğurmaya başladığı zaman ile kurulduğu zamanın saptanması bakımından hukukumuzda, bir arada bulunan kişiler arasında yapılan sözleşmeler (hazırlar arasındaki sözleşmeler) ile, bir arada bulunmayan kişiler arasındaki sözleşmeler (hazır olmayanlar arasındaki sözleşmeler) birbirinden farklı hükümlere tabi kılınmıştır. Hazırlar arasında yapılan sözleşmelerde, icabın hemen kabul edilmesi gerekir ve kabul beyanı ile birlikte sözleşme aynı anda hükümlerini doğurmaya başlar ve kurulmuş olur. Hazır olmayanlar arasında yapılan sözleşmelerde ise, icap yapan taraf, makul bir süre boyunca yaptığı icap ile bağlı olacak ve karşı tarafın kabul haberini bekleyecektir. Sözleşme, kabul haberi gönderildiği anda hükümlerini doğurmaya başlar ve kabul haberi icapçıya vardığı anda da kurulmuş olur⁵¹.

Bir ticari sözleşmenin kurulması için yukarıda anılan şartlar e-ticaret için de geçerlidir. Kişinin elektronik bir imza ile göndermiş olduğu sözleşme yapma teklifi icap, muhatabın bu teklifi kabul ettiğini elektronik ortamda iletmesi ise kabuldür. Muhatabın elektronik ortamda gönderdiği kabul beyanının icapçıya ulaşması ile ticari bir sözleşme kurulmuş olur. Kabul beyanının muhatap tarafından gönderildiği anda, ticari sözleşme hükümlerini doğurmaya başlar. Ancak, kabul beyanının icapçıya ulaşması ile gönderilme anı arasında pek uzun bir zaman geçmediğinden, kural olarak elektronik ortamda yapılan bir sözleşmenin kurulması anı ile hüküm ve sonuçlarını doğurmaya başladığı an aynıdır. Ancak icapçının, muhatabın kabul beyanını gönderdiği zamanda çeşitli sebeplerle (izin, hastalık vb.) kabul beyanını aynı gün öğrenememesi mümkündür. Bu takdirde, muhatap tarafından kabul

⁵¹ Şebnem AKİPEK: "Elektronik Ticarete Sözleşme", Bilişim Teknolojileri ve Hukuk Semineri, 16.03.2001, www.tubitak.gov.tr/toplanti/sebnemakipek.htm

beyanın gönderildiği tarihte ticari sözleşme hükümlerini doğurmaya başlayacaktır.

b - Avrupa Birliği Düzenlemelerinde Sözleşmelerin Görüşülmesi ve Sonuçlandırılması

Avrupa Birliği bu konuda son dönemde, uzaktan görüşülerek hazırlanan sözleşmeler üzerine bir direktif, tüketici sözleşmelerindeki haksız maddeler ve yanlış rakamla tüketicileri yanıltma üzerine bir dizi yatay direktif ve tüketici kredileri, seyahat paketleri konusunda da sektörel bazı direktifleri kabul etmiştir. Bu sayede tüketicilere e-ticarete de uygulanabilecek asgari düzeyde koruma sağlanmaktadır.

Birlik, üye ülkelerin sözleşme biçimleri ve uygulanması ile ilgili düzenlemelerinin e-ticaret ortamına uygun olmadığını ve elektronik ortamda yapılan sözleşmelerin uygulanabilirliği ve geçerliliği konusunda belirsizlikler doğurduğunu belirtmektedir. Örneğin yazılı doküman ve el yazısı ile imza atma kuralı ve kanıtlama koşulları elektronik dokümanlara uygulanamamaktadır. Komisyon Tek Pazar içinde elektronik sözleşmelerin yasal olarak tanınmasını engelleyen düzenlemelerin nasıl azaltılabileceğine veya tamamen kaldırılabilmesine yönelik çalışmaları başlatmıştır. Konunun tüketici boyutunun ise, Bilgi Toplumunun Tüketici Boyutu Dokümanı (Communication on the Consumer Dimension of the Information Society) içinde ele alınması düşünülmektedir. Hesaba geçme, hesaplama ve denetim kurallarının da e-ticarete göre değiştirilmesi gerekecektir. Elektronik faturaların hiç kağıt kopya olmadan doğrulanması gerçekleştirilmek zorundadır. Komisyon, üye devletlerle Tek Pazar'ın ortak uygulamalarının belirlenmesi için görüşme kararı almıştır.

Elektronik ortamda sözleşme kurulması aşamasında, hukuki bazı yeni düzenlemelere ihtiyaç olduğu açıktır. Avrupa Birliği; çıkardığı bazı Direktiflerle üye Devletlerden sözleşme kurma aşamasını kolaylaştırmalarını istemiş,

ayrıca tüketicinin etkili bir şekilde korunmasını sağlamıştır. Konuyu ülkemiz açısından ele aldığımızda, elektronik ortamda sözleşmenin kurulması bakımından Borçlar Kanunu hükümleri uygulanabilse de, özellikle elektronik imzaya ilişkin düzenlemelerin ülkemizde bir an önce yapılması gerektiği açıktır. Sözleşme konusunu dijital malların oluşturması durumunda ise ek bazı güçlüklerle karşılaşılması mümkündür. Bu eksikliğin acilen giderilmesi gerekir. Önemli olan mevcut durumu tam olarak belirlemek ve eksiklikleri ortaya koymaktır. Böylece yeniliklerin tüm toplum tarafından daha kolay bir şekilde izlenmesi sağlanmış olacaktır.

II - ELEKTRONİK TİCARETİN VERGİLENDİRİLMESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

E-ticaretin ortaya çıkardığı çeşitli değişiklikler vergi otoriteleri açısından ciddi sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Bu sorunlardan; mükellefiyetin, gelirin elde edildiği yerin, gelirin niteliğinin ve vergi matrahının belirlenmesindeki güçlükler daha önceki bölümlerde değinilmiştir. Bu itibarla aşağıda e-ticaretin niteliğinden kaynaklanan diğer vergisel sorunlar ve çözüm önerilerinin irdelenmesine çalışılacaktır.

A - ELEKTRONİK TİCARETİN NİTELİĞİNDEN KAYNAKLANAN VERGİSEL SORUNLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

E-ticaretin niteliğinden kaynaklanan vergisel sorunlar; bilgi kaynaklarının aşınması ve vergi denetiminde ortaya çıkan sorunlar, elektronik para kullanımı, çok uluslu şirketlerin bağlı şirketleri ile gerçekleştirdikleri işlemler, off-shore finansal merkezler ile vergi cennetlerinin varlığı ve yeni finansal enstrümanların önem kazanması şeklinde sıralanabilir. Aşağıda bu problemlere değinilecektir.

1 - BİLGİ KAYNAKLARININ AŞINMASI VE VERGİ DENETİMİNDE ORTAYA ÇIKAN SORUNLAR

Bilgi kaynaklarının aşınması vergilemedeki birinci sorundur. Vergi otoriteleri mükelleflerin vergisel işlemleri hakkında bilgi toplamak için çeşitli bilgi kaynaklarına sıklıkla baş vurmaktadır. Bu kapsamda olmak üzere üretim-tüketim zinciri içinde yer alan toptancılar, bayiler ve perakendeciler ile bankalar önemli birer bilgi kaynağıdır⁵². E-ticaret aracılara olan ihtiyacı azalttığı için mükelleflerin beyanlarının doğruluğunun belirlenmesinde kullanılacak bilgi kaynakları ortadan kalkmaktadır.

E-ticaret ile birlikte kağıt üzerinde yapılan işlemlerin yerini bilgisayar ortamında yapılanlara bırakması malların dolaşımında mevcut olması gereken bir çok belge ve bilginin de ortadan kalkmasına neden olacaktır. Buradan olumlu ve olumsuz iki sonuç ortaya çıkmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojisindeki gelişmeler bir taraftan vergi idaresine normal işleyişte ve mükelleflerin denetiminde önemli yeni imkanlar sunmakta, bir taraftan da vergiden kaçınma ve kaçırma imkanlarını artırmaktadır⁵³. Bu durumda vergi idarelerinin, ortaya çıkacak vergi kayıp ve kaçaklarını en aza indirmek için teknolojik imkanlardan yoğun olarak yararlanmaya çalışması gerekir. Çünkü, vergi idarelerinin geleneksel denetim tekniklerinin dijital ya da sayısallaştırılmış ürünlerin satışlarının denetiminde uygulanamayacağı açıktır.

2 - ELEKTRONİK PARA UYGULAMALARINDAN DOĞABİLECEK SORUNLAR

Bireysel işlemlerde zamanla reel paranın yerine elektronik paranın ikame edilmesi, vergilemedeki ikinci sorundur. Elektronik kartlardaki çiplerin

⁵² The Economsit, " Survey The New Economy" September 23, 2000, 30.

⁵³ İhsan GÜNAYDIN : " Elektronik Ticaretin Vergi Politikası ve Vergi İdaresi Üzerine Etkisi", Banka – Mali ve Ekonomik Yorumlar, 8, (Ağustos 2000), 23.

bireylerin para balansını ihtiva etmesi, bunların ödeme yapmada ve hesapların dengelenmesinde kullanılması, vergi otoritelerini zor durumda bırakacaktır. Bu gibi elektronik ödemeler kayıt altına alınabilen ya da kayıt altına alınamayan işlemler aracılığı ile yapılmaktadır. Elektronik ödemelerin kayıt altına alınabildiği durumda elektronik kart çıkaran kurum, işlemlerin kayıtlarını bir merkezde (banka işlemlerinin izlenebilmesini sağlayan basılı kağıt) tutmak suretiyle denetim işlevini gerçekleştirebilir. Bu durum, işlemlerin herhangi bir merkezi kayda tabi olmadığı kayıt altına alınamayan işlemler için söz konusu değildir ve karta para yüklendikten sonra hiçbir takip yapılamamaktadır. Banka işlemlerinin izlenebilmesini sağlayan bir kaydın olmaması, hem katma değer vergisi hem de gelir vergisi tahsilatında bir risk ortaya çıkaracaktır. Ödemelerin elektronik para ile internet üzerinden yapılması, ödeme yapılan ile ödemeyi yapanın belirsizleşmesi sonucunu doğurabileceği gibi takibini de zorlaştıracaktır⁵⁴.

3 - ÇOK ULUSLU ŞİRKETLERİN BAĞLI ŞİRKETLERİ İLE GERÇEKLEŞTİRDİKLERİ İŞLEMLERDEN DOĞAN SORUNLAR

Çeşitli ülkelerde faaliyet gösteren çok uluslu şirketlerin kendi içindeki ticaret, vergilemedeki üçüncü sorundur. Bu sorun, son yıllarda özellikle dünya ticaretinin hızlı artmasıyla önem kazanmıştır.

Global ticaretin %60'ı çok uluslu şirketler tarafından yapılmaktadır. Yapılan tahminlere göre dünya ticaret hacminin yaklaşık olarak yarısı şirket içi yapılan ticari işlemlerden oluşmaktadır. En büyük çok uluslu şirketlerin sahip oldukları varlıklar toplamı dünya varlıkları toplamının yarısını oluşturmaktadır⁵⁵.

⁵⁴ Vito TANZI: "Globalleşme ve Vergilemedeki Mali Boşluklar", Çev. Hüseyin ŞEN. Vergi Dünyası, 241, (Eylül 2001), 166.

⁵⁵ OECD Proceedings: "Taxing International Business Emerging Trends In APEC And OECD Economies", 1997, 15.

Bu büyüklükteki bir potansiyele sahip çok uluslu şirketler, teknolojinin yardımıyla yatırım, üretim, yönetim ve pazarlama faaliyetlerini coğrafi olarak yaygınlaştırmakta ve böylece, bu firmaların bir ürün ile ilgili olarak yaptığı faaliyetler birden fazla ülkenin vergileme yetkisi alanına girmektedir. Bu durum ise, çok uluslu şirketlerin ülkelerin vergi sistemleri ve vergi oranlarını dikkate alarak her ülkede beyan edecekleri gelirlerini transfer fiyatlaması yoluyla ayarlama imkanı vermektedir. Söz konusu şirketler global vergi yüklerini asgari düzeyde tutabilmek için kendilerine bağlı şirketlere uyguladıkları fiyat, faiz ve temettü ödemelerini farklılaştırma yoluna gitmektedir. Bu şirketler vergi oranı düşük olan ülkelerdeki bağlı şirketlerinden mal veya hizmetleri yüksek fiyatla satın almakta ve bu şirketlere mal veya hizmetleri düşük fiyatla satarak karlarını düşük vergili bu ülkelere aktararak vergi sonrası karlarını artırmaktadırlar. ABD’de şirketlerin vergi yükü düşük olan yabancı ülkelerdeki şubelerinin kar marjlarının, vergi yükü yüksek olan ülkelerdeki şubelerinin kar marjlarından daha yüksek olduğu tespit edilmiştir⁵⁶.

Transfer fiyatlaması gerçekte yeni ortaya çıkmış bir olgu değildir. Yeni olan, iletişim teknolojisinde meydana gelen yenilikler sonucu transfer fiyatlaması uygulamalarının boyutlarının artması ve daha karmaşık bir hal almasıdır. E-ticaretin ortaya çıkışı ve büyümesi çok zor fiyatlama problemlerini potansiyel olarak daha sıradan hale getirecektir. Bilginin ani gönderilmesinin fiziksel sınırları ortadan kaldırmasının bir sonucu olarak, sınır ötesi işlemleri belirlemek, izlemek ve ölçmek vergi idareleri için zorlaşmaktadır. Bu gelişme ise ulusal vergi idarelerinin bu tür işlemleri tam anlamıyla kavramalarını güçleştirmektedir⁵⁷.

⁵⁶ İhsan GÜNAYDIN : " Elektronik Ticaretin Vergi ...", a.g.m., 9-11.

⁵⁷ Naci AĞBAL: "Globalleşme ve Vergi Sistemlerinin Geleceği -I ", Yaklaşım,105, (Eylül 2001), 75-76.

4 - OFF-SHORE FİNANSAL MERKEZLERİN VE VERGİ CENNETLERİNİN YARATTIĞI SORUNLAR

Finansal yatırımların değerlendirilmesinde önem kazanan off-shore finansal merkezler ile vergi cennetleri, vergilemedeki dördüncü sorunu oluşturmaktadır. Eş zamanlı olarak para ve bilginin kolaylıkla ve ucuz bir şekilde hareketine imkan sağlayan dijital bilgi akışı off-shore finansal merkezlerin ve vergi cennetlerinin büyümesine yol açmıştır. Uluslararası ticaret firmaları ve off-shore tröstler olarak bilinen bu gibi yasal tüzel kişilerde biriken mevduatın 5 trilyon Doları aştığı tahmin edilmektedir. Bu tüzel kişilerin kazandıkları gelirin ne kadarını vergi otoritelerine beyan ettikleri belli değildir. Birleşmiş Milletler, OECD ve G-7'yi oluşturan sanayileşmiş ülkelerde bu tüzel kişiliklerin sık sık kara para aklaması ve vergi kaçakçılığında kullanıldığı ileri sürülmektedir⁵⁸. Vergi cennetleri ve tahrip edici vergi rejimlerinin yaygınlaşması, internet teknolojisi ile de olayın mahiyetinin ve boyutlarının daha da riskli hale gelmesi üzerine, gelişmiş ülkeler ve uluslararası kuruluşlar bünyesinde çalışmalar başlatılmıştır⁵⁹.

5 - TÜREV ÜRÜNLERİNİN ÇEŞİTLENMESİ SONUCU ORTAYA ÇIKAN SORUNLAR

Yeni gelişen finansal araçlar yeni vergileme sorunları yaratabilmektedirler. Mevcut tasarrufları yatırımlarına dönüştüren e-ticaretin gelişimi sonucunda, her geçen gün mevcut finansal araçlara yenisi eklenmektedir. Bu şekilde ortaya çıkan yatırım araçları işlemlerinin gerçekleştirildiği kurum ve kuruluşlar, off-shore merkezlerde faaliyet göstermekte olup; buralarda kazanç elde edenleri tanımlamak çok büyük bir problem olmaktadır. Karmaşık bir yapıya sahip olan bu tip finansal araçlar, vergi uygulamalarındaki tutarsızlıklar ve belirsizlikleri istismar etmek suretiyle vergiden kaçınma amaçlarıyla da kullanılmaktadır. Zira vergisel bağlamda,

⁵⁸ Vito TANZI: a.g.m., 167.

⁵⁹ Niyazi CANGİR: " Vergide Rekabet Ya Da Vergi Politikasının Değişen İşlevi-I ", Yaklaşım, 91, (Temmuz 2000), 105.

sermaye gelir/kazanç ve zararları ile faiz gelirleri ve kar payları arasındaki ayrımı yapmak gittikçe zorlaşmaktadır. Bu finansal araçların geniş çaplı kullanılması ile sınır ötesi yatırımların kaynakta stopaj usulü ile vergilendirilmesi artık mümkün bulunmamaktadır⁶⁰. Çünkü, bu ortamda gerçekleştirilen işlemlerde, işlemi gerçekleştirenlerin kimlikleri, gerçekleştirdikleri işlemlerin içeriği ve elde ettikleri geliri kavramak son derece zordur. Bu kişilerin ikamet ettikleri ülke ile geliri elde ettikleri ülke veya off-shore merkezi birbirinden farklı olduğu için, eğer gelirin elde edildiği ülke bilgi vermez ise bu gelirlerin vergilendirilmesi imkansız hale gelecektir⁶¹.

B - ELEKTRONİK TİCARETİ VERGİLENDİRİP VERGİLENDİRMEYE YÖNELİK GÖRÜŞLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bilgi ve iletişim teknolojileri ile e-ticaretteki gelişmeler sonucu yukarıda sayılan vergisel sorunların etkilerini ortadan kaldırmak için hiçbir değişiklik yapılmıyorsa ya da vergileri dengeleyici bir tazyikin olmaması durumunda, çok sayıda OECD ülkesinde ve belki de bazı gelişmekte olan ülkelerde vergi gelirlerinin GSYİH'ya oranı düşecektir. Bu düşüşün ne kadar olacağını ölçmek için henüz çok erkendir. Bazı akademisyenler bu düşüşün refah açısından faydalı olabileceğini ileri sürmektedir ve hatta bazı akademisyenler de e-ticaretin vergilendirilmemesinin ekonomik büyüme ile vergi gelirlerinde artışa sebep olacağını savunmaktadırlar⁶². Bununla beraber, ülkeler için vergilemede karşılaşılan vergisel sorunların etkileri tamamen ortadan kaldırılamıyorsa bu boşlukların etkilerini hafifletici yöntemlerin geliştirilmesi ya da potansiyel vergi kayıplarını önleyici yeni vergilerin uygulamaya konulması da mümkün olabilir⁶³.

Ülkeler e-ticaret ve elektronik parayı kontrol edebilecek yeni yöntemler

⁶⁰ Selda AYDIN: " Küreselleşme ve Vergisel Boyutu", *Yaklaşım*, 103, (Temmuz 2001), 142.

⁶¹ Naci AĞBAL: "Globalleşme ve Vergi Sistemlerinin Geleceği -I ", a.g.m., 75.

⁶² Bkz. Stephen KROES: a.g.m., 4.

⁶³ Vito TANZI: a.g.m., 168.

geliştirebilirler ya da kambiyo işlemleri gibi finansal işlemler üzerine küçük oranlı bir vergi ya da Tobin Vergisi benzeri veya Bit Vergisi gibi yeni vergiler koyabilirler. İlk kez 1972 yılında ünlü iktisatçı James Tobin tarafından ortaya atılan ve döviz kurlarında meydana gelebilecek artışları önlemeyi hedefleyen Tobin vergisi, üzerinde çok durulan bir vergidir⁶⁴. Tobin vergisinin en önemli amaçlarından birisi de spekülasyon amaçlı olarak yapılan işlemleri bir ölçüde önlemek olarak bilinmektedir⁶⁵. Tobin vergisi özellikle küreselleşme ve e-ticaretteki gelişmeler sonucu daha da önem kazanmıştır.

Öte yandan Birleşmiş Milletler ve özellikle ABD internet işlemlerine (Bit Tax gibi) yeni vergiler uygulanmasına karşıdır. Günümüzde yeni vergiler olmaması halinde mevcut yapı içerisinde e-ticaret işlemlerinin nasıl vergilendirileceğinin açıklığa kavuşmasında bir gelişme mevcut olabilir. Ticaretin diğer biçimlerine göre e-ticaret işlemlerinde tarafsızlığın sürdürülmesi ilkesi doğrultusunda çok sayıda düşünce dikkate alınabilir⁶⁶.

E-ticaretin artması gider vergisi olarak KDV'yi benimseyen ülkelerde de potansiyel problemlere yol açmaktadır. Bilindiği gibi KDV malların üretim-tüketim zinciri içindeki her aşamasında satış fiyatı üzerinden hesaplanmakta ve malı satan kişiler, verginin kanuni yükümlüsü olarak ödedikleri vergiyi, satış fiyatına ekleyerek alıcılara aktardıklarından malı satan kişiler aynı zamanda bu verginin aracıları durumundadırlar. Daha önce değinildiği gibi e-ticaretin bazı aracıları ve aşamaları dolayısıyla o aşamalarda alınması söz konusu olan KDV'yi ortadan kaldıracağı için KDV gelirlerinde bir miktar azalmaya yol açabilir. Öte yandan KDV oranlarında farklılıkların olması ve farklı ülkelerin farklı mal ve hizmetleri KDV'den müstesna tutmaları, KDV uygulaması açısından ülkeler arasında arbitraj imkanlarının ortaya çıkmasına ve yüksek KDV oranlarına sahip olan ülkelerin e-ticaret, sınır ticareti ve

⁶⁴ Selda AYDIN: "Asya Krizi ve Sermaye Hareketlerinin Vergilendirilmesi", Maliye Dergisi, 133, (Ocak-Nisan 2000), 21.

⁶⁵ P.Bernd SPAHN: "The Tobin Tax and Exchange Rate Stability", Finance & Development, June 1996.

⁶⁶ Vito TANZI: a.g.m., 168.

gümrüksüz satış yoluyla olumsuz yönde etkilenmeleri ve gelir kaybına uğramaları muhtemeldir⁶⁷. Bu itibarla e-ticaret, dolaylı vergilemede ABD gibi KDV yerine bir tür satış vergisi uygulayan ve vergi sisteminde dolaysız vergilerin ağırlıklı bir yere sahip olduğu ülkeler aleyhine rekabeti bozmakta ve bu açıdan farklı vergi sistemi uygulayan ülkeler arasında gerilimi artırmaktadır. Sonuçta, global e-ticaret, entegrasyona ve KDV'de uyuma yol açmakta ve e-ticaretin vergilendirilmesine yönelik talepleri artırmaktadır⁶⁸.

Avrupa'da da gündemde olan konu, on-line olarak dağıtılan yazılım ve müzik gibi dijital ürünlerden alınacak olan katma değer vergisidir. Dünyanın herhangi bir yerine on-line satış yapan Avrupa'daki şirketler KDV ödemek zorundadırlar. Bu da onları hem Avrupa'da hem de ihracat yaptıkları pazarlarda bu vergiyi ödemeyen ABD şirketlerine ve diğer yabancı şirketlere karşı dezavantajlı bir konuma itmektedir. Bu duruma karşı Avrupa Komisyonu da 2000 yılı Haziran ayı içerisinde şirketlerin sadece Avrupa Birliği içerisindeki satışlarında katma değer vergisi ödemeleri tasarısını kabul etmiştir. Bu tasarı ayrıca Avrupa Birliği dışındaki şirketlere de Birlik içindeki satışlarında en azından bir Avrupa Birliği üyesi ülkeye KDV ödemek için kayıt yaptıрма zorunluluğunu getirmiştir. Söz konusu tasarı destek kazanmasına rağmen, yayınlandıktan sonra hükümetlerin gelirleri paylaşma konusundaki tartışmaları engeliyle karşılaşmıştır. ABD'nin bu tasarı üzerinde ciddi kaygıları vardır. ABD şirketlerinin Avrupa'da KDV öderken, Avrupa şirketlerinin ABD'de KDV ödememeleri eşitsizlik olarak değerlendirilmektedir⁶⁹. Bununla birlikte ABD sanayi grupları KDV önerisini kendilerini vergilendirmek ve AB pazarını korumak amacıyla hazırlanmış haksız bir girişim olarak nitelendirirken, ABD hazine yetkilileri de gelişmenin e-ticaret konusunda uluslararası kurallar üzerinde anlaşma çabalarını sekteye ugratacağını ve e-ticaretin gelişmesini engelleyeceğini

⁶⁷ İstiklal Y. VURAL: "Globalleşmenin Vergileme ve Vergi Sistemleri Üzerindeki Etkisi", Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, II, 2, (Ocak 2001), 253.

⁶⁸ İstiklal Y. VURAL: a.g.m.252-253.

⁶⁹ <http://www.activefinans.com/activeline/sayi14/global.html>

bildirmişlerdir⁷⁰. Üstelik tasarı gereği ABD şirketlerinin, KDV oranları %15 (Lüksemburg) ile %25 (Danimarka) arasında değişen Avrupa Birliği ülkelerinden birine kayıtlı olmaları gerekmektedir. Bu şirketlere maliyetlerin düşük olduğu ülkede kaydolma imkanı vermekte, böylece rekabetçi bir avantaj sağlamaktadır⁷¹. Bu durumda da soruna global bir çözüm getirilmesi gereği daha fazla önem kazanmıştır. OECD, e-ticaret konusunda sadece hükümetlerin gelirlerini koruma amaçlı değil, aynı zamanda, gelişen yeni endüstrilere açık kurallar da sağlayacak global standartların kurulması için çalışmakta ancak, dolaylı yoldan vergilendirme konusu hala çözümsüzlüğünü korumaktadır. ABD'de satışların ne şekilde vergilendirileceği, Avrupa'da da KDV hararetli tartışmaların konusu olmaya devam etmektedir⁷².

Merkezi ABD'de bulunan Forrester Araştırma Şirketi'nin yayınlamış olduğu raporda on-line ticaret nedeniyle ABD'de devletin ve mahalli idarelerin daha şimdiden perakende satış vergilerinde 500 milyon dolar kaybettiğini belirtilmektedir. 1999 yılında yapılan 13 milyar Dolarlık vergilendirilebilir perakende satışın sadece %20'si vergilendirilebilmiştir⁷³. Chicago Üniversitesinden Dr. Auston Goolbee ve Pepperdine Kamusal Politika Okulunun katkılarıyla yapılan detaylı analizlerde de ABD'deki satış vergileri kaybının 2 milyar Dolardan 2,6 milyar Dolara ulaşacağını belirtmektedirler⁷⁴. Forrester araştırmaları ise 2004 yılında eğer mevcut vergi düzenlemeleri ve satışlardaki artış devam ederse, sadece ABD'de bu kaybın 8 milyar Dolara kadar çıkacağını tahmin edilmektedir⁷⁵.

⁷⁰ Guy de JONAUILLERES- Neil BUCLEY: " ABD Brükselin İnternet Üzerinden Yapılan Satışlardan Vergi Alma Planına Ateş Püskürmektedir", Çev. Pınar ÖNERTÜRK – Oya KUBAT., T.C.Maliye Bakanlığı Araştırma, Planlama Ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, (Temmuz 2000), 4.

⁷¹ Jabulani LETFAAL – Deborah HARGREAVES : " Brüksel İnternet Üzerinden Yapılan Satışlardan KDV Almaya Hazırlanmaktadır", Çev. Pınar ÖNERTÜRK – Oya KUBAT. T.C.Maliye Bakanlığı Araştırma, Planlama Ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, (Temmuz 2000), 1-2.

⁷² <http://www.activefinans.com/activeline/sayi14/global.html>

⁷³ <http://www.activefinans.com/activeline/sayi14/global.html>

⁷⁴ Stephen KROES:a.g.m., 4.

⁷⁵ <http://www.activefinans.com/activeline/sayi14/global.html>

Avrupalı vergi otoritelerinin tüm dünyadaki meslektaşları gibi uğraşmak zorunda oldukları temel sorun şirketlerin nerede iş yaptığıdır. Aynen ABD'deki gibi, hükümetlerin kayıpları ciddi rakamlara ulaşmış durumdadır. 2000 Eylül ayında İngiltere'nin önde gelen patronlarını temsil eden Yöneticiler Enstitüsü, e-ticarete geçiş nedeniyle ülkenin gelirlerinde 6,7 milyar Dolarlık kaybın olduğu uyarısında bulunmuşlardır⁷⁶.

Görülmektedir ki dijital ürünlerin satışından doğan vergilendirme problemi satış vergisi ve KDV üzerinde yoğunlaşmıştır. Vergi gelirlerinde yukarıda belirtilen miktarda olacak azalışlar ciddi kaygı vericidir. Ancak, bu rakamların tutarlı olmayacağı yönünde görüşler vardır. Örneğin; Stephan KREOS'a göre⁷⁷ "e-ticaretteki satışların çok büyük bir bölümü şirketten-şirkete ticareti içerir ki buda vergi geliri kayıplarını % 800 şişirmektedir" . Bizce zaten e-ticaretin vergilendirilmesi konusunda OECD tarafından koordine edilen uluslararası çabalar doğrultusunda şirketten-şirkete (B2B)'de yapılan ödemelere stopaj uygulanması bu kaybın bir bölümünü giderecek niteliktedir.

ABD'de tartışmaların konusu sadece satış vergilerine odaklanmıştır, böylece bazı çok önemli gerçekler ve diğer tüm vergi türleri önemsenmemektedir. ABD'de satış vergilerinin toplamı ülke ve yerel vergi gelirlerinin yaklaşık %25'i kadardır, %75'i oluşturan diğer vergiler hakkında konuşulmadığı görülmektedir. E-ticaretin olağanüstü büyümesi ve sebep olduğu ekonomik aktivite vergi geliri oluşturmaktadır. Kaliforniya Mükellefler Birliği'nce yapılan ilk ekonomik analizlere göre e-ticaretin çok küçük bir kısmı bile ekonomik büyümeye katkı sağlayabilirse diğer vergiler satış vergilerindeki kaybı fazlasıyla telafi edecektir. Gelir ve Kurumlar vergisi, şirket sahiplerinin kazançları ve e-ticaret çalışanlarının maaşları olan milyarlarca Dolardan toplanmaktadır. Mülk Vergisi ise pahalı ve ileri teknoloji ürünlerinin kullanıldığı güçlü "network" lerden, işleyen web sitelerinden ve bu şirketlerin

⁷⁶ <http://www.activefinans.com/activeline/sayi14/global.html>

⁷⁷ Stephen KROES:a.g.m., 4.

donanımlarından alınmaktadır. Bunlar aynı zamanda işletme lisansı vergileri, kamu hizmetleri vergileri, üretim-tüketim vergileri ve sitelere girişi sağlayan ve e-ticarete mal sahiplerince ödenen iletişim vergileridir. Ayrıca ikinci bir telefon hattına veya pahalı ve yüksek hızla hat imkanına kavuşmak için milyonlarca web kullanıcısı tarafından ödenen telefon vergilerini unutmamak gerekir. E-ticaretin GSYİH'nın %36'sını ABD ekonomisine kattığı hesaplanmaktadır. Bu rakam kesinlikle büyük bir rakam değildir. E-ticaret ekonomik büyümeyi beraberinde getirmektedir. Bu büyüme yeni mesleklerden ve yeni işletmelerle, artan iş faaliyetleriyle, daha düşük iş ve müşteri maliyetleriyle oluşan karlardan kaynaklanmakta bu karlar da vergi geliri oluşturmaktadır⁷⁸.

E-ticaret yeni iş alanları üretmektedir. Cisco Sistemleri ve Teksas Üniversitesi tarafından yapılan bir çalışmada, ABD internet ekonomisinin 1,2 milyon yeni iş alanı ve 301 milyar Dolar gelirin sorumlusu olduğu kanıtlanmaktadır⁷⁹. Bu doğrultuda Avrupa hükümetleri de vergi gelirlerinin internette kaybolmasını engellemek için düzenlemeler yaparlarken, e-ticaret sektörünün sunduğu nimetlere de zarar vermek istememektedirler. Avrupa Birliği'nin 2000 Mart ayında Lizbon'da düzenlemiş olduğu "İnternet Toplantısı"nda İngiltere Başbakanı Tony Blair, Yeni Ekonominin topluluk içinde 20 milyon yeni iş yaratacağından bahsetmiştir⁸⁰.

E-ticaretteki gelişmelerin GSMH'da meydana getireceği düşüşler sonucu vergi sistemlerinde yaratacağı olumsuzlukların abartıldığı yönündeki görüşlere diğer bir örnekte Martin Wolf'ün Finansal Times'da yer alan bir yazısında dile getirilmiştir. Wolf, gelişmelerin vergi sistemleri üzerindeki etkisini belirleyecek bir çok faktörün olduğunu belirterek şu görüşü ileri sürmüştür:

⁷⁸ Stephen KROES:a.g.m., 5-6.

⁷⁹ Stephen KROES:a.g.m., 7.

⁸⁰ <http://www.activefinans.com/activeline/say14/global.html>

Öncelikle, ülkelerin vergi gelirlerine ilişkin istatistikleri incelendiğinde, toplanan vergi gelirlerinin GSMH'ya oranının yıldan yıla arttığı görülmektedir. OECD üyesi ülkelerde vergi yükünün tarihsel gelişimine bakıldığında (1965-1998 arası dönemde) vergi yükünün sürekli olarak artan bir trend içinde olduğu görülmektedir. 1970 yılında vergi yükü (sosyal güvenlik ödemeleri dahil) bakımından OECD ortalaması % 29 olduğu halde, bu oran 1980 yılında % 33'e, 1990 yılında % 36'ya ve 1998 yılında % 37'ye yükselmiştir. Her ne kadar, son on yıllık dönemde vergi yükündeki artış oranının yavaşladığı iddia edilebilirse de, bu yavaşlamanın nedeni teknolojik yenilikler veya e-ticaretin getirdiği ekonomik liberalleşme değil, seçmenlerin daha fazla vergi ödemeye karşı gösterdikleri dirençtir⁸¹.

Görülmektedir ki e-ticaretin vergilendirilmesinin veya vergilendirilmemesinin olumlu ve olumsuz etkileri bulunmakta, farklı görüşler ileri sürülmektedir. 1998 yılında Kanada Ottawa'da düzenlenen konferansta OECD'nin e-ticaretin geleceği hakkındaki planları tanımlanmış ve e-ticarete özgü bir verginin getirilmemesi yönünde uluslararası bir görüş birliği sağlanmıştır. Bu noktadan sonra, bizim üzerinde düşünmemiz gereken konu, e-ticaretin vergilendirilmemesi veya mevcut vergi düzenlemeleri kapsamında vergilendirilmesi halinde ne gibi durumların ortaya çıkacağı, nasıl bir politika yürütülmesi gerektiği ve çözümleri üzerine odaklanmalıdır.

C - ELEKTRONİK TİCARETTE UYGULANABİLECEK ULUSAL VERGİ POLİTİKALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

E-ticaretin vergilendirilmemesi durumunda vergi gelirlerinin azaltarak bütçeleri zayıflatacağı ileri sürülmektedir. Bu olumsuzlukları gidermek için hükümetler gelecek yıllarda vergi tabanlarını kar ve tasarruflar gibi yüksek hareket kabiliyetine sahip üretim faktörlerinden tüketime ve işgücüne

⁸¹ Naci AĞBAL: "Globalleşme ve Vergi sistemlerinin Geleceği- II ", Yaklaşım, 106, (Ekim 2001), 81.

kaydıracağı ileri sürülmektedir⁸². Ancak hareketlilik kar ve tasarruflarla sınırlı değildir, internet sayesinde sermayenin yanında nitelikli iş gücü ve hatta tüketiciler de hareketli duruma gelmişlerdir. Tüketiciler vergi durumlarına göre tüketim planları yapabilmekte ve tüketimini ikamet ettiği yetki alanı dışına taşıyabilmektedirler⁸³. Bu durumda ülkelerin bu emek, sermaye ve tüketimi vergilendirmeye teşebbüs etmeleri halinde bu faktörlerin yüksek vergi bölgelerinden düşük vergi bölgelerine kaçacaklarını da göz önünde bulundurmaları gereklidir. Bütün bunların bir sonucu olarak mali amaçlarla getirilecek çözümlerden biri hareketsiz vergi tabanlarının yani nitelsiz işgücü, fiziksel sermaye ve fiziki mülkiyetler üzerinde vergi yükünü artırmak olacaktır. Bu durum ise vergi yükünün daha çok düşük gelir grupları üzerinde yoğunlaşmasına neden olduğu için vergilemede adalet ve eşitlik prensipleri bakımından yoğun eleştirilere sebep olmaktadır. Bu gelişmelerin özellikle işgücü piyasası üzerindeki olumsuzlukları da ortaya çıkmaktadır. Şöyle ki, ücretli çalışanların işverene maliyetindeki artış ile birlikte, işgücüne olan talep azalması sonucu istihdam olumsuz yönde etkilenmekte ve/veya kayıtdışı işçiliğin büyümesine neden olmaktadır⁸⁴.

Hareketli vergi tabanları nedeniyle ortaya çıkan kamu geliri kaybını karşılamak için getirilecek diğer bir mali çözüm ise alkol ve sigara üzerine, çevresel vergiler getirmek olabilir. Olası bu vergiler düşük gelirli bireylere çok ağır yükler getirecektir. Eğer bu gerçekleşirse hükümetlerinin vergi sistemlerindeki ilerlemeyi ve korumayı sağlamaları oldukça güç olacaktır. Bununla birlikte toplam vergi gelirlerindeki azalma hükümetlerinin düşük gelirli fertlere yeniden gelir dağılımı yapma kabiliyetini olası olarak azaltacaktır⁸⁵.

⁸² İhsan GÜNAYDIN : " Elektronik Ticaretin Vergi ...", a.g.m., 22.

⁸³ James ALM: " The Vanishing Taxpayer? Globalization and The Future of State/Local Government Finance" National Tax Journal, (October 1999), 117.

⁸⁴ The OECD Observer, N.214, (October/November 1998), 29

⁸⁵ James ALM: a.g.m.,118-119.

İletişim teknolojisinde meydana gelen yenilikler ve e-ticaret vergi idarelerine bir takım kısıtlamalar getirebildiği gibi aynı zamanda da geliştirir. Hükümetler büyük taktiklerle yer seçimi, işgücü, sermaye ve tüketiciler gibi vergi tabanı hareketliliğini kullanarak güç sahibi olabilirler. Bu seçeneklerde başarılı olan hükümetler vergilerle harcamaları eşleştirebilecek ve vergi ödeyenlere istedikleri servisleri verebilecektir. Resimlendirmek ve hafızada canlandırmak için bütün üretim faktörlerinin hareketli olduğunu düşünelim. Ulaşım ve haberleşme masrafı yok ve tüm mal ve hizmetler için sadece bir tane ulusal market var. Burada şu gözlenebilir, herhangi güçteki hiçbir hükümet bir vergi yükleyemez. Aksi halde vergi tabanının başka bir yetki alanına kaçmasına neden olur⁸⁶. Ancak bütün mükellefler/faktörler hareketli değildir ve hiçbir zaman olmayacaktır. Fertler hükümetlerin sağladığı hizmetler için mal ve hizmet ticareti dolayısıyla vergi ödemek isteyeceklerdir. E-ticaretteki mal ve hizmet üretimini devletlerin vergi alanına taşımak hükümetlerin çabalarıyla gerçekleşecektir. Gerçekten hükümetlerin fertlerin haberleşmelerini mümkün olduğunca çekici yapmaları, güzel yollar, temiz çevre, memnun edici parklar, kaliteli okullar, güvenli bir sosyal çevre ve buna benzer pek çok şey için cesaretlendirmeleri gerekmektedir. Bunların hepsi yüklenilen vergiler ve fertlerin kendilerini sorumlu hissetmeleri ile olur. Ancak, başarısız performans sergileyen hükümetlerin kredileri az olacak bu hükümetlere kişiler ve toplumsal kuruluşlar tarafından oldukça farklı tepkiler gelecek ve ulusal vergi sistemleri baskı altında olacaktır⁸⁷. Buradan şu sonuç çıkmaktadır: bilgi ve iletişim teknolojileri ile e-ticaretteki gelişmeler vergi ve harcamalarda optimum eşlemeler yapılması için hükümetleri zorlayıcı bir ortam yaratmaktadır.

Bunun yanında iletişim ve bilgisayar teknolojisinde meydana gelen yenilikler vergi idarelerinin otomasyonu açısından bir çok faydalar sağlayabilir. Mükelleflerin beyannamelerinin elektronik ortamda kabul edilmesi, beyannamelere ilişkin tahakkuk ve tahsilat işlemlerinin bilgisayar

⁸⁶ James ALM: a.g.m.,119.

⁸⁷ James ALM: a.g.m.,119-120.

yardımla gerçekleştirilmesi, mükelleflerin gelir, servet ve harcamalarına ilişkin bilgilerin elektronik ortamda toplanması ve vergi denetiminin bilgisayar destekli olarak yürütülmesi bu faydalardan bazılarıdır. Geleceğin vergi idareleri yoğun bir şekilde bilgisayar teknolojisinin kullanıldığı yerler haline gelecektir. Bu gelişme sonucu, önceden vergi idaresinin bilgisi dışında kalan gelir, servet ve harcamaların (kısaca, kayıt dışı ekonominin) kavranılması mümkün olacaktır⁸⁸. Bu olumlu gelişme karşısındaki en önemli engel ise, vatandaşların sınır ötesi işlemlerinin kavranmasında yaşanacak güçlüklerdir. Bu problemin çözümü ise ülkeler arası işbirliği ve bilgi paylaşımının iletişim teknolojisi de kullanılarak artırılmasıdır. Konuya gelişmekte olan ülkeler açısından bakıldığında, bu ülkelerde kayıt dışı ekonomi hala önemli bir sorun olarak karşımızdadır. Bu ülkelerde kayıt dışı ekonomi olgusunu körükleyen sebeplerden birisi, vergi idarelerinin mükelleflerin gelir, servet ve harcamalarına ilişkin olarak yeterli bilgiye sahip olamamalarıdır. Halbuki, bilgisayar ve iletişim teknolojisi bu bilgilerin kolaylıkla, eş zamanlı olarak ve düşük yönetim maliyetleri ile toplanmasına imkan vermektedir. Bu sebeplerle, iletişim ve bilgisayar teknolojisinde meydana gelen yenilikler gelişmekte olan ülkelerin ülke içi kayıt dışı ekonomiyi kavramalarına ve bu yolla daha çok vergi geliri toplamalarına yardımcı olacaktır⁸⁹.

D - ELEKTRONİK TİCARETTE ULUSLARARASI VERGİ POLİTİKALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Ekonomik globalleşme, ulusal vergi sistemleri arasında dolaylı ve dolaysız bağımlılıklar oluşturmaktadır. Bir çok ülke, globalleşme sonucu ortaya çıkmakta olan ekonomik koşullara ayak uydurabilmek amacıyla vergi reformlarına girişmektedir. Vergi reformu çabası içinde olan ülkeler, eskisine oranla daha fazla diğer ülkelerin uyguladıkları vergi sistemlerine önem

⁸⁸ Naci AĞBAL: "Globalleşme ve Vergi sistemlerinin Geleceği- II ", a.g.m., 82.

⁸⁹ Naci AĞBAL: "Globalleşme ve Vergi sistemlerinin Geleceği- II ", a.g.m., 82.

vermekte, yapılacak düzenlemelerin ülke sınırları dışındaki olası etkilerini göz önünde bulundurmak durumunda kalmaktadırlar⁹⁰.

E-ticaret ve bilgi ve iletişim teknolojilerinde meydana gelen gelişmeler vergi politikaları üzerinde önemli etkilere sahiptir ve ülkelerin vergi alanında politika belirleme serbestilerini kısmen sınırlandırmaktadır. Bu itibarla, iktisat ve ticaret politikaları alanında görülen karşılıklı bağımlılığın vergi politikası alanında görülmeye başlanacağı söylenebilir⁹¹. Gelecekte "Uluslararası Vergi Fonu" gibi bir kurumun kurulması hiçte şaşıracak bir durum olmasa gerek. Çünkü bilgi teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte vergi idareleri, büyük bir hareket serbestisine sahip yeni bir mükellef grubu ve bu mükelleflerin faaliyetleri ile karşılaşmaktadır. E-ticaretin vergilendirilmesi konusundaki gelişmeleri kavramak ve gerekli işlemleri yapmak için sadece ülke sınırları içindeki bilgiler yeterli olmayacaktır. Bu durumda bilgi değişimi konusunda uluslararası işbirliği kaçınılmaz olmaktadır⁹². Sınır ötesi işlemlerin varlığının e-ticaret içindeki ağırlığı düşünüldüğünde, diğer ülkelerin sınırları içerisinde meydana gelebilecek faaliyetlerin ve diğer ülke mukimleri ile bilgilerin temininin ancak ülkeler arasında Uluslararası Vergi Fonu gibi bir kuruluşun varlığı veya birbirleriyle akdedecekleri çifte vergilendirmeyi önleme anlaşmaları yoluyla çözümlenebilecektir⁹³.

Ekonomik işlemlerin bir ülkede başladığı veya sonuçlandığı, ancak birkaç ülkede geliştiği çok geniş ekonomik ilişkiler ağının olduğu bir ortamda vergi idareleri arasındaki işbirliğinin geliştirilip, sistematik olarak işler hale getirilmesi gerekmektedir. Bu işbirliğinin, vergi idarelerinin etkinliğini kendi ülke sorunları ile sınırlandırmayacak düzeyde ve vergi kayıp ve kaçağı ile mücadelede ortak çıkarların ele alınmasında müştereken davranılmasını sağlayacak şekilde olması zorunludur. Vergi idarelerinin arasında bilgi

⁹⁰ Serdar KOYUTÜRK : .a.g.m., 13.

⁹¹ İhsan GÜNAYDIN : " Elektronik Ticaretin Vergi ...", a.g.m., 23.

⁹² İhsan GÜNAYDIN : " Elektronik Ticaretin Vergi ...", a.g.m., 23.

⁹³ Ercan ALPTÜRK : " İstanbul Konferansları – III, Elektronik Ticaret ve Vergilendirilmesi", Vergi Sorunları Dergisi, 153, (Haziran 2001), 39.

alışverişi, eş zamanlı ortak denetimler yapılması, vergi tahsilatı ve bildirimleri için yardımlaşma gibi konularda işbirliği sağlanmalıdır. Ayrıca, enformasyon sistemlerinin, globalleşmenin getirdiği yeni ihtiyaçlara uyarlanması ve mükellef bilgilerine ilişkin veri tabanlarının birleştirilmesi ve bu çerçevede uluslararası tek vergi numarası sisteminin oluşturulması ihtiyacı daha belirgin hale gelmektedir. Bunlara ilave olarak uluslararası işlemlerin kontrolü ve uluslararası denetim fonksiyonlarını yürütmek üzere özel birimler oluşturulması, özellikle de ana ve bağlı şirketler arasındaki transfer fiyatlandırmalarının doğruluğunu değerlendirmek üzere eğitilmiş uzmanlar bulundurulması gerekmektedir⁹⁴.

Sermaye hareketliliğinin, vergi matrahının coğrafi anlamda değişken olmasına yol açması, yatırım, finansman ve diğer iş kararlarının da ülkeler arasındaki vergi farklılıklarına duyarlı hale gelmesine yol açmıştır. Böylece ticaret, yatırım ve vergi konuları birbiriyle bağlantılı duruma gelmiştir. Bu durum ise hareketli sermayeyi çekmek için vergi politikası alanında bir yarış riskini artırmıştır⁹⁵. Buradan da anlaşılabacağı gibi uluslararası sermaye ve hizmetlerin dağılımının ülkeler arasındaki vergi yapılarının farklılıklarından olumsuz etkilenecektir. Bu olumsuzlukların bir kısmı vergi sistemleri arasındaki karşılıklı etkileşimin doğal sonucu olduğu halde, ülkelerin böyle bir sonuç elde etmek için vergi sistemlerini yapılandığı da söylenebilir. Nitekim bazı ülkelerin bu sonucu elde etmek için cazip özel vergi rejimleri oluşturdukları, böylece diğer ülkelerin vergi gelirlerinde azalmalara sebebiyet verdikleri görülmektedir. Bu tür politikalar zararlı/haksız vergi rekabeti olarak nitelendirilmektedir⁹⁶.

Vergi rekabeti, efektif vergi oranlarının düşük tutulması, vergi ayrıcalıkları sağlanması ve vergisel işlemlere ilişkin bilgilerin saklı tutulması gibi uygulamalar şeklinde gerçekleşmektedir. Bu tür uygulamalar genellikle

⁹⁴ Serdar KOYUTÜRK : .a.g.m., 14.

⁹⁵ Niyazi CANGİR: "Elektronik Ticaretin ya da İnternetin Vergilendirilmesi –IV ", 88.

⁹⁶ Niyazi CANGİR: " Vergide Rekabet ya da... -I ", 105-106.

“vergi cenneti” ve “tahrip edici vergi rejimleri” olarak adlandırılmakta⁹⁷ teknolojik gelişmeler, özel vergi rejimleri oluşturarak vergi rekabeti yapılmasını daha da kolaylaştırmaktadır. Zararlı vergi rekabeti ile mücadele böyle gelişme ve kaygılardan doğmuştur.

Uluslararası ekonomide meydana gelen gelişmeler başta gelişmiş ülkeler olmak üzere bir çok ülkeyi vergi kaybının asgari düzeyde tutulabilmesi için çalışmalar yapmaya sevk etmektedir. Bu kapsamda olmak üzere G-7 grubu, OECD ve AB son on yıldır bu alanda çalışmalar yürütmeye başlamıştır. Yapılan çalışmalarda, e-ticaretin vergilendirilmesine ilişkin ortak kuralların belirlenmesi, ülkelerin vergi idareleri arasındaki işbirliğinin ve bilgi paylaşımının geliştirilmesi, vergi cenneti ve tahrip edici vergi rejimlerine karşı ortak mücadele stratejilerinin geliştirilmesi, transfer fiyatlama konusunda ortak ilkelerin belirlenmesi gibi konular ön plana çıkmıştır. Yapılan araştırmalarda ilerlemeler kaydedilmekle birlikte, sorunların çözüme kavuşturulduğunu söylemek mümkün görünmemektedir. OECD’nin bazı ülkeleri uluslararası kamuoyu karşısında vergi cenneti olarak ilan etmesi, bu bölgelere ekonomik yaptırımlar uygulanacağı yönündeki baskıları şimdilik pek başarılı olmamıştır⁹⁸. Bankacılık sırrı ile ünlü Lüksemburg ve İsviçre OECD önerilerinin kendilerini bağlamadığını ilan etmişler. Bazı vergi cennetleri ise, OECD tarafından kara listeye alınmalarını bir reklam ve tanıtım aracı olarak görmektedir⁹⁹. Bazı iktisatçılar da bu ülkelerin yaptıkları işin vergi politikaları aracılığıyla yabancı sermaye çekerek ülke refahını artırmak amacından başka bir şey olmadığını ve iktisadi düşünce kapsamında rekabet olgusu ile her hangi bir şeyin kötü olduğunun düşünölemeyeceğini savunmaktadırlar¹⁰⁰. Ancak buradaki tehlike yarışın hızlanması durumudur. Örneğin AB içerisinde hiçbir ülke şimdiye kadar Lüksemburg ve İsviçre gibi ülkelerle bire bir vergi rekabetine girmemiştir. AB Tek Pazar hedefini gerçekleştirmek adına vergi rekabetini önleme konusunda OECD’ye göre daha şanslı gözükmemektedir.

⁹⁷ Hakan AY: “ Vergi Rekabeti”, *Vergi Dünyası*, 236, (Nisan 2001), 135.

⁹⁸ Naci AĞBAL: “Globalleşme Ve Vergi sistemlerinin Geleceği- II ”, a.g.m., 83.

⁹⁹ The Economist, January 29 2000,a.g.e,17.

¹⁰⁰ Hakan AY:a.g.m.,138.

AB'nin çıkaracağı direktifler ve AB Adalet Mahkemesi'nin vereceği kararlar yavaş da olsa AB üyesi ülkeler arasındaki vergi rekabetini azaltabilir. Ayrıca, AB Komisyonu Birliğe üye ülkelerin zararlı vergi uygulamalarını birliği oluşturan rekabet kurallarına aykırı görerek soruşturma açabilmektedir.

SONUÇ

Ülkemizde e-ticaret konusunda yeterince düzenleme yapılmadığı ve sonuçta gecikilmeye başlanıldığı gözlemlenmektedir. Nitekim "kamusal düzenlemelerin boğucu nitelikler taşımaması" ilkesi yetkili birimlerce haddinden fazla ciddiye alınmış durumdadır. 1998 yılında Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu'nda gündeme getirilen e-ticarete ilişkin çalışmalar somut sonuçlar getirmemiş ve bu zaman aralığı çok kötü kullanılmıştır. Özellikle hukuki altyapının kurulmasında e-imza ve onay kurumu çözülmesi gereken öncelikli konular arasında yer almaktadır. Diğer bir öncelikli konu vergisel düzenlemelerdir ki bilişim sektörü ve e-ticaretin gelişmesi için mutlaka çözüme kavuşturulmalıdır.

E- ticaret konusunda yürütülen çalışmalara baktığımız zaman konu ile en fazla ilgilenen DTM, TÜBİTAK BİLTEN'den yazılım desteği alarak iç ticaret örnek uygulaması modeli ve dış ticaret örnek uygulaması modeli geliştirmiştir. Ancak gerek kurul başkanlığının bir süre boş kalması, gerek diğer kurumların çalışmalarını bitirememesi sonucu yasal düzenlemelere ilişkin somut öneriler BTYK 2000 Aralık toplantısına sunulamamıştır.

Adalet Bakanlığı'nın aktif katıldığı ETKK hukuk komisyonu, AB e-ticaret direktiflerini ve UNCİTRAL yasalarını Türkçe'ye çevirerek, hazırlanacak ulusal yasalara model oluşturmaya çalışmaktadır. ETKK teknik komisyonunda ise, TUBİTAK-BİLTEN ve İstanbul Sanayi Odası (İSO), e- imza ve onay kurumu için pilot projeyi uygulama aşamasına getirirken, BİLTEN e-kimliği Web sitesi üzerinden ücretsiz dağıtmaya başlamıştır.

Ülkemizde e-ticarete yönelik birçok kurum değişik çalışmalar yapmaktadır. Merkez Bankası, Hazine Müsteşarlığı ve Sanayi ve Ticaret Bakanlığı kendi görev alanlarındaki düzenlemelere ilişkin çalışmaları yürütürken, Adalet Bakanlığı, e-ticarete ilişkin yaklaşık dokuz kanun çıkarmak ve ilgili kanunlarda değişiklik yapmak durumundadır. Ticari işletmelerden,

deniz taşımacılığına kadar geniş bir alanda gerçekleştirilen faaliyet nedeniyle Adalet Bakanlığı, HMUK, TTK ve TCK'ların ilgili hükümleri belirleyip gerekli düzenlemeleri içeren bir metin oluşturulmuş ancak, ticari dürüstlükten internete kadar birçok konuyu içeren söz konusu metin, ilgili hiçbir kuruma gösterilmediği gibi tartışmaya da açılmamıştır.

Başbakanlık İdareyi Geliştirme Müdürlüğü ve Kamu-Net Üst Kurulu da konuya ilişkin çalışmalar yürütmektedir ve Kamu-Net Üst Kurulu, uygulamaya koyduğu Ulusal Bilgi Sistemi (UBS) kapsamında, kamuya yönelik e-imza oluşturulması ve dağıtılmasına ilişkin altyapı faaliyetlerini üstlenmek istemektedir. Başbakanlık Müsteşarlığı ise e-imzanın yasal altyapısının oluşması için Ulusal Bilgi Güvenliği (UBG) Yasası'nın bir önce çıkarılması için gerekli girişimlerde bulunmaktadır.

İlk kez 1997'de Haberleşme Yüksek Kurulu'nda (HYK) gündeme getirilen UBG yasa tasarısı da hala hazırlanamamıştır. Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği'nin isteği üzerine Milli Savunma Bakanlığı'nın eşgüdümüyle Genelkurmay Başkanlığı'nın hazırladığı taslağa sivil toplum örgütleri karşı çıkarken Milli İstihbarat Örgütü (MİT), İçişleri Bakanlığı ve Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) da içeriğe ilişkin eleştirileri dile getirmiştir.

Yukarıda anlatılan gelişmelerin yanı sıra, PTT Genel Müdürlüğü de Ulaştırma Bakanlığı aracılığıyla gündeme getireceği yasa önerisiyle, internet ortamında gönderilen e- mektupların güvenliğini şifreleme, sayısal zarf ve sayısal imza gibi yöntemlerle gerçekleştirerek "sanal bir tekel" olmayı amaçlamaktadır. İçişleri Bakanlığı ise MERNİS kapsamında 2001 yılı sonlarında kullanılmaya başlanacak yeni nüfus cüzdanlarıyla birlikte "e-imza" kullanılmasına da karar verebilecek durumdadır¹.

¹ Aslıhan BOZKURT: "İnternet Olmasaydı Teknolojiyi Ne Güzel Yönetirdim", IT-Business Weekly, 14, (14-20 Mayıs 2001), 22.

Yoğun çalışmalara rağmen ortadaki yetki karmaşasının ilgili kurumlar arasında bu işin patronunun kim olacağı kavgasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Ancak, kamu sektörü bu yoğun rekabet ve hantallık içerisindeyken, sivil toplum örgütleri ve özel sektör konuya daha hızlı ve yapıcı yaklaşmaktadır.

Türkiye Bilişim Vakfı önderliğinde Akbank, Garanti Bankası, İş Bankası, Koçbank ve Yapı Kredi Bankası'nın finansal desteği ile oluşturulan "Finansal Kurumlar İçin Güven Altyapısı" projesi ile e-imza'nın hayata geçirilmesi planlanmaktadır. Bilişim'01 A CeBIT Event Fuarında kamuoyuna duyurulan proje ile finansal ve ticari tüm hizmetlerin internet üzerinde güvenli bir biçimde yapılabilmesi için hukuki ve teknik alt yapının oluşturulması amaçlanmaktadır. Dokuz ay gibi kısa bir sürede tamamlanması hedeflenen proje ile özel şirketler kadar kamu şirketlerinin de internet üzerinden ticari faaliyetlerini güvenli bir biçimde gerçekleştirmesi sağlanacak ve zaman içerisinde diğer finansal kuruluşlarla da bütünleşmeyi hedefleyen proje ile e-ticarete büyük artış sağlanacaktır. E-imza konusunda yol açıcı bir işlevi olan projeye devletin dahil olması ile hukuki düzenlemeleri tamamlanacaktır².

Görülmektedir ki tüm alanlarda olduğu gibi bilişim ve e-ticaret konularında da devletten öncü bir rol oynaması beklenilmemelidir. 24 yıldır bitmeyen MERNİS projesi konunun en iyi örneğidir. O halde özel sektör ve sivil toplum örgütleri konuya öncülük etmeli, destek ve zorlamalarda bulunmalıdır.

Vergisel düzenlemeler açısından olaya baktığımız zaman Adalet Bakanlığının kamuoyuna yansıtılmayan çalışmaları bulunmakla beraber Maliye Bakanlığı'nın e-ticaret konusunda kamuoyuna yansıyan özel bir çalışmasının olmadığı, ancak kişisel bazı çalışmalar yapıldığı görülmektedir.

² BT Haber, 335, (10-16 Eylül 2001), 10.

E-ticaretteki vergi politikası açıklanmalıdır. Çünkü vergisel düzenlemeler her konuda olduğu gibi bilişim sektörünü ve e-ticareti de yakından ilgilendirmektedir. E-ticaret yapacak kişiler ve kuruluşlar e-ticaret faaliyetlerinin vergisel boyutuyla oldukça fazla ilgilenmekte, beklentilerini ve gelecek planlarını ona göre yapmaktadırlar. Örneğin, TÜSİAD'ın hazırlamış olduğu "AB Yolunda Bilgi Toplumu ve E-Türkiye" konulu raporunda bir eylem planı çizilmiş ve bu konuda Maliye Bakanlığının yükümlülükleri ve beklentiler tarihsel kronoloji ile şu şekilde belirtilmiştir.

Tablo 3. Önerilen Maliye Bakanlığı E-Ticaret Eylem Planı	
Vergi İşlemlerinin İnternette Yapılması	2002 yılı ortalarına kadar
eYaşamın Mükerrer Vergilerden Kurtarılması	2001
e İlaç ve eSigorta İşlemlerinde KDV İndirimi	2002 yılı sonuna kadar
BLT'le Toplumun Her Kesiminin Tanışması İçin Kaynak	2002 yılı sonuna kadar
ArGe Çalışanlarına Gelir Vergisi İndirimi	2001
Telsiz İnternet İçin İndirimli KDV	2001
eTicarette Alımda İndirimli KDV	2001
Elektronik Olarak Aktarılan Belge Geçerliliği	2001
Sanal Noterlik kurumunun kurulması	2002 yılı sonuna kadar
Plastik Para Kullanımına Yasal Temel Oluşturulması	2002 yılı sonuna kadar
MEB Onaylı eÖğrenim İçeriğine Katkı	2001

Bu beklentilere verilecek cevap ve gerçekleştirilecek eylemler oldukça önemlidir. Olayı başka bir boyuttan değerlendirdiğimizde ise diğer kamu birimlerinin yapmış olduğu düzenlemeler vergisel bağlamda mali idarenin yetki alanına girdiği için yapılacak çalışmaların önemi daha da artmaktadır. Aksi halde diğer kamu kuruluşlarınca gerçekleştirilen düzenlemeler beklenen faydayı vermeyeceği gibi yetki karmaşasına, vergi mevzuatında bütünlüğün bozulmasına ve tutarsızlıklara yol açacaktır. Bu duruma vereceğimiz örnek; 6 Temmuz 2001 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan "Teknoloji Bölgeleri Geliştirme Kanunu" dur. Anılan Kanun vergi mevzuatında ciddi değişiklikler yapmakta, vergi kanunları dışında vergiye yönelik düzenlemeler içermektedir. Söz konusu Kanun, Teknoloji Geliştirme Bölgeleri fikri için atılmış çok olumlu bir adımdır. Ancak, bir takım teorik ve teknik eksiklikler içermektedir. Uygulamalara Sanayi ve Ticaret Bakanlığının yönetmelikleri ve Maliye Bakanlığının tebliğ ve özgelgeleri ile yön verilecektir. Temennimiz, kanun

kapsamının genişleyerek ve gelişerek bilişim teknolojilerini ve e-ticareti geliştirecek vergisel teşviklere yer vermesidir.

Bilişim sektörüne yapılacak yatırımlar ve verilecek vergisel teşvikler, e-ticarete sağlanacak tüm kolaylıklar ulusal ve uluslararası düzeyde "sayısal uçurumu"³ gidermemize yardımcı olacaktır. Bu nedenle bu yatırım ve vergisel teşviklerin e-ticarete meydana getireceği sonuçları ve faydaları uzun vadeli düşünmemiz gerekmektedir. Aksi halde yönünü Avrupa'ya çevirmiş ancak, yapısal değişimlerini tamamlayamamış, dünya standartları altında uluslararası rekabet gücü olmayan, ihtiyaç duyduğu teknolojileri üretemeyen bir ülke, cazip bir pazar konumuna gelme ihtimalimiz çok fazla görülmektedir.

Ülkemiz açısından e-ticaret ile ilgili olarak iki seçenek bulunmaktadır. Bunlardan birincisi: "E-ticaretin gelişmiş ülkeler tarafından yönlendirilen ve yoksul ülkelerdeki iş ortamını çökertecek olan küreselleşme sürecinin bir parçasıdır"⁴ görüşünü kabul ederek dünya ticaretine sırtımızı çevirmektir. İkincisi ise: "E-ticareti bilgi toplumu olma yönünde kullanan, teknolojiye dayalı ekonomisiyle dünyada söz sahibi bir devlet olmak" ki dünya bunu yapmaktadır. E-ticaret e-devleti beraberinde getirmekte ve e-ticaretin başarısı da e-devletten geçmektedir. Bu itibarla ülkeler ciddi politikalar ile büyük yatırımlar gerçekleştirmektedir. Örneğin Japonya 19 Ekim 2000 tarihinde yayımlanan "Japonya'nın Yeniden Doğuşu İçin Yeni Ekonomik Kalkınma Politika Paketi" isimli yeni kalkınma politikasında enformasyon teknolojilerini yaymak ve E-Japonya girişimini gerçekleştirmek için 11 trilyon Yen büyüklüğünde kaynak harcayacağını belirtmiştir⁵.

³ Bkz. Rukiye ÖZCİVELEK vd: "Sayısal Uçurum: Dünya Ve Türkiye'de Durum", <http://www.bilten.metu.edu.tr/publications/makale/Inet-tr-sayisal%20ucurum.doc>

⁴ Sheila Mc NULTY: "Mahathir Finds New Demon in E-Business", *Financial Times*, (23-24 Nisan 2001), 3.

⁵ Tacihi SAKALYA: "Japonya'nın Yeniden Doğuşu İçin Yeni Ekonomik Kalkınma Politika Paketi" *Ekonomik Planlama Ajansı Japonya Yabancı Basın Merkezi*, Çev. Pınar ÖNERTÜRK.(Ankara: T.C.Maliye Bakanlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, 24 Mayıs 2001), 5.

ABD okullardaki her sınıfın ve kütüphanenin internet'e bağlanmasını gerçekleştirmek için, 1994'te eğitim teknolojileri için 23 milyon Dolar, 2000 yılında da 766 milyon Dolar fon ayırmıştır.

Fransız Başbakanı Lionel Jospin Temmuz 2000'de Bilgi Toplumu için oluşturulan Bakanlar arası komitede sayısal uçurumu kapatmak için 3 milyar Fransız Frangı, araştırma ve geliştirme faaliyetleri için 1 milyar Fransız Frangı ayırdığını belirtmiştir. Sayısal uçurumu kapatmak için Fransız hükümeti 3 yıl içerisinde kamuya açık 7000'in üzerindeki mekanda Internet bağlantısı sağlayacaktır. Tüm ilkokullara multimedya donanımları sağlanarak Intenete bağlanmaları 2002 yılına kadar tamamlanacaktır. Devletin sadece bu iş için ayıracağı para 365 milyon Franktır. Fransa, ileri bilgi toplumu niteliği kazanma isteyen Avrupa ülkelerinin en iyi örneğidir.1998 yılında Maliye Bakanlığı tarafından yayınlanan Elektronik Ticaret Raporunda vurgulanan kararlılık "Devletin Modernizasyonu" adı altında yürütülen program çerçevesinde devam etmektedir. Fransızlar bu program kapsamında e-hükümet projeleri de dahil kamu hizmetlerini modernleştirmek ve vatandaşlara on-line hizmet sağlamak için 6 milyar Fransız Frangı ayırmışlardır⁶.

İngiliz Hükümeti, 2005 yılında tüm kamu hizmetlerinin elektronik ortamda yapılabilceğini ve elektronik devlete geçişin tamamlanacağını duyurmuştur. Microsoft firması ile uygulamaya geçirdiği 1,4 milyar Dolar büyüklüğündeki proje ile 200 merkezi hükümet dairesi ve ajansı ile 482 yerel hükümet kurumunun işlemlerinin güvenli olarak gerçekleştirmesi sağlanacaktır. Yine İngiltere'de 2002 yılına kadar tüm okul ve kütüphanelerin internet bağlantılarının sağlanması planlanmaktadır. Brezilya'da gelir beyannamelerinin yüzde 85'i internet üzerinden doldurulmaktadır. Finlandiya'da ise 2002 yılında tüm devlet işleri elektronik ortama taşınacaktır.

⁶ Henning KAGERMANN: " E-Ticaret, E-Hükümeti Gerektirmektedir", Waal Street Journal, Çev. Pınar ÖNERTÜRK.(Ankara: T.C.Maliye Bakanlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, 24 Kasım 2001), 2.

Almanya; eğitim, sanayi ve teknoloji bakanlıklarını birleştirerek, geleceğin bakanlığını kurmak için çaba göstermektedir. Slovenya, bağımsızlığını kazandıktan sonra anayasasını hazırlamak için belli kişilere sorumluluk vermiş ve hazırlanan tüm dokümanlar elektronik ortama alınıp onaylandıktan sonra herkesin kullanımına sunulmuştur.

Dünyada dijital alt yapıya en çok önem veren ülkelerin başında Güney Asya ülkeleri gelmektedir. Singapur, yukarıda sayılan projelerin çoğu henüz tam olarak hayata geçmemiş uygulamalar iken dünyada elektronik devleti tam olarak hayata geçiren, elektronik devleti, hayal olmaktan çıkaran bir ülkedir. Doğum kayıtlarını tutmaktan, emeklilik formu doldurmaya kadar çok sayıda işlemi bilgisayar aracılığıyla gerçekleştiren Singapurlular'ın on-line vergi yatırma oranı yüzde 40'dır.

Yukarıdaki örnekler birlikte değerlendirildiği takdirde, küreselleşen dünyanın etkili güçlerinin yönlendirmesi ile düzlüğe çıkmaya çalışan bir ülke olmakdan ziyade, yüzyılı siyasi, ekonomik ve toplumsal yapılarıyla şekillendirecek ülkeler arasında yer almış olmak için M.Kemal ATATÜRK'ün 1923 yılında sarfettiği “ *Dünya inanılmaz bir hızla gelişmektedir. Biz bu ritmin dışında kalabiliyoruz?*” sözü üzerinde ciddi olarak düşünmeli ve harekete geçmeliyiz.

Bilişim teknolojisinden yararlanarak e-ticarete başarılı ve uluslararası alanda güçlü bir ekonomiye sahip olabilmek için;

Devlet, bilgi toplumuna geçişi, kalkınmanın, refahın ve demokrasinin temeli olarak görmelidir,

Temel bir ilke olarak, her türlü bilginin kamuoyunun kullanımına açık ve erişilebilir olması sağlanmalıdır,

Toplumda bilgisayar ve internet kullanımından sadece üst düzey gelire sahip kişi ve kuruluşların değil, az gelirli vatandaşların da faydalanması sağlanmalıdır,

Eğitimin, bilişim çağının gerektirdiği ve ülkenin ihtiyaç duyduğu sektörlerdeki açığı kapatacak şekilde yeniden yapılandırılması ve yönlendirilmesi ve bu bağlamda;

- İlköğretimden itibaren üniversiteler dahil bütün eğitim düzeylerinde öğrencilere bilgisayar ve internet kullanımı öğretilmeli ve ilkokuldan başlayarak bütün öğretim kurumlarının internete bağlanması sağlanmalıdır,

- Belediye ve halk eğitim kurslarının bilgi teknolojileri öğreten bölümler açması sağlanmalıdır,

- Devlet ve özel televizyonlarda uzaktan eğitim teknikleri kullanılarak düzenli bilişim teknolojileri eğitim programları düzenlenmelidir,

- Geniş çaplı kullanıcı eğitimi için kamu yerlerinde, açık alanlarda kiokslar, kapalı alanlarda ise PC'ler ile halka açık internet evlerinde ücretsiz erişim sağlamak gerekmektedir.

Devletin dijital imkanlardan maksimum şekilde faydalanması sağlanmalıdır,

Tüm kamu personelinin temel bilgisayar kültürü alması ve internet kullanıcısı olmasının sağlanması için gerekli önlemler alınmalıdır,

Nitelikli ve yeterli sayıda işletmenden, üst düzey yöneticiye kadar çeşitli düzeyde bilişimci yetiştirilmelidir.

Bilişim hizmetlerinde çalışan personelin tümünü kapsayan hukuki düzenlemelere dayanak teşkil edecek teklifler hazırlanmalıdır,

Bilişim hizmetlerinde çalışanların, atama ve terfilerinin, yeterliliği belirleyen bilimsel temellere dayandırılması gereklidir,

Kamuda evrak bazlı iletişimden elektronik temelli iletişime geçişin hızlandırılması sağlanmalıdır,

Kamu sektörünün iktisadi faaliyetlerinin yürütülmesinde e-ticaret uygulamaları benimsenmeli, kamu alımlarında elektronik ortamın kullanımı ve kapsamı konusunda yasal ilkeler saptanmalıdır,

Toplumsal tüm kesimlerinde özellikle ticari hayatımızda e-posta kullanımı yaygınlaştırılmalı bu şekilde iletişim ticari bir temayül haline getirilmelidir,

Posta ve Telgraf Teşkilatının herkese bir e-posta adresi vermesi yönünde çalışmalar yapılmalı ve MERNİS Projesi kapsamında vergi kimlik numaraları da dahil bilgilerin bütünleştirilmesi sağlanmalıdır,

Devam eden ve uygulanması hedeflenen kamu otomasyon projeleri arasında entegrasyon ve uyum çalışmalarının başlatılması ve aynı amaca yönelik projeler için ortak çalışma ortamının sağlanması gereklidir,

Uluslararası politikalarla uyumlu, ulusal çıkarları gözetken e-Ticaret politikaların hızla belirlenmesi gerekmektedir,

Bilgisayar teknolojileri, telefon tarifeleri ve internet hizmetleri üzerindeki yüksek KDV oranlarının indirilmesi gerekmektedir.

Teknik alt yapının geliştirilmesi ve bu bağlamda;

- Veri iletişim altyapısının ulusal ve uluslararası rekabete açılması

ve böylelikle internet erişimi sağlayan servis sağlayıcılarının ve telefon tarifelerinin ucuzlatılması gerekmektedir,

- Herkesçe, her yerden, her zaman güvenli, hızlı ve ödenebilir ücretle erişilebilir bir yapının sürekliliğinin sağlanması gerekmektedir,

- Yasal zeminde çerçevesi belirlenmek şartıyla; ülke çıkarları, güvenlik, ticarete haksız rekabet, kişisel haklar ve tüketiciler ile ilgili bilgilerin gizliliğinin korunmasını koruyacak teknik önlemlerin alınması teknolojik gelişmeler kapsamında yenilenmesinin sağlanması gerekmektedir.

Hukuki yapının kurulması ve bu bağlamda;

- Elektronik ortamda oluşturulan belgelerin geçerliliği konusunda dijital imza, elektronik noter ve onay kurumları ile ilgili uluslararası düzenlemeler dikkate alınarak geniş ve açıklayıcı yasal düzenlemeler yapılması gerekmektedir,

- Kişilerin elektronik ortamdaki bilgi birikiminin saklanması ve korunmasıyla ilgili gizlilik haklarını ve tüketici haklarını koruyacak hukuki düzenlemeler yapılmalıdır,

- Vergi sisteminin e-ticareti kapsayacak ve geliştirecek şekilde yeniden yapılandırılması ve sistemin teknolojik ve ticari gelişmelere uyum sağlayabilecek esneklikte olması gerekmektedir,

Vergi Kanunlarında;

- Uluslararası düzenlemeler takip edilerek e-ticaret ve internet teknolojilerine uyumlu vergisel terminoloji düzenlenmelidir.

- E-ticaretle ilgili tüm düzenlemelerde toplumun ihtiyaçları ve özel sektörün yanı sıra üniversitelerin de fikirleri dikkate alınarak düzenlemeler yapılmalıdır.

- Dijital muhasebe uygulamasının geliştirilerek defter ve belge düzeninin elektronik ortama taşınmasını sağlayacak teknik ve hukuki düzenlemelerin yapılması gerekmektedir,

- İşyeri muhasebe kayıtlarında, e-ticaretin ayrı bir kalem olarak tutulmasını sağlayacak düzenlemelerin yapılması gerekmektedir,

- Tebliğ usul esaslarının ve bildirimlerin elektronik ortama uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir,

- Elektronik ortamda elde edilen delillerin tanınmasını sağlayacak değişikliklerin yapılması gerekmektedir,

AATHK'da ödeme usul ve esasları elektronik ortamı kapsayacak şekilde yeniden belirlenmelidir,

ETKK'nın ;

- Çalışmalarını hızlandırması, Aralık 2001 itibariyle bir yıldır güncellenmeyen web sitesini güncel hale getirmesi ve e-ticaretteki gelişmeler hakkında kamu oyunun bilgilendirecek bugüne kadar yapılmış çalışmaları içerir bir bilgi bankası oluşturulması,

- Özel sektörün özellikle KOBİ'lerin e-ticaret konusunda eğitilmesi ve her türlü danışmanlık hizmetleri ile desteklenmesi, özendirilmesi,

- Bilim ve teknoloji fuarları ile e-ticaretin geniş kitlelere anlatılması,

- Araştırma-geliştirme çalışmalarının hızlandırılması ve teşvik edilmesi,

ile ilgili çalışmaları yapması gerekmektedir.

Mali idarenin, e-ticaret ile ilgili olarak aşağıda sıralanan gerekleri getirmesi e-ticaret uygulamalarını kolaylaştıracaktır;

- Tüm gelir ve gider birimlerinde tam otomasyona geçilerek bir yandan vergi kayıp ve kaçaklarının önüne geçilmesi diğer taraftan kamu

harcamalarının yapılmasında şeffaflığın sağlanması ile mükelleflere verilen hizmet kalitesi yükseltilmeye çalışılmalıdır,

- Bilgi teknolojileri ve e-ticaretin gelişimi sonucu ortaya çıkan günümüzdekinden daha karmaşık ekonomik faaliyetleri ve mali problemleri çözecek niteliklere sahip yeterli sayıda yetişmiş insan gücüne sahip olması gerekmektedir,

- İyi yetişmiş uzman kişileri bu görevlerinde istihdam edebilmeleri için çalışma ortamlarının ve mali durumlarının düzeltilmesi gerekmektedir.

- Yöneticilerin geniş vizyona ve kapsamlı bakabilme yeteneğine sahip, vasıflı şekilde yetişmiş kişiler arasından seçilmesi ya da yetiştirilmesi gerekmektedir. Aksi halde VEDOP uygulamasının başarı oranı düşecektir,

- Tam otomasyon kapsamında çalışanların performans değerlendirilmesi, elektronik ortamda takip edilmeli, ücret ve görevde yükselme standartları objektif kriterlere göre tespit edilmelidir,

- E-ticaret ortamının vergi denetimini güçleştirmesi olasılığı yüksek olduğundan yeni denetim yöntem ve tekniklerinin geliştirilmesi gerekmektedir,

- Maliye Bakanlığının bilişim konuları ve e-ticaret ile ilgili bir vergi platformu oluşturması gerekmektedir. Bu platform bir yandan vergilendirmedeki ulusal düzenlemelere yön verip kamuoyunu aydınlatma görevini yerine getirirken diğer taraftan uluslararası düzenlemeler ve gelişmeler takip edilmelidir,

- Teknoloji Bölgeleri Geliştirme Kanununu doğrultusunda geniş vergisel düzenlemeler yapması sonucu bilişim teknoloji yatırımlarında özel sektörü teşvik edecek kanun tasarıları hazırlamalıdır,

- E-ticaret serbest bölgeleri kurulmasına yönelik hazırlıklar yapılmalıdır,

- VEDOP kapsamında kurum içi iletişim ve belge transferinin gerçekleştirilmesi sağlanmalıdır,

- İnternet vergi dairesi uygulamasının kapsamı genişletilerek mükelleflerin bu hizmetten faydalanması teşvik edilmelidir.

KAYNAKÇA

A European Initiative in Elektronik Commerce, the Commission of the European Communities, <http://www.cordis.lu/esprit/src/ecomcom3.htm>

AĞBAL, Naci. "Globalleşme ve Vergi Sistemlerinin Geleceği -I ", Yaklaşım, 105, (Eylül 2001), 64-76.

----- "Globalleşme ve Vergi sistemlerinin Geleceği- II ", Yaklaşım, 106, (Ekim 2001), 81.

AKİPEK, Şebnem. "Elektronik Ticarete Sözleşme", Bilişim Teknolojileri ve Hukuk Semineri, (16.03.2001), www.tubitak.gov.tr/toplantil/sebnemakipek.htm

AKYAZI, Haydar.- ARPAK, Uygur. " Elektronik Ticarete Ödeme Araçları", Banka – Mali ve Ekonomik Yorumlar, 6, (Haziran 2000), 3-20.

ALM, James. " The Vanishing Taxpayer? Globalization And The Future Of State/Local Government Finance", National Tax Journal, (October 1999), 114-121.

ALPTÜRK, Ercan. " İnternet Ortamında Yapılan Elektronik Sözleşmelerde ve İhalelerde Damga Vergisi Uygulanabilir mi?", Yaklaşım, 99, (Mart-2001), 142-144.

----- " Elektronik Fon Transferi (EFT) İşlemlerinin Ödemeler Sistemindeki Yeri", Yaklaşım, 101, (Mayıs 2001), 204-206.

----- "İstanbul konferansları – III, Elektronik Ticaret ve Vergilendirilmesi", Vergi Sorunları Dergisi, 153, (Haziran 2001), 37-45.

----- "İnternet Üzerinden Yapılan Bankacılık İşlemleri ve Banka-Sigorta Muameleleri Vergisi", Maliye Postası, 502, (1 Ağustos 2001), 82-84.

----- "İnternette Alışveriş Sitelerinin Vergisel Yükümlülüklerine İlişkin Değerlendirmeler", Yaklaşım , 107, (Kasım 2001), 166-170.

ATABAY, Varol. "Elektronik Ticaret ve Kamu Kesiminde Sürdürülen Çalışmalar", Asomedy , (Ağustos 1998), 28-42.

Australia: " Electronic Commerce: Building the Legal Framework", Report of the Electronic Commerce Expert Group to the Attorney General, 31 March 1998.

Avrupa Birliği Katma Değer Vergisi Mevzuatı :T.C. Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü Yayını, <http://www.gelirler.gov.tr>

AY, Hakan. " Vergi Rekabeti", Vergi Dünyası, 236, (Nisan 2001), 133-139.

AYDIN, Selda. " Küreselleşme ve Vergisel Boyutu", Yaklaşım, 103, (Temmuz 2001), 140-144.

-----". "Asya Krizi ve Sermaye Hareketlerinin Vergilendirilmesi", Maliye Dergisi, 133, (Ocak-Nisan 2000), 13-30.

AYKIN, Hasan. "Yeni Ekonomi, E-Devlet ve Gelir İdaresi-I", Yaklaşım, 100, (Nisan 2001), 75-80.

AYTEKİN, Gülçin. Elektronik Ticaret, Dış Ticaret Müsteşarlığı Yayınları No:157, Ankara, 1998.

BAKKAL, Ufuk. " Elektronik Ticaretin Vergilendirilmesi-II ", Yaklaşım , 98, (Şubat 2001), 235-238.

BAYRAM, Özgür. " Avustralya'da Elektronik Ticaret ve Bilişim Teknolojileri- Avustralya ile Elektronik Ticaret", İgeme'den Bakış, 12, (Ekim- Aralık 1999), 22-23.

BİLTEN: "Elektronik Ortamda Vergilendirme ve Vergi Toplama", <http://www.bulten.medu.tr/informationsecurity/eticaret/rapor/finans.htm>

BOZBEL, Savaş. "İnternet Üzerinden Yapılan Hukuki İşlemler ve Bu Konudaki 97/7 Sayılı AB Yönergesi ile Alman ve İsviçre'deki Düzenlemeler", <http://www.hukukcu.com/bilimsel/kitaplar>

BOZKURT, Aslıhan. "İnternet Olmasaydı Teknolojiyi Ne Güzel Yönetirdim", IT-Business Weekly, 14, (14-20 Mayıs 2001), 21-22.

BT Haber, 335, (10-16 Eylül 2001), 10.

BÜYÜKDEMİR, Burak. " İnternet Bankacılığını Düş Olarak Görenler İçin", Bankacılar Dergisi, 22, (1997), 32--33.

CANGİR, Niyazi. "Elektronik Ticaretin ya da İnternetin Vergilendirilmesi -I ", Yaklaşım , 69, (Eylül 1998), 52-63.

-----". "Elektronik Ticaretin ya da İnternetin Vergilendirilmesi -II ", Yaklaşım , 70,(Ekim 1998), 56-66.

-----". "Elektronik Ticaretin ya da İnternetin Vergilendirilmesi -III", Yaklaşım , 71, (Kasım 1998), 43-53.

-----."Elektronik Ticaretin ya da İnternetin Vergilendirilmesi –IV ",
Yaklaşım , 72, (Aralık 1998), 80-88.

-----."Elektronik Ticarete Vergilendirme , Türkiye İçin elektronik Ticarete Geçiş İçin Durum Değerlendirmesi Pilot Uygulama Projesi",
<http://www.igeme.org.tr/TUR/etrade/etsop/ek2yeni.pdf>, Ankara, Mart 1999.

-----." Vergide Rekabet Ya Da Vergi Politikasının Değişen İşlevi-I ",
Yaklaşım, 91, (Temmuz 2000), 104-112.

CHARLES, E.Mclure. "Elektronik Commerce, State Sales Taxation, abd Intergovernmental Fiscal Relations", National Tax Journal, V. L, N.4, (September 1997), 725-733-.

CLINTON, W.J.- GORE, A.. Global Elektronik Ticaret, Çev. Veysel BOZKURT, İstanbul – 2000.

Commission Document XXI/98/359; 04.03.1998.

Commission Document COM (98) 374 (Temmuz 1998'de ECOFIN Meclisinde son kabul edilmiş hali)

ÇAK, Murat. "Bilişim Teknolojilerindeki Gelişmelerin Vergileme Alanındaki Yansımaları", Vergi ve Muhasebeciyle Diyalog , 157, (Mayıs 2001), 90-96.

ÇILKOPARAN, Yusuf. Elektronik Ticaretin Özellikleri, Yapısı, Çeşitleri, İşleyişi İle Bu faaliyetlerden Sağlanan Gelirlerin Vergilendirilmesi Ve Denetimi, Maliye Bakanlığı Hesap Uzmanları Kurulu LXXXIX-11/47-39 Bilim Raporu, İstanbul, 2000.

DEMİR, Recep. "Ülkelerin Elektronik Ticarete Hazırlık Değerlendirmesi – Türkiye İçin Bir Değerlendirme",
<http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/DTDERGI/tem2001/elektronik.htm>, 1

DIGITAL ECONOMİY 2000 Raporu, US Government Electronic Commerce Policy page <http://www.esa.doc.gov/de2k.htm>

DİKİCİ, Mehmet. İnternet Temelli Elektronik Ticaretin (E-Business) Özellikleri, Denetimi Ve Vergi Sistemine Etkileri, İzmir, 2000.

Directive 1999: EC of the European Parliment and of the Council on a Community Framework for electronic Signatures,
<http://eurapa.eu.int/ispo/eif/policy.html#directive99>

DOĞAN, Abdullah Aykon. Belçika Katma Değer Vergisi Sistemi ve Uygulaması, Maliye ve Gümrük Bakanlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Yayını, 264, Ankara, 1985.

DOLANBAY, Coşkun. E-Ticaret Strateji ve Yöntemleri, Meteksan Sitem Yayınları, Ankara, Ağustos 2000.

ERDENGİ, T.Bora. "Elektronik Ticaret ve Gümrük İdarelerine Vergiler Açısından Muhtemel Etkileri-2", Gümrük Dünyası, 30, (Temmuz 2001), 15-21.

ERSOY, Zeynep. Elektronik Ticaret ve Ticaret Noktaları, İGEME, Ankara, 1999.

ETKK Teknik Çalışma Grubu Değerlendirme Raporu, Ankara, Mayıs 1998.

G7: "Electronic Commerce Projct-Finansal Issues Working Group, MED-ITN Electronic Commerce Workshop, (Grenoble. Fransa, 16-27 November 1998), 5-7.

GIIC: "E-Commerce Taxation Principles: AGIIC Perspective", [GIIC.org/focus/ecommerce/GIIC Statements on Taxation Issues Raised By Electronic Commerce.htm](http://GIIC.org/focus/ecommerce/GIIC%20Statements%20on%20Taxation%20Issues%20Raised%20By%20Electronic%20Commerce.htm), 3.

GÜNAYDIN, İhsan. "Elektronik Ticaretin Vergilendirme Üzerine Etkisi", Vergi Sorunları, 136, (Aralık 1999), 60-77.

----- "Elektronik Ticareti Vergileme İlkeleri", Vergi Dünyası, 224, (Nisan 2000), 100-109.

----- "Elektronik Ticaretin Vergi Politikası ve Vergi İdaresi Üzerine Etkisi", Banka – Mali ve Ekonomik Yorumlar, 8, (Ağustos 2000), 3-25.

GÜNDÜZ, Lokman. "E-Ticaret Enflasyonu Düşürüyor mu ?" Active, (Ağustos- Eylül 2000), 34-42.

HAMZAÇEBİ, M.Akif. "Dijital Muhasebe (Elektronik İmza)", [http://finansalforum.com.tr/cgi-bin/haber/haber.cgi?db=db&yazar=M.%20Akif%20Hamzaçebi&sb=haberno&so=desc&view_yazar=1&nh=14&mh=1](http://finansalforum.com.tr/cgi-bin/haber/haber.cgi?db=db&yazar=M.%20Akif%20Hamza%C7B1%20%C7B1&sb=haberno&so=desc&view_yazar=1&nh=14&mh=1)

HARDESTY, David. "E-Commerce Commission Calls for a New Tax System". [http://www.ecommercetax.com doc/090799.htm](http://www.ecommercetax.com/doc/090799.htm), (20 September, 1999), 6.

----- "Digital Signature Act Becomes Law", (Temmuz 2000), <http://www.ecommercetax.com>.

-----, "E- Commerce and Harmonization of World Tax System", www.ecommercetax.Com/doc/112600a.htm, (26 November 2000), 6.

HELLERSTEIN, Walter. "Transaction Taxes and Electronic Commerce: Designing State Taxes That Work in an Interstate Environment", National Tax Journal, 3, (September, 1997) 593-594.

Hürriyet Cumartesi, "Amatörlere Teknoloji Sözlüğü", Hürriyet Gazetesi, (31.03.2001), 10.

İNAN, Aslan. İnternet El Kitabı, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 1998.

İNCE, Murat. Elektronik Ticaret: Gelişme Yolundaki Ülkeler İçin İmkanlar ve Politikalar, DPT Yayınları, Ankara, 1999.

İnternet Hukuk Forumu :, <http://www.superonline.com./hukuk/hukuk.htm>, 1-27.

İnternet Üst Kurulu Altyapı Teknik Komitesi Raporu, (Ankara, Mart-1998), 23-25.

İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Odası: "Elektronik Ticaretin Vergilendirilmesi", Rapor No:54, (15 Ağustos 2000), 25-34.

JOHNSON, James. "Electronic Commerce and the Global Marketplace- Repot on International Organizations Activities", <http://www.nii.nist.gov/pubs/ecgm-ij.htm>, (Marc, 1998), 3-4.

JONAÜİLERES, Guy de. – BUCLEY, Neil. " ABD Brükselin İnternet Üzerinden Yapılan Satışlardan Vergi Alma Planına Ateş Püskürmektedir", Çev. Pınar ÖNERTÜRK – Oya KUBAT., T.C.Maliye Bakanlığı Araştırma, Planlama Ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, (Temmuz 2000), 4-6.

KAMHİ, Jak." Ülkelerarası Bağlamda Bazı Elektronik Hizmetlerin Vergi Durumu", http://www.degisim.org/yazarlar/elektronik_hizmetlerin_vergi.htm

KAGERMANN Henning. " E-Ticaret, E-Hükümeti Gerektirmektedir", Waal Street Journal, Çev. Pınar ÖNERTÜRK.(Ankara: T.C.Maliye Bakanlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, 24 Kasım 2001), 2.

KIRMAN, Ahmet. 488 Sayılı Damga Vergisi Kanunu Şerhi, Ankara, 1997.

- KIZILOT, Şükrü. Katma Değer Vergisi Kanunu ve Uygulaması, Ankara, 1996.
- KOYUTÜRK, Serdar. " Ekonomik Globalleşme Sürecinde Elektronik Ticarete Vergilendirme", Vergi Dünyası, 203, (Temmuz 1998), 13-16.
- KROES, Stephen. " Electronic Commerce: Money Loser or Revenue Generator for Government?", <http://www.caltax.org/MEMBER/dipest/Oct99/oct99-7.htm>, (October 1999), 1-8.
- KUTLAN, Müfit. – KUTLAN, Serhat. "Yurtdışındaki Müşterilerine Verilen İthalatla İlgili Aracılık Hizmetlerinin Katma Değer Vergisi Kanunumuz Açısından İncelenmesi", 114, Vergi Dünyası, (Şubat 1991), 42-47.
- Jabulani LETFAAL – Deborak HARGREAVES : " Brüksel İnternet Üzerinden Yapılan Satışlardan KDV Almaya Hazırlanmaktadır", Çev. Pınar ÖNERTÜRK – Oya KUBAT., T.C.Maliye Bakanlığı Araştırma, Planlama Ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı,(Temmuz 2000), 1-2.
- MENDEZ, Tiffany. "Adopting the Digital Signature Guidelines in Implementing Public Key Infrastructure for Federal Procurement of Electronic Commerce", 29 PUBCONJL (Public Contract Law Journal, Winter 2000), 285-288.
- NULTY, Sheila Mc. " Mahathir Finds New Demon in E-Business", Financial Times, (23-24 Nisan 2001), 1-3.
- OECD Policy Briefs No.1-1997,
http://www.oecd.org/publications/pol_biref/9701_pol.htm
- OECD Proceedings, " Taxing International Business Emerging Trends In APEC And OECD Economies", 1997, 15.
- OECD: Electronic Commerce;Taxation Framework Conditions, Directorate for Financial, Fiscal and Enterprise Affairs Committee on Fiscal Affairs, (Ottawa, 8 October 1998).
- OECD: "Küresel Elektronik Ticarete Karşı Engellerin Kaldırılması" , (Turku, Finlandiya,19-21 Kasım 1997)'den naklen DPT: Elektronik Ticarete İlişkin Bazı Temel Belgeler, Ankara, Mayıs 1999.
- OECD: "Technical Advisory Group on Treaty Characterization of E-Commerce Payments Draft for Comments", www.oecd.org/daf/fa/treaties/tcecommpay.htm, (24 March 2000).
- OECD: " Clarification on the Application of the Permanent Establishment Definition in E-Commerce". OECD Model Tax Convention Changes to the Commentary on Article 5, 22 December 2000.

ÖĞÜTCEN, Yalçın. " İnternet Ortamında E-Ticaret", İGEME'den Bakış, 18, (Mayıs-Ağustos 2001), 52-59.

ÖRDEK, Murat. "İnternet, Bilgi Teknolojilerinin Gelişimi ve Elektronik Ticaretin Dünya Ticaretine Etkileri", İGEME'den Bakış, 12, (Ekim-Aralık 1999), 83-94.

ÖZBEK, Aziz. "Bilgisayar Yazılım Programları ve Vergi Hukukundaki Yeri", Vergi Sorunları, 142, (Temmuz 2000), 189-204.

----- . "Elektronik Ticaret ve Vergilendirilmesi", Vergi ve Muhasebeciyle Diyalog, 148, (Ağustos 2000), 43-61.

----- . "Elektronik Ticaret ve Vergilendirilmesi II", Vergi ve Muhasebeciyle Diyalog, 149, (Eylül 2000), 44-64.

----- . " Elektronik Ticaret ve Vergilendirilmesi –III ", Vergi Ve Muhasebeciyle Diyalog, 150, (Ekim 2000), 37-55.

ÖZCİVELEK, Rukiye.- vd. "Sayısal Uçurum: Dünya Ve Türkiye'de Durum", <http://www.bilten.metu.edu.tr/publications/makale/Inet-tr-sayisal%20ucurum.doc>

ÖZYILMAZ, Ayşe. –EVSENAL, Saliha. " Elektronik İmza", Active, (Ağustos-Eylül 2000), 26-31.

Platin : İnternette ABD, Kablosuz İletişimde Avrupa, 7, (Temmuz 2000), 131-132.

Sabah Gazetesi, Yeni Ekonomi Eki, (30.01.2001), 7.

SAĞIRLI, Osman. " Hani bir "MERNİS" vardı", Türkiye Gazetesi, (17 Temmuz 2001), 11.

SAĞLAM, Erdoğan. "Web Siteleri İle İlgili Bazı harcamaların Vergisel Açıdan Değerlendirilmesi", Yaklaşım, 97, (Ocak 2001), 176-180.

SAKAİYA, Tacihi. " Japonyanın Yeniden Doğuşu İçin Yeni Ekonomik Kalkınma Politika Paketi" Ekonomik Planlama Ajansı Japonya Yabancı Basın Merkezi, Çev. Pınar ÖNERTÜRK (Ankara: T.C.Maliye Bakanlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, 24 Mayıs 2001.

SAYIN, Meral. –FAZLIOĞLU, Mustafa A.. Dünya Ticaretindeki Değişim... ELEKTRONİK TİCARET ve İlk Adım... KOBİ-NET, <http://www.kobinet.org.tr/hizmetler/e-ticaret/e-ticaret->

kutuphanesi/ba1.html#1, Ankara, 2000.

SEVİNÇ, Eser. "E-Ticarette Güvenlik", http://www.ymm.net/vergirehberi/e-ticarette_guvenlik.htm, 1.

----- "E-Ticaret ve KDV", <http://www.ymm.net/vergirehberi/elektronik-ticaret-ve-kdv.htm>

----- "E-Ticaretin Vergilendirilmesi", [http://www.ymm.net/vergirehberi/e-ticaretin vergilendirilmesi.htm](http://www.ymm.net/vergirehberi/e-ticaretin_vergilendirilmesi.htm), 1.

----- "Dijital Ürünler", [http://www.ymm.net/vergirehberi/dijital urun_ve_hizmetler.htm](http://www.ymm.net/vergirehberi/dijital_urun_ve_hizmetler.htm)

SMENDINGHOFE, Thomas – BRO, Ruth Hill. "Moving with Change: Electronic Signature Legislation as a Vehicle for Advancing E-commerce", Journal of Computer a Information Law, vol. XVII, no. 3, (Spring 1999), 732-733.

SOYDAN, Billur Yaltı. " E-İmza ve E-Belge: Kağıtsız Mürekkepsiz Dünyada Hukuk-I", Vergi Sorunları ,151, (Nisan 2001), 127-135.

----- " E-İmza ve E-Belge: Kağıtsız Mürekkepsiz Dünyada Hukuk-II", Vergi Sorunları ,152, (Mayıs 2001), 156-165.

SPAHN, P.Bernd. "The Tobin Tax and Exchange Rate Stability", Finance & Development, June 1996.

TANZİ, Vito. "Globalleşme ve Vergilemedeki Mali Boşluklar", Çev. Hüseyin ŞEN. Vergi Dünyası, 241, (Eylül 2001), 165-169.

T.C. Ulaştırma Bakanlığı, TUENA, Altyapı Planlaması Sonuçlar Özeti, (Haziran 1998), 24.

The Economist : "Elektronik Para (E-Money)'nın Finans Dünyasına Etkileri ve Merkez Bankalarının Geleceği", (22 Temmuz 2000), Çev. Ahmet ATİK, Yaklaşım, 99, (Mart 2001), 83 .

The Economsit, " Survey The New Economy" September 23, 2000, 30.

The OECD Observer, N.214, October/November 1998.

TOPALOĞLU, Mustafa. "Dijital İmza", Computerlife, 44, (12 Şubat 2001), 32-33.

TÜZMEN, Kürşat. " Bilgi Teknolojisi ve Türkiye", İGEME'den Bakış, 18, (Mayıs-Ağustos 2001), 2-9.

UÇAR, Mustafa. –ATASEVER, Mesut. "Elektronik Ticaret, Elektronik Para ve Bilgi Güvenliği Açısından Muhasebe, Vergi Sorunları, 141, (Haziran 2000), 109-115.

ULUTÜRK, Serpil. "Aslan Payı B2C'nin", IT- Business Weekly, 14, (14-20 Mayıs 2001), 28-30.

UNCITRAL: Model Law on Electronic Commerce, General Assembly Resolution 51/162 of (December 1996), <http://www.un.org.at/uncitral>

UNCITRAL: "Model Law on Electronic Commerce With Guide to Enactment 1996", <http://www.un.org.at/uncitral/texts/elecom/ml-ec.htm>, (New York, 1997)

USA: "A Framework for Global Electronic Commerce", The White House, (July, 1997), 12-13.

USA: On-line Government in Massachusetts, A Report of the On-line Government Task Force, <http://www.state.ma.us/itd/onlinegov/index.htm>

USA: "The Emerging Digital Economy, Secretariat on Electronic Commerce", US Department of Commerce, <http://www.ecommerce.gov>, 1.

YETKİNER, Ertekin. "A.B.D.'de İnternet Üzerinden Yapılan Alışverişlerde Kullanılan Temel Ödeme Yöntemleri", Vergi Dünyası, 233, (Ocak 2001), 54-58.

VURAL, İstiklal Y.. "Globalleşmenin Vergileme ve Vergi Sistemleri Üzerindeki Etkisi", Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, II, 2, (Ocak 2001), 243-257.

VURAL, Mahmut. "Katma Değer Vergisinde Hizmetin Verildiği Yer-II", Vergi Dünyası, 231, (Kasım 2000), 16-32.

-----, "Uluslararası Hizmetlerin Vergilendirilmesi", Vergi Dünyası, 234, (Şubat 2001), 25-32.

WTO (1998) Electronic Commerce and the Role of the WTO , <http://www.wto.org>

DİĞER KAYNAKLAR

19.03.1998 tarih ve 1998/13 sayılı Başbakanlık Genelgesi

Danıştay 11. Dairesinin 13.01.1997 tarih ve E:1995/5054,K:1997/168 sayılı;
25.09.1996 tarih ve E:1996/5451, K:1996/3217 sayılı kararları

<http://dns.metu.edu.tr>

http://eticaret.garanti.com.tr/dunyada_e_tic.htm

http://eticaret.garanti.com.tr/e_tic_odeme_arac.htm

<http://eticaret.garanti.com.tr/SET.htm>

<http://eticaret.garanti.com.tr/SSL.htm>

<http://garildi.cumhuriyet.com.tr/cgi-bin/sayfa.cgi?w+30+/umhuriyet5/0008/17/t/c1112.html+e-ticaret>

<http://garildi.cumhuriyet.com.tr/cgi-bin/sayfa.cgi?w+30+/umhuriyet5/0003/29/t/c1114.html+e-ticaret>

<http://hurweb01.hurriyet.com.tr/hur/turk/00/07/08/ekonomi/04eko.htm>

<http://uk.jupitermmxi.com>, " European's Time Spent Online Increases by up to 225%", 1.

<http://unicc.org/unece/cefact/intro.htm>

<http://www.activefinans.com/activeline/sayi5/bankacilik.html>

<http://www.activefinans.com/activeline/sayi14/global.html>

<http://www.bumko.gov.tr/WEB/gerekce2002/bolum5%5C5.bolum.htm>

<http://www.c-i-a.com/20013iu.htm>

<http://www.cisco.com/tr/eletters/edevlet/turkiye.htm> VEDOP Projesi

<http://www.cordis.lu/esprit/src/ecomcom3.htr>

<http://www.crea-world.com/technologies/edgech1.asp#1.1>

<http://www.crea-world.com/technologies/3Gch2.asp#2.2>

<http://www.dmo.gov.tr/>

<http://www.dtm.gov.tr/ead/ekonomi/sayi3/yeniekon.htm>

http://www.ericsson.com.tr/yenitek_mobilinternet_yenitelemek.htm

http://www.ericsson.com.tr/yenitek_mobilinternet_sorular.htm#S1

<http://www.ettk.gov.tr/>

<http://www.etkk.gov.tr/finans.htm>

<http://www.ettk.gov.tr/KAMU.htm>

<http://www.forrester.com.ER/Press/ForrFind/0,1/68,0,00.html>

<http://www.gelirler.gov.tr/>

<http://www.idc.com:8080/ebusinesstrend/ebt2000-05-11.stm>

http://www.igeme.org.tr/TUR/etrade/etkk/hukuk/h_altyapi.htm

<http://www.igeme.org.tr/TUR/ETRADE/ettk/fin.../finans2htm>

<http://www.igeme.org.tr/TUR/etrade/etkk/finans/finans4.htm>

<http://www.kaider.org.tr/kablottv.htm>

<http://www.kaider.org.tr/Turkiye.htm>

<http://www.kobinet.org.tr/hizmetler/e-ticaret/e-ticaret-kutuphanesi/yayin3.html>

<http://www.law.gov.au/aghome/advisory/eceg/ecegreport.html>

<http://www.supercadde.com/dukkane-ticaret/content.htm>, 2.

<http://www.supercadde.com/dukkane-lojistik/index.htm>

<http://www.supercadde.com/dukkane-turkiye-eticaret/index.htm>

<http://www.tcm.gov.tr/yeni/duyuru/DUY2000-35.html>

<http://www.telepati.com.tr/subat01/konu16.htm>

<http://www.telsim.com.tr/haberler/content-teknoloji.htm>

<http://www.telsim.com.tr/servisler/gprs.htm>

<http://www.vakıfbank.com.tr/mevduatbanka.htm>

<http://www.wa.gov>

<http://whois.metu.edu.tr>

ÖZET

Bilgi paylaşımında ve üretiminde büyük imkanlar sunan internetin, tüm dünyada yaygın olarak kullanılmaya başlanması ve toplumların tüm kesimlerinde bilgisayar kullanmanın çağın gereği olduğu bilincinin oluşmasıyla başlayan süreçte, internet üzerinden ticaret yaygınlaşmış ve “Elektronik Ticaret” terimi daha fazla duyulmaya başlamıştır.

Mal ve hizmetlerin (ürünlerin) üretim, tanıtım, satış, sigorta, dağıtım ve ödeme işlemlerinin bilgisayar ağları üzerinden yapılması olan e-ticaret, geleneksel yapıları önemli ölçüde etkilemiştir. Fiziki (gerçek) esaslar üzerine kurulmuş vergileme sistemleri elektronik (sanal) ticareti kavramada güçlüklerle karşılaşmış ve dünyada bu faaliyetlerin vergilendirilmesi tartışmaları başlamıştır.

Bu çalışma, bir fırsat olarak karşımıza çıkan e-ticaretin vergisel düzenlemelerinin önemli etkileri düşünülerek hazırlanmıştır. E-ticaretin ne olduğu, gelişimi ve e-ticaretin en önemli sorunlarından birisi olan, vergilendirilmesi konusunun mevcut vergi düzenlemeleri karşısındaki durumu anlatılmıştır. E-ticaret konusunda mevcut kanuni düzenlemelerini tamamlamış bir ülke bulunmamaktadır. Dolayısıyla tartışmaları devam eden vergilemenin hangi sınırlar dahilinde geliştirilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Ayrıca ulusal ve uluslararası alınabilecek önlemlerin ve çözüm önerilerinin irdelenmesine gayret edilmiştir.

Ülkemizde bu alanda yapılacak bütün çalışmalar e-ticarettteki başarı şansımızı artıracaktır. Bu çalışmanın da planlama ve uygulama sürecine katkı sağlamasını temenni ederim.

SUMMARY

Internet presents great opportunities in sharing and producing Information all of the societies and all of the world with grow up to using computer. Over the Internet, trade has been widespreaded and "Electronic Commerce" term has been heard so much.

Electronic Commerce (e-commerce) is known making the procedure of the process, advertisement, sale, insurance, distribution and payment of the goods and services over the nets of the computer. E-commerce has influenced the traditional structures very much. Tax systems has been set up Physical (real) bases so tax systems has met difficulties to recover electronic (conjectural) commerce and the discussions of the taxing of this activities has started in the world.

When this working has been preparing, the important effects of the arrangement of the e-commerce has been thought as a new chance. The definition, the development and one of the most important problem is that the taxing of the e-commerce are explained. There is no country that has completed the presence law about the e-commerce. Therefore, how the arrangement of taxing shall improve has been described. In addition, national and international solution suggestions are studied.

In our country, all of the working of in this area will increase the luck of the success in the e-commerce. I wish that also this working will have addition in planning and applying.